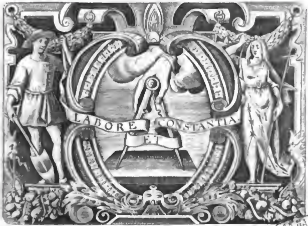
IVSTI LIPSI
MONITA ET EXEMPLA POLITICA.

LIBRI DVO,

Qui VIRTVTES ET VITIA Principum spectant.

ANTVERPIÆ,
EX OFFICINA PLANTINIANA,
Apud Viduam & Filios Io. Moreti.
cIↄ. Iↄc. XIII.
Cum Priuilegijs Cæsareo & duorum Regum & Principum Belgarum.

SER^MO ET POTENTISS^MO PRINCIPI

ALBERTO

ARCHIDVCI AVSTRIÆ,
DVCI BVRGVNDIÆ,
PRINCIPI BELGARVM.

TERTIVM hoc ingenij & ſtili mei monumentum eſt, SER^ME PRINCEPS, quod inclyto nomini tuo LIBENTES MERITO imus conſecratum. Etſi vllum; quomodo non iſtud, quod ipſo titulo ad Te vocat, & auguſtum hoc nomen vult inſcribi? Sunt enim MONITA POLITICA: ad quem iuſtiùs, quàm ad Politiæ & ſtatus noſtri rectorem ibunt?

Sunt Exempla: & cui conuenientiùs dabuntur, quàm qui ſtirpem & gentem ſuam in ijs agnoſcet? *Rudolfi*, *Philippi*, *Maximiliani*, *Caroli*, *Ferdinandi*, *Alphonſi*, paſsim hîc memorabuntur, è maioribus tuis: qui ſcriptionem hanc illuſtrant & inſigniunt, vt cælum ſtellæ. Quid, quòd argumentum & materies eódem ducit? Virtvtes et Vitia Principum; illas formamus aut ſuggerimus, & hæc amolimur: at tu illarum grande exemplar es, qui eximias habuiſti & habes; & horum (quantum homini licet) pænè expers, in omni ætate aut neſciuiſti ea, aut ſpreuiſti. Ergo ad Te imus: & quo fine? vt ſplendorem huic ſcriptioni mutuemur, & tutelam. Sicut inſignia veſtra ædibus, Prætorijs, villis appendimus, contra vim aut proteruiam: ſic nomina hæc ſacra, contra calumniam, aut liuorem. Neque enim

vobis

vobis hîc aliquid quæritur: non aliter, quàm cùm Deo ſacra facimus, & donum ponimus, noſtrâ id fit, non ipſius cauſsâ. A nobis officium omne eſt, & debetur; à vobis beneficium. & hoc ipſo accipimus, quòd frontes operum ſolâ præſcriptione veſtrâ honeſtatis. Ego eo fine feci: patere SER^ME PRINCEPS. & ſicut aurum aut ebur magis æſtimare ſoletis, à ſolerti manu & arte politum: ſic has EXEMPLORVM gemmas, ingenij & eloquij aliquâ luce (cum Deo dicam) perfuſas. Ille idem Deus,

SER^ME ET POTENTISS^ME PRINCEPS, longæuum Te nobis ſeruet, & donet aliquando ſub OPTIMO PRINCIPE optimum ſtatum, id eſt, deſideratam diu tranquillitatem & PACEM. Louanij xv. Kal. Feb. anni ∞. IↃC. V.

LECTORI.

ECCE *duos istos libros, Lector, trientem operis destinati, & addam, affecti. Nam duo alij sequuntur, qui* Ciuilem Prudentiam *habent: itémque duo, qui* Militarem. *Est scilicet eadem diuisio, & ordo, qui in Politicis nostris fuit: quorũ luci aut assertioni hæc scribuntur. Sed cur non confeci igitur? aut certè cur non distuli? vtrumq; ab eâdem caussâ. fatebor enim ingenuè, postremus ille grauior morbus me deiecit, & à stilo arcuit; atque idem impulit vel incohata hæc sic edere, quia post me nihil edi, adamantinum est meum decretum. Ego quidem, vt res erat, ostium tunc spectabam: neque nunc ad interiora valdè me recepi. Ceterùm* Exempla *quæ hîc sunt, aut in alijs erunt, scito ab optimis, nec obuijs semper auctoribus esse: & cur non eos edidi? quia nouitij aut Grammatici cõmatis illa cura videtur, & aut à vano aut pusillo animo esse. A vano, si lectionem variam iactas: à pusillo, si diffidis credi. Nobis ætas, & priora scripta, fidem vindicant: qui abrogat, inquirat, spondeo inuenturum auctores. Satis est. tu istis fruere, & reliqua exspecta (vtiliora haud dubiè & rariora, vt res & materia est) exspecta, inquam, si Deus, vita, & otium, dabunt. Si non; à te suppone, & dedi exemplum.*

INDEX CAPITVM, MONITORVM, QVÆSTIONVM, LIBRI PRIMI.

LIBRI SECVNDI.

IVSTI

IVSTI LIPSI MONITA ET EXEMPLA POLITICA.

LIBER PRIMVS.

CAPVT PRIMVM.

In sermonem & rem ingreßio, atque obiter vtilitas Exemplorum.

AVDITOR. Accedo. annuis? LIPSIVS. Imò accede, & sede. vacuum reperis, & sermonibus haud alienum. Otium est, & lapsus cum equo (non enim ab equo, ne rideas) ferias mihi fecit, & domum seruare, focum assidere, iussit. O rem ingenio meo alienam! nec aliud magis vitam aut vigorem mihi sustinet, quàm exercitatio & motus. At ferendum est, quod non mutes. AVD. Ferendum. & nobis diutinum desiderium: quod haud semel promere memini, & ad te velut communi legatione deferre. LIPS. Quid ais? AVD. Illud de EXEMPLIS. quæ viri & iuuenes flagitant (ita loquendum est: nec enim petunt tantùm.) subiungi POLITICORVM tuis libris. Sunt ibi Sententiæ & velut Decreta, vtilia ac salutaria: quis abnuat? sed vt valida atque efficacia sint, nónne vides vsum, id est Exempla deesse? Hæc adde, & pulcherrimè cœptum opus absolue: nec muros tantùm & tectum, sed instrumenta atque ornamenta adiunge. Sicut herbas qui seuit, opportunè eas irrigat atque alit, vt adolescant: sic tu Sententiarum istos velut frutices foue & attolle, vel sole vel pluuiâ, vt sic dicam, Exemplorum. Vtrum-

uis enim præstant. illustrant, dum in rem velut præsentem ducunt, & facta ostendunt, quæ facienda suadentur; fouent etiam, dum animum erigunt, & re docent non noua, non ardua proponi. Sed & viam præeunt, in quâ vestigia tutò ponamus. sicut qui gubernandi parùm peritus est, vbi plures naues, cursum temperat, & sequitur priores. Ita vada & scopulos vitat, & sine magnâ suâ arte, portum cum prioribus petit, & tenet. Vidistíne etiam, qui ad speculum se comunt, faciem & cultum rectè disponere? prorsus hîc idem: aliena vita & facta speculum sunt, & imago, in quâ te videas & ad eam decorè componas. Quod magis fit, vbi varia & multiplex lectio Exempla varia & multa suppeditat; vt eligere sit, & ad rem talem aut talem appositum aliquid semper applicare. Ita sicut Zeuxis ille pictor olim, Iunonem effigiaturus, virgines Agrigentinorum pulcherrimas conduxit, & è singulis aptauit quod præstantissimum in quaque esset: ita, inquam, Princeps, & politici viri, ab exemplis factisque illustribus potentiam (ea Iuno est) & prudentiam suam forment. Quid ais, mi Doctor? nihil moueo, aut impetro? LIPS. Illud, nondum istud. Moues, fateor: & ex facili, quippe iamantè motum. Rationes quas dicis, iamdiu in mente agito: & rem per se vtilem atque opportunam agnosco: sed vt suscipiam & præstem, nondum herclè impellis. Nam liberè dicamus, cui bono? Spargimus hæc monita; & velut pharmaca ægris, aut lumen cæcutientibus, offerimus: quem vsum tamen fructumque videmus? Et vis plura etiam addam, id est perdam? AVD. Bona verba, vir optime. Quod medicis, hoc tibi faciendum cense: cum veteri imperitiæ morbo acriter pugnandum: & à perseuerantiâ fructum expecta. Sparge, sparge salutaria hæc velut semina: & cur non vel ab agricolæ exemplo? Ille si hoc alteroque anno spes destituit, tamen arat, occat, serit: & Bonus Euentus seriùs, vel vberiùs, sæpè respondet. Audi tuum doctorem. *Quare verbis parcam? gratuita sunt. Non possum scire, an ei profuturus sim, quem admoneo: illud scio, alicui me profuturum, si multos admonuero. Spargenda est manus. non potest fieri, vt non aliquando succedat multa tentanti.* LIPS. Hæc quidem auctoritas valdè me quatiat: sed & tua honesta sic voluntas. Etiam

Sen. Epist. XXIX.

ratio

ratio alia. quòd ſicut gemmæ, etſi in lutum aut ſordes abiectæ, ſplendorem non amittunt: & dies poſteà reuelat, & attollit: ſic in iſtis, quæ benè & honeſtè dicuntur. ſi diem tamen ferent. Ergo huc imus? eamus. tanto alacriùs, quò breuius iter laboribus ſcriptiſque noſtris reſtat. Sicut athletæ cùm metam vident & accedunt, etſi feſſi, approperant: ſic nos in ſenectutis hoc limite, alacriùs promptiuſque laboremus, quia laborum mox expertes. Conſcientia vtrique ſuſtentabit, & vires porriget: quòd hæc atque alia, in tuum ô magne Deus honorem, in veſtrum Principes ac ſubditi bonum moliti ſumus, atque vtinam emoliti. Aſpira tu idem ille Deus, vt poſſim; fauete vos iſti, & delectantia ſimul atque vtilia (talia erunt) pronis animis admittite. Ordinem ſeruabo, quem POLITICIS præſtruxi: nec EXEMPLA ſolùm, ſed & MONITA paſſim inſpergam, & alibi QVAESTIVNCVLAS. hæc omnia vtrique iam fini à me dicto. At tu audi.

CAP. II.

DE RELIGIONE.

Eius vtilitas, ſiue neceſſitas oſtenſa: vel in totâ Societate, vel ſeorſim in Rege, & Subditis.

VT autem qui domum moliuntur, à fundamentis: ſic nos qui Rempublicam, à fulcro & velut baſi eius, Religione ordiri debemus. Sine eâ, non Princeps officium ſuum, non Subditi facient: ſine eâ, ſocietas non erit. quia non Fides, non Iuſtitia, non Virtus; ſed fraus, licentia, proteruitas, &, vno verbo, confuſio hominum ac rerum. Quod frænum erit peccaturis? quis metus ſatis validus? nam externum illum, qui à pœnis aut morte eſt, multi contemnunt: & deſperatio, impetus, aut iracundia, eò ducunt. Eſto igitur vinculum & firmamentum reipublicæ, Religio: ac Princeps, vt dixi, ipſe habeat. quò Ratio eum & Gratitudo vocant. Rex es? à Deo habes: & quò maior altiorque, plura benefico illi Numini debes: & per cultum igitur venerationemque eius agnoſce. Rex es? vt

diu & feliciter esse possis, datori supplica: & scito tollere posse qui tribuit, & euertere qui sublimauit. Aristoteles, ad suum Regem: Ἀρχαῖος μὲν οὖν τις λόγος καὶ πάτριός ἐστι πᾶσιν ἀνθρώποις, ὡς ἐκ θεοῦ τὰ πάντα, καὶ διὰ θεοῦ, ἡμῖν συνέστηκεν: *Vetus & à maioribus acceptus hominibus est sermo, quòd* OMNIA A DEO, ET PER DEVM, *nobis sint constituta.* Qui hoc imbibit, Religionem quomodo non habebit?

De Mundo ad Alexandr.

Prima mihi debes animi bona. SANCTVS *habere.*

Ex quo sequetur, vt virtutes etiam habeas, & maximè Modestiam ac Clementiam: quæ Religioni proximè adhærent. Addo, quòd tutior ita eris. amor enim ex isto, & veneratio erga ipsos Principes innascitur: nec facilè exteri aut subditi lædent, cui Numen amicum & propitium arbitrantur. Quid, quòd ipsi Subditi ita meliores tranquillioresque? Nulla res magis animos & mores componit, quàm Religio: & illa vbi in pectus demissa, Virtutum agmen sequitur. inprimis mansuetudo quædam animi & tranquillitas, bona imperantibus, & quæ faciles obnoxiosque præceptis reddit. Denique externa Felicitas eò vocat. quod ab omni æuo obseruatum, Deum qui se colunt attollere; & pijs religiosisque Principibus prospera plurimùm euenisse; alia alijs. Exemplis hæc firmemus: videamusque in veteri & vanâ Religione etiam eius cultores fuisse, & præmium à Deo externum tulisse. Qui si imaginem & speciem eius honestat ac munerat: quid in verâ faciet? Primùm igitur *Monitum:*

MONITVM I. *Deus vbique colendus, etiam inter & apud hostes.*

Exempl. I. AGESILAVS Spartæ rex fecit. qui, vt Xenophon ait, venerabatur delubra etiam in hostico sita, ab iisque vim militum & iniuriam abstinebat: *quòd existimaret diuina auxilia, non minùs in hostili, quàm amico solo, imploranda esse.*

II. ALEXANDER MAGNVS quàm illustri exemplo docuit? Tyrum obsederat, Iudææ finitimam, ceperatque. In arduâ eâ & longâ obsidione, auxilia ab Iudæis petierat: repulsus. quia cùm Dario vetustius ijs fœdus erat. Iræ igitur plenus (& animos

victo-

victoria fecerat) mouit in Iudæos, vlcisci certus, & prædæ ac cædi omnia destinabat. Venitque ita affectus. sed *Iaddus*, tunc Pontifex, diuinitùs somnio monitus, cum omni populo candidato, cum cœtu sacerdotum byssino, ipse in hyacinthinâ stolâ, tiaram capite & in eâ DEI nomen gerens, obuium se dedit, pacis specie atque habitu. Atque ita ferocem Regem religio obiecta mouit, vt statim mitis submissusque ad Pontificem vltrò accederet, & ipsum salutaret, & MIRABILE illud nomen adoraret. Mirati comites, quidam & indignati: è quibus Parmenio Regem adijt, *Quid ita hominem adoraret, qui ipse passim iam pro Deo esset?* Respondit, *non illum se, sed in ipso Deum adorasse: quem eâ specie iamantè, in vrbe Dio Macedoniæ, per somnium vidisset, hortantem vt promptè in Asiam pergeret, suâ ope & numine eam subiecturus.* Hæc Alexander. & vrbi ac genti veniam: quid veniam? præmia atque honores tribuit, & immunes suisque legibus viuere iussit; & quosdam in militiam suam allegit.

ANTIOCHI Syriæ regis in eâdem gente factum simile, imò à se, si non ab auctore, illustrius. Obsidebat Hierosolyma, in vnâ vrbe bellum patraturus: & ecce festum magnum Iudæi Scænopegiæ, siue Tabernaculorum, celebraturi erant. Gens nec in afflictis rebus cultum Dei deseruit: & Legatos ad Antiochum misit, sine alio colore petitum septem dierum inducias, vt operari sacris magni Dei possent. Magnus ille Deus pectus mouit. nec petita modò rex indulsit, sed ipse ad eius cultum versus, boues auratis cornibus, magnam thuris & odorum vim, deduci ad portas iussit, ac sacerdotibus tradita immolari. Quid magis mirer? an victoriæ interpellatæ patientiam? an sacra non solùm permissa, sed instructa? sacra, quæ contra se conatusque suos suscipi sciebat, fortasse & caput suum ijs peti. Sed fructus, vt solet, pietati adfuit. & Iudæi moti inopinatâ benignitate, finem certaminis, initium amicitiæ fecêre, ac se suaque Antiocho permisêre. III.

MON. II. *Sacra nec in periculis deserenda, aut negligenda.*

I. Romani in arce Capitolinâ obsidebantur à Gallis, clausis vndique vijs, nec aditu nec exitu. Quem tamen Religio inuênit. quæ nihil deterrita, Q. FABII pectus inpulit, sacra sollennia & familiaria in colle Quirinali, stato die, obire. Is cùm adesset, ipse cultu habituque sacro degressus, per medias hostium stationes, itum tutum & reditum habuit: siue attonitis illis inopinatâ audaciâ; siue religione etiam motis, ne pietati intercederent, quam nec præsens periculum, nec mors in oculis, impedissent.

II. Quid PAVSANIAS Spartanorum rex, & Græciæ tunc totius dux? Is in pugnâ nobili ad Platæas cum Persis, in quâ de Græciæ salute agebatur: ingruente iam hoste & lacessente, suos continuit, donec per sacra & victimas Dij consulti pugnæ annuissent. Fiebat longius, & hostes intereà cunctationem pro metu interpretati, magis instare, premere: multi è Græcis cadere. nec vel sic tamen telum remitti permisit: sed victimis multiplicatis, supinas denique manus ad cælum, & preces, tulit: *Vt si in fatis non foret Græcos vincere; at saltem ne inulti, sed facinore aliquo memorabili edito, mori indulgerent*. Auditus est, & statim felicia exta: inde procursus, & victoria. Sed quis ille animus? quàm fixus obnixusque in ceremonijs patrijs? qui vel internecione cædi eligebat, quàm Dijs inuitis ferrum stringere.

III. An. ∞.cc. xxvII. At verò LVDOVICVS, cui DIVI prænomen virtus & merita pepererunt, Galliæ rex: per ipsa pericula, imò infortunia, religionem assertum & defensum iuit. Vitâ ille Princeps & moribus optimus; iustitiæ tutor vnicus, histrionum osor, impiorum expulsor, ab anno duodecimo rex, in annum quinquagesimum sextum quo obijt, omnia (vt verbo dicam) cælo, & titulo suo digna, edidit. Sed quod meæ nunc rei facit, arma pro religione bis cepit. primò in Ægyptum traijciens, infeliciter rem gessit, copijs, commeatu, machinis amissis. Nec tamen animo. iterumque magno exercitu in Africam iuit, vxore, liberis,

beris, regno relicto: sed nec ibi felix, vnâ re se putauit, quòd vitam si non in acie, in expeditione tamen posuit: id est, religioni donauit. Mortuus enim in ipsâ Africâ: sed in stirpe diu vixit, & viuit. è quâ HENRICVS QVARTVS Galliarum nunc rex imperat: quem proaui illos animos, sed feliciùs sumere, bellis & victorijs clarum, tacitum multorum est votum.

Quid ante Ludouicum GODEFREDVS Lotharingiæ & Bullionij Dux? quàm acres illi in pectore stimuli, qui adegerunt rem tentare atque aggredi, vix Europæ viribus patrandam? Iudæa & Terra Sancta à profanis & impijs tenebatur: qui loca illa Christo-Deo calcata, aut cruentata, illudebant ac profanabant. Perdolitum est pijssimo Heroi (sic nominandus est, & homine in eo aliquid maius:) militem collegit, opes suas & auitum patrimonium expendit, fratres ipsos duos impendit. Deus autem cœptis quàm palàm adfuit? ad *sexcenta millia peditum, equitum centena millia* armauit: exercitum, quem rarò Europa nostra vidisset. Scio esse, qui numerum minuant: sed fuisse certum est, etsi non omnes peruenisse. *Venit* igitur in Syriam, & (vt Iulianis olim verbis dicam) *vidit, vicit.* Rex Terræ Sanctæ factus, victorijs & vitâ illustris obijt: quem mirari aliquando subijt, non & ipsum relatum in Diuorum numerum, tam claris testatisque meritis. IIII. ∞.xcvi.

CAROLVS QVINTVS Imperator, multâ vitæ sanctimoniâ, præsertim iam senior, fuit. Preces ipse componere, noctu surgere & ad Deum fundere: sed ardorem præsertim & studium in tuendâ religione profiteri. Voluisset & propagandâ: ac querentis eius vox sæpè audita, Quòd per bella interna, & cum Christianis Principibus, laurea eriperetur, quam de veris profanisque hostibus posset referre. Sed quod ad tuendam, notum quid in Germanico bello fecerit: quàm periculosè susceperit, animosè gesserit, feliciter consummarit. In eo, dum Saxonem persequitur, ad Albim fluuium: sub ipsum prælij tempus obseruauit imaginem Christi, in cruce adfixi, plumbeâ glande ab impio milite recenter traiectam. Stetit, & ingemuit: atque altâ voce ad Deum clamauit, *Domine, si vis iniuriam hanc vlcisci, potes: ecce autem me vindicem tuum paratum.* V.

ratum. iuua. Certè audiuit, & iuuit. fuga & dissipatio hostium ad eius adspectum facta, Dux ipse saucius in manus venit, & bellum vno prælio confectum.

MON. III. *Tuitio sacrorum famam & potentiam donat.*

I. Cuius clarissimum exemplum est PHILIPPVS MACEDO: qui tenuis adhuc viribus, neque inclytus nomine, gradum ad illa vtraque fecit à sacrorum tutelâ. Phocenses in Græciâ, cùm Delfico templo præessent, bello impliciti, thesauros eius Dei veteres & famâ celebres tangere ausi, & mutui titulo, quid nisi spoliare? Ea res in odio & exsecratione omnium cùm esset, solus ipse non iram, sed vindictam etiam & arma sumpsit. Contrà sumunt Phocenses, Onomarcho quodam duce: & iuncti exercitus, & prælio instruuntur. Ibi Philippus, pulcherrimo astu, suos omnes lauru coronari iussit (sacræ Apollini eæ frondes:) atque ita velut Deo duce, & Deo dicatum exercitum, manus conserere. Factum & alacriter, & feliciter. cùm Phocenses ipsis insignibus violati numinis conspectis, in fugam consternati, armis abiectis abeunt, & temeratæ religionis pœnas multo sanguine suo pendunt. In gratiâ & gloriâ ab hac re Philippus auxit opes & regnum, quod obscurum & modicum, validissimum Europæ effecit: & filio materiem ad illud Asiæ quærendum reliquit.

II. CONSTANTINVM MAGNVM licet addere: eò iustiùs, quòd veræ pietatis præbuit se assertorem. Quàm ea ad id æui iacebat? oppressa sedibus, ignibus, aquis: & caput aut vocem attollere in eius professionem non erat. Ille ante Principatum affectum aliquem, & iam Princeps amorem ostendit: templa Dijs clausit, Christo aperuit, & omni vi atque arte hoc nomen & numen iuit propagatum. An non se vnà? imperium turbidis illis temporibus, & seditioni factis, firmiter ad senectutem tenuit, & suis adeò reliquit. Prospera multa bello gessit, veterem Romam tenuit, & nouam struxit. Hæc omnia cui accepto, nisi Religioni atque eius tutelæ, referat?

III. CAROLVS deinde MAGNVS iterùm noui auctor imperij, qui

qui id à Romanis vel potiùs Barbaris (nam ij dominabantur in Italiâ) ad Francos Germanosque transtulit: is, inquam, palàm hunc titulum debet inscripsitque tuitioni sacrorum. Ter in Italiam copias duxit, & victrices reduxit: vt laborantem à seditiosis aut ab hostibus Pontificem Maximum, in libertatem assereret, atque etiam dignitatem. Eumdem potentiâ & finibus auxit, Rauennate Exarchatu, atque alijs in Italiâ, perpetuo dominij iure concessis. Alióne etiam suo fructu? alio. nam iam Imperator victorias inclytas peperit: & ô laudabiles! contra hostes fidei bellis ferè susceptis. Mauros in Hispaniâ fregit & comminuit; Saxones, Danos, Auares in triumphum, nec suum, sed Christi duxit. Plerisque enim errores detraxit, & lumen veritatis nostræ infudit. Magnum Principem! & vnde, dixi.

At Hispaniæ mentio ALFONSVM, siue ADELFONSVM vt III.
prisci ferè scribunt, eius regem mihi suggerit, ab istâ hac radice florentem. Hispania scissa tunc variè, & Mauricis armis regnisque infessa erat: multa recepit, iunxit: & semper in istis prima ei cura, templa instaurare; vasis vestibusque, ad sacrorum cultum, exornare. Adeoque hæc agenti fauor numinis adfuit, vt sæpè, cum animosâ audaciâ an temeritate dicam, castra hostium explorabundus, atque id solus adierit: solus redierit ac sese explicarit, idque cùm agnitus interdum ab ijs fuisset. Miraculum hîc quis non agnoscat? Isto feruore (sic appellare debeo) CATHOLICI regis agnomen meruit: quod idem anteà *Recaredo* datum in Concilio Toletano, cùm Gothorum gentem, abiectis Arij delirijs, in Ecclesiæ castra reduxisset. Ac tertiùm, idem in *Ferdinando* rege, patrum memoriâ, à Iulio II. Pontifice renouatum. qui Mauros totâ Hispaniâ eiecit: & ab eo posteris successoribusque, ad hunc diem, gloriosum id & solenne mansit. DCC.XXXI.

Téne ego hîc RVDOLFE AVSTRIACE præteream? te, qui IIII.
fluctuans per dissidia Imperium stabilijsti, & gentem fatalem M.CC.
sceptris regnisque propagasti. Quo merito? inquirere in Deum LXXIII.
& diuina consulta nefas, nec facio: sed non est inquisitio, quæ in aperto sunt memorare. Tu in modicâ adhuc fortunâ, nec

nisi Comes Habespurgensis, Pietatis multiplex studium prætulisti: & illi sequentem magnitudinem tuam vaticinia & diuinæ voces adscripserunt. Vnum videamus. Venatum fortè, vt nobilitas illa & nostra solet, cum paucis in equo exiuerat. Pluuius dies erat, & viæ fractæ & sordentes: ecce occurrit sacerdos, venerabilem & mysticam hostiam, extremum solatium, ægro laturus: & occurrit pedes. Is adspectus pium pectus perculit. nec sine indignatiunculâ aliquâ equo desilit: &, *Me vehi, te qui Seruatorem meum portas, pedibus incedere? indecorum, vel impium sit: conscende, & equum hunc cape.* Iussio, non preces erant: paret ille, & iste capite reuelato humilis sequitur, ad ipsas ædes ægri deducit, ab ijs eodem habitu reducit. Iam domi & apud se Sacerdos erat. qui officio attonitus, & mente à Deo motâ, bene abeunti dixit, & simul Imperium ipsi posterisque prædixit. Alij tamen ad Sueuicam vatem hoc referunt: quidam & somnio sequentis noctis edoctum ipsum volunt. Vndeunde prædictio; & res illa certa, & rata ista fuit, ac fidem etiamnunc ab euentis habet. Sed hæc narratio Monitum aliud mihi suggerit,

MON. IIII. *Sacrorum antistites aut ministros honorandos, audiendos esse.*

I. ALEXANDER SEVERVS Imperator tanti eos fecit, vt iudicatas à se caussas, à Pontificibus atque Auguribus retractari, atque aliter quàm ipse censuisset terminari, æquo animo pateretur. Bona submissio. non minuit, sed auxit Principale culmen, infra Religionem id posuisse.

II. CONSTANTINVS MAGNVS, cùm initio, vt fit, libertatis, feruor & fluctus, & contentio aliqua, inter Ecclesiæ proceres esset: indicto Concilio Nicæno, ipse interfuit, & auctoritatem accommodauit. Ecce autem libelli plures, qui mutuas criminationes continerent, ad eum delati fuerunt: quos omnes quasi lecturus cogniturusque accepit. sed in vnum fascem collectos, in ignem statim, nec inspectos quidem, coram omnibus iecit. Duo videlicet eo facto significans, & indignum illis esse, certare æmulatione aut odijs: nec se dignum, qui de

de ijs iudicaret, quos Deus iudicare vicem suam in terris iussisset.

Iam ROBERTVS Galliæ rex quàm eosdem honorauit, III.
& misceri ijs honorem suum putauit? Scholas ac templa adi- DCCCC. XCVII.
bat, locum inter eos sumebat: nec orabat solùm cum ijs, sed in publico psallebat. Quin & cantica eius sacra, quæ composuit ediditque, Ecclesia etiamnunc vsurpat. Vir demissæ & raræ sanctimoniæ. cui Deus etiam miraculo attestatus est: cùm, Auallonem vrbem eo obsidente, muri spontè corruerunt. ipso intereà laudes hymnosque cum sacerdotibus in tabernaculo concinente.

Sed hoc mirari quàm imitari plures volunt. sicut & illud, IIII.
quod de OSMANE, VRCHANE, MVRATE, à qui- ∞.CC. LXXIX.
bus Turcicum hoc grande imperium fundatum cœptumque est, Annales eius gentis his ipsis verbis (digna enim ea prodi) tradunt. ***Quoties conuiuas vocabant, vescebantur adhibitis Talismanis*** (ita Sacerdotes dicunt:) ***quorum præceptis & admonitionibus inter conuiuandum aures præbebant, & Alcoranum legi iubebant.*** De Principibus, an de Monachis hæc narrantur?

At submissionis exemplum etiam vnum, quod horridæ &, V.
vt quorumdam deliciæ sunt, sordidæ Pietatis videbitur, in ∞.C. LXXIIII.
HENRICO II. Anglorum rege. Ille suspectus in cæde beati Thomæ Cantuariensis Antistitis, non facto aut manibus eius, sed iussu consensúve patratâ: & sæpè admonitus, ac renitens semper aut abnuens, ad extremum ipsâ conscientiâ salutariter adducente, ad ipsum locum sepulchrumque beati viri, Cantuariam venit. atque ibi statim in terram, simul & lacrimas, effusus veniam pacemque petijt. Sancto deinde à pænitentiâ impetu, ad cœtum monachorum pergit, & multis precibus impetrauit, vt à singulis eorum ordine virgis vapularet. Quid dicam? stupeo. rex fecit, spontè fecit; sui oblitus, dum Deum cogitat; iudicij hominum, dum cæli præmia. O si hîc vilem, ibi beatum! imò & hîc, dum Deus ipso illo tempore eum attollit & magnificat, rege Scotorum à ducibus suis victo, capto, & per triumphum adducto. Plura

in Religione liceat: sed seorsim iam feci in libello, quem *De Unâ religione* vulgaui.

CAP. III.

DE SVPERSTITIONE.

Aßitam Religioni esse, & in vanitatem, vilitatem, timorem inclinare.

RELigio igitur laudabilis: sed sita velut inter duos scopulos, Superstitionem & Impietatem. quem vtrumque suademus, & opus est, vitare. Subit miserari humanam condi-
In Camillo. tionem, siue, vt Plutarchi verbis efferam, ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν, ὅρον οὐκ ἔχουσαν. ἀλλ' ἐκφερομένην, ὅπου μὲν εἰς δεισιδαιμονίαν καὶ τῦφον, ὅπου δὲ εἰς ὀλιγωρίαν τῶν θείων καὶ καταφρόνησιν: *humanam imbecillitatem, quæ finem aut modum non habet. sed aliàs abripitur in Superstitionem & vanitatem, aliàs in Neglectum rerum diuinarum aut Contemptum.* O vtraque magna pestis! sed illa crebrior, hæc deterior: atque illa Pietatis ipsâ imagine se commendat. Sed ima-
Curt. lib. 7. gine. neque aliud est, quàm *humanarum mentium ludibrium, Superstitio.* Quæ rudes, barbaros, & malè factos animos maximè tangit: καὶ εὐάλωτον (ait idem Plutarchus) εἰς δεισιδαιμονίαν φύσει τὸ βαρβαρικόν· *Pronum naturâ ad Superstitionem genus barbaricum.* Ea autem non aliud est, quàm cultus Dei, quem, aut cui, non debet; aut aliter, ac debet. Errat in eligendo: vel modum excedit in colendo, & seruiliter, muliebriter, pueriliter se gerit. Proprius autem ei timor, & inquietudo: quæ animos deprimunt, & ad nullam rem seriam aut altam patiuntur aptari. Itaque Principi fugienda maximè: etsi

MON. I. *In tristibus aut aduersis sæpè se insinuat:*

1. Quod in ALEXANDRO MAGNO notatum. qui omni quidem vitâ religiosus, in extremâ eâ ad hanc declinauit. Nam
In Alexandro. ita animi & corporis æger iam se gessit, ait Plutarchus, *vt nihil esset tam paruum aut absurdum, si modò insolitum, quod in prodigium*

digium aut omen non verteret. Itaque sacrificantium, lustrantium, diuinantium regia erat plena : & plenus ipse malis curisque, mortem dum fugit, accersit.

An non in LVDOVICO XI. rege Galliæ simile? qui ætate & 11.
valetudine iam inclinante, medicis blanditur, & auri montes promittit aut donat: deinde & sanctos viros euocat, & è filiis educit, quibus vitam suam non emendandam, sed propagandam commendat. Tanto intereà metu, vt in arce munitâ, & fenestris ipsis atque omni aditu clathris ferreis obstructo, sese includeret: id est, quid nisi in spontaneum carcerem daret? O miser, hoc assiduè times, quod semel faciendum est? hoc times, quod in tuâ manu est, ne timeas? Pietatem assume, Superstitionem omitte: mors tua vita erit, & quidem beata, atque æterna.

MON. II. *In friuolis aut paruis se ostendit.*

Cuius rei cottidiana, pænè dicam, exempla sunt. Illustre in magno AVGVSTO. qui *Auspicia & omina*, ait Suetonius, *pro certissimis obseruabat: sed nec Somnia sua, aut aliena de se, negligebat. ne peregrinarum quidem religionum contemptor, cùm Cereris Atticæ mysterijs initiari voluerit.* Quid ei quietum, in talibus occupato?

QVÆSTIVNCVLA.

An in populo non vtilis Superstitio, & Principi permittenda?

A Principe igitur ipso remouemus: imò ausim dicere, nimiam Pietatem. Munus enim eius intueor. quod à Diuinis ad Humana etiam vocat: in quo ipso est Dei quidam cultus & honos. Nicephorus Gregoras scitè hoc mihi dixisse videtur: Τῷ μόνῃ προσέχοντι τὸν νοῦν τῇ κατὰ θεὸν θεωρίᾳ, ὄρεσι καὶ σπηλαίοις Lib. III.
ἐνδιατρίβειν προσήκει. ὅστις δὲ μετὰ τῆς ἀρετῆς καὶ πολιτικὸν ἤσκησεν ἦθος, καὶ πεῖραν ἔχει πραγμάτων παντοίων, οὗτος λαὸν ὁδηγεῖν ἐς τὰ βέλτιστα καὶ σωτήρια κράτιστος: *Qui in vnâ Dei contemplatione mentem defixam habet, ei montes & speluncas habitare conuenit. At qui, vnà cum virtute, etiam mores ciuiles exercuit & iunxit, quique notitiam*

parauit rerum variarum; ille verò populum regere, & ducere ad optima optimus est. Sed hoc cùm ita sit: quid igitur? inquiunt. an non populum saltem in Superstitione habere, Principi vtile, & optandum est? Sunt qui asserant, & præsertim è priscis. Nam mitigari ita animos, & faciliores reddi ad parendum. Liuius Numam, qui Romam superstitionibus repleuit, spectasse hoc

Lib. I. vult: *Et omnium primum, rem ad multitudinem imperitam, & illis temporibus rudem, efficacißimam, Deorum metum iniecisse*. Et

Curtius lib. IIII. verò facit ad ingenium multitudinis. quæ alioquin *impotens, sæua, mutabilis, vbi vanâ religione capta est, meliùs vatibus suis* (siue & *sacerdotibus*) *quàm ducibus regibusque paret*. Quin & Polybius Romanos laudat, & prudenter fecisse autumat, *quòd partem eam, quæ Religionem & Deos spectat, in republicâ suâ sic conformarint & penè tragicè extulerint, vt nihil sit addere. Quod mihi quidem videntur*, inquit, PLEBIS CAVSSA *fecisse. nam si è Sapientibus viris Rempublicam fas constituere: nihil opus sit tali istâ inductione vti: at cùm multitudo vana sit, & varia præter leges appetat, iracunda ac violenta, vtile fuit interno hoc terrore, & Superstitionis velut tragœdiâ cohiberi*. Hæc isti: at nobis non persuadeant, in bonâ republicâ vitiorum caput & fontem approbare. Mites animi fiunt, inquiunt. Imò viles, & istæ persuasiunculæ, vt cum poëtâ dicam,

——faciunt animos humiles formidine diuùm,
Depressosque premunt ad terram.

Nemo magnanimus, & alta meditans Princeps, tales subditos suos velit. Obedientiores etiam sunt? Abnuo, imò ad motus aut rebellionem proniores. Quoties olim, & nuper visum, prauæ aut nouæ Religionis titulo, populum concitatum? Vnus aliquis concionator, sanctimoniæ famâ vt telo, armatus, & eloquentiâ aliquâ ornatus, quid non patrat? Omitto vetera, aut extera: ante annos circiter centum HIERONYMVS SAVANAROLA Florentinus, religiosi habitu (in Diui Dominici cœtu erat) tum vitæ verâ an fictâ sanctimoniâ, adhæc facundiâ, populum in se conuerterat. Pulsi Medicæi vrbe erant, & popularis status introductus: quem ille, vt ambitioni suæ opportunum, omni ope tuebatur. Plebs ab eo pendula, & verba consultaque eius, oracula habere: ipsi optimates virum colere,

colere, & per eùm se suosque ad remp. (nam hæc in eius manu) promouere. Regnabat enim non in concionibus tantùm & sacris ædibus, sed in curiâ, sed in comitijs: & rarò publicè, imò priuatim maius aliquid, sine eius arbitrio gestum. Dicam? non animis modò, sed & arcis, sed & armis ciuium, imperabat. Hoc regnum totos annos quattuor exercuit. sed cùm inuidiâ interfectorum aliquot ciuium laboraret; alia etiam obijcerentur, quorum purgandorum, & diuinitatis famæ augendæ, cùm pyram ardentem ingressurum se vltrò spopondisset; mox retractans, vanitatis manifestus, & ex eo contemptior, apparuit. Denique in Pontificem summum linguę suæ tela vibrans, primò bonorum, mox & mediorum fauore destitutus, pœnas ad vltimum ambitiosæ pietatis publico igne luit. Scio variare super eo iudicia, & benigniùs quosdam loqui: esto. sed exemplum tamen potentiæ in populo, per titulum Religionis, insigne & Principibus metuendum prębuit. Talia aliqua in libello *De Unâ religione* dicta. Iam ratio firmissima & intima, Christiano Principi nefas Superstitionem fouere. Et illi exterorum qui fecerunt, quàm turpiter & fœdè instituerunt? Exempla libet dare, & ridere: ac primùm

ÆGYPTIORVM. quos omnes gentes credo equidem vanâ & stultâ Superstitione anteiuisse. Neque enim ad homines, aut ad mortuos modò Deorum cultum, *Isim*, *Serapim*, *Anubim*; sed ad bestias, easque vilissimas transtulerunt, *Canes*, *Ichneumones*, *Feles*, *Accipitres*, *Ibides*, *Lupos*, *Crocodilos*, tales plures. O amentiam! his cibos dare per obsequium pietatis soliti; his agros & vectigalia è publico assignare; horum in signis imagines præferre; his denique defunctis cum planctu funus, & sumptu monumenta facere. Ex his siquis sciens aliquod interfecisset, interficiebatur; siquis vel insciens *Felem* aut *Ibidem*, idem. Nugari videar. sed vera suo malo sensit Romanus ciuis, æuo Diodori Siculi, id est Tullij Ciceronis. nam ipse id scribit, & testem ac spectatorem rei se adscribit. Ptolomæus, inquit, quem Romani in regnum posteà restituerunt, cùm primò Socius & amicus à Senatu P. Q. Romano dictus esset, magna lætitia publica, & concursus fuit. Erant & Romani in turbâ: atque 1.

atque inter eos miles casu(non enim sponte)felem occidit. Clamor, ira, tumultus. non inscitia miseri, non Romani nominis reuerentia, non imperium Regis, qui purpuratorum præcipuos miserat ad sedandum & deprecandum: nih il, inquam, horum iuuit, quin ille statim millenis manibus discerperetur, sic vt nec funeri aut rogo aliquid superesset. Vides quàm mitis Superstitio? rabies & furor est, cùm pectora inuasit.

II. Sed & aliter etiam sæuitia, an vesania est, in exemplo, quod eidem scriptori debemus. ÆGYPTVM aliquando fames inuasit, sic vt alimenta deessent. Quid factum? versi sunt ad humanas carnes, & pepercerunt dictis bestijs: pepercerunt? imò & aluerunt, neque ambiguum quin & humanâ carne. Cæcitatem! ergo homo Deo proximus, infra fœda animalia ponitur: & ille horum gratiâ interit, id est quid nisi ijs immolatur?

III. Tolerabiliùs AFRI, qui non bestijs, sed Saturno tamen homines viuos sacrificabant, & præsertim pueros, ætatem florentem, innoxiam; & ideò crudo illi Deo gratiorem. Res ita fuit. Stabat Carthagine statua Saturni ænea, manibus leuiter sublatis, iterumque pandis in terram demissis. In eas solenniter vir aut puer impositus, statim præceps deuoluebatur in subiectum barathrum, igne & eius alimentis plenum. Id viuicomburium Deo dabatur, stato quidem die quotannis: sed aliquando & extra ordinem, & multiplicatis victimis, si clades aut tristius aliquid ciuitati euenisset. Vt in eâ, quam ab Agathocle acceperant, placuit decreto ducentos (horresco referens) optimatum filios Saturno sic immolari, &, quis credat? totidem alij sponte se obtulerunt. ipsa clades an florem hunc ciuium abstulerat, quem Superstitio impendit? Indignor, an misereor? & lacrimas conditioni humanæ impendo, cui *vni Superstitionem datam* Plinius conqueritur: an non iure, cùm in hos vsus?

IIII. Sed ad ridenda magis, quàm deflenda eamus: & stultitiam,
DC XX. quàm sæuitiam accusemus. MAHVMETES ille, heu nimis nostris cladibus notus, cùm cupidine agitaretur nouarum opum & imperij, nouam Religionem, id est Superstitionem commentus

mentus est: ita me Deus, indecoram, futilem, nec colore vllo veri tinctam: etsi ex Iudæorum Christianorumque libris, velut per Satyram, miscuit & confecit. O nugas, ô deliria! & lubet quædam recensere. Primum est, Deum vnum solidumque (ὁλόσφυρον Græci exprimunt) eumdemque incorporeum esse; Christum non Deum, sed magnum vatem & prophetam; se tamen maiorem, & proximè à Deo missum. Præmia qui ipsum audient, Paradisum, qui post aliquot annorum millia reserabitur: ibi quattuor flumina, lacte, vino, melle, aquâ fluere: ibi palatia & ædificia gemmata atque aurata esse: carnes auium suauissimarum, fructus omne genus, quos sparsi iacentesque sub vmbrâ arborum edent: sed caput felicitatis, viros fæminasque maiores solito, magnis genitalibus, assiduâ libidine & eius vsu, sine tædio aut fatigatione. Credet hæc aliquis dicta, & accepta? amplius. Ille verò Veneris his illecebris totam legem suam impleuit: & viro permittit vxores iustas quattuor habere, pellices tot quot lubet. Etiam, scribit his ipsis verbis: *Mulieres habitaculum viri esse, ideò assiduè debere eas colere, sed & ingredi quà vellent*. O turpitudinem! non prouocat solùm ad crebram, sed ad promiscuam libidinem: & supera, infera, aduersa, auersa, eodem iure habet. Atque adeò ipse bellè & in exemplum gloriatur, *Vndecim se mulieres habuisse in contubernio, & omnes vnâ horâ singillatim iniuisse, & patrasse*. Hæc & plura in eius *Corano*: sed & Physica quoque miranda. Nam facit Solem & Lunam in equis vehi: illum autem in aquam calidam vespere mergi, & benè lotum ascendere atque oriri. Stellas in aëre è catenis aureis pendere: terram in bouini cornu cuspide stabilitam, & agitante se boue ac succutiente fieri terræmotum. Hominem autem ex hirudine aut sanguisugâ nasci. & quid addam? pudet, piget, miseret generis humani, cuius magna aut maxima pars his non vanitatibus, sed stuporibus est oppressa. Nam Asia ferè tota, plurimum Africæ, multum Europæ, iura sceptri & sacri Turcici accepit. Quin & multi extra Turcarum iura, vt magnus Tatarorum Chamus, vt Persa, vt alij in Indiâ & extremo Oriente, deliria hæc delirant.

V. Quid etiam omitto? ijdem TVRCAE, ad Ægyptiorum morem, feles, canes, pisces, aues, si non adorant, colunt tamen & pascunt: & his se velut largitionibus demereri diuinum Numen censent. Itaque videre Byzantij statis horis est, cibos apponi dictis animalibus: nec viles quosdam, aut mensarum analecta, sed orizam coctam, carnes assas recens, & hoc fine ex opsopolio emptas. quas & perticis longis imponere solent, & sic fugacibus aut vitabundis eorum dare. Quid, quòd aues etiam captas redimunt, & aëri ac libertati deinde, per pietatem, restituunt? Iam in re inanimâ, id est Chartâ, quas nugas edunt? Nefas eam abijci, aut calcari: sicubi vel fragmen vident, tollunt religiosè, & parieti adfigunt, aut imponunt. Refert Augerius Busbequius, in legatione suâ ad Soleimannum, cùm ductores tutoresque viæ Genitzaros haberet, grauiter aliquando apud se questos, quòd famulitio eius charta ad obscœnos vsus esset. Caussa autem quàm iusta? quia *Coranus* ille in eâ scriptus.

VI. Sed lubet leui oculo alia terrarum etiam, & in ijs Superstitionem, lustrare: quæ discolor, sed vbique decolor, & candori ac veritati aliena compâret. Sunt in Orientis magno tractu, qui MALABARES appellantur, & à Calecutio, mare versus, & introrsum etiam colunt. Ijs varij Dij, & simulacra eorum fœdo habitu, colore etiam ferè in nigrum. Templa *Pagodes* vocant: sacerdotes, *Brahmanes*. Ijs tanta reuerentia, vt & belli tempore medijs armis interueniant, solâ religione & nomine suo tuti. Insigne eorum, tria fila, quæ ab humero dextro in sinistrum latus ligant. Nomen vetus est Indorum sapientum: & quædam ex iis habent. Sunt enim Astrologiæ periti, sed & Magiæ, ac prædictionibus plebi variè spem aut metum præbent. Finis earum, quæsticulus; vt in hoc genere solet. quem & ex sacrificiis aucupantur, cùm Dijs suis cibos, sed & nummos, offerri iubent: atque ipsi ijs vescuntur, aut vtuntur. Sacra eorum & conuentus ferè cruenti. tela enim inter se spargunt, & qui ijs occumbunt, migrare ad beatorum sedes rectà censentur. Animas immortales prædicant, sed Pythagoræ somnio, in corpora alia transire.

Sunt

Sunt & SINITAE, siue SINENSES, vlteriore tractu: VII.
ij quoque in Deorum cultu, quos domesticatim plures habent. quosdam & tricipiti figurâ: an auditiunculâ aliquâ & adumbratione nostræ Trinitatis, quando & D. Thomam, & Christiana olim sacra, in ijs locis fuisse, constans traditio est? Sed deunculos istos adeò magni haud faciunt, vt si aliquid præter spem aut vota euênit, ab ipsis pœnas exigant, atque adeò flagris cæsos in publicum sæpè abijciant & exponant. Mox tamen pœnitentiâ recipiunt, iterumque (ô bellum ludum!) adorant, placant, supplicant, verbis, thure, mero. Solem tamen inter omnes præcipuo cultu & æstimatione habent: atque huic extra ædes progressi, sub dio, de paterâ * vinum, Græco & Romano more, libant. Sacerdotes, pro deorum numero, ipsi quoque frequentes. Sunt *Bonzij*, sunt & *Bonziæ* fœminæ; & super vtrosque *Tundi*: denique vnus supremus omnium, *Zasso*. Hi Bonzij conuentus suos & contubernia habent: vt Religiosi apud nos cœnobia: in regno quidem Iaponiæ ita crebra, vt vna aliqua prouincia supra DCCC. recenseat: in quorum singulis haud minus sit triginta Bonziorum. Nomino Iaponiam. nam & ij ritus eosdem cum Sinitis & sacra habent, hauseruntque vtrique à communi doctore *Xacâ*. Eorum dogma, Animas interire, eademque omnia à morte, quæ ante natalem: exitiabile Virtuti.

* *Vinum eius loci, è palmis.*

Iam in nouo orbe & illâ AMERICA quid dicam? spissæ VIII.
& Cimmeriæ tenebræ: nisi quòd Hispani leuiter (sed adhuc leuiter) dispulerunt, & lucem nostram intulerunt. In PERVVII regni finibus receptum, Solem colere: quod Ingæ reges pro firmamento aut insigni dominationis instituerunt, cùm essent dij anteà diuersi. Illorum sollenne, templa vbique Soli erigere, ampla, magnifica, auro laqueata, aut & strata. In ijs castæ aliquot Virgines, quarum pudicitia deuota: nec fas polluere, nisi vt luerent morte. Excusatur, siqua iurauit à sole compressam se, & ex eo vterũ ferre. Pænè is ritus fuit, qui Vestalium Romæ: sed numerus prægrandior, & in vno aliquo templo ducentæ, aut plures. Alij etiam ministri & æditui, alibi ad millia triginta: idque tantùm in templi vnius cultum & vsum.

Sed earum munus, lanam & filum carpere, vestes texere, dijs ornandis: siue & ad sacrorum ritum, quo solent vestes & hæc texta vnà cum ossibus pecudum cremare,& mixtum cinerem, in altum spectantes, Soli iactare. Has virgines *Mamaconas* vocabant: ipsa templa, aut & idola, *Guacas*. Sunt & alij sacerdotes, vestitu niueo insignes: qui Deos adeunt, salutant,sermocinantur.sed id cum hac cautione,vt terram despectent,& oculos versus eos non attollant. Imò quidam aut obligant sibi lumina,aut eruunt semel & euellunt: quod sanctius reuerentiusque habetur. Sacrificia sunt pecudes eius loci,sed homines crebrò etiam, & infantes. Horum sanguine simulacra oblinunt: deinde exta inspiciunt,& è notis augurantur.

IX. In VICINIS ei regno LOCIS deorum alia portenta. Quidam tigres, leones,fera eiusmodi animalia colunt: alij feles,aut aues. Quidam (in prouinciâ,quæ *Manta* dicitur) Smaragdum insignem gemmam adorant, & pro vero numine habent. Mos omnibus, herbas certas pro thure adolere & incendere; itemque captiuos sacrificare, aut si desunt, è suis. Oracula petunt, & capiunt: tam certâ plerumque fide, vt Hispani tradant,nihil vel in eorum bellis,aut in suis ciuilibus euenisse, quod non prædictionibus fuerit vulgatum.Immortalitatem animi credunt, sed, vt videtur, cum ipso corpore, & quasi migrent: certè sepulchra laxiora, & magis apparata faciunt, quàm vllas viuentium domos.Sed & cùm moriuntur, comites accipiunt, quasi ad ministerium aut solatium: atque inprimis carissimas vxorum. Eæ certant inter se & æmulantur,quæ cum mortuo viua (ita fit) defodiatur. Quòd si insignior aliquis satrapa aut regulus obijt, turba est eorum earumque, quæ commoriuntur. Argumentum, quòd ad res lætas & geniales ire se putent, hoc est,quòd potum & cibum affatim apponant; sed & quotannis, velut parentalibus, per foramen supernè, de industriâ sic factum, infundant. Choreas illic, & in alijs festis diebus honori Deorum ducunt, bini & bini iuncti in seriem, duobus præsultoribus,qui dant modos. Tenent autem sic saltantes manu vas potorium (assiduè enim bibunt)& alterâ interim penem,vt infusa emittant.

Vlti-

Vltimi ſunto MEXICANI, quos diuidit anguſtior ille Iſthmus. Vaſtum regnum, & olim innumerus populus, & dij pro modo. Nam omnium fermè rerum affectuumq́ue eos habebant, vt Aquæ, Piſcium, Frumenti, Fructuum, Amorum, Bellorum, & quidquid dici fingiq́ue tale poteſt. Aiunt ad duo millia Deorum culta ſollenniter in vrbe *Themiſtitan*, quæ regni metropolis, fuiſſe. Templa ijs magnifica, laxa, quadratâ ferè formâ. Sacrificia cruenta, ex animato, & ex homine: atque adeò hominum ad quinquaginta, aut ſupra, millia vno anno immolabant. Dignum relatu eſt quod Ferdinando Corteſio (immortalis gloriæ, ob quæſitum ſubactumq́ue hunc tractum) Corteſio, inquam, euênit. Populi quidam ibi, nouitate facinorum eius attoniti, legatos mittunt, qui ſic affantur. *Tria genera munerum ad te ferimus. Primò quinque homines. & ſi Deus quidem crudus es, & ſanguine placandus; cape iſtos, & veſcere. plures etiam dabimus. Sin bonus mitisq́ue es Deus; en tibi herbas & plumas, ad ſupplicandum. Si porrò homo es; cape has aues & fructus, quos damus in tuum & tuorum vſum.* O Deus, qui cœpiſti has tenebras minuere, totas pelle, & ipſum te verum nouumq́ue Deum cum nouo imperio oſtende. X.

Pleraſque Superſtitiones, quæ in partibus orbis ſunt, dixi: vnam quæ in toto eſt, omiſi, IVDAEORVM. Ij enim ſparſi per Europam, Africam, Aſiam, quaquà verſus colunt: pertinax natio, & qui vmbram pro luce, pro veritate imaginem tenuerunt, & tenent. Quàm multa etiam priſcis illis ſuis, ſacrisq́ue libris, vana, ſuperflua, inepta addiderunt? ad Thalmudem appello. Sed iſti, quod mirum, & ter mirum eſt, toties atrriti vel exciſi potiùs, viuunt & vigent; & corpus illud gentis ſeruant, atque adeò propagant. Legat, qui volet, ab Hieroſolymis captis, quoties à Principibus Romanis Græcisq́ue pulſi vel cæſi, quoties à Chriſtianis etiam regibus ſint: mirabitur & vix credet, vel paucos ſupereſſe in ſemen. At illi, vt dixi, frequentes ſunt & florent. frequentes? Bellonium audi, fidum obſeruatorem. *In omni imperio Turcico*, inquit, *vix opidum aut pagus eſt, in quo non plurimi Iudæi agant: atque ij ferè variarum linguarum periti, quod magno vſui eſt exteris aut peregrinis*. Nec in XI.

C 3 illo

illo tantùm imperio, sed in Oriente, in Septemtrione, apud Christianos etiam agunt: & quamquam sic distracti, vnionem & puritatem gentis seruant, à coniugijs alienigenarum decreto auersi. Quid Deus in istis struat aut moliatur, nescio: nulla quidem gens ab orbe condito, aut frequentiam, aut sinceritatem suam seruauit, opinor, præter istam.

CAP. IV.

DE IMPIETATE.

Eius matrem Superbiam, aut Ferociam sæpè & Vitiorum cumulum, esse.

DEflexio altera *Impietas*, siue *Irreligio*, si ἀσέβειαν Græcorum sic licet vertere. Grande, & vt sic dicam, malorum malum: cùm homo à ratione, imò à naturâ abit, contemptor Numinis aut negator, quod illa asseruit, & hæc inseuit. Eò veniri solet, siue à superbâ quadam & rudi Ferociâ; siue à Vitiorum magnitudine & cumulo, quę animum mancìparunt. Deo enim tum se subtrahit, & ne illum timeat, spernit: itemque præmia omnia futura, aut pœnas. Infelices hi tales! etiam in externis rebus successibusque: quia desertores sui Deus deserit, nec cadunt solùm turpiter sæpè, sed ruunt. Quàm fœdi etiam sunt? super omnes Superstitiosos: quia vt illi conniuent ad supremum Numen, aut malè vident; sic isti cæcutiunt, & nihil vident. Quis autem neget cæcitatem deteriorem lippitudine esse? Eam ego in paucis exemplis proponam: paucis, & idipsum timidè. nec aliter quàm in templis malos Genios solemus, ad fugiendum & abhorrendum.

1. Omitto veteres, apud quos veniam aliquam habuerit, in caligine errorum: apud Christianos quî potest? Et sunt tamen, qui non vitâ solùm eam præferunt: sed impudenter linguâ exprimunt. vt ille FREDERICVS II. Imperator. cui sæpè in ore: *Tres fuisse insignes impostores, qui genus humanum seduxerunt, Moysem, Christum, Mahumetem*. O impure, ô impie! te hoc dicere,

quod

quod gentilium quidam olim, *Christum magum fuisse, & ex Ægyptiorum adytis angelorum potentium nomina habuisse?* Arnob. lib. I.

Mitior ALPHONSI X. Hispaniæ regis, sed non melior vox aut sensus. qui solitus Prouidentiam identidem culpare, & dicere: *Si principio mundi ipse Deo adfuisset, multa meliùs ordinatiusque condenda fuisse.* Miselle, sapientiâ supra Deum es? lingua quo abis, mens quò abisti? Sed notabile, vtrumque istum, & Fridericum & Alphonsum, illum imperio, hunc regno priuatos, in publico odio & infamiâ obijsse. Plura non addo, nec vel calamum aut chartam relatione ipsâ maculo. II.

CAP. V.

DE FATO

Id considerandum, credendúmque esse.

AT tu qui Deum & Religionem colis, etiam Fatum: id est Prouidentiam, decretumq. diuinum. *Quid enim aliud est Fatum* (dicet pro me Minutius Felix) *quàm id quod de vnoquoque nostrûm fatus est Deus?* De vnoquoque nostrûm, sed & de rebus omnibus quæ sunt, fuerunt, erunt. Is enim qui omnia fecit, dirigit eadem, mouet, seruat: καθάπερ ἡνίοχος ἀγαθὸς (verba Trismegisti) τὸ τοῦ κόσμου ἅρμα ἀσφαλισάμενος καὶ ἀναδήσας εἰς ἑαυτὸν, μή πως ἀτάκτως φέροιτο: *tamquam Auriga peritus, currum hunc mũdi firmans in se atq; alligans, ne incompositè feratur.* Prorsus ita est. per caussas medias, variè nexas, prima illa caussa omnia temperat, suauiter, prudenter, vtiliter: nec aliter est censendum. Hoc monitum variam vtilitatem Principi dabit. à Deo se & regnum; à Deo bona malaq. externa esse: ideò nec in illis elatè, nec in istis abiectè nimis agendũ. Constantia vbique esto, & volens quędam obedientia decretis diuinis. *Nam lõgè præstat* (ait Gregoras Nicephorus) *quietum ferri à ferente Fato, quàm obnitendo velut materiam & alimentum ei præbere. Hoc enim tale est, ac si quis ignem metuens ædes iam circumdantem, non exstinguat eum, sed sarmentorum fasces aggerat, & oleum affundat: aut si quis furente Boreâ, & tempestate exiguâ fragiliq; cymbâ, contra fluctus & per eos eluctari conetur.* Altera etiam Cap. XV. Lib. VIII.

etiam vtilitas, iniquirere leuiter & modeftè in Fata, & videre quò vis illa fupera,noftra hæc trahat: proque eâ inclinatione, fe & confilia adaptare. Magnus eft fructus; & prudenti viro vix publica Fata conuerfionesque obfcuræ, ex fignis quæ præeunt vel adhærent. Ruere aut vertere hunc ftatum vult? confilia praua,& homines tales erunt,qui ad gubernacula admouebuntur. Delatio,adulatio, vanitas locum habebunt: probitas, veritas, prudentia exfulabunt. Sed &, vt in citharâ, concentus turbabitur: & obfcura primùm, mox palàm difcordia erit. Vult attollere? omnia alia, locus confilijs, locus honosque virtutibus, etiam artibus: denique fiquid ægri in Republicâ, fanatur; fiquid fani, fouetur. Vt qui libram tenet,in hanc aut illam lancem pondus adijci iubet,& inclinat: fic Deus. & fortunam temperat,fed manibus aut confilijs ferè noftris. Atque hæc ita palàm, vt vel hebes mens videat, fi non præuideat: & dominum arbitrumque terreftrium rerum, ex euentis, illum è cælo agnofcat. O quàm mira, quàm inopinata fæpè ab illâ potentiâ? Nam & hoc gaudet atque amat, præter opinionem (non enim rationem) quædam facere,& vel fic oftendere vim illam omnia gubernantem & mouentem. Hæc vniuersè: fed in Exemplis etiam diftinctiùs videamus, & monita pro ijs aptemus. Primùm efto,

MON. I. *Regna & Reges à Deo dari.*

1. Quid clarius? quæ vis, gratia, aut commendatio, AGATHOCLI regnum in Siciliâ dederunt? Pater ei figulus, pueritiam in luti fordibus, adolefcentiam in impudicitiæ, iuuentam in libidinis egit. Ab omni parte infamis, odio ciuium & inopiâ, ad latrocinium compellitur. En gradus, quibus ad fceptrum veniatur! Sed mox miles, & dux è milite: id quoque cum infamiâ, quòd defuncti *Damafconis*, cui fuccefferat, vxorem ftupro anteà cognitam, fibi ceperat, & cum eâ ingentes opes. His fretus, occupare imperium patriæ bis conatus, bis repellitur; denique in exfilium agitur. Quid fit? iungit fe Siculis, Syracufiorum hoftibus, palàm bello patriam petit, & obfidet: nihil efficit, cùm Pœni in auxilium euocati ftrenuè

ſtrenuè propugnarent. Vi deſperatâ, ad fraudes ſe vertit, *Hamilcarem* Pœnorum ducem ad pacem inuitat (ea ſpecies & honeſtus titulus fuit:) reuerà ad pactionem, vt cederet, & traderet ſibi Syracuſas. Ita factum. regnat, cædes populi & Principum facit: & miro iterùm fato, ipſis conciliatoribus ſceptri Pœnis bellum infert, & in Africam transfert. Prẹter ſpem variè victor, & præter ſpem quoq; mox victus, deſerto exercitu, liberis, amicis, pænè ſolus in Siciliam effugit. Seruat tamen regnum, etſi in vanâ ſorte: immoritur ei, ſed ita vt pelli vxorem liberoſque videret, & ab nepote id eripi, non diu fruituro. In his talibus vbi ratio alia, quàm ſumma illa Ratio eſt, Fatum nobis dicta?

Hæc in vno illo rege. quid in quattuor (ſeptem in vniuerſum fuêre) ROMANORVM? Primus *Romulus*, & tertius *Tullus Hoſtilius*, vterque ex paſtore ad ſceptrum peruênit: quintus *Tarquinius Priſcus*, è peregrino & exſule: ſextus *Seruius*, quod ipſum nomen præfert, è vernulâ & ſeruo. Quid hæc aliud ſunt, quàm II.

Sidus, & occulti miranda potentia fati?

Nam de C. MARIO minùs mirum in populari electione, ſi ad ſumma peruênit ipſe popularis. Sed ex imâ tamen plebe ac municipali, miles mox factus in caligâ, tum Centurio, tum Tribunus: & in vrbe etiam petere honores auſus, ſæpè repulſus, ſpretus, irrupit tandem in Curiam magis, quàm peruênit. Ex illo tamen Mario tam humili, tam faſtidito, ille Marius emerſit qui Africam vicit, regem Iugurtham, formidatum Romanis, in triumphum duxit: & parum eſt: ille Marius, qui III.

—— Cimbros, & ſumma pericula rerum.
Excepit:

& trepidam non Italiam modò, ſed vrbem defendit. Ille, qui poſt ſextum Conſulatum (rarum decus) carcerem & exſilium ſubiuit: plenus tamen certuſque ſpei, quòd olim iuueni in agro apricanti, Aquila ſeptem pullos in ſinum ieciſſet, toties iterandi ſcilicet ſummi imperij ſignum. Nec fefellit euentus. Rediit, hoſtes vicit, vrbem & Conſulatum ſeptimò iniuit, & in eo exſpirauit. Quidlibet ſperandi & timendi, cùm Fata volunt, clarum exemplum.

IIII. Nec minus in MASANISSA (*Marius* enim me in Africam reuocat.) qui mortuo patre Galâ, patruo succedente, & mox illo quoque mortuo, per fraudem exutus regno & priuatus, arma sumpsit, ac denique victoriæ & illius compos fuit. Sed non diu eâ gauisus, & hoc fruitus, à *Syphace* rege bellum excepit: qui iusto prælio eum fudit. In montem Balbum confugerat, sed illinc quoque *Bocchar* Præfectus regius eum pepulit, ad tantam paucitatem redactum, vt vix quattuor equitibus comitatus effugerit. Ventum erat ad flumen, nec vadari poterat: quid facis Masanissa, & tuum Fatum? metu vrgente in id se conijcit, & duobus comitum gurgite abreptis, ipse cum duobus alijs inter virgulta vlteriora delituit. Fama tamen sparsa submersi, populares (vt quisque in eum affectus) erexit, aut terruit: cùm ille vulnus (nam & id acceperat) in speluncâ auiâ curans, latrocinio duorum equitum per dies aliquot vixit. Mox vbi equi patiens fuit, audaciâ ingenti pergit ire ad regnum recuperandum: quibus præsidijs? haud plus quadraginta equitibus, qui in viâ se addiderant: auctisque paullatim ad VI. millia peditum, IIII. equitum, copijs, paternum totum regnum recepit. Sed nondum finis fatalis dispositionis. iterùm pellitur, victus à *Verminâ Syphacis* filio, quem rex in eum miserat. Ibi omnibus opibus, sed non spe amissâ, cum LXX. equitibus effugit ad Garamantum terram: hæsitque vagans aut latitans, donec C. Lælius à Scipione missus cum classe appulisset. Iunxit se, & magnum nomen, etsi exiguas vires attulit: peritiâ tamen militiæ & locorum, aliquod ad victoriam momentum. Quæ mox secuta. victi Carthaginienses & Syphax: iste perijt, & regnum eius Scipio totum Masanissæ donat, finibus etiam auctis. Quid deinde? nec sic fideliter Fortuna ei ridet, in ipso aditu iactatur, sed Veneris insidijs, non vi Martis. Erat *Sophonisba*, Syphacis anteà vxor, mulier insigni facie, facundiâ, & astu. Hæc regiam ingredienti occurrit, deiecta, mæsta, sed quod decêret: & statim Numidam in amorem sui rapit. Iubet igitur bono animo esse, dextram & mox corpus iungit: sed petenti anteà iurat, *Nemini se traditurum eam Romano.* In his erat, cùm Lælius superuenit, & Sophonisbam dedi postulat: fluctuante Masanissâ, in vehementissimi

ſimi amoris æſtibus, illam deſereret, an amicitiam Romanam. Sed ratio & vtilitas affectum vicit: illa vitâ abit, iſte ad Romanos redit, & adhæret. per eos regnum ſtabilit, auget, quod ad poſteros etiam tranſmiſit.

Inſerit ſe his exemplis & fæmina. Erat *Leontij* cuiuſdam Athenienſis philoſophi filia, ATHENAIS nomine, multo ingenij corporiſque lepôre, aut Venere. Pater occulto aliquo de fortunâ eius præſagio, omnes opes moriturus duobus filijs reliquerat; huic ſolos centum aureos, cum elogio, *Suffecturam ei fortunam ſuam.* Igitur cum fratribus litigat, vt iniuriâ affecta. ſed infirmior ſexus aliam etiam accipit, & pulſa ab ijs Conſtantinopolim venit, vt viam futuræ magnitudini aperiret. Inſinuat ſe, & commendat cauſſam *Pulcheriæ* Imperatoris ſorori: cui ſtatim ita placuit, vt percontata, ecquid virgo eſſet? in aulam acceperit, ſed baptiſmo, rudem ad id Chriſtianæ religionis, priùs ablutam. Nomen eius in EVDOCIAM mutat: ac ſic denique amat, vt fratri *Theodoſio*, apud quem omnia poterat, coniugem deſponderet. Hem, aſcenſus! ſed ecce & deiectio. nam diu felix eo coniugio, amata & amans, in ſuſpicionem probri incidit, & contubernio excidit, hac cauſsâ. Imperator inſigne, & prægrande pomum dono acceperat: quod porrò vxori ſuæ blandiens tranſmiſit. Accepit illa, & idem mox *Paullino*, facundo & erudito viro, ideoque eruditæ fæminæ caro, nihil ſequius cogitans dedit. Quod ille, ignarus vnde eſſet, iterùm Imperatori, vt regium aliquod munus offert. Mirari ille, & primùm ambigere; mox agnoſcere, & ſuſpicari. atque ita properè ad vxorem veniens, callidè pomum ab eâ repetit, anteà donatum. Hæc totius facti ignara, temerè & iuueniliter aſſerit, ſeſe ediſſe: iterumque rogata dicit, atque adeò iurat. Imperator ſeriò tum offenſus, & mendacij arguens, pomum profert: nec ſatis. de amore occulto & improbo ſuſpicatus, Paullinum occidit, illam abdicat, & relegat. O vterque amans, veſtri miſereor! etſi hæc quidem caſum fortiter tulit; & iuit Hieroſolyma, & piè caſteque viuens ibi moritur, ſed præmortuo marito. V.

Multa hæc in hiſtoriâ veteri: noſtri æui vnum addam. VI

D 2 PHI-

PHILIPPVS II. Hiſpaniarum rex, quid niſi fato in illud Luſitaniæ etiam venit? Quod ita fundatum firmumque in copiâ ſucceſſorum videbatur, vt locus non eſſet aut rima vel improbæ externæ ſpei. Ecce *Emanuel* XIIII. Luſitaniæ rex tres vxores duxerat, & ex omnibus liberos tulerat. primam, *Iſabellam*, maximam natu filiarum *Ferdinandi* & *Iſabellæ* Hiſpaniæ regum. Proles ex eâ nata *Michaël:* qui ſi vixiſſet, certus heres omnium iſtorum regnorum erat, quæ nunc magnus Hiſpaniarum rex tenet. Obijt puer, & ipſa mater eius à partione. Ergo alteram tunc filiam *Mariam*, quæ tertia erat eiſdem Ferdinando & Iſabellæ, nuptijs iungit: nam *Ioanna* ſecunda, tradita *Philippo* Auſtriaco fuit, è quo coniugio Hiſpaniæ iſti reges. Emanuel igitur ex *Mariâ* numeroſam ſanè prolem gignit, ſex maſculos, duas filias: denique è tertijs etiam nuptijs, quas cum *Leonorâ* Philippi Auſtrij filiâ coïuit, duos liberos, filium filiamque. Obſerua, te obſecro. an non hæc fundata domus, in tot fulcris, vt ſic dicam, regni? Iam ad liberos iſtorum veni, quanta ſeries? *vigintiduo* erant, qui Philippum regem anteibant, & ſucceſſione legitimè arcebant: & tamen quò Fata vocabant, vênit & ſucceſſit. Præmortui omnes illi ſunt, quid? niſi vt vnum facerent Hiſpaniæ totius caput. Magnus fauor Numinis, nec ſemel in hac gente (Auſtriam dico) ſe oſtendit: quæ per hereditates & aduenticia incrementa ferè creuit.

*Regnare cœpit an. ∞. CCCC. XCV.

II. *Regna à Deo & Reges tolli.*

1. Vis illuſtre exemplum? CYRVS erit. qui per annos triginta, in magnâ gloriâ rex Perſarum, finitimis, deinde longinquis, ſubactis, longiùs manus etiam ad Scythas porrexit. Venit cum magno & victore exercitu, ô dedecus! à fæmina vincendus. *Thamyris* ea erat, quæ genti præerat, & filium ad fines regni repulſurum vim externam miſerat: ſed victus eſt, & inſidijs à Cyro circumuentus. Ergo ipſa molem regni vltimam exciuit, & dat ſe animoſè obuiam, atque iiſdem fraudibus circumuentum & clauſum, ipſum copiaſque cecîdit. Ducenta Perſarum millia erant: ingens clades: adde ludibrium. caput mortuo reſecat, & in vtrem ſanguine plenum merſo exprobrat:

probrat: *Satia te sanguine, quo expleri nequisti.* Regnum longâ mole fundatum, vbi es? tex tot annos felix & victor, vbi es? quò Fata & ordo rerum miserunt, à summis ad ima decidisti.

Iam POLYCRATES, rex Samiorum, non fortunati, sed Fortunæ nomen videbatur. Nihil ei in vitâ aduersum: ante vota, supra vota, omnia aderant: id est, priusquam vellet, & plusquam vellet. Cælum, terra, mare fauebant, aut seruiebant: & res in exemplo raro dixit. Anulum in mare abiecit, quasi Nemesi placandæ: quid fit? in pisce mox inuentum recepit. At vltima diffident. & *Oroetes* Darij regis satrapa victum, captum, morte, nec eâ communi (non dicam regiâ) affecit: sed in cruce altâ suspensum, mirabile & miserabile orbi spectaculum, subiecit. O verè Deum, qui inopinatè mutat! II.

Et in VALERIANO etiam Imperatore Romanorum, id est orbis pænè terræ, quàm simile ludibrium! Ille post quindecim regni annos in ignobilem seruitutem, & audientium aures grauaturam, vi Fati incidit. Bellum, magnis viribus, *Sapori* Persarum regi fecit: sed eo fine, vt victus & viuus in manus hostium veniret Imperator. Barbaro fastu victoriâ vsi sunt. siquidem Sapor, vt catenatum mancipium circumduxit; & quoties equum conscenderet, non manu eius, sed inclinati dorso, adiutus innixusque est. Quis hominum sic subitò deijcere & calcare Principem rerum potuit, pręter diuinum supremumque decretum? III.

Assidet, quod BAIASITES PRIMVS, quem *Gilderun Chan* à fulmine Turcæ dicunt, magnus animo & rebus Imperator fuit. Atque is variè, & per decem ampliùs annos victor, magno illo pręlio cum *Temire Chano*, quem *Temir-lancum* à claudicatione item vocant, conflixit. Vtrimque ingentes copiæ. robora virorum & militiæ vsus à Turcis; Fatum aliunde stetit. Nam & auxiliares copiæ Tatarorum in ipsâ pugnâ deseruerunt Baiasitem, transitione ad hostem factâ: idem milites, è regione Germiani & Mentesij. Solus se non deseruit, cum immoto Prætoriano agmine, Baiasites: & murus illic belli. Sed vis ac multitudo perrupit, ipse captus, filius eius *Mustaphas* cæsus, IIII.

& quidem feliciùs. Nam pater ad victorem Temirem perductus, honestè primùm exceptus est: cùm & obuiam pedes extra tentorium iuisset illi, in equo aduentanti. Cùm descendisset; vterque, pro more gentis, humi in tapete consedit. atque ibi Temir (operæ pretium visum, fide Annalium Turcicorum verba dare) O * *Chan*, inquit, *magnas vterque Deo gratias debemus: ego, quòd claudus ille ab ipsis Indiæ finibus ad mœnia Siuastæ imperium extenderim; tu, quòd à Siuastâ, ad ipsos Pannoniæ fines. Orbem terræ inter nos partiti pænè sumus. Debemus igitur gratias, atque ego reddidi, & reddam: tu verò parùm fortasse memori grataque mente fuisti, & ideò hæc calamitas interuenit. Sed age mi Chan, si ego in tuâ sic sim potestate, quid ageres? dic liberè & veraciter.* Ibi aiunt Baiasitem, qui feroci & elato animo erat, subiecisse: *Equidem te, si numen victoriam adnuisset, in ferream caueam inclusum circumduxissem, spectaculo & ostentui cunctis.* Temir eo audito, sententiâ hac in ipsum est vsus, & sic inclusit. Miser triennium ferè ita vixit: & cùm desperatâ liberatione audisset in Tataros se abducendum, caput validis iteratisque ictibus caueæ ferreæ incussit, & indignantem animam sic emisit. Multi & pulchri ludi in hoc Mundi theatro: sed tragœdiam belliorem raro, aut nec legimus.

* Dominû notat.

V. Nisi lubet & ad Sacros apices venire, & videre quomodo nec ijs vis ista parcat. CAROLVS CARAFFA à Paullo IIII. Pontifice designatus Cardinalis fuit: eius frater IOANNES Montorij Comes, & Dux Paliani factus. Omnia isti apud Pontificem, quæ vellent, poterant: & plus quàm æquum decorumque erat, volebant. Mansit aura secunda, quamdiu sidus illud luxit: post eius occasum, *Pius Quartus* in Pontificatum assumptus, idque operâ & gratiâ (notabile est) *Caraffarum* maximè. Sed iste inter primas ferè publicas actiones habuit, Caraffas euertere: fecitque initium VII. Idus Iunij, ipso die, quo *Carolus* pillei honore donatus fuerat, in carcerem eo coniecto. Additus Dux Paliani, frater; Comes Allifanus, alijque propinqui eorum aut clientes. Nouem menses in arce Sancti Angeli habiti, non nisi crimina & mortes audierunt: & hanc denique sententiâ Pontificiâ subierunt. Cardinalis no-

*. 13. IX.

ete,

ĉte, carnificis manu ſtrangulatus; Dux capite truncatus, vnà cum Allifano Comite; & cadauera in publicum ſpectaculum expoſita. Quis ſenſus, & occulta vox, tibi Roma tunc fuit? cùm multi Pontificis ſeueritatem, & ingratitudinem, accuſarent: ſapientiores, incerta rerum humanarum, ſub illuſtribus exemplis, agnoſcerent; & vilium reorum pœnâ atque ignominiâ periiſſe, qui dignitate & opibus culmina paulloantè fuerant rei Romanæ.

MON. III. *Et cauſſas quaſdam medias, ſed inopinatas, his interuenire.*

Adſtruit & aſſerit ſe vbique Prouidentia: ſed apertiùs, cùm cauſſæ quædam mediæ ſubitæ, aut inſolitæ interueniunt, & licet dicere, Quis exſpectaſſet? In DIONIS rebus hoc elucet, cùm Syracuſas liberatum iret à tyrannide Dionyſij, graui & famoſâ. Erat tum fortè in Italiâ Dionyſius, & res alias agebat: id quod Dioni (fato ſic diſponente) commodè & feliciter euênit. Nam cùm ipſe in Siciliam, exiguis copijs, animo quàm prudentiâ maiore, appuliſſet: *Timocrates*, primus amicorum Dionyſij, & qui vicem eius regebat, ſtatim hominem certum cum litteris ad Dionyſium ablegat, qui Dionis aduentum, & res in Siciliâ motas nuntiaret. Summa erat, omnia relinqueret, rediret, niſi à ſuis vellet relinqui. Homo feliciter fretum traijcit, *Cauloniam* terrâ tendit, vbi Dionyſius tunc ſecurè agebat. In viâ fortè notus occurrit, qui recèns victimam immolauerat, & partem eius àmicè communicat & donat. Accipit, in vidulum lateralem imponit, vbi & Timocratis epiſtola erat. Pergit intereà ſtrenuè, & noctem itineri cùm adſumpſiſſet, iam feſſus, neglectim abijcit ſe in humum, & componit leuiter dormiturus. Haud procul à ſiluâ erat: è quâ ecce lupus egreditur, & odore carnis ſtimulatus accedit, & vidulum à latere abripit cum ipsâ carne. Paullopòſt homo expergiſcitur, vidulum deſiderat, & circà quærit: fruſtrà. itaque metuens offenſæ aut pœnæ, non ſuſtinet ad Dionyſium ire, & aliò diuertit. Hoc caſu, tardiùs quàm opus erat, & alijs litteris, Dionyſius cognoſcit quid ageretur. Subuenire vult, 1.

non

non poteſt: à ſceptro ad ferulam redigitur. à quo? Deo, Deo, qui inopinatum illud interiecit.

II. Quid in M. BRVTO, & campis Philippicis? manu Prouidentiam tango. Legiones vtrimque, & inſtructæ copiæ: egregij duces. concurritur: vincit cornu dextero Brutus, & oppoſitum *Octauianum* pellit, atque adeò caſtra eius capit: & quàm pænè ipſum? Plena & certa victoria videbatur: ſed quam Caſſius malâ ſorte peruertit. Nam ipſe ab *Antonio* pulſus in ſuo cornu, ſed fugâ & damno leuiore: & facilis inſtauratio, ſi de Bruto ſciuiſſet, aut ſperaſſet. At campus, qui puluere ſtabat, impedijt proſpectum: & triſte, ſed falſum, ei augurium in animo, victum etiam Brutum eſſe. Tamen adhuc dubius, ſubſtitit in colle quodam, & L. Titinnium, ex fidis amicis, mittit ad explorandum. Ille in Bruti milites ſtatim incidit, victores &, vt fit, palantes. De Caſſio, *Quàm ſaluè?* quærunt, audiunt, & læti Titinnium circumfundunt, & vnà ad Caſſium, animaturi eum tendunt. Qui cùm videt, & rectà ad ſe venire, hoſtes arbitratus, & amicum ſuum captum: *Quid vltrà moramur?* inquit: *ſpes, vita, dedecus abeant:* & ſimul ceruices ſuas liberto prębuit incidendas. Vix factum, Titinnius ſuperuênit: & caſum miſeratus, ſibi iratus, (quaſi mora in cauſâ fuiſſet) idem genus fati ſpontè ſumpſit. Hæc res & Brutum perdidit: qui in Caſſij animâ ſuum animum amiſit.

III. Multa poſſim: vnum ex hiſtoriâ vetere, & de inclyto illo ANNIBALE inter omnis æui duces. Iure hoc elogium vindicat: nec fuit aut erit, qui militari aſtu aut peritiâ virum ęquabit, non dicam ſuperabit. Is in Italiâ dominabatur, poſt Cannas victor: & quid niſi Roma reſtabat? Fręnum fati cohibuit, ne ſtatim iret: idem conſilia eius alia, conſulta licet & firma, euertit. Fœdus cum *Philippo* tunc Macedonum rege percuſſerat, & vt is in ſocietatem belli, aut potiùs victoriæ, veniret: legibus ijs, vt Italia quidem Annibalis & Carthaginienſium eſſet; Græcia Philippi, Punicis mox armis ſubiuganda. In hanc rem firmandam, Xenophanes legatus à Philippo mittitur. nauigat, legit oram Italiæ, iuxta Tarentum in claſſem Romanam

manam incidit, capitur: & *Quis, quò, quare*, rogatur. Ille Græculus, callido mendacio se expedit; & ait à Philippo rege ad Senatum Romanum mitti, vt fœdus in Annibalem & Pœnos iungat. Romani, & eorum Dux Valerius Læuinus, lætari, ouare: & cælitùs tam opportunum auxilium, à potenti rege, in rebus arctis, missum opinari. Itaque honore honestant, prosequuntur, & in tutum Italiæ litus exponunt. Expositus ille rectà ad Annibalem tendit, & mandata dat, accipit: denique de totâ re peragit & definit. Nihil supererat, nisi vt ipse ad Philippum, Philippus in Italiam veniret; & funus res Romanæ essent. Deo aliter visum, vigilat: & in reditu eadem nauis in Romanam classem incidit, sed cui Q. Fuluius præesset. Ille prioris doli & hominum ignarus, quærit solita: & Xenophanes semel mentiendi felix, eodem applicat, *A Senatu venire, ad regem suum ire.* Hæc vultu ac voce constans: iamque persuaserat. cùm ecce vident inter comites, quosdam Punico habitu. & *Qui isti?* clamat Fuluius: *à Græciâ non sunt*. Turbantur, fatentur, in vincula dantur, Romam mittuntur: omnia consilia & pacta detecta, Roma seruata. Seruare enim eam fuit, vel in tempus cœpta impedire, & donec misera respirasset. I nunc, & quis Epicurus hîc Prouidentiam neget?

Iterùm idem in EODEM. Rebus iam, suâ culpâ & morâ, dubijs, & Romanis animo ac viribus auctis: vt suas pariter firmaret, fratrem *Asdrubalem* ex Hispaniâ euocauerat, cum nouis copijs, & valido exercitu. Iam Alpes transierat, iam aduentabat: quis non actum de re Romanâ censuisset, quæ ægrè vel vni Annibali resistebat? Iunge istum, veteranum ducem, tot subsidia: ad exsequias tuas Roma imus. Vide rem leuem, sed à Deo, quæ turbat. Nesciebat etiam Annibal fratrem in Italiam venisse, & in extremâ Apuliâ considebat: cui obuiam ire, ratio alioqui & consilium erat. Miserat autem Asdrubal, præmijs inductos, quatuor Gallos equites, duos Numidas, qui omnia Annibali significarent: sed ij cùm totam ferè Italiam tutò emensi ad Tarentum venissent, ibi à vagis Romanis pabulatoribus excipiuntur, Annibali iam vicini. Deducuntur ad Consulem *Claudium Neronem*, castra opposita An- IIII.

 nibali

nibali illìc habentem: fatentur, litteras tradunt, per interpretem explicantur. Ibi cognitum, Asdrubalem in Vmbriam venire in animo habere, ac fratri ibi occursuro iungi. Consul statim, magno animo facinus ausus (vt in magno periculo) validissimam partem copiarum clàm è castris subducit: lectos omnes, sex millia peditum, mille equites: & dies noctesque non intermisso itinere, occultus ad *Liuium Salinatorem* (is alter Consul oppositus Asdrubali erat) venit. Ita statim duplicatis viribus cum Asdrubale pugnatum: cuius victi & cæsi caput Nero secum eâdem celeritate in castra refert: ac postero die ante stationes hostium proiecit. duobus etiam captiuis dimissis, qui rem omnem ordine nuntiarent. Tum denique perculsus, imò desperatus Annibal, vocem hanc è pectore emisit: *Agnosco fortunam Carthaginis.* Benè, benè. Tu nitere, & omnia fac: vincens non vinces, prudentia infra fortunam erit, & Nemesis Carthaginem tuam premet.

MON. IIII. *Regna à Deo & Reges temperari.*

I. Breue monitum, sed magni sensus & vsus: videre quomodo Deus disponat & cohibeat, hos ne crescant, hos ne cadant: & velut in æquilibrio res suspendat. Hoc Nicephori Gregoræ verbis dicendum est: *Mirari mihi subit*, inquit, *imperuestigabilem* Lib. v. *Dei sapientiam, qui planè contraria vno fine conclusit. Nam cùm duas aduersarias potestates inter se committere statuit, nec alteram alteri subijcere: aut ingenio & virtute præstantes vtrique parti moderatores præficit, vt alter alterius consilia & conatus euertat, & vtrimque subditorum libertati cõsulatur; aut vtrosque hebetes & imbelles deligit, vt neuter alterum tentare, & septa (quod aiunt) transilire audeat, veteresque regnorum limites conuellere.* Dici prudentius nihil potuit: & Prouidentiæ hanc dispositionem quot exempla adfirmant? non insisto, & vetera omitto: sed nuper *Carolus* V. nobis, *Franciscus* I. Gallis, *Soleimannus* Turcis imperitabant: quiuis eorum dignus orbis terræ imperio. & habuissent, aut promouissent; nisi concursus ille fuisset, & alius alium interpellasset. In parte alterâ exempla, quæ verecundiâ prohibitus non dicam.

MON.

MON. V. *Clarißimè Fata in Prædictionibus elucere.*

I. At nulla res Fatum clariùs certiusque, quàm Vaticinia, aut Prodigia asserant: quæ diu antè, caussis notisque nullis apparentibus, cùm euenta designent: quid nisi & hæc definita, & à Deo esse clamant? Daniel ille VATES, & SIBYLLAE, multis antè sæculis multa & magna prædixerunt: vnde, & quomodo, nisi quia in Prouidentiæ libro hæc descripta? & Deus reuelauerat. Nam ita amat Numinis illa benignitas, per *Somnia*, per *Signa*, per *Spectra*, & *Vaticinia* res futuras ostendere: diuinitati suæ adstruendæ, nobis instruendis aut præparandis. Latus lætusq; campus est, placet ingredi, & leuiter lustrare? fiat. Ac primò de SOMNIIS, nobile est quod ASTYAGI vltimo Medorum regi factum. Vidit per quietem, ex naturâ filiæ, quam vnicam habebat, vitem enasci, & sic mox diffundi, vt totam Asiam palmite suo obumbraret. Consulti vates aiunt, *Nasciturum ex filiâ, qui Asiæ regnum occupet, suo eum nudet.* Territus hac denunciatione, & vt fatum auerteret (miser, quid operam ludis?) iamprimùm filiam suam extero, & obscuro tunc viro, *Cambysi* despondet. deinde eamdem partui vicinam ad se traducit, & vt quod natum esset se teste necaretur. Ergo infans *Harpago* traditur occidendus, notæ fidei, & cui arcana illius regis iamdiu innixa. At ille veritus, ne si mortuo Astyage imperium ad filiam veniret (nec enim virilis ei sexus liberi) pœnam obsequij lueret: non necat, sed pastori regij pecoris tradit exponendum. Fortè & vxor huius pepererat. quæ re auditâ, summo rogat opere maritum, puerum ad se deferri, & oculis saltem libari. Maritus indulget, it in siluam vbi reliquerat: repperit canem fæminam, quæ mammas præbebat, & vnà alites ferasque abigebat. Tactus miraculo, & vel à cane doctus miserari, tollit puerum, vxori defert; quæ videt, amat, alit. & crescit in virum, in regem: qui Astyagem vicit, sceptrum ad Persas transtulit.

Sed & ANTIGONI somnium mirabile, super *Mithridate.* II.
Iste è Persarum magis oriundus, erat in comitatu Antigoni

Macedonum regis, Perside scilicet deuictâ, & fortunâ suâ cum publicâ inclinatâ. Visus videre noctu Antigonus, sementem auream in magno campo se facere, eam surgere, adolescere & maturescere: sed mox omnia demessa item videre, & culmos spicasque iacêre inanes. Vocem adhæc audire, *Mithridatem in Pontum Euxinum fugere, auream messem secum asportantem.* Non obscurum somnium, aut significatio. itaque rex, vbi euigilasset, exterritus tollere statim Mithridatem statuit, & cum filio *Demetrio* communicat, fidem silentij iureiurando stipulatus. Erat familiaris, in pari ætate, Mithridati Demetrius: & fortè iste se obtulit, à recenti indicio. Miseratur adolescens, & adiutum velit, sed religione iuramenti cohibetur. Quid facit? apprehensum seducit ab alijs, & nihil effatus, hastâ in terræ puluere scribit: FVGE MITHRIDATES. Quod ille arripit, & verbis istis, & vultu ipso Demetrij monitus, in Cappodociam clàm aufugit, & regnum mox potens & inclytum Ponti condidit: quod stetit in octauam ab eo stirpem, alterum illum *Mithridatem* Romanâ potentiâ vix euersum.

III. Assidet istis, & primo vtique, somnium quod ERTVCVLES pater *Osmanis*, à quo potentes isti Asiatici *Osmanidæ*, vidit: sed vidit de die, cùm post cibum sumptum meridiaretur. Experrectus igitur, & imagine eâ confusus, primò corpus aquis abluit, & se purgat, vti religio gentis eius habet. tum ad *Edebalem*, virum inter ipsos sapientem & sanctum, venit atque infit: *Somniaui vir venerabilis* (Annalium Turcicorum verba pono) *splendorem Lunæ è sinu tuo prodire, eumque in meum deinde sinum peruenire. Eò cùm delatus esset, ex meo vmbilico enasci arborem, quæ regiones varias, montes & valles inumbraret. Ad ipsas autem radices arboris, aquas emanasse, quibus vineæ & horti rigarentur: atque ibi somnium me somnusque deseruit.* Edebales audito, aliquamdiu secum reputans, effatur: *Nascetur tibi filius, vir bone, cui nomen erit Osman. Is multa bella geret, victoriam & famam pariet, ac posteri tui Principes Regesque terrarum erunt. Mea autem filia Osmani nubet: atque is splendor est: qui è sinu meo prodiuit, & in tuo coïuit; ex vtroque autem arbor.* Quàm mira,

mira, & vera prædictio! sed & de *Luna* notabile, quam scimus inter signa prima esse Turcicæ gentis.

Iam ad SIGNA transeo: quæ *Magna* aut *Parua*, sed certa pariter se ostenderunt. TIMOLEONTI Corinthio, cùm in Siciliam, ad pellendum tyrannum, exiguâ manu iret: fax ei in mari, totam noctem, nauiganti præluxit. Amplius, Delphos paulloantè profectus, vt Apollini sacra & vota faceret; è donis suspensis vittam, in caput suum deciduam, ita excepit, vt coronæ aut diadematis ritu cingeretur. atque erat ea vitta victoriolis & corollis intexta: prorsus vt à Deo coronari, & victor pronunciari videretur. Quid, quod eidem ante pugnam cum *Icete* contigit? Contentio honesta inter Centuriones & manipulos de ordine erat, & præire omnes volebant: cùm ille, liti dirimendæ, sortem definire iubet, & anulos Centurionum in eam poscit. Conijciuntur in sinum vestis, commiscentur: qui primus educitur, is trophæum pro insigni habebat insculptum. Aucti omnes ab omine animis, in hostem alacriter eunt, cædunt, vincunt. IIII.

MARCIANO Thraci, plebeio genere, & mox Imperatori, plura hæc potentiæ Signa euenerunt. Ad militiam primam eunti, & vt nomen daret, cadauer hominis occisi in viâ offertur: ad quod substitit, & miseratione tactus in eo est vt sepeliat, & terrâ tegat. Dum facit, deprehenditur, accusatur vt homicida, & Philippopolim abducitur. Iam pœna imminebat insonti: cùm verus homicida casu superuenit, & agnoscitur: ipse liber ad vicinos numeros tendit. quibus inscribitur, & (pulchrum omen!) in locum defuncti militis, *Augusti*. Et iam cum legionibus in expeditionem ibat: cùm morbus eum inuasit, & in Lyciâ substitit, hospitio apud duos fratres exceptus, *Julium* & *Tatianum*. Cùm meliusculè ei esset, recreandi caussâ, tres simul venatum eunt: & fatigati decumbunt, & obdormiunt. Æstus solis erat, & ipse meridies: ibi aquila, pansis alis, leuiterque corpus librans, super Marcianum se suspendit, & vmbram fecit. Tatianus experrectus id videt, ac fratrem excitat, & ostendit. Vterque mirabundus haud vanè augurantur, auem regiam regnum ei portendere: & Marciano futuram sortem V.

gratulati, ducentos etiam aureos in viaticum donant. vnum hoc apprecati, vt memor gratusque esset, cùm ad Imperium venisset. Idem hoc prodigium iterùm ei sic factum. In Africam, sub *Aspare* copiarum duce, profectus est: atque ibi pugnâ cum *Ganzerico* rege parùm prosperâ, capitur asseruaturque. Cum pluribus sub diuo recumbit, calido item sole: ecce aquilam quæ aduolat, Marciano supersistit, & incoràm omnibus vmbraculum ei sedulò præbet. Vidit ipse Ganzericus, & miratur, & vocat: ac liberum hac lege amittit, vt Imperator pacem cum Vandalis colat. Nec diu pòst, mortuo *Theodosio*, *Pulcheria* eius soror Principem hunc, & sibi maritum, destinat. sed maritum sermonis caussâ: stipulaturque vt nomine contentus, cetero fructu corporis sui abstineat: quod castum pia virgo Deo consecrasset. Numquid veracia, & palàm à Deo hæc signa?

VI. DCC.XII. Atque eadem, sed tristioris fortunæ nuntia, in Hispaniâ apparuerunt, RODERICO vltimo Gothorum rege. Palatium Toleti erat, sed clausum & validis vectibus ferroq; munitum. Fama tenebat, reseratum id excidio Hispaniæ futurum: quod Rodericus ridere, & thesauros occuli ratus, seras perfringendas curâuit. Thesauri nulli, ceterùm arca reperta, & in eâ linteum: in quo insolentes hominum facies vestesq; depictæ, atque ipsi militari habitu atque impetu grassantes. Verba Latina inscripta, *A tali eâ gente exitium Hispaniam manere*. Quid plura? fides factis facta: *Julianus* Comes, cuius filiam rex stuprauerat, ex Africâ hostes inducit, regem occidit, patriam perdit.

VII. Sunt & *Parua* magnarum sæpè rerum signa. Nostro æuo, cùm in locum *Paulli* IIII. Pontifex creandus esset, & in conclaue purpurati patres venissent: en super IOANNIS ANGELI Cardinalis Medicæi, qui pòst PIVS IIII. nomen habuit, columba aliquamdiu circumuolitans, cellam consedit: nec aliter omnes interpretati sunt, quàm velut à Numine missam, Pontificem hunc ostendere designandum.

VIII. In translatione Lusitanici sceptri ad PHILIPPVM Hispaniarum regem, notatum à curiosis est, *Sebastianum* regem Lusitaniæ,

niæ, cùm in Africam magnâ mole moueret, & pecuniæ inopia esset, edicto permisisse & aditum dedisse in Lusitaniam *Regalibus Castellanis*: quod genus monetæ anteà ibi spretum. Item, in ipso apparatu & cultu nobilium, sub discessum omnes subitò variasse, & ad Hispanicum transisse. Clariora sunt, quàm vt interpretatione illustrentur.

At verò *Spectra* etiam sæpè & Genij, variâ specie, prædicunt. Vtille, qui DIONI SYRACVSIO apparuit, postquàm patriam magnâ suâ gloriâ à tyrannide liberasset. Domi sedebat, & clarâ luce habitu Furiæ mulier se obtulit, grandi staturâ, horrendâ fæditate. Ea domum scopis cœpit verrere, nihil aliter prolocuta: & territo Dione, cùm familiares aduocasset, spectrum abscessit. Sed non noxa, quam signabat. nam filius eius grandior, incertum an per insaniam subitam, an iram, è summâ domo præcipitem se iecit, & fędè occîdit. Sed & ipsum Dionem mox insidiatores domi interfecerunt, vxore & sorore eius in carcerem abductis. Quid? non egregiè domus hæc versa, si non euersa fuit, monstro significatum? IX.

M. BRVTO Dionis æmulo, simile etiam spectrum oblatum. Parabat traijcere ex Asiâ exercitum in Europam, & funestos illos Philippos, vbi mox certatum. Nox alta erat, Luna lucens, & Brutus aliquid serium animo voluebat, aut, vt alij, lucubrabatur: cùm ecce sonus strepitusque ad cubiculi ianuam, & ingreditur vastâ formâ Æthiops, sæuo & terrente aspectu. atque is silentio ante Brutum constitit. Qui animo & ore constans, interrogat: *Quis hominum deorumque es? quæ res huc egit?* Responsum retulit: *Malus tuus Genius sum, in campis Philippicis me videbis.* Iterùm animosè Brutus: *Videbo.* Disparuit. sed vt dixerat, in ipsis illis campis comparuit, noctu quæ pugnam vltimam antecessit: cùm à bono Genio Brutus desertus, malo succubuit; atque adeò ipse occubuit, & Romana cum eo Libertas. X.

Compar istis, quod patrum æuo LVDOVICO Hungariæ regi accidit: cui bellum *Soleimannus* Turcarum Princeps parabat, atque ipse pariter se accingebat. Prandebat in arce Budæ, XI. ∴ 12. XXVI.
foribus

foribus tunc regiæ de more clausis. Astat ad portam quispiam humanâ specie, sed claudus, distortus, & habitu cetero cultuq. fœdo: qui acri & stridulâ voce clamat, poscitque colloquium regis. Negligitur, & putabant mēdicabulum hominis esse: cùm magis magisq; inclamat, & opus conuento rege, nec alio, esse. Re ad regem delatâ, mittit è splendidioribus aulicis, iussum nomen & personam suam præferre, & hoc quidquid esset, elicere. Venit, & appellat claudum de arcano. qui inspecto, abnuit hunc regem esse: & *Quoniam*, inquit, *audire aspernatur, abi, nuncia breui & certò periturum.* Et cum dicto ex oculis adstantium euanuit. Nimis vera comminatio fuit. rex ad *Mohatzium* vrbem, grandi prælio victus, & fugiens in paludes incidit: & dum enititur, equo super eum corruente obteritur, aut suffocatur. Annum agebat vigesimumprimum.

XII. Ad *Vaticinia* aut prædictiones venio: è quibus *Thrasylli* TIBERIO facta, quàm testata est? Erat in comitatu Tiberij, Mathematici titulo, cùm Rhodi in exsilio ageret. In exsilio: & quàm procul à Principe? & *Caius* ac *Lucius Cæsares*, etiam viuebant. Non desinebat tamen iste identidem Tiberio fidem facere certi Principatus. Sed parùm credulo, & iam de dolo etiam suspectanti: & ne subornatus ab æmulis, ad eliciendas arcanas aliquas voces esset. Atque adeò perdere eum statuit, & clàm necare. Domum Rhodi habebat. & in eâ turrim, quę rupibus imposita, mare ex alto despectabat. In hanc turrim ducit Thrasyllum, cum vno fido & valente liberto comite: certus, vt dixi, tollere, nisi fidem ei faceret fidæ prædictionis. Cùm ascendissent igitur, cœpit interrogare: *Soli sumus, dic per quidquid carum habes, vera hactenus mihi dicis? de imperio etiam adfirmas?* Ille iterare, & sidera sic velle. *Si de meo igitur statu compertum*, inquit, *ex sideribus habes: de tuo ecquid ais? inspice.* Ille thema ponere, situs ac spatia siderum considerare: denique timere, pallescere, & exclamare, *Anceps sibi, ac propè vltimum, discrimen instare.* Eo dicto complexus hominē Tiberius, verè conscium futurorum asscrit: & quod de ipso meditabatur, si non satisfecisset, pandit. Quâ arte hoc Thrasyllus potuerit, verè siderali, an potiùs Geniali, alibi videndum sit: nunc aliud

eius

eius mirandum addo. Ambulabat in litore, cum eodem Tiberio. nauis longè conspicitur: ille statim affirmat Româ venire, & litteras nuntiosque ab Augusto de reditu eius afferre. An & hoc tale ex sideribus? nugæ: ex instinctu.

Neque minùs nobiles istæ (plures enim sunt) in DOMITIANI Principis rebus. Fuit ***Largius Proculus*** quidam, vir inter illustres: qui publicè in Germaniâ prædixit, ipso tali die Domitianum obiturum. Cumque res ea ad Præsidem dimanasset, gratificaturus Domitiano, & simul quia hæc præsagia vetita, vinctum eum Romam misit. Nec negauit, cùm introductus ad Domitianum esset, imò magis magisque asseuerauit. Iussus igitur in carcerem recludi, & asseruari donec dies is transisset, tum puniendus: imò, vt res docuit, tum liberandus, & præsagij suspiciendus. Aliud. Fuit eodem tempore ***Ascletario*** Mathematicus, qui & diem & genus mortis Domitiani apud quosdam dixit. Vocatus ab ipso, eadem iterauit: quærentiq. Domitiano, vt eluderet, ***Tu igitur, quâ morte periturus?*** ille statim, ***Fore, vt à canibus laniaretur.*** Tum Imperator, ad fidem coarguendam, extemplò abduci, & viuum exuri iussit: siue, vt Suetonius, priùs interfectum. Sed vtrùm horum, tamen extra vrbem, viâ Latinâ, homo vritur, scilicet vt nihil reliquum è cadauere esset, quod canes laniarent. Sed ecce nimbus subitò ortus rogum exstinguit, & ministri semiustum relinquentes diffugiunt. Canes superueniunt, & vorant. Vespere cœnanti Domitiano, inter alias fabellas eius diei, id refertur: & valdè eum, sed frustrà commouit. Munit se, domi hæret, neminem admittit: sed sui eum reperiunt, & Stephanus, cubiculariorum primus, cædem patrat. Quâ ipsâ in re, ***Apollonei Thianéi*** nobile vaticinium non est omittendum. Erat tunc Ephesi in Asiâ, tanto terrarum & marium abiunctus. Is dissertationem fortè in publico habebat, ac primò hæsitare & loqui remissiùs, mox pallescere, & silere: denique passus aliquot exsiliens, vt mente motâ, ***Euge Stephane,*** inquit, ***rectè. Percute tyrannum, percute homicidam. Benè est, percussisti, vulnerasti, occidisti.*** Hæc in publico dicta & gesta, ipsâ horâ, quâ Stephanus percussit: ô mira, sed vera. Attexetur autem non indecorè XIII.

F QVAE-

QVÆSTIO:

Liceátne igitur & deceat, in euentus inquirere, & vates aut diuinos consulere?

Non arbitramur: etsi suprà tetigi, prudentiâ aliquâ scrutari posse & odorari, quò tendat fata. Sed distinguenda tota res est: & sic habe. Indicijs aut notis, quas vir prudens ex lectione, ex vsu, & obseruatione similium collegerit, aliquid suspicari aut præsumere de fatis, id licet: sed cautè, & timidè. At ex artibus magorum, ariolorum, diuinorum, mathematicorum, & quod aliud tale genus, id verò nefas est, nec diuina aut humana lex permittit. Deus palàm edicit: *Non inueniatur in te, qui ariolos sciscitetur, & obseruet somnia atque auguria: nec sit maleficus, nec incantator, nec qui Pythones consulat, nec diuinos, & quærat à mortuis veritatem. Omnia enim hæc abominatur Dominus*. Et nostra diuina lex tantùm? etiam falsa illa Mahumetis. Ioannes Leo scribit: *Magiam & caballisticas artes lege Mahumeticâ vetitas, & velut hæreticas haberi. Huius enim*, inquit, *Alcoranus* OMNE DIVINATIONVM *genus vanum esse asserit, Deumque solum arcana nosse*. Benè hoc & prudenter Mahumetes: atque omnis bona Respublica damnat. Illa Romana, quot decretis & legibus? notæ sunt: nec caussæ etiam ignotæ, aut diu quærendæ. Eruo istas. primam, quòd turbant prædictionibus animos, & ad nouas aut magnas spes impellunt. Mecænas apud Dionem, in Oratione ad Augustum de Republicâ constituendâ, dignâ quam Principes legant: Τοὺς δὲ μαγευτάς, inquit, πάνυ οὐκ εἶναι προσήκει. πολλοὺς γὰρ πολλάκις οἱ τοιοῦτοι, τὰ μέν τινα ἀληθῆ, τὰ δὲ πλείω ψευδῆ λέγοντες, νεοχμοῦν ἐπαίρουσι: *Diuinos & vates in republicâ esse, prorsus non oportet. Multos enim hi tales, dum vera quædam, plura falsa proferunt, ad res nouas impellunt*. Rem dicit. & quid tam proprium istis, quàm magna & blanda prædicere, & animos ad fortunæ fastigia attollere? facili nostrâ credulitate, *tamquam peritiâ, & monitu fatorum* (ait Tacitus) *prædicantur; & cupidine humani ingenij, libentiùs obscura credi*. O veriloquia! inclinamus: & vidi & risi Principes viros, auribus atque animis in

Deuteron. cap. XVIII

lib III. de Africâ.

Lib. LII.

I. Hist.

in hæc pronos, imò alia omnia artium prę his ſpernentes. At, vt Dio aiebat, turbas & res nouas dant. Quis neſcit, qui hiſtoriam veterem legit? & *ad ſcelus* (ait iterùm Tacitus) *ab huiuſmodi votis facillimè tranſitur.* Hinc conſpirationes in Principem, aggreſſiones, deiectiones: & quæ copiâ exemplorum deterreor affirmare. Poëta ſufficiat, aut veriori nomine hîc vates: Ibid.

——Nos prauum ac debile vulgus
Scrutamur penitus ſuperos. hinc pallor, & iræ,
Hinc ſcelus, inſidiæque, & nulla modeſtia voti. Statius.

Apollo veriora dicta numquam dedit. Sed cauſſa altera, Fallacia. Nihil in prædictionibus iſtis firmum, nihil ex arte certâ (quidquid aſſimulent) hauſtum: & qui veriora dixiſſe videntur, à Geniis habent. Sed iipſi quàm ament & gaudeant nos fallere, id quoque ſcimus. Quid, quòd vel inuiti etiam fallunt? neque enim ſunt omniſcij, & quamquam ſubtiles, & arcanorum Dei per notas ſcrutatores: tamen aberrāt, & abyſſum illum Fati non peruadunt. Itaque benè iterùm Tacitus: *Mathematici, genus hominum potentibus infidum, ſperantibus fallax.* Certè vtrumque. nam & potentes deſtituunt aut decipiunt, aliò transgreſſi: & vanitatibus fallunt. *Pátere* (ait iocosè Seneca) *aliquando Mathematicos vera dicere* Patior. & tot ſagittas cùm emittant, vnam tangere, aberrantibus centenis. Enimuerò ridiculi Principes, qui huc ſe donant. Vide Agrippinam, Neronis matrem: quæ mortuo Claudio, domi eum aliquādiu tenuit, & famam de morte ſuppreſſit, vt progreſſui ſcilicet & auſpicijs *tempus proſperum, ex monitis Chaldæorum, attentaret.* O dij deęque, tetigit! quàm ſalutaris ille rector, quàm diuturnus, quàm illi & ſibi lætus etiam fuit! Bellum aliud in Nicetâ Choniate, prudenti illo (fatendūm eſt) hiſtoriæ ſcriptore. Tangit vitium ſui (vtinam non & noſtri!) æui, atque ait: *Noſtris temporibus* IMPERATORES NIL SINE PRAESCRIPTO ASTROLOGORVM *agunt: & rebus gerendis dies atque horas eligunt, vt ſidera dictarūnt. Itaque Alexius Imperator, diu cunctatus, quando opportunè Blachernas rediret: tandem dies & hora ex aſtris eliguntur. Redit. & quidem ita feliciter, vt cùm primùm ſe moueret, terra ante ipſum profundè dehiſceret: atque ipſe euaderet, ſed Alexius gener eius, & multi illuſtrium in ſpecum delaberētur, læderenturque: Eunuchus verò vnus è gratio-*

1. Hiſtor. Tac. XII. Annal.

sis planissimè periret. En, & hîc veracem ac felicem artem: quam Deus de industriâ ridendam sic propinat, vt nos auertat. Recitat magis ridendum, de *Manuele*. cuius imperio, cùm Siculi & Latini mare occupassent, vicinum Byzantio, & damnum ac dedecus in oculis cottidie esset: semel iterumq; in eos classem misit, sed cum clade & ignominiâ semper repulsam. Igitur Mathematici & astra consuluntur, eligitur dies felicior, nec ambigitur de successu. Parat se *Constantinus Angelus*, vir illustris, & prodit iam in hostem: sed ecce citis nuntijs è medio cursu reuocatur: *quia explorauerat Princeps parùm certò & sagaciter indagationem factam, & erroris aliquid interuenisse*. Ergo thema iterùm statuitur, magnâ curâ: & diu disputato inter peritos, tandem conuenit de benefico & salutari siderum aspectu. Constantinus emittitur: & quid quæris? victoria in manibus. Adeò quidem certò, vt vix in mare progressus Constantinus, non dicam vincatur, sed ipse cum suis capiatur: quo nihil deterius potuit euenire. Eant Principes, & his credant. Atque peritiores aliquos sortientur. Ita, peritiores ad fallendum, non ad sciendum: & quidquid dicitur, extrema fraus & noxa occupabit, rideat licet prima. Valerij verbis claudam: *Mathematici* (& alios intellige) *leuibus & ineptis ingenijs, fallaci siderum interpretatione, quæstuosam mendacijs suis caliginem inijciunt*. Audis Princeps? *leuibus & ineptis ingenijs* adhærent, placent: & tu inter eos censeri velis? Audi & de *quæstu*, quod addit: finem hunc omnes istæ præstigiæ (non enim artes) habent: caue, sperne. Tantùm, si *Somnia, Signa, Spectra, Vaticinia* Deus palàm mittit (& viros tunc pios doctosque consule:) insuper ne habe.

CAP. VI.

DE CONSCIENTIA.

Eam curandum esse, atque obsequendum.

A Religione priusquam abeam, de Conscientiâ etiam admoneo, & adnecto. Quid ea est? ex religione & Dei metu animi iudicium ortum, bona approbans, mala abhorrens.

Omnes

Omnes illuc vocamur ab interno isto iudice, velut ad tribunal: & homini formato indelebilem hunc characterem Deus impressit. Tertullianus pulchrè: *Potest obumbrari, quia non est Deus; exstingui non potest, quia à Deo est.* Vtrumque rectè. nam & nubes aliqua siue aulæum ei obducitur, affectu aut contemptu iubente: sed prorsus non amouetur aut tollitur, imò ipsa aulæum tollit. Mali doctores in Politicis, qui hanc seponunt aut calcant: qui externam virtutum speciem nobis ingerunt, ipsas admitti negant. Bis terque miseri, etiámne animo huic & Conscientiæ imponent? Vela te, & verte in varias formas: vbicumque vera virtus non est, vitium subsequetur, & ex eo inquies in animo aut timor. Vetus ille idem scriptor: *Omne malum aut timore, aut pudore natura suffudit.* Quanto meliùs, securiùs, firmiùs, rectâ apertaque viâ incedere, Deo, sibi, hominibus, se probare? Exclamare cum Philosopho nostro: *Nihil opinionis causâ, omnia Conscientiæ faciam. Populo spectante fieri credam, quidquid me conscio faciam?* Ades, ades, quisquis populum ducis, hanc habe consiliorum actionumq; tuarum ducem & magistram. *Nihil hac luce clarius, nihil hoc gloriosius testimonio, cùm veritas in mente fulget, & mens in veritate se videt.* Vis vnum, sed illustre, probæ vitæ, probæ mentis exemplum? cape.

Apolog. cap. 1. — **Seneca.** — **Bernard. in Cantic. Serm. LXXXV.**

LIVIVS DRVSVS, cùm domum in Palatio ædificaret, & architectus offerret, ita se structurum, vt libera ab arbitris & ab omni despectu esset: *Quin tu potiùs*, inquit, *si quid in te artis est, ita compone domum meam, vt quidquid agam, ab omnibus inspici posit.* Vox magnifica, vox laudanda! vita an pro eâ fuerit, ambigo, neque inquiro.

CAP. VII.

DE PROBITATE, ET CONSTANTIA.

Vtramque Principi conuenientem, aut necessariam esse.

HAS Virtuti & Religioni addidi: quæ iure vbique vtraque in Principum factis ostendat. Quid enim *Probitatem* appello? nisi rectum & sine fuco Virtutis amantem animum, quique ipsam propter ipsam, non commodum aut famam, amat. Talem in Principe requiro, & ex descriptione Amphiarai, apud Æschylum:

Οὐ γὰρ δοκεῖν δίκαιος, ἀλλ' εἶναι θέλει,
Βαθεῖαν ἄλοκα διὰ φρενὸς καρπούμενος,
Ἀφ' ἧς τὰ κεδνὰ βλαςάνει βουλεύματα:
Nam iustus esse, non viderier studet,
Sulcum profundum in mentis agro conserens,
Consilia de quo germinant salubria.

Bona descriptio, & monitio. Iustus probusque esto: & ex profundâ mente pullulabunt honesta, & vtilia, consilia. Ne enim ista separemus: non inquam Honestum ab Vtili. & errat ab Italiâ doctor, qui ducit aliò; qui tyranniones minutos, non Reges aut Principes legitimos format. Abeat. tolle tu fucum & fraudem: quæ nec valida, nec diuturna esse possunt. Posteà super hac re plura. At verò *Constantiam* dico, animi erecti magnitudinem, qui vtrique Fortunæ par est, nec attollendus à lætâ, nec alterâ deprimendus. Sicut adamas, nobilissima inter gemmas, infractam vim habet: sic Princeps debet animi robur. Et verò quàm ei opus est? in altam illam fortunam quot nimbi, procellæ, fulmina incidunt, aut incurrunt? Nihil miserius Principe, qui ad singula moueatur, aut se inflectat. Debet & ab vsu, & tractatione rerum, induere Constantiam. Videt adsiduè incerta rerum humanarum: publicè aut priuatim casus & calamitates audit: versetur in ijs, non inhæreat. & vt rota in curru per terram voluitur, sed super eam exstat: sic ipse.

ipse. Tractet humana, & norit: sed ijs se etiam eximat, & secum dicat: *O quàm contempta res est homo, nisi super humana se erexerit!* Seneca.
Denique poëtæ hoc imbibat:

Lege Deum, minimas rerum discordia turbat, Lucanus.
PACEM SVMMA *tenent.*

Sed exempla aliquot veræ *Probitatis*, & tum *Constantiæ* videamus.

ARISTIDE inter Græcos, quid probius aut simplicius? I.
qui cùm gloriȩ & nominis caussâ periclitaretur in exsilium decennale mitti, quod à genere suffragij *Ostracismum* Græci dicunt: minuendæ scilicet priuatæ potentiæ, & muniendæ publicæ libertati: ille, inquam, cùm in suffragia iam iretur, ipse quoque aderat, & stabat permixtus plebi. Ibi aliquis de numero, scribere imperitus, hunc propinquum rogauit, vt in testulam nomen *Aristidis* inscriberet, damnandi scilicet eijciendique. *Ergo eum nosti?* inquit: *aut alibi is te læsit, nocuitque? Neutrum*, inquit alter: *sed hoc malè habet & damnatum eo, quod passim vocari audio Iustum.* Testam accepit Aristides, & paruit, ac nomen suum promptè inscripsit. O summa Probitas, & alio quàm populari illi theatro digna!

In ijsdem Græcis, EPAMINONDAE tota vita nil nisi probitas & rectitudo fuit: adeò in factis non obliquus, vt nec in verbis: & *ne ioco quidem mentitum vmquam*, fidi scriptores tradiderunt. Idem, cùm inuidiâ premente, bello præfectus non esset, re tamen & necessitate talem Ducem postulante: imò & alius imperitus eiusce artis delectus esset: ipse nihilum motus, pro gregario milite nomen dedit. Ac cùm mox, ignauiâ ductoris, ventum in verum & grande discrimen esset; cunctis circumspicientibus & Epaminondam requirentibus, ille alacris, & detersâ iniuriæ memoriâ, prodijt, & exercitum obsidione ereptum, incolumem in patriam reduxit. II.

Simile aut gemellum tuum Q. FABI factum. qui cùm III.
per iniuriam ȩquatus imperio, ipse Dictator, cum *Minutio* Magistro tuo militum esses; quin & diuisio legionũ, vt inter Consules solet, facta: haud diu fuit, cùm temeritas & vanitas in laqueos

laqueos incidit, datura Annibali pœnas, nisi tu patriæ & ciuium caritate, & probitatis illo stimulo, copias tuas statim de castris eductas hosti obiecisses; & ciues non libertati solùm, sed sanitati reddidisses. Pænituit enim actorum, atque ipsum adeò auctorem Minutium. qui reuerentiâ & admiratione virtutis, signa, se, & suos in castra tua reduxit, & seriò submisit ac subiecit.

IV. M. PORCII CATONIS nomen, in duplici homine meruit, vt Probitatis & Virtutis habeatur. Sanè ille senior, quantâ integritate vixisse debuit, qui caussam quinquagies dixit, & obtinuit? nec id gratiâ aut opibus, sed contra gratiam aut opes totius ferè ciuitatis. Nam inimicos plurimos ei aut inuidos, cùm Probitas tum & Seueritas faciebat: qui nemini parcere aut amicus esse didicerat, qui reip. non esset. Atque adeò (miræ fiduciæ factum) ex hoc numero inimicorum *Tib. Sempronium Gracchum*, cùm senex accusaretur, vltrò iudicem poposcit & sumpsit: sed & aduersario iudicante absolutus, in posterum & gloriam sibi & securitatem peperit.

V. Quid Iunior CATO VTICENSIS? sed ille Constantiæ reseruetur, cuius pectus templum & sacrarium proprium ei Diuæ fuit.

VI. In eius locum M. BRVTVS prodeat, qui & in contubernio eius vixit, cùm Cyprum peteret; nec virtutibus solùm, sed adfinitate se iunxit. Duxit enim *Porciam* eius filiam, tali patre, tali marito dignam. Sed ipse Brutus, fallor, aut vnicum exemplar est in omni vitâ benignæ & mansuetæ Probitatis. Quàm compositus ille animus fuit, qui instante Pharsalicâ pugnâ, ipso vespere ad multam noctem legit, & scripsit, Polybij Epitomen commentans? Vnde ea quies, nisi ab animo introrsum quieto & puro? Qui nec Cæsarem quidem cum perturbatione aut odio occîdit: testante M. Antonio, cuius hæc vox fuit, *Vnum se putare M. Brutum, exsortem affectus, Cæsarem adortum, patriæ & legum amore.* Atque ita est. alij in regem surrexerunt, ipse in regnum. Quàm certum argumentum in ipso M. Antonio? quem cùm vno ore coniurati occidendum

dendum cum Cæsare conferent; solus restitit, iustitiam magis quàm commodum spectans, & quia ex normâ legum modò putaret, tolli tyrannum. Eâdem animi rectitudine, cùm alij optimatum ad Octauianum deflecterent, illum colerent: restitit, & palàm denuntiauit, imponi & tolli in humeros tyranni heredem, grauiori mox seruitute. Nec id quidem metu suo, aut odio. quem ille odisset, qui nec armatum & insidiosum hostem, C. Antonium? Bis eius copias & ipsum cinxit, & in manu habuit capere aut occidere: dimisit. Quo tam benignæ virtutis fulgore milites percussi, ad eum transierunt, atque ipsum ducem captiuum tradiderunt. Quid deinde in Lycios? acres & peruicaces hostes erant: tamen captis per vim arcibus aliquot & opidis, omnes sine pretio liberos dimisit. Nec sic placantur. igitur Xanthios obsidet, premit, & fortuitus ignis vrbem comprehendit: quem ciues introrsum, desperatione & peruicaciâ, augent, alimenta inijciunt, se interficiunt: Bruto miserante, restinguente, salutem offerente. Sed & lacrimas vbertim emisit in tristi casu, & præmium militibus pronuntiauit, siquis hominem Lycium conseruasset. Talis & in Patarenses fuit, pertinaciter item resistentes. Atque ipse cùm animi dubius esset, oppugnaret an omitteret; non victoriæ diffidentiâ, sed metu similis vesaniæ: ecce habuit in potestate plerasque eorum fœminas, quas omnes intactas in vrbem remisit. Perfregit ea res animos, & sponte opidum Virtuti, quod non Terrori aperuerunt. Tamen ille tam mitis in hostes, qualis in suos fuit? seuerus, vbi meruissent. In ipso ardore ciuilium armorum, cùm multa militi, omnia ferè ducibus licent, accusatum apud se à Sardianis *L. Pellam* Prætorem, repetundarum, nihil cunctatus damnauit, & infamiâ notauit: improbante & indignante Cassio, quòd id temporis amici non alienandi, sed noui adiungendi viderentur. At ille in Virtutis & Iustitiæ orbitâ firmus, nec in communi excessu excessit: & deseri, ac deserere omnia maluit, quàm illas. O virum, cui vel hostis meritò lacrimas impendit! Is fuit *M. Antonius*. qui interfecti (sponte, & suâ manu) corpus liberto cuidam sepeliendum tradidit: atque adeò paludamento suo velauit. Quod ille cùm auaritiâ interuertisset, neque vnà cremasset; gnarus iratusque

Antonius, protinus interfici iussit, cum hac superdictione: *Et tu nesciebas, cuius tibi viri sepulturam mandaueram?* Nesciebat vile ingenium: sed viri hercules magni, & vel *primi*, *vel vltimi* (vtrumuis dicas) *Romanorum*. Transeo ad exempla

CONSTANTIÆ.

1. Quorum agmen ducat PHOCION Atheniensis: vir qui contra vulgus, contra potentes, contra fortunam & mortem ipsam immotus stetit. Oraculo aliquando Athenis recitato, *Esse vnum virum, qui à concordi ciuitate dissentiret:* quærentibus omnibus, & frendentibus: *Quæso*, inquit, *quiescite: ego ille sum, quem quæritis. nam mihi nihil eorum, quæ agitis, placet.* Proh animum! sicne vnâ voce totum populum reum agere peruersitatis, & insipientiæ? Sed caussa tamen erat: & illis Alexandri temporibus, populus Atheniensis delirabat senectute. Idem igitur, cùm Dux electus, trepidos suos in bello videret, & linguâ solâ fortes, prudenter abstinuit à pugnâ. Mox, cùm rediissent, & pace factâ incusarent illum ignauiæ, & quasi vincere nescisset, aut noluisset: inquit, *Felices vos, qui Ducem habetis vestri gnarum! nam alioqui iamdiu periissetis.* Festiuè & mordaciter, exprobrans ignauiam & imbelliam, quam in animo gerebant, ore auertebant. Iterùm in populum, & eius aurigam Demosthenem. cùm ille quasi coërcens libertatem Phocionis diceret, *Interficient te Athenienses, si furere cœperint:* iste, *At te*, inquit, *si sapere.* Tetigit illum, vt improbum; hos, vt parùm sanos. Et constans hic tenor per omnem vitam, nec in morte deseruit. ad quam publico iudicio damnatus, scissâ ciuitate in factiones: cùm duceretur in carcerem, præcurrerunt improbi, in viâ obuij & conuiciantes. inter eos vnus, sputum in os eius congessit. Ille conuersus placidè ad Archontes, *Nemon' huius*, inquit, *reprimet proteruiam?* Cùm amicus eius in carcere quereretur, quòd iniustè cum Phocione interficeretur: *Et tu*, inquit, *non in magnâ gloriâ ponis, quòd cum Phocione?* Alio rogante, *Numquid ad filium vellet? Maximè*, inquit: *iubere me, vt iniuriarum populi Atheniensis obliuiscatur.* Alio amico petente, vt priori sibi bibere cicutam liceret: *Grauis mi Nicocle*, inquit,

quit, (id ei nomen) *hæc petitio : sed cui per omnem vitam nihil abnui, hoc quoque indulgeo.* Ita constantissimus vir obijt, cum sui famâ, Atheniensium infamiâ æternâ.

Quid verò mulier in eâdem Græciâ? CRATESICLEA fuit, mater *Cleomenis*, qui rex Spartæ res ibi nouauit, aut potiùs lapsas in antiquum locum reponere tentauit. Is cùm grandi bello cum Achæis distineretur, sed & *Antigonum* ac Macedonas timeret; à se impar, opem & opes à *Ptolomæo* Ægypti rege petebat. Qui spem fecit, eâ lege, vt hæc Cratesiclea mater eius, itemque filius, obsides fidei in Ægyptum mitterentur. Durum & insolens satis visum Cleomeni, nec ausus matri proponere, etsi necessitas adigebat. Itaque aliquoties loqui eâ de re conatus, abscîdit, & abscessit. Mulier acuta animaduertit aliquid esse, & amicos eius percontata, *Ecquid vellet effari Cleomenes, nec auderet?* Quin hortata eos est, vt incitarent & submonerent. Tandem ergo Cleomenes postulata regis aperuit: illa autem in cachinnum effusa, *Et hoc erat*, inquit, *quod dicere aggressus, non dicebas? Mitte verò hoc corpusculum quocumque terrarum, vbi vsui Spartæ sit, potiùs quàm hic senio & desidiâ soluatur. At tu vir & rex esto.* Statimque institit mitti, & nauigare. Deduxit igitur Cleomenes cum toto exercitu Tænarum vsque, Laconiæ promontorium, vbi parata nauis. Illîc in templo Neptuni congressi, priusquam nauim conscenderet, mutuo complexu & lacrimis (quis matris & filij affectum nescit?) diuelluntur. Sed illa egrediens, *Age rex Spartanorum*, inquit, *compone vultum & animum, ac caue quisquam, qui foris adsistunt, lacrimantes nos videat, aut Spartâ aliquid indignum admittentes. Hoc enim in nobis est, casus dij gubernabunt.* Sic fata egreditur alacri aspectu, puerum manibus trahens: nec fœminam solùm exuit, sed matrem. Eadem paullò pòst, cùm Ptolomæus parùm ex fide ageret; & Cleomeni occasio esset paciscendi cum Achæis, sed cunctaretur ob matrem: illa audito, rescripsit animosè, *Ageret quod ex vsu & dignitate Spartæ esset, nec Ptolomæum hunc timeret, ob vnam anum & puerum, quorum esset compos.* O mulier, non quidem filio meliore, sed fato digna! nam & tu, & ille, posteà sub ignauo & infido rege perijstis. II.

III. Licet & alteram fœminam addere MONIMEN Milesiam, quæ insigni formâ & lepôre, sed ingenio melior, *Mithridati* regi placuit. Tentauit pudicitiam eius, blanditijs, donis, & ad quindecim millia aureorum simul misit: quæ fortiter spreuit, & reiecit procum regem, donec nuptiarum titulo & pacto euicit. Sed nec eæ fregerunt magnitudinem animi. mærebat, & sortem suam deplorabat, quòd pro marito dominum, pro liberis & familiâ, custodiam nacta esset eunuchorum & barbarorum. Victus tandem Mithridates à Romanis, & animi atque amoris æger, ne in potestatem Monime veniret, misit qui mortem indiceret, eunuchum *Bacchidem*. Illa nihil cunctata, & cupienti propior, diadema detractum capiti (nam vt regina ornabatur) collo aptauit, atque ex eo se suspendit. Sed imbecillo & diffracto, indignabunda, *Infelix fascia*, inquit, *nec hic mihi eris vsui*? Et abijciens illud ac conspuens, iugulum Bacchidi alacriter obtulit, ac tantumnon læta perijt.

IV. Quid Græca me tenent? M. CATO ad se vocat, ille inclytus Constantiæ sacerdos: cuius vel à puero dedit specimen. Nam cùm apud Liuium Drusum auunculum, vnà cum Cæpione fratre educaretur, ac Latini sub id tempus de impetrandâ ciuitate agerent: euênit, vt *Popedius Silo*, vir inter primos Latinorum, hospitium item apud Drusum haberet. Itaque cum pueris familiariter cauillans & iocans, & *Heus vos*, inquit, *ecquid apud auunculum pro nobis, & ciuitate capiendâ, intercedetis*? Ibi Cæpio blandè statim annuere, Cato silere & toruùm intueri. Tum Popedius, *Quid tu igitur? non promittis*? & simul sustollit, & extra fenestram elatum, pendulum habet, cum minis & terrore deijciendi. Vocem etiam & vultum exasperat: sed Cato nihil motus, intrepidè sustinuit, & perstitit silentio negare. Ibi Popedius, relato & deposito, submissè ad amicos: *Et quid si hic vir sit? ne vnum quidem suffragium, credo, in populo feramus*. Benè diuinabat. nam Cato firmus & certus, nihil in remp. vllo metu dicere aut facere; sed nec ab alijs, quod in se erat, fieri. Eiusdem roboris, in Sullanis temporibus, à paullò iam grandiore exemplum. Annum enim agebat quartumdecimum: & sæpè *Sarpedon* pædagogus &

& doctor eius ad Sullam ducebat, honoris caussâ, salutatum. Atque ipse admittebat, quia amicus patris eius fuerat, & comi sermone excipiebat. Domus autem illa parum à carnificinâ aberat. ita capti, vincti, torti, ducebantur, sed & capita inferebantur & efferebantur interfectorum. Cato inhorruit, & vidit alios clàm ingemiscentes: atque ad magistrum suum, *Hunc hominem*, inquit, *quid ita nemo interficit?* Subijciente illo, *Nam metuunt eum magis, quàm oderunt. Quin tu ergo mihi*, inquit, *gladium dedisti, vt eum interimam, & patriam è seruitute asseram?* Quæ dixit vultu atque oculis ita acribus & minacibus, vt Sarpedon deinceps & rariùs ad Sullam duceret, nec nisi tentatum & excussum. Tertium, à iam viro. *Metellus Nepos* Tribunus plebis remp. turbabat perniciosis rogationibus, quas Catoni certum erat impedire. Ille hoc prouidens, Cæsare adiutore, forum de multâ nocte seruis & mercede conductis operis occupauerat, vim haud dubiè facturus in resistentes. Amici igitur Catonis, & tota domus, mæsti & anxij; solus ipse securus cibum cepit, dormijt, manè ad forum ijt. Cùm venisset, videt templum & gradus Castoris armatis insessos, ipsum Metellum assidente Cæsare, supernè imminentes, quasi duces: omnia ad pugnam & tumultum parata. Risit, & ad proximos: *O hominem timidum, qui aduersus vnum & inermem tantum habuit dilectum!* Et Munatium Tribunum è bonis, manu secum trahens, eluctatus per gradus est in summum: atque ibi medium se statim immisit & composuit, inter Cæsarem & Metellum. Stupuit ipsa audacia, ad hoc robur: & cùm trepidè Metellus legem per scribam recitari iussisset, Cato inhibuit: donec ipse Metellus, arrepto codice, recitaret. Sed & hunc Cato è manibus ei extorsit: ac Metellus, signo dato, armatos immisit, dissipatâ statim concione, & nemine, præter Catonem, restitante. Hunc cùm lignis lapidibusque peterent, *Murena* Consul ægrè texit, & abduxit: sed confirmatis iterùm ciuibus redijt, & solâ suâ constantiâ pestilentem rogationem disiecit. Quartum. Pompeius ab Oriente redux, & in magnis opibus ac gloriâ, vidit quid animorum in viro esset, & quanta sibi accessio si hunc adiunxisset. Itaque ad affinitatem adspirauit, & sororem (siue sororis filiam, vt alij) petijt vxorem. Votiua

conditio omnibus visa, atque ipsis maximis fœminis: sed non Catoni. qui renunciari liberè iussit, *Non capi aut illaqueari se per fœminas. quòd si Pompeius rectam in rep. viam iniret, vltrò se amicũ fore; sin aliam, nullo pacto aut pretio.* Quintum. C. Cæsar Consul legem de diuidendo agro Campano ferebat, priuatim vtilem, publicè exitiosam. Vnus Cato resistebat acerrimè. adeò vt Cęsar pro imperio, abstrahi à Rostris hominem, & duci in carcerem iuberet. Ducebatur, sed & sic inter viam de lege identidem disserebat, incommoda & insidias eius ostendens. Iamque peruenerat pænè ad carcerem, deducente pleraque parte Senatus & optimatium; cùm Cæsar à constantiâ victus destitit, & è Tribunis vnum submisit, qui eximeret & liberaret. Sextum. Præturam petebat Cato, & impetrasset, nisi Cæsar, Pompeius, & illa potentium manus se obiecisset: vnum hunc reueriti, vt progressibus suis impedimentum. Itaque effusâ & apertâ largitione effecerunt, vt præferretur ei Vatinius, mortalium pænè postremus. Quid Cato? accepit & tulit iniuriam eo animo, quo alij beneficium: & vultu etiam nihil deiectus, eodem die in forum venit, ambulauit, & pilâ lusit. Deus immortalis, an non super affectus & motus humanos hic vir fuit? an non dignus, de quo poëta scriberet:

Quippe malo vnum Catonem, quàm trecentos Socratas?

Dignus. & robur etiam in morte sileo, quod variam interpretationem habere potest, & nostræ religionis scito, culpam.

V. PORCIAM subnecto, patri filiam. Nupserat ea *M. Bruto*, marito heroinâ hac digno. Is cùm agitaret de nece Cæsaris, etsi sedulò silebat, tamen vultu manifestus erat grande aliquid & atrox agitare. præsertim amanti, & coniugi. Suspicata igitur tale aliquid, & maritum silere quia diffideret imbecillitati: statuit sui sumere experimentum, & fecit. Cultro tonsorio, cùm sola esset, grauiter in femore se læsit. Secutus sanguis largior, debilitas, atque etiam febris: cùm Brutus domum venit, trepidus & re inopinatâ mæstus. Illa remotis arbitris, *Age mi marite, asside, est quod seriò fabulemur. Ego tibi cùm nupsi, coniux in domum tuam veni, non amica aut pellex: nec mensæ aut tori tantùm, sed tristium lætorumque consortem me dedi. Catonis filia sum: & pro*

& pro illâ stirpe me censé. Quid ergo? de te queror? minimè, si alia spectô, & sollennia coniugiorum, aut beniuolentiam siue & amorem hunc externum. Sed altius spiro, & amicitiam etiam volo: atque vnus ille in animo dolor est & pungit, fidem non haberi fidei meæ. Nam quid dissimulas? nónne curam video, quæ te coquit? arcani magníque aliquid, quod agitas? Cur me celas? auxilium si non speras, solatium exspecta: nam de silentio, possum apud te spondere. Non respice ad alias mei sexus: ego (iterùm dico) Catonis filia sum: & addo, M. Bruti vxor. Vel natura me à tali patre, vel consuetudo à marito, fortem constantemque reddant, etiam aduersus extremos metus. Quid verba facio? rem vide. Cepi ipsa mei experimentum: & ecce hoc vulnus, quod sponte intuli, vt discerem ecquid dolori aut tormentis par essem. Sum, confide. possum ferre, possum contemnere: & mori ô Brute cum marito, & pro marito possum. Proinde si quid tu honesti agitas, quod vtroque nostrûm sit dignum, ne sile. Brutus admiratus animum, & osculatus affectum, manus præ gaudio in altum sustulit: &, *O omnes cælites, adeste volentes propitij, ac dignum me Porciâ maritum præstate.* Tum ordine coniurationem aperit, & consortes: nihil territæ aut deterrenti, imò animanti. Atque hoc primum eius Constantiæ, vt sic dicam, sacrum: alterum à mariti morte. Audijt enim de tristi in Philippis pugnâ, & Brutum suum fuisse. nihil igitur morata, mori voluit: sed amici & custodes impediebant. Illa ipsis & iam sibi irata, *Quid?* inquit, *mortem aliquis impediat, aut neget? non potest: & pater vos docuit.* Ac cum dicto prosiluit, & è foco prunas ardentes haustas ori ingessit: & spiritum, quem emittere non potuit, suffocauit inclusum. Probas hoc? inquies. non, sed miror: imò & probet aliquis, sed ab illo æuo.

Ad Christiana & nostra exempla tutiùs transeo: quæ in sanctis viris & martyribus sunt infinita. Nullâ re hæc religio magis abundat, magis se commendat & adfirmat. Sed ea in suis locis sunt prompta: nos sparsa in historijs colligimus. & in ijs vnum ALFONSI PERESII GVSMANI, in Hispaniâ Bæticâ, cui à moribus cognomentum BONI fuit. Magnus pace & bello ille vir, clarus opibus & earum vsu: atque ecce specimen. Rex Castellæ Sanctius *Tariffam* (quæ veterum *Carteia* siue *Tartessus* VI. ∞.CC. XCIII.

tessus est) de Mauris ceperat, sed anxius custodiendi & tenendi, ob hostium viciniam, & ingentes sumptus. Suscepit vltrò in se curam Alfonsus, & partem stipendij de suo daturum promisit: rex intereà res alias ageret. Paullò pòst, frater regis, *Ioannes*, ambitione prauâ ad Maurum transijt, & copijs ab eo acceptis subitò Tariffam obsedit. Obsessi nihil trepidare, in suâ & ducis virtute fidere, animos supra periculum habere: nisi quòd infregit eos subitò inopinata res, captus Alfonsi filius (in agris fortè interceperant:) & ante mœnia ostensus. Vnicus porrò patri erat. Illi minari, nisi opidum dederetur, sub oculis interfecturos se, & fœdè lancinaturos. Motis, flexisque alijs, ille nec hilum: & altâ voce negat, *Si centum filios in potestate haberent, non ideò se à fide & honesto abiturum. Quin*, inquit, *si tanta libido iugulandi est, en gladium:* & suum è mœnibus proiecit. Stupor me habet hæc scribentem: quid spectantes? Ille sic abijt, & ad prandium se composuit. cùm ecce clamor & eiulatus dissonus auditus eum euocat: iterumque in mœnibus se sistit. Quærenti consternationis caussam, refertur, *Filium barbarâ crudelitate interfectum. Hoc erat?* inquit, *credebam vrbem ab hostibus captam:* & pari tranquillitate ad prandium vxoremque redijt. Creditis posteri? sed credite. res ita gesta est: & hostes magnitudine viri attoniti, nihil vltrà tentantes, discesserunt. Libet hîc exsultare: éstne factum vel in omni antiquitate fortius, vel laudabilius? Gratulor tibi gens & domus illustris Ducum *Methymnæ Sidoniæ*, quæ ad hunc auctorem stemma & sanguinem refers. Felix origine, esto imitatione.

VII. Hæc ad miraculum exempla sunt: alia non tam ferientia, sed haud minùs sapienti approbanda. De FERDINANDO Hispaniarum rege traditur, postremo isto qui Mauros eiecit, per omnem ętatem firmo constantique ingenio fuisse: & cùm vtramque sæpè fortem expertus esset, prospera atque aduersa sic compositè & sedatè tulisse, vt nulla vnquam in vultu eius consiliorum aut affectuum vestigia deprehenderetur. Idem cùm Barcinone, à furioso quodam graue vulnus in ceruice subitò accepisset, neque animo turbatus est, nec gemitum aut vocem doloris indicem emisit: tantùm seruari paricidam & examinari iussit, quo

quo auctore fecisset.

Vxor eius ISABELLA virilis animi curæque mulier, & hac laude æquauit, aut superauit maritum. Nam cùm nuptias adornaret cognominis suæ filiæ, cum *Emanuele* Lusitaniæ rege, & subitò nuntius adferretur de morte *Ioannis* vnici filij; illa hoc agere, & dolorem comprimere, vultumque fingere tamdiu potuit, donec Emanuel ab alijs id rescisset. Eadem non in aduersæ solùm valetudinis, sed in partus acutissimis doloribus, & gemitum & vocem supprimebat. rem incredibilem, nisi à fidissimis matronis, quæ à cubiculi curâ erant, id certò se cognouisse *Marinæus Siculus* adfirmaret: VIII.

Horum nepos CAROLVS QVINTVS Imperator, cùm in Germaniâ copias & castra ad Ingolstadium haberet, cinxissentque eum ingenti numero militum fœderati hostes: nec illi visum dimicare, vel quia sui nondum conuenissent, vel quia præuidebat tutam mox & sine cæde victoriam: ecce isti æneorum tormentorum copiâ validi, tantum ferreę grandinis in castra iaculati sunt, vt vno die ad VI. *millia* maiorum globorum numerarent. Itaque omnia ictibus peruia, ipsum Cæsaris tentorium, & ad latus eius & tergum occisi: cùm ille nec locum, quid locum? nec statum, nec vultum mutauit. Quinetiam monentibus amicis sibi, atque omnibus in se, parceret; dixisse arridens fertur, *Confiderent, neminem Imperatorem tormenti ictu perijsse*. Breuia hæc relatu, examinanti ingentia sunt, & digna memoriâ ac laude sæculorum. Atque hæc talis constantia, & morum actionumque grauitas, in omni reliquâ eius vitâ fuit: IX.

Etiam in sanguine. Nam ab hac stirpe PHILIPPVS II. rex, familiarium testimonio, Constantiæ laude veteres nouosque æquauit. extra aut supra affectus; non gaudio, non dolori peruius; neque animo solùm, sed vultu æquabili & immoto. Quis Sapientium, & qui vnum hoc egerunt, eò peruênit? Sed quod alij verbis; ipse factis sibi vindicauit, NEC SPE NEC METV. Finiui, & addo, non aliam virtutem Principe digniorem, aut in eo, vt sic dicam, honestiorem esse. X.

CAP. VIII.

DE PRVDENTIA,

Quam Vsus & Historia gignunt, & producit Doctrina.

POst Virtutem, cuius caput est Religio siue Pietas, Prudentia necessaria est Principi, atque ijs qui in republicâ versantur. Hæc non aliud est, quàm notitia rerum euentuumque, & iudicium in ijs rectum. Tria illam pariunt, Natura, Vsus, Doctrina. Natura multum potest, & ab eâ solâ, aut certè leuibus alijs auxilijs, prouecti quidam operępretium fecerunt. Sed vsus si accesserit, etiam mediocris Natura attollitur, & in consilijs actionibusque se probat. Quid si doctrina? plurimùm: & tria hæc vbi concurrunt, mirum quàm valida ea mixtio, & vera ex ijs firmaque Prudentia oriatur. Nam profectò vbi aliquid horum solitarium, Superbia, Pertinacia, Error comitantur: & in multis scio me obseruitasse. Quid tamen ex his ad rempublicam optimum? puto, Vsus: & Theognidem sapienter scripsisse,

Δόξα μὲν ἀνθρώποισι κακὸν μέγα, πεῖρα δ' ἄριστον.

Est mala Opinio, at est homini longè optimus Vsus.

Nam vbi sola Natura, siue & Doctrina; profectò Opinio innascitur, & gnari scientesque esse volumus, vbi non sumus. At Vsus firmior, & in artibus per se valet. Age, fabricam quàm multi solo opere & vsu didicerunt? quid artem nauis gubernandæ? & ciuilis & militaris in republicâ quædam ars est: ab Vsu igitur discenda. Nec tamen plenè satis aut perfectè. quia illa, quæ dixi, vniforme aliquid & simplex sunt; ista, Deus bone, quas varietates, quos sinus & recessus habet? Lumen vndique inferendum, vt peruideamus: & maximè à Doctrinâ, non illâ tamen argutâ aut subtilium scientiarum, sed memoriæ rerum præsertim, quam Historiam appellamus. Nam ea, si attendis, quid nisi alter Vsus est? Quæ in isto video, tracto, facio; in illâ lego, haurio, disco: & tanto plura, quanto plus

rerum

rerum euentuumque complectitur, ab omni æuo. Mihi paucis annis experiri licet, & in vnâ aliquâ orbis parte, siue angulo: illîc sæculorum res sunt; illîc, quàm latè patent sola hæc terrarum. Itaque materies discendi maior: & disces, si oculos mentis in illo velut speculo defigis exemplorum. Accedit, quòd prudentes multi, & vsu docti, olim ferè historiam conscripserunt: & ijdem sensus breues, aut monita inseruerunt, Deus bone, quàm recta, quàm salutaria, si bona mens eligit & excerpit? Sed Historiæ laudes pertexere, non est hîc locus, nec decet: addo de *L. Lucullo* tradi, eo qui Mithridatem & Tigranem vicit, potentissimos reges, vix aliam imperandi bellandique peritiam, quàm ab Historijs attulisse. Et istas igitur præcipuè ego Principi; sed & adhærentem *Geographiam* commendem: *Geometriam* leuiter: & tum maximè *Philosophiam*, id est Ethicam Physicamque. Duæ istæ partes forment eius animum, vel ad Virtutum amorem & pretium; vel ad notitiam cælestium & terrestrium, è quibus Magnitudo animi oritur, & simul Modestia, collatione vtrorumque. Non insisto (alibi feci:) sed *Peregrinationem* etiam obiter suadeam: quæ valdè ad notitiam sui status, tum & ad Prudentiam facit. Hæc omnia quæ Principi, magis ijs & pleniùs, qui circa ipsum, suggeram: quibus plus scilicet otij, & sæpè ingenij est, ad talia pernoscenda. Sed age, pro instituto, Exemplis hæc illustremus aut firmemus.

SOLON Atheniensis, horum omnium vnus exemplum 1.
præbeat: in quo Natura, Vsus, Doctrina viguerunt. In republicâ assiduus ille fuit: sed etiam in peregrinationibus, & Ægyptum, Cyprum, Asiam lustrauit: atque id discendi caussâ. Vsum vides: quid Doctrinam? scripta & versus docent, quos reliquit. Atque adeò tantâ eius cupiditate exarsit (sic loquendum est:) vt ipse in Carmine quodam glorietur, *Cottidie addiscentem se aliquid senem fieri*. Cottidie. itáne? etiam circa ipsam mortem. Nam cùm langueret, & assidentes amici aliquid inter se dissererent, ille caput sustulit, & flexit ad audiendum. Interrogatusque, Quo fine tunc aut fructu? nobilem illam vocem edidit, *Vt cùm istud sciero, doctior moriar*. O desiderium!

& quid in vitâ, aut eius flore faciendum : cùm ille hæc in morte?

II. EPAMINONDAE verò, etsi in crassiore aëre nato, tantum litterarum studium, philosophiæ doctrina tanta fuit, vt *mirabile videretur*, ait Iustinus, *vnde tam insignis militiæ scientia homini inter litteras nato*. Quod mihi tamen non mirabile. imò cum Diodoro Siculo sentio, qui ipsam hanc scientiam caussam fuisse vult rerum ab eo præclarissimè gestarum. Philosophatus ille scilicet est, sed *ἄνευ μαλακίας*, vt Thucydides loquitur & approbat: *sine mollitie, aut desidiâ*: & habuit ad robur & ad prudentiam magistram. Sanè Pythagoricis dogmatibus addictum maximè, & Physicæ scientiæ fuisse, idem Diodorus monet.

Lib. v.

Lib. xv.

III. Huius discipulus & alumnus PHILIPPVS MACEDO, non *Alexandri* solùm, sed & *Magni* pater. Ille inquam, omnem hanc magnitudinem aut institutione, aut instrumento & instructo reliquit. Græcia domita, & firmus ille ordo militiæ, veteranus miles, optimi Duces, hæc omnia à Philippo fuerunt: & ipse Philippus ab Epaminondâ, & doctrinâ. Nam obses triennio Thebis habitus, in eius domo diuertit, optimo magistro vsus ad dicendum, sapiendum, faciendum.

IIII. Ipse ALEXANDER haud aliâ re mihi quidem magis laudabilis, quàm doctrinæ studio videtur, & moribus quos hausit à doctrinâ. Ij fuere, Magnanimitas & Clementia. Sed à puero mitioribus artibus imbutus, mox in Ethicis & Politicis, aliisque Philosophiæ, præceptorem habuit Aristotelem: quem virum? ipsius Sapientiæ prolem aut alumnum. Felix doctore, sed & felix ingenio. cùm non, vt plerique, leuiter imbuit ijs animum, nec statim, vt ad arma vênit, artes fastidiit: sed & doctos in contubernio suo habuit, audiuitque; & ipse, cùm licuit, assiduè legit. Idque *Homerum* maximè. quem ita non amauit, sed coluit, vt cùm in Darianâ prædâ scrinium, gemmis & auro cultissimum, repertum esset, alijque aliò destinarent; *Imò*, inquit, *Homeri carminibus reseruetur*: quasi pulcherrimum opus, pulcherrimo conditorio dignum esset. Sed

&

& incubuisse, & indormisse eum sæpè Homeri libris, traditur: vel ex eo, non vulgaris scientiæ aut iudicij æstimandus, qui altum & super omne vulgus poëtam æstimaret.

Vltimus, inter Græca exempla, PHILOPOEMEN esto: quem *vltimum Græcorum*, magnâ eius laude, quispiam dixit. Is etsi in militiam studio & indole propenderet, tamen (ait Plutarchus) & *Philosophorum præcepta ac monita legebat, sed non omnium; eorum dumtaxat, è quibus progressum se ad Virtutem sperabat facturum*. Habebat & hoc in ore: *Doctrinam debere ad facta tendere, non otij aut inutilis loquacitatis caussâ vsurpari*. Atque vtinam hoc alijs, vt mihi, probet! Sed nos facere id decet, Principes debent. V.

Ad Romanos transeo. quorum conditores ROMVLVS & REMVS, non tam rusticuli fuerunt, quàm vulgò eos faciunt: si verum est, quod Dionysius & Plutarchus tradiderunt, *Gabijs in adolescentiâ, liberalibus studijs operatos, atque omni eorum liquore perfusos*. Et sanè facta atque ordo Romuli, non olent barbariem: minùs *Numæ, Seruij*, aut *Tarquinij* regum. VI.

Etsi fateor iacuisse pòst, aliquot ætatibus, Romæ Doctrinam; donec Græciâ captâ, ab hac caperentur. Longum sit omnes aut plures dicere: M. CATO VTICENSIS, pronepos illius qui Græcos & omne id genus pelli vrbe volebat, ita studijs eorum se dedidit, vt & in Senatu, obiectâ leuiter togâ, libros legeret: vir, cuius nomen rectè factum defendit, quidquid fecit. VII.

Quid IVLIVS CAESAR, ille sic acer militiæ, & Martis verè pullus? haud minùs Musarum fuit. Scripta eius id docent, quorum pauca extant, pleraque perierunt; quæ inter ipsos rerum ciuilium aut militarium æstus iactationesq; confecit. Nec in itinere quidem vacuus: sed amanuensem in vehiculo apud se habens, dictansque aut legens. Itinere Hispaniensi, spatio XXIIII. dierum, siue vt alij, septem, poëma composuit, quod inscripsit *Iter*. In ipsâ Hispaniâ sub tempus Mundensis prælij (& quando vmquam magis, non dicam occupatus, sed solicitus?) libros duos de *Analogiâ* confecit, & totidem *Anticato-* VIII.

nes. Mirabitur, qui breuitatem temporis, & occupationes viri nouerit: sed non mirabitur, qui vigilantiam & instantiã, quando pleraque hæc & alia, ipsis noctibus, sub pellibus scribebat. Macte diuini, & indefessi simul ingenij, vir! cuius & hoc signum, quod sollenne tibi *scribere & legere simul, dictare & audire* (verba Plinij sunt:) *epistolas verò maximarum rerum quaternas pariter librariis dictare, aut si nihil aliud ageres, septenas*. En aquilam! & quis ad hoc æui sublime sic volauit?

IX. Nec degenerauit ab eo OCTAVIANVS, iudicio filius, posteà Augustus. qui *Eloquentiam & liberalia studia*, ait Suetonius, *ab ætate primâ cupidè & laboriosissimè exercuit*. Ipso Mutinensi bello, in tantâ mole rerum, & legisse, & scripsisse, & declamasse cottidie legitur. Itaque opera plusculа scripsit, quędam & versibus; à tempore tamen, & eius inuidâ falce, præsecta. Nec in se modò eruditionem volebat, sed in Administris necessariam censebat. adeò, *vt cuidam Legato Consulari, tamquam rudi & indocto, successorem dederit, cuius manu* IXI. *pro* IPSI. *scriptum animaduerterat*.

X. TIBERIVS verò, vel ad culpam, vtriusque linguæ studiis artibusque se dedit. Affectabat enim & rara & obscura, & quæ pauci scirent, scire gloriabatur. Itaque assidui in cohorte eius Græculi, quos & præmijs honorabat, & quæstionibus exercebat. Hic tamen est Tiberius, cui nemo in calliditate, & firmâ regendi arte, se componat.

XI. Non eo per Imperatores ceteros: nam quis eorum non ferè talis fuit? Vsqueadeò, vt M. ANTONINO *Philosophi* cognomen hæserit: quòd supra alios in eo studio deditus esset, Stoicam etiam sectam professus. Et quis tamen vitâ melior, imperio mitior aut felicior dabitur?

XII. Quid autem Christiani deinde nostri? de THEODOSIO IVNIORE traditur, cum historias Græcas Latinasque assiduè euoluisse: tam pertinaci in libris studio, vt cùm diem militaribus aut ciuilibus occupationibus daret, noctem ijs seponeret. Quin & candelabrum sibi strui adfabrè curasse, eo opificio, vt oleum sponte ad lychnum perueniret ac suppeteret: ne vel

vel interpellaretur lectio, vel ministri cum vigilante (ô humanitas!) vigiles essent.

CAROLI MAGNI amorem & honorem in litteras multa loquuntur. Quid clarius, quàm, velut vexillo proposito, vocati vndique viri docti Lutetiam, in castra quædam litterarum! Felicia castra, quæ tot præclaros non milites, sed duces dedistis & datis, in militiâ hac togatâ! Sed illud quoque in *Paulum*, Aquileiensis Ecclesiæ Diaconum eminet, genere nobilem, ingenio litterisque nobiliorem. His dotibus conciliatus olim *Desiderio* Longobardorum regulo, dum fata erant: postquam ea ad Carolum transissent, huic iisdem caussis carus, & inter intimos familiares admissus. Sed Paulus veteris beniuolentiæ & aulæ memor, consilia agitabat liberandi Desiderij, & è finibus exsilij educendi: quorum conuictus, ipse in exsilium, in Diomedis insulas, seponitur. Sed nec illîc fidei aut legum satis reuerens, rupit transcenditque terminos, & ad *Ragaisum* Beneuenti Ducem confugit. Itaque proceres certatim accusant, damnantque capitis duplicem perfidiam: & in ipsum Ragaisum arma suadentur. frustrà, apud mitissimum & litterarum amantissimum regem: quod solùm nomen & titulus Paulum seruauit, ipsumque cum Paulo Ragaisum ei conciliauit. Impositum modò munus, vt Historias à fine Eutropij scriberet, item seorsim Longobardica, aliaque in profanis aut sacris. O dignum Principem, qui in digniorem hæc conferret! XIII.

Neque abnuo tenebras deinde fuisse, & nescio quo malo fato barbariem: præsertim in Principum aulis, & priuatum modò bonum Doctrina censebatur: an addã, & nunc censeri? Tamen, velut stellæ, interluxerunt pauci. vt ROBERTVS rex Neapolitanus, cui litteræ & litterati percari fuerunt. Ille est qui *Petrarcham*, & poësi, & serijs scriptis nobile ingenium, fouit: ille qui *Boccatium* in amoribus habuit. Quid ipsam doctrinã? Vox eius audita: *Cariores sibi litteras regno esse*. Desipuit, an altè sapuit? XIV. ∞ CCC. XL.

Et quàm similis vox & animus ALFONSI illius magni, in eodem regno fuit? Neque enim semel edixit: *Malle se omnium regnorum* (septem ea numerabat) *iacturam facere, quàm minimam* XV.

nimam

nimam doctrinæ. Et sanè amauit in se, in aliis: & *Laurentium Vallam*, *Antonium Panormitam*, *Bartholomæum Faccium*, *Georgium Trapezuntium*, *Joannem Aurispam*, *Iouianum Pontanum*, & examen deinde iuniorum, huic regi debemus. Ille Athenæa in regnis passim, ille Bibliothecas instituit, aut exornauit: nec gratius ei munus offerri poterat, quàm rarior aut electior liber. Quin ipsum *Librum apertum* pro insigni vsurpabat: significans Scientiam Principibus conuenire, ex iis haustam. Et cùm aliquando audiret regem Hispanum dixisse, *Non conuenire Principibus litteras*: stomachans subiecit, *Bouis, non hominis, vocem eam esse.* Itaq. legit assiduè: *Liuium* & *Cæsarem* maximè. nec dies fuit, vt familiares tradiderunt, quin his inuersaretur. Idem, quod miremur, *Annæi Senecæ* magnus amator: adeò vt ipse, suo Marte, in Hispanicum sermonem Epistolas verterit, vsui suæ gentis. Sed nec sacrâ lectione abstinebat: gloriatusque est, totum *Vetus & Nouum testamentum, vnà cum Glossis*, decies & quater se perlegisse. Hæc Rex, hæc senex: vbi priuati & iuuenes estis? Senex, inquam. nam vix ante quinquagesimum annum studia attigit, institutione eius in adolescente neglectâ. Tunc Grammaticam, operâ *Martini* cuiusdam didicit: quem ita carum deinceps habuit, vt numquam à latere dimiserit. Videor non de Principe, sed litterione aliquo loqui: at ille etiam quantus vir belli domique fuit? quàm magnus, quàm felix rebus gestis? Elogium ei demus. à *Carolo Magno* maiorem virtute & fortunâ Principem Europa non habuit: &(mentiri velim) non habebit.

XVI. Addamus è Pannoniâ MATTHIAM CORVINVM regem. qui clarissimo militari patre *Joanne Hunniade* natus, nec in eo studio degener, Doctrinæ istud adiunxit. Ferox ad id æui ea natio, & tota Martis, cultum ingeniorum morumque à Matthiâ accepit: & quis nescit regum exempla subditos æmulari? Itaque Italos Germanosque, siqui litterarum gloriâ clarerent, euocauit: Bibliothecam instituit in ipsâ regiâ Budæ, rarum thesaurum, & quem cum dolore recordamur Barbaris, cum ipsâ Pannoniâ, obuenisse.

XVII. An & mulier his se inseret? inseret meritò ISABELLA, *Ferdi-*

Ferdinandi Catholici regis vxor. quæ ad omnia alta nata, & verè virilium curarum mulier, etiam Doctrinam vnicè amauit. Delectatam ſemper conſtat(neſcio quâ inclinatione animi) ipſo Latinæ linguæ pronunciatu & ſono: nihil vt libentiùs audiret. Et mox reſpirans paulliſper à grauiſſimis curis & bellis (reuerà enim particeps & tori & ſceptri erat:) reſpirans, inquam, ſtatim ſe ad Grammaticum demiſit, eiq; annum ita aſſiduam operam dedit; vt Latina non ſolùm capere, ſed vertere ipſa in ſuum ſermonem, poſſet. Sacris etiam & diuinis officijs cùm intereſſet, lapſantes, aut vel in ſillabâ peccantes ſacrificos aduertebat, ſed & ſæpè admonebat.

Enimuerò nec olim aut nunc Barbari (tam clara vtilitas eſt) ab hoc cultu alieni. teſtor MITHRIDATEM illum veterem Ponti regem, qui variè, & in ipsâ medicinâ doctus; hoc præfert eximium, Tenuiſſe vigintiduas linguas, ſic vt omnes ſubditos, quemque ſuâ dialecto, promptè & ſcienter alloqueretur. XVIII.

CHOSROES autem Perſarum rex, Iuſtiniano & Romanis per ſuas clades notus, & eloquentiam Græcam adamauit, & Philoſophiæ ipſius non limen, ſed adyta penetrauit. Ariſtotelem totum percalluiſſe aiunt, Platonis lineas & numeros: ſed & ipſa Græcorum opera in ſuam linguam multa tranſtuliſſe. Hæc aiunt: & demus famam aliquid adſtruere: vel conatum iſta. nónne magnum in magnis iſtis regum? XIX.

MAHVMETES etiam Turca me tenet, SECVNDVS eo nomine. qui cognitionis illuſtrium virorum facinorumque maximè cupidus, Hiſtorias ſibi verti in ſuum ſermonem iuſſit, Græcas Romanasque: & ipſos viros depingi à *Gentile Bellino*, eleganti pictore, quem ad hanc operam à Venetis exambierat. His ille ſtimulis, vtinam ne ad tam alta, & nobis triſtia, animum æmulatione erexiſſet! XX.

CAROLVM V. de induſtriâ totum hoc agmen volo claudere, & ſimul ſalutare monitum ſuggerere. Eum magnitudo ſtatim rerum & imperij, tenerum adhuc à ſtudijs abduxit: etſi amorem tamen & reuerentiam non excuſſit. Ac quondam XXI.

cùm Genuæ oratorem aliquem audisset Latinè dicentem, nec plenè satis cepisset, tristi & ingenuo ore confessum Paullus Iouius scribit (is arbiter coràm & testis erat:) confessum, inquam, *Dare se nunc puerilis incuriæ pœnas: & præsagum Hadrianum præceptorem fuisse, qui hanc pœnitentiam ei prædixisset.* Credimus optime Princeps. & quàm multi hodieque tecum, iam grandiores, id est sapientiores, dolent in hoc neglectu? Cogitent parentes, emendent, filiorum & publico bono. Voueo.

IVSTI

IVSTI LIPSI

MONITA ET EXEMPLA POLITICA.

LIBER SECVNDVS.

CAPVT PRIMVM.

DE PRINCIPATV.

Eum præferendum alijs imperijs videri.

QVAE adhuc dixi, etsi ad Principem aptaui, communia cum alijs sunt, & in omni imperio adhibenda. Hunc formare magis, & propiùs dirigere incipiam : si tamen priùs breuiter adstruxero eum, & laudaro. Nam ambigere multos, & disseri variè de optimâ Imperij formâ olim & nunc, scitum est: at nos istum præferimus, & caussas distinctè, & velut per titulos libabo. Primò, quia liquet

MON. I. *Antiquissimum hunc esse.*

Homines autem primi, & origini suæ id est Deo proximi, malis artibus fraudibusque nondum corrupti, censendi sunt optima elegisse : elegerunt Principatum. In familijs, quod primum imperium, vnus fuit. Plures deinde familiæ cognationibus iunctæ, vnum habuerunt: & ex istis societates, conuentus, oppida; vnum. donec magna imperia nata, & oppressio cœpit, ab ambitione exorta: & sic quoque ferè vnus. Seneca verissimè:

Epist. xci. rissimè: *Primi mortalium, quique ex his geniti Naturam incorrupti sequebantur, eumdem habebant, & Ducem & Legem, commissi melioris arbitrio.* Itaque idem alibi: *Natura commenta est regem. quod & ex alijs animalibus licet cognoscere, & ex apibus: quarum regi amplissimum cubile est, medioque & tutissimo loco.* Sed quibus *alijs animalibus?* in parte alibi explicat: *Mutis gregibus aut maxima corpora præsunt, aut vehementissima. non præcedit armenta degener taurus: elephantorum gregem excelsissimus ducit.* Idem in ouibus, in auibus, & alio genere congregum animantium, est videre. Est igitur antiquissimus, & Sacræ etiam nostræ litteræ ostendunt: in quibus à condito orbe ad diluuium, moderatum in familijs imperium fuit: à Diluuio, ambitio miscuit, & *Nimrodus* Noachi pronepos, imperium in Assyriâ & finitimis inuasit. Hic est, quem profanæ litteræ (ad primorem sillabam allusione) *Ninum* appellant. Sed addo etiam,

I. De Clement.

Epist. xci.

MON. II. *Communissimum hunc esse:*

Neque olim tantùm, sed & nunc plurimo orbis sic notari. Olim quidem, Sacra dicunt. vbi Iudæi regem poscentes sic audiuntur: *Constitue nobis regem, sicut & VNIVERSAE habent nationes.* Sed & in Italiâ, primi illi Romani (apud Liuium) *in variis voluntatibus, regem tamen OMNES volebant.* Etsi posteà mutarunt, & ad Optimatium statum iuerunt: quid ita? naturali hac sæpè mutatione, vt à rege in tyrannum, à tyranno ad optimates aut populum Respublica eat: iterumque ab istis ad tyrannum, & regem. Fastidio & odio hoc fit, non Principatus, sed Principis alicuius malè eo vsi. Ceterùm & vetus hic orbis Principes ferè vbique habuit, in Asiâ, Africâ, Europâ (pauca loca, neque diu excipias:) & nouus item repertus, sic est, aut fuit. Argumentum, optimum vsu & ratione esse, quod tam diu, & tam multis placuit: atque, vt dixi, ab ipsâ naturâ. Sanè rationem si excutimus, eam videbis hinc stare, ab his caussis. Primò dicimus,

I. Reg. cap. VIII.

Lib. I.

MON. III. *Iustitiam magis in eo exerceri.*

At Iustitiæ fruendæ caussâ Imperia primùm sunt reperta. Ea

Ea igitur magis in Principatu floret, vigetque: nec sunt noxæ aut corruptelæ, quæ in aliis illis formis. Vide. Rex aut ipse ius dicit (olim & * nuper etiam factum:) aut qui dicant, eligit & designat. Si ipse, supra metum aut gratiam est, magis auaritiam: & nihil istis, quæ perstringere oculos iudicantium solent, donat. Si alij; sunt tamen ab ipso. & curâ eligit, & electis iam superest & intendit. Non sunt ijs sic libera iudicia, vt non iudicium huius metuant; & siquid fœdius patrent, pœnam. In alio statu quid simile? Si ad Optimates is; factio, & agnati, & amici occurrent, & alternis inter se ius aut iniuriam gratificantes. Si ad populum; magis peccabitur, & irâ aut affectu damnatos passim videbis, aut dimissos. Ad Athenienses aut Romanos leuiter transi: ostracismi optimorum sunt, & exsilia, & mulctæ. Contrà, pessimis honores habiti, & iudicijs per vim & manum etiam erepti. Quid de corruptelis dicam? hîc regnant. Secundò,

* Vide hoc libro, cap. XI.

MON. IIII. *Tranquillitatem & concordiam coli:*

Quod optimum aut optatissimum in Societate est, viuere quietos, à vi & iniuriâ tutos. Metus vel auctoritas hoc facit Principis. quem vnum omnes respiciunt: qui vnus omnia potest: & ius vitæ necisque habet. Itaque meritò animi magis domiti & fracti sunt, & colla ad iugum inclinant. Non sic inter plures dominos: quorum potentia sparsa est, & ideò minor, vt flumen in plures riuos diductum. Alius alium respicit; patronum contra hunc aut illum habet: & addo, quòd nec coërcitio seuera aut libera. quia in suffragijs aut comitijs, popularium operâ egent. Itaque conniuent & indulgent, gratiam singulorum quærunt. Ita minuitur Auctoritas; & quod sequitur, Reuerentia aut metus, vinculum obedientiæ & quietis. Parte alterâ minùs tranquilli, quia ad rempublicam sæpè auocantur. sunt comitia, sunt leges: & suffragia sua habent. In ijs deinde ambitio & factio interuenit: quid prætereà? seditio sæpè, & turbæ, atque etiam pugnæ. Vt mare rarò quietum est, ventos plurimùm, & sæpè procellas habet: sic respu-

blica, vbi comitiorum poteſtas. Noſter Tacitus rem tetigit: 1. Annal. *Suſpectum Senatus Populíque imperium, ob* CERTAMINA *potentium, &* AVARITIAM *magiſtratuum*. En duas aſſiduas ibi Peſtes: *Certamina*, & factiones, & exitum ſiue exitium, Ciuilia deinde bella: *Auaritiam*. & ſunt nundinationes, rapinæ, corruptelæ, in magiſtratibus, in prouincijs, in iudicijs. Tertiò, & vniuersè dico,

MON. V. *Modum regendi meliorem tutiorémque eſſe.*

Princeps diutiùs imperat, vnus & idem ſemper manet: itaque & diſcit magis aſſiduo ipſo vſu, & rem etiam, vt propriam, cordi habet. Aliter in magiſtratibus, qui mutantur. Sunt ferè annui: id eſt, abeunt imperio, cùm diſcere imperare cœperunt. Sed neque intentio eadem aut cura eſt, in breui & alieno imperio. Tradunt enim ignotis, aut inuiſis ſæpè ſucceſſoribus: ſatis habent quomodocumque defungi, in poſterum ſecuritate. At Princeps non ſe ſolum cogitat, ſed heredes. Deinde, arcana conſilia aut litteræ ſæpè interueniunt in gubernando: cum vicinis Principibus conſilia aut pactiones, quas nolint intempeſtiuè vulgari. Quod ſecretum hîc inter plures erit? quis liberè accedet, aut tutò credet? Hæc in Principatu ceſſant. & aut vnus ipſe tractat; aut fidi miniſtrorum, quibus committit. Quid etiam de ſecretâ corruptelâ dicam, crebrâ inter plures? Vnus aliquis emi contra rempublicam poteſt, & ſana conſilia aut euertere, aut impedire. Athenis ſuis quàm hoc factum Demoſthenes conqueritur, à callido Philippo! & *hunc eſſe ſcopulum* (ita loquitur) *ad quem res adhæreſcant*. Quid Romæ? idem: & Tribunus aliquis emptus res turbabat, & hunc aut illum ſuper capita ciuium imponebat. Poëta ingenioſè,

Mutatuſque fuit momentum Curio rerum.

Ita. vnus Curio à Cæſare corruptus, Cæſarem Pompeio antetulit, reipublicæ & libertati finem dedit. Quartò denique dicimus,

MON.

MON. VI. *Maximè hanc imperij formam diurnare.*

An non faciat, cùm à Naturâ maximè & Ratione sit? Deus fauet & tutor est; vnus ille rector, vnius. Vide Status alios, pauci æuum tulerunt, quantumuis legibus bonis & institutis: excipio paruas quasdam respublicas, & validiorum tuitione aut amicitiâ firmas. Sparta, quâ nihil videbatur moribus aut viris melius, vix quingentos annos tenuit libertatem. Athenæ sæpè mutarunt, & oppressæ iterùm caput extulerunt: sed turbidæ semper, & in metu, aut potentioribus obnoxię. Roma quadringentos paullò plus annos liberum illum statum seruauit. Quid ista ad Principatus? Ille Assyriorum, vt à vetustissimo ordiar, *mille ducentos quadraginta annos* stetit: siue, vt alij largiùs, *mille trecentos*. Ita enim vel Historici, vel Chronici scriptores, consensu tradiderunt: nec Appiano vbi mens fuerit, ego scio. qui initio operis scribit, nec *Assyriorum, Medorum, Persarum tria regna simul congesta, æquare illud spatium æui potuisse, quod in Romano imperio ad suum tempus esset*. Profectò fallitur, nec excuses. nam à Româ conditâ ad Hadriani æuum *nongenti* circiter anni fuit, & sic ipse supputat: quanto plures, vt dixi, in solis Assyrijs? Iam Medi *ducentos sexaginta* ferè annos vindicant: Persę *ducentos triginta tres*. Quamquam de Persis, mirum & notabile, haud diu ab Alexandro iterùm reuixisse, & vires regnumque recepisse, duce Arsace quodam (vnde *Arsacidæ*) sub bellum Punicum primum, siue annum vrbis D.III. Sed quia tamen initium asserendi à *Parthis* fuit, inde Romani atque alij; Parthorum hoc regnum appellarunt: reuerà tamen in ijsdem ferè gentibus & finibus, mansitque ad *Alexandrum Mammææ* filium, per annos circiter CCCC.LXXX. Tum iterùm nomen *Persarum* surrexit, duce *Artaxerxe* quodam, qui *Artabanum* demouit & sustulit, vltimum Parthorum Regum. Exinde autem ad hoc æui (diuturnitatem agnosce, & mirare) Persæ viuunt & regnant, etsi grauiter ab *Heraclio* Imp. contusi, posteà à *Tamerlanco*, & nuper àb vtroque *Selymo* Turcarum, auo & nepote: sed viuunt.

viuunt. Quid de *Ægyptiorum* olim regibus dicam? millia plura annorum numerant, ad vltimam Cleopatram. Quid hodie de *Sinarum*? ijdem millia: & à *Vitæo*, qui primus fuit, ad *Bonogum*, qui nuper imperitabat, reges in serie continuâ habent *ducentos quadraginta tres*. Rarum exemplum: neque in nostrâ Europâ reperiendum. Tamen & in eâ Principatus longæui. Gallorum regnum potens & florens, à *Faramundo* primo rege vsque ad *Henricum* IIII. qui nunc feliciter regnat, computat *sexaginta tres* reges: idque per annos ∞. C. XC. At in Hispaniâ Gothorum reges ab anno Christi CCCVIII. ad *Rodericum* & Maurorum inuasionem numerantur *triginta nouem* Et sanguis quidem ille, sed non regnum defecit: suscepitque *Pelagius* anno Christi DCCXVII. à quo perpetuâ serie, nec interruptâ, ad *Philippum* hunc III. sunt reges *quadraginta octo*. Alia exempla in minoribus Principibus liceat dicere: omitto, sicut & Respublicas minores. Sola *Veneta* est, quæ æuum *millenarium* iactet: felix fati, sed & legum atque institutorum felix, quibus velut vinculis firmata est adhuc contra lapsum. Maneat, Floreat, fauemus & vouemus.

CAP. II.

In eo Viros Fœminis præferendos, & has vix feliciter imperare.

PRincipatus igitur optimus, & cum Solone,

Εὐδαίμον πόλισθρον ἑνὸς κήρυκος ἀκοῦον:

Felix vrbs, quæ iussa vnius Principis audit.

sed quis ille Princeps esse debet, vnius & melioris, an & alterius sexus? Vtrimque argumenta & exempla sunt: sed magis pro nobis. Vir ad virtutem, ad regimen natus: animo, corpore, voce, visu robustior, & quem magis vereare, aut venerere. In fœminâ omnia leuia, mollia; quæ amorem, non reuerentiam creent. A naturâ ipsâ timidæ magis sunt, quàm timendæ: non igitur hîc Auctoritas. Iam in viro prudentia & constantia: in illis calliditas aut argutiæ, imbecillitas deinde

deinde iudicij,& in decretis sensibusque Euripus. Septies in die mutant. Raro etiam altum aut honestum spirant: sunt in vanis aut vilibus curis: non ergo ad sceptrum & publicum decus idoneę. Duę etiam virtutes Principum primæ, Iustitia & Fides, firmiter vix sunt in istis. Non prior, quia inclinant facilè & miserantur: facillimè & gratiæ aut affectui obsecundant. Non altera, quia mobiles ingenio sunt, & mutant vt ventus. Ne Clementia quidem sit, quæ putetur: & benignior ille vultus, nescio quomodo, sæuum sæpe animum & vindicem celat. Quid de lasciuiâ aut luxu dicam? vtrique vitio opportunas scimus, & pudorem atq; opes prodigere: præsertim cùm sui iuris ac spontis, frænum non habent quod adstringat. O quale regnum, vbi *Cleopatra* aliqua, *Messallina*, aut *Ioanna Neapolitana* imperat? Neque sine caussâ Sacrę litterę inter pessima comminantur: ***Fœminarum imperijs subiectum iri.*** Sed parte tamen alterâ, exempla nos redarguant, itemque instituta gentium. Nam & alibi succedunt in regna, & feliciter atque industriè administrarunt: cui rei vtrique lubet Exempla ex Historijs dare. ac primùm

Muliebris imperij infelicis.

LAODICE *Ariarathis* Cappadocum regis, cùm marito mortuo in regni administratione esset, quas clades, in mediâ pace, dedit? Sæuijt passim in proceres, & in vulgus: parùm est. sæuijt in liberos, & suum sanguinem & (ô sancta pietas!) sex ex se natos veneno omnes sustulit: quâ caussâ? tantùm, vt diuturnior in imperio esset. Vnus paruulus fato euasit Medéam illam: quem populus mox ad regnum sustulit, illâ priùs communibus votis & suffragijs exstinctâ. sed quid? vnâ & simplici morte exstinctâ, quæ toties paricida, tot culleos meruisset. I.

Tale olim, & vetustius, in Sacris litteris, malum nomen ATHALIA, quæ Iosepho est *Gotholia*. Ea cùm filius *Ochozias* per insidias interfectus esset, inuasit ipsa regnum: & nepotes ex eo, & totum semen regium sustulit: conniuente in sex annos diuinâ Nemesi. donec *Ioas* à mierculâ cædi subductus & seruatus, & iam adultior, regnum, & tot agnatos, II.

 vindi-

vindicauit, belluâ illâ occisâ. Nam quid feminam dicam, supra omnes feras immanem & sæuam?

III. Tragicum aulæum complicemus, scænicum siparium aperiamus: & lasciuiam pro sæuitiâ magis demus. CLEOPATRA in theatrum veniat, à paruulâ ad nequitias, libidines, & luxum facta. Tirocinium fuit in *Iulio Cæsare*. qui cùm Alexandriæ obsideretur; illa velut fati præsaga, fratrem *Ptolomæum*, & potiores (vti videbantur) partes deseruit, ad Cæsarem translata. Verè, inquam, translatà. nam & hunc astum ad fallendum, & tutò transeundum, cogitauit. Portæ seruabantur, atque exitus: illa *Apollodorum* quemdam inducit, culcitâ se inuoluere & adstringere, vt sarcinam: ac sic in regiam, vbi Cæsar, deferre. Factum est, deponitur ante pedes eius: & ecce soluta emergit Venus, non è mari, sed è culcitâ: & culcitellam mox se Cæsari substernit. Nam ille, etsi in medio actu & æstu etiam rerum, tamen & ingenio illo, & mox formâ ac lepôre captus, adamauit: & pretium libidinum adolescentula necem fratris, & regnum Ægypti, tulit. Hoc, vt dixi, tirocinium fuit: fallor? an virgineam prætextam iam in amoribus *Cn. Pompeij* filij paullo antè posuerat? quod credere nos Plutarchus, bonus auctor, iubet. Credo tum, cùm missus ille à patre in Ægyptum, ad arcessendam classem & auxilia fuit. Sed hæc puella peccauit: quid iam mulier? flagitia, cum ætate, magis adulta. Post pugnam illam Philippensem, *M. Antonius* & *Octauianus* partiti inter se sunt operas; vt alter in Italiam rediret, & veteranos in agris disponeret: alter in Asiam & Orientem iret, pecuniæ vndique corrogandæ. M. Antonio istud euênit. qui dum reges, tetrarchas, vrbes, omnia excutit, & colligit: visum & de Ægypto cogitare, illâ diuite, & quæ offendisse videbatur, non semel auxilijs aduersæ parti submissis. Nam ipsa Cleopatra *Cassio* suppetiata dicebatur. Itaque, etsi succinctus iam ad Parthicum bellum, tamen *Q. Dellium* Senatorem ad eam mittit, & questum simul & denunciatum, vti in Ciliciam sibi occurreret ad dicendam caussam. Ah miser! ad caussæ dictionem euocas, tuam mox dominam & arbitram, & apud quam fatalem seruies seruitutem! Dellius venit,

venit, fæminam videt, & homo sagax quid futurum præuidet: quippe & huius Veneres, & simul obnoxium talibus Antonium notat. Itaque captare iamnunc huius gratiam, audacter monere ad Antonium iret: mite & venustum ingenium reperturam. Persuasit,& conscia formæ erat:ac pro eâ, & spe quam agitabat, cultum & comitatum sumpsit. Cydno fluuio subuehi se molliter iussit, naui auratâ, remigio argentato, velis purpureis, ad modulos tibicinum & citharœdorum. Ipsa recumbebat sub cælo aureo, gemmis distincto: pueri formosuli, habitu Cupidinum adstabant & ministrabant,quidam ventulum ei facientes. Virgines & ancillæ, instar nympharum, per foros & tabulata nauis disponebantur. Ad ripam vtramque frequentes ab obuijs, & visoribus, aræ & odores. Quid verbis opus? passim voces (& res ita erat) *Venerem ad Bacchum venire comessatum.* Iam propinqua Antonio erat. & ille,magnitudinis scilicet Romanæ retinens, pro tribunali etiam sedere, atque eam exspectare: quid nisi supplicem & excusaturam? At vide fiduciam. rectà in hospitium abit: & Antonius, ab omni cœtu destitutus, relinquitur solus. Itaque submittit paullùm fasces, & ad cænam eam inuitat. Recusat, & excusat: quid iam Antonius? malè sumptam personam abijcit, & prior atque vltrò ad eam venit. Cænat ibi, edit & bibit amorem: quem illa non tam vultu,vt aiunt,quàm verbis & ingenio inspirabat. quæ vtraque tam mirifica possidebat, vt semel audita caperet & deuinciret. Argumentum sanè ingenij,quòd varias linguas docta,Hebræum,Græcum, Arabicum,Æthiopicum, Parthicum sermonem efferret, scito & natiuo cuiusque sono. Hem M. Antoni quid facis? ictus es, habes: & omisso bello omni, aliam militiam militas, & cum tuâ reâ in Ægyptum, id est in casses & carceres eius vltrò abis. Ibi quæ deliciæ,luxus,conuiuia?Non *Fuluia* tua abstrahit, mori in angore & æmulatione adacta. non posteà *Octauia*, noua vxor:hæres, peris, ipsa tecum, & cum vtroque (infelicis fæminei regni exitus) ipsa Ægyptus.

Quid MESSALLINA in Romanis? illa sæuitiæ,auaritiæ, IIII.
impudicitiæ, impudentiæ, omnium flagitiorum (fas sit in illâ

sordidâ tali verbo vti) cloaca. Hæc vxor erat *Claudij* Imperatoris; nomine quidem. sed quem ipsa & liberti, vt elephantum paruus æthiops, regebant. Itaque iure hanc pono inter imperantium exempla. Omitto cædes tot nobilium, quas patrauit, tot exsilia & fugas: in libidine non credo ab æuo tale monstrum fuisse. Cottidie adulteria, nouæ conditiones & admissarij: nec clàm, sed in ipso Palatio, coram matronis & viris, quasi infamia delectaret, Veneriabatur. Quin noctu, veste tecta, & Messallinam dissimulans, ad publicum lupanar ire solita, prostare inter infelices illas victimas, cellam suam & titulum habere, accipere æra & poscere, & explere libidinem nec satiare. Quid etiam? marito ipsi illudere, & hunc adigere non testem flagitiorum, sed exactorem. Vide. Erat *Mnester* quidam, nobilis Pantomimus, in quo ardere mulier cœpit: & pro suâ verecundiâ, solicitare ipsa, & poscere. Ille subduxit, & renuit, Principem reueritus; siue etiam veritus, ne torum eius non impunè macularet. Mulier ad hoc ridere. & *Quid ais? inquit. si ipse Claudius meus iubeat, parebis?* Incredibilia videbantur: fiunt. It ad maritum, persuadet illi stipiti, vt Mnesterem vocet, & iubeat, in omnibus dicto sibi audientem esse. Factum est: & mox histrio liberè, quasi iussu domini, res domini egit. Estne quod suprà etiam possit? mulier repperit. Vulgaria adhuc hæc probra videbantur: nouum excogitat, & cui post factum vix sit fides. Erat *C. Silius* Romanæ iuuentutis pulcherrimûs. hunc allicit, fruitur, & palàm in amoribus habet. Præmium etiam eorum, facit Consulem, opes & decora Aulæ ad eum transfert: & iam colebatur, velut alter Princeps. Non est satis: oportet languentis voluptatis nouum aliquod esse condimentum. Itaque hoc addidit, vt maritum eum palàm caperet: viuo marito? viuo: Principe? Principe. Nec longiùs differtur, quàm dum maritus Hostiam iret, & quasi de compacto paullùm secederet. tum nuptiæ, & nuptialis tota pompa: flos Senatorum & Equitum adsunt, mensæ apparantur, lectulus Genialis sternitur, auspices adhibentur, alia sollennia: quin & in mariti gremio noua nupta recumbit, oscula, complexus, & reliqua licentiæ coniugalis. Dum scribo, stupeo: & adhuc etiam Claudius, nec excitabatur,

tur,nisi liberti,& in quorum manu res erant,metu mutationis, eum commouissent. Itaque tandem finis fabulæ impositus, venit Romam,tollit æmulum, & mox coniugem: nec id quoque,sine astu liberti.

Consortem an non liceat addere FAVSTINAM, & hanc etiam Romani Principis coniugem? Agebat in matrimonio M. ANTONINI *Philosophi* cognomento, optimi non Principum solùm, sed virorum. Infelicem tantùm hac fœdâ labe! quia & hæc libidinum sic promiscua & vilis erat, vt vulgò se vulgaret: in balneis, in arenis, & Xystis, vbi homines nudabantur,legere conditiones solita, & benè vasatos adnotare. Atqui non imperauit, inquies. Dedit qui imperaret *Commodum*, non falsâ opinione,gladiatore genitum: & hic rem Romanam perdidit,ab illâ matre. V.

In Galliam transeo, vbi reginam video FREDEGVNDIM, nec scio an scelestius aliquid Sol vidit. Ea diu pellex duarum reginarum, *Chilperici* regis Galliæ vxorum: alteram *Andoueram*, vt pelleretur, effecit; alteram *Galsuindam*, per insidias curauit occidi. Ita totum Chilpericum, & sola iam possidens, legitimam vxorem & reginam egit: sed, pro ingenio, parùm fidam. Nam cum *Landrico* magistro equitum furtim consueuerat: & res marito casu quodam detecta fuit. Ibat venatum, & vxorem conspicatus, quæ capillum comebat, & totum siccabat in sole, accedit tacitus, & per lusum à tergo virgâ percutit. Illa suspicata amatorem suum esse,& nomine compellans, *Quid agis mi Landrice? inquit: quin si vir es, aduersam me, non auersam pete*. Confessio flagitij erat: & cum dicto se obuertit, plura etiam dictura; sed attonita maritum videt, & silet. Etiam ille, & porrò venatum, vt instituerat, pergit: iram coquens, & vindictam, vt res erat, meditans. Sed præuênit mulier, & Landrico suo vocato: *Perijmus vterque*, inquit, *incautâ meâ voce:* & rem narrat, additque: *Quid stupes? virum ostende: patiendum,aut patrandum est scelus.* Landricus suo metu, & illo stimulo excitatus, rem suscipit: deligit duos è fidissimis, qui Chilpericum serâ nocte è venatu redeuntem,turbæ mixti, ferro inuadunt, & singuli singulis ictibus conficiunt. VI.

Clamor est ab ignaris, & conscijs: atque isti, quasi externæ insidiæ essent, *In siluas*, vocem tollunt, eoque se proripuisse paricidas. Ita auctores celantur: & felix Fredegundis ad alia scelera animum adijcit, infensa inprimis *Prætextato* Rhotomagensium antistiti, non ob noxam aliquam, sed viri eximiam virtutem. itaque lætissimo die Paschatis, cùm in frequenti templo sacra perageret, non Deum non homines verita, percutiendum curauit letali quidem vulnere, sed cui aliquamdiu superuixit. Mæsta eo ipso, venit visere, siue vt exploraret, siue vt oculos in eius angore pasceret: atque ibi bellè, vt putabat, dissimulans, questus & iram miscuit, quòd in tali die & loco, in talem virum, patratum esset facinus, & auctor lateret. Sed Prætextatus, vicinâ morte liberior: *Minimè*, inquit, *latet. & testor me eius scelere percussum, quæ reges occidit.* Benè ille de regibus. nam præter maritum suum, etiam fratrem eius sustulerat *Sigibertum*, Mediomatricum (vt tunc diuisio erat) regem. Sustulerat autem scelerato astu, immissis duobus percussoribus: quos, cùm facinus exsecuti essent, ilicò iussit interfici: vt vocem cum vitâ amitterent, & in tuto auctor agitaret. Ita iustitiæ victrix, si non famæ, egit: & paullò pòst *Childebertum* etiam regem, prælio priùs victum, cui ipsa interfuit stans in primâ acie, veneno tolli cum vxore, eodem vtrumque die curauit. Quot palmas vna mulier meruit? habeat: & siccâ etiam suaque morte abeat, Prouidentiâ apud imperitos laborante.

VII. Fastidio eiusmodi narrationum: nam quis modus sit, si velim persequi? Ecce in vno Neapolitano regno duæ IOANNAE, æuo suppares, in nequitiâ compares: quarum flagitia atque etiam scelera (nam & hæc mixta semper adulterijs) Annales texam, si velim recensere. Et propero magis ad alia Exempla: neque enim desunt ea

Muliebris imperij boni, & felicis.

I. PHILE vxor *Demetrij* regis, filia *Antipatri*, illius qui Macedoniam & Græciam viuo mortuoque Alexandro gubernauit. Hæc iamtunc puella, & in annis teneris, natiuâ quadam prudentiâ sic visa excellere, vt ipse pater consilia ab eâ peteret, & au-

& audiret. Pater, ille senex, ille vsu & tractatione rerum sic peritus. Quid Demetrius, cùm iam vxor eius esset? erat ipse vario ingenio, & vitijs propior: sed mirâ temperie hæc maritum flectebat, ne dicam, regebat: calumnias supprimebat, iras mitigabat, iusta & honesta inserebat. Iam populi verè mater, tenuiorum filias dotibus datis elocabat; afflictos à fortunâ releuabat, bonos prouehebat: quid apud ipsos milites? Saluo pudore fœmineo, & ijs se miscebat: alloquebatur, erigebat, tantâ auctoritate vel gratiâ, vt sola tumultuantes represserit, & in seditionem lapsos reuocarit. Quæ fides deinde & amor in ipsum maritum? cùm victus à *Pyrrho* rege esset, castris ac regno exutus: viuere non vltrà sustinuit, & morte spontaneâ inuidiam Fortunæ fecit. III

Æuo, non animo, inferior ZENOBIA Palmyrenorum regina. Hæc stirpem & sanguinem à *Ptolomæis*, & ipsâ Cleopatrâ, sed non mores (dij boni, quàm aberat!) ducebat. Vxor erat *Odenati*, fortissimi viri, & qui ad imperium Romanum ausus adspirare. Illo viuo, ijsdem cum eo exercitijs, in venatu, in montibus, in siluis, in ipsâ militiâ vti. Amans eius vtique, sed ob matrimonij finem; liberos: quos vt concepisset, tangi à marito mox abnuebat. In alijs virtutibus, scientiæ etiam auida; & historiæ Orientalis ita perita, vt ipsa eam suo stilo in compendium redegerit, vsui posterorum. Nec Græci Latinique sermonis, aut rerum, ignara fuit. Formâ autem corporis egregiâ, *oculis supra modum vigentibus* (verba Pollionis dabo) *& nigris, tanto candore in dentibus, vt margaritas eam plerique habere putarent, non dentes. Vox præterea clara & virilis.* Cum his dotibus, vt dixi, nupta, & forti quidem viro, etsi haud felici. Nam Gallieno illo ignauo Imperatore, cùm decus omne imperij labaret, aut rueret: ipse Persidem & Orientem inuasit, quasi *Valerianum* captum, & Romanam ignominiam vindicaturus. Res magnas gerit: adeò, vt ipse Gallienus consortem imperij sumpserit, & vltrò Augustum declararit. Nec diu in hoc honore, insidijs *Mæonij* consobrini sui vitam & potestatem amisit, aut hanc potiùs transmisit. Nam Zenobia illa vxor, laborum & victoriarum antè particeps (assi- II.

duè

duè enim comitari maritum, ipsa etiam sub armis, solita)imperium suscepit fortiter, & gessit. Bella cum Romanis, & *Aureliano* Principe habuit: Ægyptum inuasit,& victo ac cæso eius præside *Probo*, occupauit. Denique Aurelianus, sed ægrè, fregit, non enim profectò vicit: imò velut tacito pacto, passa in triumpho se duci, sed vt vitam & dignitatem in parte seruaret. atque adeò sunt, qui filiam eius Imperatori dicant nuptijs iunctam: imò & stirpem eius diu pòst Romæ, inter illustres familias floruisse.

III. Hæc militaris fœmina: pacatius exemplum PVLCHERIA dabit. Ea *Theodosij* iunioris soror, vitam & virginitatem Christo deuouit: paullo maiore natu, quàm ille. qui septuennis ferè à patre *Arcadio* relictus, hanc habuit morum & institutionis magistram. Atque adeò iam grandiore illo, adhæsit, & curas imperij participauit: salubriter omnia, & piè, modestèque disponens. Et verò quamdiu habenas tenuit, felix imperij & rectus cursus: postquam inuidiâ aliorum, & calumnijs Eunuchorum(*Chrysaphij* præsertim) submota est, & loco pulsa: contulit ea se in *Hebdomon*, locum Byzantio suburbanum, atque ibi summâ pietate & quiete victitabat. Donec post annos septem, fraude calumniatorum agnitâ, & imperio vndique concusso, fulcrum iterùm rebus labentibus adsumitur, aut reparatio iam lapsis. Fit vtrumque: & restituit pleraque omnia, aut tuetur. Specimen animi eius & prudentiæ hoc esto. Fratrem Theodosium videbat, & dolebat, temerè libellis sæpè subscribere, & nec lectis: alienâ commendatione aut fide, vt fit, nixum. Dolum bonum hunc repperit, ad emendandum. concepit enim & ipsa libellum, atque obtulit: quo *Eudociam* eius coniugem petebat mancipari sibi in seruitutem. Capit, & subscribit statim: quidni in sororis petitione? atque illa, scænæ instruendæ caussâ, Eudociam apud se aliquamdiu habet. Miranti, & euocanti, negat missuram, & suam eam, vti quæ OPTIMO MAXIMOQVE iure, esse. Profert manum & subscriptionem, confuso iam illi, nescio an emendando. Reuera enim secors ingenium fuit, & alter Claudius, in fæminarum aut effæminatorum(Eunuchos intelligo)potestate.

te. Mortuo autem illo, & sine liberis, re celatâ, *Marcianum* euocat, vitâ & bello bonum, & ad imperium producit. Quoque magis commendaret, nuptias suas ei donat, sed titulo tenus: stipulata, ne sacrata Deo virginitas libaretur. Rexit cum illo annos aliquot, mirificè à nostræ religionis apicibus, *Leone* Pontifice, *Hilario* Episcopo, alijsque laudata. Vixit annos circiter LVI.

Similem, non enim parem vndique, ei iungo ISABELLAM *Ferdinandi* coniugem, Hispaniarum reginam. Parem? IIII. in quibusdam superiorem, & solâ fortasse virginitate cedamus. Hæc, si pietatem spectas, in sacrorum cultu mirifica, & assidua; nullâ occupatione aut delectatione demoueri; horas suas Canonicas (vt loquimur) sacerdotali exemplo cottidie legere: ipsos sacerdotes honorare, templa exornare. Atque id suis aut suarum ferè manibus. cùm & ipsa acu pingeret aulæa aut vestes, aut à familiaribus puellis pingi texique iuberet. Iam reliquæ virtutes instructæ huic fundamento. casta, sic vt nec rumor de eâ mentiretur; & maritum pariter eò ducens, pellices, amicas, & id genus callidè scrutata, & ab Aulâ amolita. Frugalis adeò, vt in omni vitâ nec vinum libarit: quæ virtus fomes, vt scimus, est castitatis, & modestæ grauitatis. Quam sanè habuit, exosa mimos, scænicos, ludiones, totum hoc leuitatis instrumentum, & nec priuatim aut publicè audire sustinens, vel spectare. Eorum vicem, viros graues, matronas serias apud se habere: item pueros aut puellas nobiles, & vtrosque, pro sexu, artibus studijsque informare. Aula illa, nil nisi palæstra honoris & virtutis erat. Itaque insignes viri, etiam militiâ, ex eâ prodierunt: & magnum illum *Consaluum*, cui regnum Neopolitanum Hispania debet, hęc refert expensum. Matrona ipsa ciuilium rerum gnara, bellicarum nec ignara. Quid magni in regno sine illâ, imò nisi per illam ferè, gestum est? Rex maritus & consiliarij, vsu edocti peritiam eius & felicitatem in sententijs, quæ edicebat pro oraculis (nec id per adulationem) amplecti. Illa factionibus, latrocinijs, infestum regnum purgauit, & pacauit: illa iustitiam restituit, potentiorum iniurijs exsulantem. Et quid alia commemorem? quàm

in grauia animaduerterit, argumentum esto: quòd nec aleæ aut tesseræ ludum tolerauit, & edicto vetitum sic repressit (etsi prona eò gens est) vt nec furtim & in angulis luderent, soliti in cauponis, vijs, angiportis. Iam verò & militiæ non consilio tantùm, sed operâ interuênit: modesta quædam *Zenobia:* & bellum Lusitanicum, absente marito, confecit; & Maurico siue Granatensi, quod plures annos traxit, pluries interfuit, & summam manum præsens cum marito imposuit. Magni ad omnia animi, & res spesque magnas complexa. itaque Nauarræ regnum consiliis eius iunctum; Canariæ insulæ occupatæ, & insessæ; ipse Nouus orbis, Naturæ occultior pars, per eam retectus & subiectus. Nam maritus, cetera vir egregius, restrictior aut timidior erat, retinere sua melior, quàm augere. Hæc dilatabat. & cùm *Christophorum Columbum* diu rex duxisset, & ad extremum destituisset: bono Genio stimulante ad ipsam Reginam venit, conatus suos & perficiendi vias exposuit, & instrumenta, id est naues, viros, arma ab hac impetrauit. Salue, salue heroïna, priscis par aut maior: & in quâ iure claudam exempla fæminei boni imperij. quid enim tale addam?

CAP. III.

DE ELECTIONE.

Quæ commendare eam, quæ abijcere possint.

VIri igitur potiùs imperent, & soli. Sed quomodo? Electione, an Successione admoti? Electio antiquior videtur, & heroicis illis temporibus vix aliter factum; & Principatus pace aut bello, virtutis aut roboris prærogatiuâ assignati. *Naturæ enim est,* ait Seneca, *deteriora potioribus submittere.* Itaque Brasilienses quidam, cùm ad *Carolum* IX. Galliæ regem Rothomagum deducti venissent, valdè mirabantur, *Quomodo validi illi & proceri viri* (Heluetios intelligebant) *parêrent paruo & tenello regi.* Nimirum pro suo more, & sensu, iudicantes:

cantes: satis læuè, quasi à solâ corporis magnitudine præstantia esset. Sunt etiam rationes, quæ commendare Electionem videantur. Prima, quòd optimi & aptissimi per eam capi; non item à Successione possint, in quâ quoscumque genitos admitti. Item, quòd iustâ ætate capi, & idoneâ iam regere: aliter in Successione, vbi pueri sæpè aut infantes ius sumunt. Deinde, quòd regnum ita moderatius videatur. cùm nec innutriti sint potentiæ, & ex eâ superbiæ; & quòd neque proprium habeant, ab alijs acceptum, ad alios transmittendum. Eò minùs intendunt imperium, aut subditos opprimunt: in quem enim post-vsum? Aperitur & virtutibus campus: ac multi ad eas adspirent, vel spe Principatus. Hæc & talia Aristotelem mouerint, vt Carthaginienses laudaret hoc nomine, & Spartiatis præferret, qui stirpe reges legebant. Sunt & hodie, aut nuper fuerunt inter Christianos, electi reges: hodie quidem Poloniæ, nuper Bohemiæ, Daniæque. Ista pro Electione, plura in eam possunt. Primò quod dicitur, veterem esse: fatemur, sed vsus illis rudibus subiecit, hîc & alibi, meliora. Additur, optimos sic posse eligi: & verum est. sed etiámne eligi? si rem & experimenta vides, sæpè falsum. Rara electio, quæ sine priuato cuiusque affectu aut respectu fiat: nec rei publicæ vtilissimum, sed suæ legunt. Quærunt opportunos. vt omittam, pecuniam & corruptelas suffragia sæpè trahere, & rem geri promissis donisque. Atque ea nec fortasse meliore aliquo sæculo excludas: sicut nullo, odium aut amorem. Nicetas Choniates in hac re prudenter iudicat, vbi res *Alexij* Imp. Græcanici narrat: qui fato vicinus, & sine liberis, de eligendo successore cum suis agitabat. Scribit: *Igitur alij atque alij variè nominabantur, sed omnes qui sibi opportuni aut vtiles essent, nominabant. De eo autem eligendo, qui optimè & ex vsu publico imperaret, nulli cura aut cogitatio erat.* Verissima dicit, & vsu probata ac probanda. Iam quod tertiò inquiunt, iustæ ætatis, & maturæ imperio, sic eligi: ita habet, & commodum est. Sed enim illud adhæret incommodi, quòd regnum intereà vacat, nec possessorem habet. Quod si quis considerat, maius malum est, & plura sæpè daturum, quàm imbecilla in imperio ætas. Sanè vbi interregnum est, iustitia &

L 2 leges

leges silent, licentia & vis valent: atque id sæpè hebdomadas, menses, annos manet. Quæ intereà confusio, aut scelera sunt? quæ ambitio & prensatio? per quas fraudes, & artes? Germaniam vide, vbi Imperator demortuus: boni omnes in præsenti & futuro sunt metu. Ipsa Roma nunc, in sacrorum Pontifice, hæc mala est cùm sentit. Quid deinde in eligentium dissensu? dissidia, & bella. Quæ nec inter paucos electores semper effugias: appello ad illos Imperij Septemuirales. Appello ad ipsam iterùm Romam: & cum noxâ religionis, & pænè dicam probro, audijmus legimusque, plures vno tempore Pontifices, à tali caussâ, se gessisse. Nota mihi istud, & incertum illud fluctuansque in successione: magna ratio & efficax est, ad totam Electionem repudiandam. Iam quartum erat, Moderatius ita fore regnum. Non abnuam: sed addam, solutius etiam, & minore curâ administrandum. Vt quid enim rei nec diu meæ, nec posteà meorum, nimis acriter intendam? Frui satis est. Obnoxij etiam viuunt, siue ijs qui elegerunt, & quibus hoc velut beneficium debent; siue omnibus, qui in occasione minuere possunt potestate, aut priuare. Poloniam adi: hæc fiunt. Itaque & iustitiam minùs coli, necessum est: & Principem indulgere, aut oculos claudere, in potentium noxis. Dixi etiam, minùs curæ aut custodiæ esse regnum: an non ita est? Germaniæ Imperatores video, ex facili aut opida, aut prouincias totas, vel liberis agnatisque suis, vel & exteris, auulsas à corpore contribuisse: sæpè per gratiam, aliquando & pecuniam aut mercedem. Non sic fiet in proprio & hereditario regno. Neque Principes solùm secordes: sed ministri eorum tunc tales. Nam & ipsi futurorum securi, præsentibus inhiant, lucellum in omni occasione captant, subitis auidi, & vt inter incerta festinantes. Iam quintum illud, Virtutes sic excitari: vix colorem habet. Valdè scilicet, quia vnus aliquando, nec merito sed casu, bonus eligitur, boni esse elaborent. Si ad euenta imus, quocumque in regno; Electiones mixtas videbis, & sæpè deterioribus pronas. Vel Roma in Principibus suis, vel Germania, dicat. Vltimum, Aristotelem approbare: & hodieque alibi esse. De Aristotele, non mirum: Græcus & liber, regna amat proxima libertati. De

vsu

vſu hodierno aut nupero,leue eſt: nam prçponderant exempla alia,& pro vno Electionis, centena ſunt Succeſſionis. Quæ vis hîc igitur? Quòd ſi illud dicatur,etiam nûc meliùs regi aut creſcere regna ab Electione: magnum ſit.ſed non dicetur, & oculi ac ſenſus refutabunt. Ego verò ampliùs dico.vbicumque bonum & laudabile regnum fuit,in Perſide,in Macedoniâ,in Ægypto,in Sinenſibus, in Hebræis ipſis, Succeſſionem valuiſſe: etiam in Romanis, quoties Principum liberi aut geniturâ, aut (quod laxius) adoptione eſſent. Iterumque ampliùs dico. nec fuiſſe vlla Comitialia regna,nec fore diuturna. Exoritur ſemper aliquis, animo & conſilio inter Principes maior,qui creditum vni ſibi regnum, ſuis ſtabilit gratiâ, arte, præmio: & vis interdum adhibetur. Dania & Bohemia oſtendunt, alia magna regio fortaſſe oſtendet. Sed in fine non me teneo,quin Nicetç etiam verba,& ego eius ſenſibus, ſubſcribam. Exclamat: *O quanto deterius eſt multorum ſuffragium & electio, quàm vnius! Tu inclytum Romanum imperium, & gentibus adoranda maieſtas, quos tyrannos pertuliſti? quales amatores te petierunt? quibus ſubſtrata, tui copiam feciſti? quales coronâ, & diademate, & puniceo veſtitu exornaſti? Grauiora vtiq; tuliſti, quàm Penelope procorum illâ frequentiâ obſeſſa*. Res ita habet. Romanum imperium ſtatim à *Claudio*, qui primus à milite electus eſt, & fidem eorum præmio pignerauit, in viliſſima capita & peſſima hac Electione vênit: Electione, an palàm Emptione? Nam & hoc ſcimus, velut ſub haſtâ, vænale pependiſſe: & non aliud magis clarum certúmque exitium rei Romanæ fuiſſe. Sed exempla quçdam Electionis videamus,bonæ aut malæ mixtim.

AVRVNCANI populi barbari ſunt, in Peruano tractu. Ij à ſolis viribus corporis ductores legere ſoliti: experti eas in graui aliquo ligno. quod qui diutiſſimè humeris baiulat, nec ſuccumbit,putatur & regendi oneri par futurus. I.

Melius qui ab animi viribus aut præſtantiâ ſumunt: quod Romani olim veteres in ſuis regibus, *Romulo, Numâ, Seruio*, vix alio aſpectu fecerunt. Secuti quàm aliter? & ſtirps Auguſti cùm defeciſſet, caſus aut corruptio Principes ferè dedit. II.

Primum in CLAVDIO. qui C. Caligulâ occiso, rumore cædis exterritus, & sui quoque anxius, prorepsit ad solarium, & inter ianuæ prætenta vela delituit. Miles aliquis è Prætorio, discurrens ad prædam, hunc repperit, protrahitque: & interrogato Quis esset? acceptoque, impetu aut instinctu, Principem salutauit. Quanta vnius, & gregarij quidem, in re tantâ audacia? Produxit ad alios Prætorianos, fluctuantes adhuc, nec aliud quàm frementes: qui vt cælitus oblatum arripuerunt, & lecticæ impositum in castra sua, vicissim succollantes, tulerunt. Senatús & vrbanæ cohortes dissidebant, & Libertatem præferebant: inane nomen vicit militaris electio, & fatale Romanis seruire. At Claudius iam imperij compos, vt militem magis obstringeret, *quinadena sestertia* singulis (sunt nobis *trecenti septuagintaquinque* Philippici) promisit, & dedit.

III. Idem casus siue error clariùs in VITELLIO se aperuit, longè ab omni Imperatoriâ aut virtute, aut stirpe. Homo ventri & abdomini factùs erat, nullâ vel specie virtutum, nisi quòd candor aut simplicitas in eo placerent. Is Legatus inferioris Germaniæ à Galbâ electus, & quattuor legionibus præfectus (amabant autem hos ignauos, & altioris cogitationis non suspectos) præfectus, inquam, agebat Coloniæ Agrippinæ, cùm nuntium accipit, superioris Germaniæ legiones defecisse à Galbâ, & in S. P. Q. R. nomina iurasse. Dum consultat, quid facto opus, vis in defectores an consensus placeat: ecce *Fabius Valens* è Legatis legionum, cum paucis equitibus, opidum intrat, ipsum Vitellium Imperatorem salutat. Vnius vox omnium fuit. secutæ legiones, alæ, cohortes, ciues, socij, ardore magis quàm iudicio: & inuasit imperium atque armis peperit, armis mox amisit.

IIII. Lubet etiam hos fortunæ ludos videre, & in theatrum producere PROBVM. *Tacitus* Imp. absumptus erat, & *Florianus* frater eius adspirabat: sed dum electio pendet, Orientales exercitus eam occupare, & sui beneficij Principem habere voluerunt. Conueniunt ad eligendum: & Tribuni, quasi per decorum, eos monent, *fortem, clementem, probum Imperatorem* *requi-*

requirendum esse. Arripiunt vocem, & statim acclamant, *Probe Auguste dij te seruent.* Inde purpura, tribunal, & legitimus Princeps.

Quid in REGILLIANO, quàm consimile? Dux Illyrici erat, & milites malè in *Gallienum* animati, res nouas agitabant. Fortè vnà plures cænitabant. fuitque *Valerianus* Tribunus qui in ioco & vino diceret, *Regilliani nomen vnde credimus ductum?* Subiecit statim alius, *A regno:* & milites communiter, *Ergo potest rex esse?* &, occasione solâ temerarij dicti, fecerunt. V.

O ludos! & lusum etiam adiungo, qui PROCVLO tradidit Principatum. In Galliâ milites ad latrunculos ludebant, item conuiuantes. Fortè decies Imperator Proculus exiuit: atque ibi quispiam ludens, *Aue Auguste:* allataque lanâ purpureâ, humeros eius velauit. Timor mox eorum qui adfuerant: & ne accusarentur apud veterem Imperatorem, nouum hunc faciunt consensu. VI.

Ridere in illis liceat, in istis indignari, vbi Corruptio suffragia temperauit. Sicut in M. SALVIO OTHONE, qui clàm & palàm militibus pecuniâ subornatis, & in *Galbam* armatis, eum sustulit, se immisit, sed Principem non diuturnum. VII.

Non item, à simili fœditate, IVLIANVS perennauit. qui post cædem *Pertinacis*, cùm vænale in castris Prætorianis pendêret imperium, & *Sulpicianus* licitaretur: iste, pecuniosus & ambitiosus senex, eódem aspirauit. & ad muros subiens, modum pecuniæ certum promisit: cumque illi ad *Sulpicianum* rettulissent, plus aliquid adijcientem, iterumque ad istum (prorsus vt in solenni auctione) tandem peruicit Iulianus: finisque fuit, vt *vicenaquina sestertia* (sunt *sexcenti viginti-quinque* Philippæi) viritim Prætorianis darentur. Immanis summa! quam ille concussionibus & rapinis mox coëgit: atque hæc omnia, qui inter claros Iurisconsultos nomen vindicabat. adeò facilius est peritum esse legum, quàm seruantem. Sed pœna à tergo pressit: statimque *Seuerus* superueniens, VIII.

vitâ

vitâ & imperio illum, Prætorianos zonâ & militiâ exuit.

IX. Sed hæc fœda, exemplo vno aut altero eluantur laudabilis Electionis. Quæ autem laudabilior illâ, quam Deus iniecit, Anno ∞. XL. & direxit? CASIMIRVS fuit, filius *Miecislai* vnicus, qui ob teneram ætatem regno minimè aptus, sub curâ & gubernatione matris *Rixæ* conquieuit. Sed ea mulier auara, superba, exteris Germanisque addicta, prouocauit odia Polonorum: quę fugâ denique vitauit, ablatâ secum regni gazâ, & filio mox in Saxoniam secuto. Qui in exsilio isto animum ad litterarum studia appulit, & Lutetiam Parisiorum deuênit. Illinc in Italiam porrò; & denique pietate impulsus, in Cluniacensi cœnobio Benedictinum monachum professus, Deo totum se vouit & sacrauit. Intereà turbæ & fluctus in Poloniâ, vt in naui rectore vacuâ, & oculi atque animi requisierunt suum Casimirum: decretumque publicè, vt missâ legatione vbiubi terrarum esset, requireretur. Ad Reginam primò ventum, ab eâ Cluniacum: & inueniunt non iam Casimirum, sed *Carolum* (nam & nomen mutauerat) eumdemque sacramenti religione, sed & Diaconatus vinculo, obstrictum. Illi præterita excusant, patriæ discrimina & calamitates proponunt; & hunc, vt vnicum pręsidium & subsidium, Principem deposcunt. Ipse fortiter recusare; alienæ potestatis se iam ostendere, nec quidquam cum mundanis rebus commercij esse. Tamen vrgent; ad Abbatem reijciuntur, ab illo ad Pontificem. atque iste indulget, laxat sacramenti atque sacerdotij vincula, datâ etiam veniâ coniugij: cum lege, aiunt, vt Poloni caput deinceps in coronam tonderent ritu monachali, itemque nummum annuum in luminaria & cereos Diui Petri Romam conferrent. Hoc eiusce indulti monumentum esset. Ita in regnum ducitur, gaudio & consensu excipitur: prudentissimè & fortissimè administrat, domi pace partâ, hostibus foris victis aut repulsis. Piè vixit, piè obijt, regno in posteros (nam & vxorem duxit, & liberos ex eâ tulit) propagato. Quis abnuet hęc à Deo esse? profugo, monacho, Diacono, patriam, sceptrum, vxorem, cum gratiâ, laude, veniâ.

X. Sed memorabilis illa quoque electio, siue Iudicium fuit, quo

quo regnum Aragoniæ, auorum æuo ad FERDINANDVM Henrici Castellæ regis fratrem transiuit. Obierat *Martinus* rex, idque sine liberis: & inter agnatos vel cognatos variè certabatur. Ius, fauor, factio comparabantur: & iam ad cœtus & arma res spectabat: quippe inter potentes competitores, *Ludouicum Andegauensium Ducem & Neapolitanum regem, Iacobum Comitem Vrgelitanum, Alfonsum Marchionem Villenæ & Ducem Gandiæ*, & nostrum illum iam dictum. Sed visum consensu proceribus (rarum in tali ambitu) iudices siue arbitros super hac re legere, & quemcumque Regem ij dixissent, esse. Electi nouem, sanctimoniâ vitæ, & doctrinâ aut prudentiâ, conspicui: terni ex ipsâ Aragoniâ, totidem è Catalauniâ, iterumque totidem è Valentiâ: quæ tria regna scilicet in vnum corpus contributa. Dies igitur dicta electioni, locus captus arx *Caspa* in Aragoniâ. Magna exspectatio, concursus, aperta & occulta vota aut metus: denique ipso iam die, tribunal pro foribus templi erectum, aulæis instratum & regifico ornatu. Consederunt iudices, præsedit ijs (nam adesse voluit) Summus ipse Pontifex, etsi in schismate, *Benedictus*: tum surrexit *Vincentius Ferrerius* Dominicani ordinis, magnâ sanctimoniæ opinione, & insigni ac feruidâ eloquentiâ, qui concione ad rem appositâ, proceres & populum consentire, obedire denique nouo Regi hortatus est. *Quis is erit?* suspendit aliquamdiu omnium animos, & grandi tandem voce protulit *Ferdinandum*. Clamor coronæ, & iubilus, fausta precantium. nam plurium in hunc & virtutes eius inclinatio: quorumdam tamen & mæstitia, qui suos candidatos decidisse tantâ spe indignabantur. At ipse coronam mox Regni, sollenni ritu, accepit: pacem vbique repperit, aut peperit. & magnum illum *Alphonsum* genuit, Aragoniæ, Siciliæ, Neapolis Regem.

Pulchra electio, & quam in manu Lusitanorum erat nuper imitari. Nam plures regnum illud mortuo *Sebastiano*, competebant, suis quisque titulis, PHILIPPVS rex Hispaniarum; *Alexander* Parmæ Dux liberorum loco; *Joannes* Dux Bragantiæ, ab vxore; *Antonius* nothus, sed qui legitimum credi se volebat. Concurrebat & regina Galliæ, *Catharina Medicæa*,

M vetu-

vetusto & obsoleto titulo à Comitibus Bononiensibus repetito. Rex senex *Henricus* mederi futuris malis poterat, & velle videbatur: sed fortior animus deerat, & cunctantem mors occupauit. Sed & post eum quinque *Gubernatores* electi, & vndeni *Iudices*, tarditate aut frigore peccarunt: & quamquam proni in Philippum regem, non ausi ius ei adscribere, ob populi studia dissentientis. Quem suum ferè *Antonius* fecerat, & plenis velis per plebeias illas vndas ferebatur. Ita factiones, dissidia, & denique arma. Quæ tamen priusquam Philippus inferret (& parata habebat) pro suo ingenio leniter ac tardè agere, legationibus quàm legionibus velle rem conficere: à vi quidem adeò alienus, vt cùm *Antonius* ille, caput turbarum, eiectus ab Henrico rege, in Castellâ esset, & in cœnobio quopiam Diui Benedicti, gnaro rege Philippo, latitaret: ille nec extraxit, nec reppulit, cùm in illo velut torre exstinguere incendium surgens posset. Simile in altero competitore Duce Bragantiæ: cuius filium captum à Mauris, infelici illo prælio, redimi per Legatum suum curauit, & eumdem iam in Hispaniâ, cùm essent qui omni vi & viâ retinendum censerent, imò retinerent; ille firmus in quietis consilijs, & iure suo nixus, liberum dimisit. Sed neque sic, cùm alij arma pararent aut caperent, inuasit, aut eiecit. sed ante omnia ius suum disputari à Theologis, & Consultis eius, fecit: iamque de eo certior, copias promouit. In limite erat Lusitaniæ, & omnis mora noxia: tamen iterùm moratur, iterùmque peritos conuocat, & per Deum & Fidem obtestatur, liberis vocibus sensibusque edicerent, ecquid iuris sui esset. Hoc non cupere se modò, sed iubere. Omnes vno ore ius affirmant. Tum denique *Ferdinandus* Dux Albæ inuadit, & septuaginta dierum spatio Lusitaniam totam subijcit: vno prælio Antonio, qui regem se ferebat, pulso. Si tamen prælium dixerim, veterani exercitus, cum semiermi & vrbanâ turbâ congressionem. * Annos paullò minus *quingentos* auulsa Lusitania fuerat à reliquo suo corpore: redijt, vt retuli. sed cum admiratione aliquâ eorum qui attendent, in re tam opportunâ, vtili, facili, cunctatorem Philippum sic fuisse. Imitentur reges, nec temerè ambitio ad arma impellat.

* Auulsa anno ∞. c. x.

CAP.

CAP. IIII.

DE SVCCESSIONE.

Hanc præferendam, etsi incommoda etiam habet.

MEliorem eam Electione tutioremque esse suprà ostendimus: & duplex certè caussa euincit. Prior, quòd nullum hîc interregnum; atque ita nec competitio, nec bellorum materies: præsertim cùm iura successionum legibus aut moribus vbique firmentur. Secunda, quòd caritas vtrimque maior. & subditorum in genitum & sanguine Principem; & Principis in subditos, certo & veteri iure suos. Addam tertiam, astrictioris imperij, & reuerentiæ aut obedientiæ promptioris: quia vitari aut differri vindicta ægrè potest, cùm patri filius succedit, & illius iniuriam suam putat. Non sic in exteris: qui tutiùs contemnuntur, & si offenderis, secessu aliquo vitas, donec illi abeant è vitâ. Duo tamen incommoda adhærent (& quid purè bonum in rebus humanis?) quòd vel mali vel inutiles sic capiendi interdum sint; vel pueri & infantes, quos ætas arcet à regendo. Quod ad prius, sciamus idem & in Electione euenire posse, atque adeò sæpè euenisse. Ferendum est, & melior exspectandus: vt post hiemem, aliqua æstas. Quod ad alterum, grande incommodum, fateor: & ferè Deus sic disponit (ipsemet dicit) vbi visum ei punire regna aut immutare. Quid ni feramus tamen, si à Deo? Hanc ei viam castigandi adime; aliam reperiet, fortasse tristiorem. Leges viam suam teneant, itemque fata. Et tamen in illaipsâ puerili Successione remedium, si viuit mater. Hanc admoueri, & vices pueri gerere, cum prudenti aliquo Senatu, è re sit: & exempla docent, feliciter euenisse. Nam proceres regni eligi, anceps. si vnum, ceteros offendis, vt spretos; & hic fortasse proprias opes cogitet: si plures, non euades factiones inter eos, & turbas. Mater igitur melior. Sed exempla ali-

quot, aut iura diuersa Successionis videamus: in quâ consensu gentium receptum.

MON. I. *Certos Liberos præferri:*

I. Sed, vt dixi, certos legitimosque. Cui rei, vbi fraus timeri poterat, cautiones video adhibitas, calumniæ aut suspicioni vitandæ. Sicut in OGINA Lucemburgicâ, quæ penè *quinquagenaria*, in matrimonio *Balduini Pulchro-barbi*, Flandriæ Comitis, grauida est facta: & res ea suspecta multis, ne vanus aut fartus tumor, non à naturâ & puero esset. Igitur circa dies iam partioni sollennes, maritus in medio Atrebatium foro, tabernaculum tendi iussit, laxum & pretiosi operis: edixitque, omnibus fœminis, famâ & loco honestis, fas esse adsistendi, & oculis arbitrandi verus an suppositicius ille partus esset. Factum ita. viderunt plures, obseruarunt: & omnes ita rumusculos dissiparunt, qui de sterilitate eius erant sparsi.

Circa annum ∞. XIIII.

II. Planè idem in CONSTANTIA, Neapolitanâ reginâ. quæ nupta *Henrico* Imperatori, quinquagenariâ etiam maior vterum cœpit ferre, fraudem aut fucum suspectantibus multis. Quod vtrumque prudenter amolitus est Henricus. ac primùm, cùm vxor ad eum in Germaniâ agentem adspiraret: vetuit, iussitque in regno subsistere, & aduentum suum exspectare, coram suis (cum bono Deo) heredem regni parituram. Deinde, vxore etiam ipsâ sic volente, in foro tentorium expansum, factâ potestate nobilibus fœminis veniendi, & parientem ac partum pariter oculis vsurpandi. Peperit igitur, in tali, vt sic dicam, scenâ *Fridericum*, paterni aui nomine appellatum. Hæc satis mira, in illâ ætate. etsi rei fides aliqua iam antè ab Abbate *Joachimo* facta, illo cuius vaticinia tunc clara erant, & nunc quoque tradita scriptis leguntur. Quippe parituram prædixit, & quidem filium, tali vitâ, & sorte: quæque alia *Friderico* euenerunt.

∞. C. XCIIII.

MON.

MON. II. *Præferri ætate primos, etsi in exemplis interdum aliter.*

Liberi igitur succedunt: sed mares supra fæminas, quod liquet; inter autem mares, ij qui ætate antecedunt. Tamen hîc interdum quæstio, an ex caussâ, minore aliquis natu non præferatur? Caussæ plures esse possunt. vna, quæ olim inter *Darij* liberos litem mouit, *Artemenem*, & XERXEM. Nam ex his Artemenes regnum iure & more gentium petebat, natu prior: at Xerxes controuersiam non de ordine, sed de nascendi felicitate faciebat. Nam illum Dario priuato prouenisse, sese regi. Ita priuatas illi opes deberi, quas tunc habuit; at sibi regnum in quo genitus, educatusque esset. Contentio, quamquam de regno, inter arma stetit: & arbitrum patruum sumpserunt *Artaphernem.* qui re pensiculatâ, præponendum Xerxem putauit. siue ratione iam dictâ, siue & indole vtriusque motus. De patruo iudice, in Iustino scribitur: in Herodoto pater ipse definit. qui idem Herodotus alterum fratrem non *Artemenem*, sed *Ariobarzanem* appellat. I.

Ipsum hoc in eodem Persarum regno, diu pòst mouit *Parysatis*, *Darij* alterius vxor: mouit, sed non eodem successu. Nam ægro marito persuadere conata, vt CYRVM minorem filium *Arsacæ* (qui posteà *Artaxerxes* dictus) in iure sceptri præferret, ipsâ illâ dictâ caussâ, & quòd in regno natus esset: non impetrauit, & stabile priori ius suum fuit. Etsi callida mulier *Xerxis* exemplum suggereret: sed quod paullò diuersum inueniet, qui explorabit. Nam Artemenes tunc natus Dario fuit, cùm verè priuatus esset, nec in stirpe aut iure vllo regio (quippe posteà à Magis inopinatò electo:) at Arsaces patri quidem nondum regi natus, sed nato è regibus & in hanc spem sublato. Itaque discrimen apparet in vtraque sorte: etsi nec id quidem alibi obseruatum, & quomodocumq; primogenitis sceptrum ferè delatum. II.

Excipio, in caussâ etiam alterâ: si minor aliquis virtutibus excellat; & contrà, inopia sit in maiore. Tunc enim præpo- III.

nendus videtur, quem Deus honestauit: idq; ex publico etiam bono. Tale *Joannes Comnenus* prætextum habuit MANVELEM filium præferendi *Isaacio:* idque moriens persuasit. Cepit igitur imperium, & tenuit: sed re vera non pro spe rexit, nec fratri fortasse, nisi ab affectu patris, præponendus.

IIII. Et verò raro felix, nec nisi turbandis rebus, talis electio. vt in PTOLOMAEO LAGI F. qui cùm minorem item, rupto gentium iure, regno imposuisset: ipsa naturæ iura violata mox sunt. cùm alter fratrem suum paricidio sustulisset.

V. In PTOLOMAEO Physcone haud dispar euentus, sed purus à scelere. Blanditijs vxoris illectus iuniorem seniori antehabuit, & sceptrum credidit: sed populus eo mortuo, huic reddidit, & illi exsilium dedit.

VI. Quid in LVDOVICO *Pio, Caroli Magni* filio? ille item Iudithæ vxoris suadâ *Carolum* minorem *Ludouico* in multis prætulit: cum eo fructu, vt bellum ipso viuo adhuc motum sit, & arma adeò, iunctis etiam alijs fratribus, in patrem sumpta.

VII. Ideò non nimis ridendi fortasse Pannonij, qui peruicaciter
∞.XCV. hoc ius sunt tutati in suo COLOMANNO. *Vladislaus* rex, liberis ipse orbus, *Almum* fratris sui filium adoptauerat, animo & corpore meliorem, æuo inferiorem. Vt autem rata magis electio esset, *Colomannum* fratrem sacris initiauit, & procul à patriâ Lutetiam Parisiorum, specie studiorum, ablegauit, dicam, an relegauit? Hæc facta, & ipse obijt: sed statim proceres & populus *Colomannum* reuocant, & veniâ exsecrationis à Pontifice impetratâ, regem simul & maritum fecerunt. Quem autem hominem? ridebis Lector: statu pusillum, linguâ balbum, oculo luscum, pede claudum, dorso gibberum. Non monstrum vides? tamen hic placuit, & ius hominum etiam in ambiguo, pęnè dicam, homine seruarunt.

VIII. In hac totâ re tamen fateor morem ABYSSINORVM (in Africâ latè dominantur) non improbandum videri, aut improbum. qui gentiles omnes agnatosq; Regis in vnâ quadam arce educant, remotos à populo: quia & arx in monte pænè inacces-

so

ſo eſt(*Angam* nominant)& valido præſidio cuſtoditur. Tenentur illic igitur, ne turbas aut partes faciant: & mortuo rege, eum qui maximè idoneus optimatibus & cuſtodibus videtur, aſſumunt & ſubſtituunt.

MON. III. *Patruum, aut fratris filium, variè præferri.*

Quid autem, ſi filius maior præmoritur, prole ex ſe relictâ? Rationes & exempla in diuerſum trahunt: id eſt, vtraque vtroque. Nam qui patruum præferunt, rationem proximi ſanguinis adſpiciunt, à patre rege: & nepotem toto gradu antecedit. At nepoti fictio iuris ſubuenit, & idem cum patre cenſetur: cur non ergo & in iura ſuccedat? Sed exempla etiam, vt dixi, variant: & pro patruo ſunt iſta.

LVDOVICI Pij primum. Qui *Bernardum* Italiæ regem I.
deiecit, & vinclis ac carcere coërcuit, quia ius ſibi à patre *Pipino* primogenito vindicabat, contra patruum *Ludouicum*.

ROBERTI regis Neapolitani. cui & Pontificis auctoritas II.
pondus addit. Nam hic *Clemente* V. ſic cenſente ius regni te- ∞. ccc. IX.
nuit, contra *Carolum Numbertum* Hungariæ regem: etſi iſte natus è *Carolo Martello* eſſet, Roberti maiore fratre. Res clara eſt, & Annalibus reſtata: ſed *Baldus* Ic[tus] arbitratur, in regni vſum hoc à Pontifice factum, & quia optimus & prudentiſſimus Robertus eſſet, quod res docuit: itemque ſalubri temperie & partitione, quòd Carolus iam regnum Hungariæ teneret, in eoque poſſet acquieſcere.

Iamolim etiam NVMIDAE pro communi iure habue- III.
runt, patruum nepoti præferti.

Quod & VANDALI vſurparunt: IIII.

Itemque hodie MOSCOVITAE, ſed reſtrictiùs. nempe V.
ſi impubes filius relictus ſit, tum patruus ſceptrum accipit: in *Baſilio*

Baſilio noſtro æuo factum. Aliter autem, ſi iuſta nepoti ætas: atque ea diſcretio rationem ſuam habet.

VI. Hæc pro Patruo: plura etiam ſunt pro Nepote. SPARTIATAE, ſapiens populus, ſic ſeruarunt: & ipſe *Lycurgus* regnum *Charilao* fratris filio ceſſit, quod in manu eius erat, omnium gratiâ, tenere.

VII. ROBERTVS Neapoleos rex, etſi alio iure, vt dixi, promotus, hoc velut æquius melius reſtituit, & ſententiam publico iudicio ſic tulit, in lite ſuper *Comitatu S^ti Seuerini*. Quæ inter patruum & nepotem vertebatur, & Iuriſconſulti variè trahebant: meliores & ipſe ad nepotem flexerunt.

VIII. Ita ille rex: at OTHO *Magnus* Imp. iudicio armorum rem commiſit. Pugnarunt ſingulari certamine, barbaro illo ritu, & vicit nepos. quod iterùm ita ſub *Henrico* I. Imp. adnoto eueniſſe. Ergo & Deus hanc cauſſam videatur comprobaſſe.

IX. Sed quod iudicium, publicum aut priuatum, iſto Hiſpa-
M.cccc. nienſi clarius? Rex *Henricus* defunctus erat filio infante reli-
vii. cto *Ioanne*, duos & viginti menſes nato. Patruus ei erat FERDINANDVS, vir vel ſolo virtutum merito (vt ſanguis ſeponatur) omni ſummâ fortunâ dignus. Itaque coniecti in eum oculi, vulgi & procerum: nec ambire opus, ambiebatur. Atque id non à ſingulis tantùm, & in priuatis colloquijs, vbi adulatio timeretur; ſed in Conuentu publico, huic rei indicto, omnium non ſtudia, ſed aperta ſuffragia in eum ibant. Incitabat non ipſe ſolùm æui maturus, & virtutum, vt tetigi, ſpectatus; ſed & ætas pueri, *quæ quando tandem gubernationi ſuffectura eſſet? Longum annorum interuallum, bella in manibus, turbas & diſſidia in metu eſſe: quæ ſemper ferè comitari, vbi penes alios regimen eſſet. Ergo ageret cum Deo benè iuuante, expergiſceretur, & vel regni cauſſá, caperet fraternum regnum.* Surdæ aures ad has voces, & ius infantis oſtendebat, & Hiſpaniæ conſuetudinem: quæ eo magis tutanda ipſis, quò minùs ille puer (hoc ipſo miſerandus) poſſet. Nondum tamen perſuaſerat; iterumque Conuentus, ſi fortè pænitentiâ ſubeunte mutaſſet. Non ignarus ipſe eius rei & affectuum, infantem chlamyde tectum oc-

cultè

cultè intulit: & cùm *Daualus* magister equitum, de communi consensu, iterùm tentaturus dixisset, *Quem regem, Ferdinande, renuntiare tibi placet?* ille acri voce & vultu, *Quem autem*, inquit, *nisi Ioannem, fratris mei filium?* Et simul puerum in sublime extulit, nomen *Ioannis* identidem & *Regis*, vt mos est, ingeminans: iussitque vexilla explicari, & alia solita fieri in nouo regno. Tu Fides, tu Modestia, è cælo paullisper descendite, & hunc alumnum vestrum lætis oculis videte: quanto illustriorem spreto sic regno, quàm si decem fraude vel ambiguo iure quæsisset? Sed pauci isti *Ferdinandi:* cui Deus tamen regnum Aragoniæ paullò pòst contulit, pretium virtutum, & Electione (de quâ dixi) siue iudicio delatum.

CAP. V.

DE FRAVDE ET VI.

Has quoque priorum specie interuenire.

SEd violat Successionis iura aut polluit sæpè Ambitio, quæ vim & fraudem miscet. Quàm sæpè sceptra sic delata non ad longinquos tantùm, sed indignos? & hîc quoque ludi interueniunt: quos lubet paullùm, Sapientiâ volente, spectare. Venite qui regna æstimatis, cælo æquiparatis: en seruulum, aut infimum homuncionem, suo ingenio ad ea sublimatum. Videte:

Et primùm PISISTRATVM, qui fraude quidem, sed virtutibus pænè debitum regnum Athenis quæsiuit. Ille comem & benignum se ciuibus ostendere, etiam liberalem vbi opus; adeò vt refugium & asylum iniuriâ aut inopiâ pressis haberetur. Suspecta ista optimatibus: neque nesciebat, quos vt in ordinem redigeret, & satellitium pararet aliquo prætextu, ipsus se vulnerauit. Sic saucius, in forú delatus, sanguinem & vulnera ciuibus ostendebat, à potentibus illis, præmium scilicet benignitatis suæ in ipsos, accepta. Quin & vitam I.

suam periclitari, nisi subueniant, quibus eam consecrasset. Fremitus & indignatio populi, mox suffragia, & custodia illi decreta. Quâ cinctus, & inimicos suos statim, & mox populum tyrannide oppressit. Nec omittendum hîc *Solonis* dictum, qui dolum odoratus ei ingessit: *Non rectè*, inquiens, *ô Pisistrate, Homericum Vlyssem imitaris. siquidem ille flagris se conscidit, vt hostes falleret; tu te vulneribus, vt ciues.*

II. Ac genera sanè fraudium plura sunt: sed vna ad rem hanc Successionum apposita, quæ crebra. Est eorum, qui inserunt se in alienam familiam & callidè adoptant: histrionio toto & ludicro initio, sed quoties in turbas & cædes iuit? Fuit in Macedoniâ ANDRISCVS quidam, homo vltimæ sortis, diurnâ mercede vitam tolerare solitus: qui *Philippum* se subitò, *Persei* regis filium dixit. Et oris similitudo ad auum inclinabat. Ipse dixit, alij credunt aut credere simulant: Macedones & Thraces maximè, tædio Romani imperij, quod nouitate & asperitate displicebat. Itaque ingentes mox copiæ, & Prætorem Romanum fudit: donec à *Metello* idem victus, & in catenis Romam ductus triumphatusque est.

III. In eodem imperio, sed sub *Tiberio* Principe, CLEMENS quidam exstitit, reuerà seruus *Agrippæ Postumi*, quem nepotem suum ex *Iuliâ* Augustus in Planasiam insulam relegauerat: sed famâ & fallaciâ, mox ipse Postumus effectus. Iuit enim magno animo, auditâ morte Augusti, in insulam, vt dominum furtim educeret, & ad Germanicos aut alios exercitus ferret. Sed dum tardiùs nauigat, interfectum *Agrippam* repperit: & huc iam delabitur, vt sese eum ferat. Venit in Etruriam, ignotis locis se abdit, crines barbamque in squallorem promittit: mox per idoneos homines spargitur, viuere *Agrippam*. primùm occultiùs, vt vetita solent: tum vago rumore apud imperitos aut turbidos, eoque noua cupientes. Iamque in municipijs & colonijs se ostendebat, sed leuiter & obscuro diei, & copiam sui haud plenè facturus. Augentur asseclæ, audet Hostiam venire, atque adeò in vrbem, & occultis cœtibus celebrabatur. Tiberius, non ignarus periculi, ambigebat, vim militarem, an fraudem fraudi opponeret: & hæc

magis

magis placuit, electique *Sallustij Crispi* operâ duo milites, qui simulatâ conscientiâ adiuerunt, pecuniam & pericula sua offerentes. Mox noctem speculati & solitudinem circa eum, acceptâ idoneâ manu, vinctum & ore clauso, in palatium ad Tiberium attraxêre. Ibi interrogatus, *Quomodo Agrippa factus esset?* respondisse liberè fertur, *Quomodo tu Cæsar:* dolum & illi maternum obijciens, quo ab Augusto adoptatus esset. Secretò interfectus est, magnâ inter tormenta constantiâ, cùm neminem consciorum edidisset: nec Tiberius (prudenter in talibus) vltrà quæsiuit.

In Syriâ similis dolus, etsi vix dolus. *Demetrius Soter*, ille IIII.
qui Româ obses profugerat, ijs imperabat: cùm certâ, nec iniustâ de caussâ, Antiochensibus offensus, bellū ijs infert. Ipsi extremorum metu, ad noua remedia cōfugiunt, & vilem quemdam è plebe ALEXANDRVM salutant, & *Antiochi* filium faciunt, ac repetere optimo iure paternum Syriæ regnum. Fraus cui non apparebat? sed nouitatis studium (insitum popularibus, & addo Orientalibus) siue odium Demetrij effecit, vt crederent quæ non crederent, & certatim Alexandrum omnes amplexi. Ipse mirabatur nouam suam sortem, & tot comitum militúmque agmina: ac vires propè Orientis trahebat. quibus stipatus pugnat, primò parùm feliciter; mox aliter, & non vincit solùm Demetrium, sed cædit. Eo facto pacificus Syriç possessor, quod solet, in vitia & luxum se effudit: paruis Demetrij liberis, nec ab ijs metu. Sed cùm adoleuisset *Demetrius* Demetrij F. cum paruâ manu Cretensium rem aggressus, adiutores repperit, & pari leuitate ad se transeuntes, qui à patre defecerant; in his, ipsos Antiochenos. Itaque solutum illum, & inter scorta ac mensas iactatum, inuadit, superat, trucidat. Hic finis scænici & imaginarij Regis, sed satis tamen diuturni, quique annos nouem & menses decem in imperio alieno fuit.

Alius ab isto, sed tamen ALEXANDER, & in finitimâ Iudęâ, V.
ipse Iudæus genere, adoptauit se in familiam *Herodis* regis. Occasio erat, quia facie *Alexandrum* referebat, ab illo exstinctum. Igitur mortuo Herode hic reuixit, & fucum etiam

acutioribus faciebat, naturâ & ingenio vafer, tum ipsâ illâ similitudine valdè geminâ, & vel noscentes fallente. Venit igitur Cretam, & Iudæos illîc induxit sese agnoscere, pecuniam & alia vsui dare: quod idem in Melo insulâ, omnibus subtractum verum neci Alexandrum, aliumque suppositum, credentibus, vulgantibusque. Ita Puteolos appulit, pari illîc Iudæorum credulitate & gaudio: ac mox Romam, grandi comitatu, regiâ pompâ. nam & Iudæi, qui Romæ frequentes, & in his hospites notique *Herodis* obuiam ire, iurare eum esse, lecticam eius deferre: prorsus vt à regio cultu & fastigio, præter Cæsaris auctoritatem, nihil abesset. Et sanè Cæsar Augustus moueri quoque cœperat: sed retentabat, quòd vetus ille & veterator *Herodes*, non videbatur, in re tantâ decipi potuisse. & denique vt experimentum caperet, mittit *Celadum* vnum è libertis suis, qui olim familiariter cum *Alexandro* & *Aristobulo* fratre (nam & is seruatus dicebatur) versatus fuerat: sed quid? impositum ipsi Celado, & ille quasi notor & assertor ad Cæsarem redit. Tamen dubitat, ipsum Alexandrum vocat. & sagaciter animaduertit manus callosas, & duratas opere; item in sermone & moribus non illum Principalem Genium & gratiam, quę solet sic natis comitari, & vel inuitis insciisque adesse. Tum etiam interrogat, quid factum *Aristobulo* esset, & cur non ille aduenisset? Causante ipso, Cypri hæsisse, ob pericula maris & itinerum, & ne, siquid durius euenisset, totum Mariamnes genus vnà periret. Hęc illo canente, & doctore eius accinente, qui simulatâ grauitate aderat; Cæsar seductum adolescentem monet & interminatur vera dicere, & propositâ impunitate, *Quis esset?* interrogat. Ille verò metu instantium, & splendore illo præsenti territus, vera fatetur, seriem fabulæ denarrat: & à Cæsare ad remum damnatur, vt fidem in vitâ datâ non falleret, doctorem eius exuit vitâ. Reliquis satis supplicij censuit credidisse, & pecunias effudisse.

VI. Hæc vetera, aut longinqua videbuntur: addam haud longè
∞. c c. ab æuo, aut finibus nostris. Ecce in candidâ & simplci illâ
LXXXIIII. Germaniâ, exstitit PSEVDOFRIDERICVS, tempore *Rudolfi Habspurgensis* Imperatoris, qui verû se *Fridericum* diceret, mortuum

tuum ante * plures annos. Obsidebat tum Rudolfus Com- *xxii.
riam: sed haud vanè territus, quòd impostor ille in Germaniâ
nostrâ inferiore, magnas sibi vires, nobiles, vrbesq; adiungeret;
solutâ obsidione, Rheno prono descendit, & quasi veneraturus
veterem Augustum accessit. Sed eius cōpos, interrogatum quis,
vnde, quare sic esset, igne in opido *VVitzlariâ* combussit.

Pòst in eadem Germaniâ nobilis impostura circa Marchio- VII.
nem Brandeburgensem VOLDEMARVM euênit. Is ante ∞.cc c. xlviii.
annos triginta & vnum amissus, siue mortuus peregrè erat:
cùm *Rudolfus* Saxoniæ Dux despicit, quâ viâ *Ludouicum Bauarum, Ludouici Augusti Filium*, Principatu Brandeburgensi pellere
posset. Componit fabulam, ipse inquam eius poëta & a-
ctor. nam molitorem quemdam secretò habitum, omnibus
notis insignibusque arte & astu instructum, ad verum illum
Marchionem, producit tandem in scænam: atque ecce po-
pulares, desiderio & more plebis accurrunt, se & sua, ple-
rique arces & opida etiam tradunt. Resistentes, partim Saxo-
nis copijs, partim *Caroli Bohemi*, qui Imp. à quibusdam de-
signatus, ad deditionem coguntur. Ipsi Bauari, & auxilia-
res eorum Palatini, variâ fortunâ certant, & grandi vno præ-
lio vincuntur: capto *Rudolfo* Palatino Rhenensi, cum LXXIX.
è nobilitate equestri. Denique triennio toto elusit, aut potiùs
illusit ille molitor: donec captus tandem ignem ipse, infamiam
fautores eius subierunt.

Sed in vicinâ etiam nostrâ & sociâ *Flandriâ* factum, omnia VIII.
dicta adæquat aut superat. Fuit *Balduinus Octauus* Flandriæ ∞. c c. xxv.
Hannoniæque Comes, & idem grandi ausu progressuque O-
rientis siue Byzantij Imperator. Dum illîc res gerit, in prælio
contra Bulgaros cadit: nec ambigua res erat, donec quidam
BERNARDVS RAINSVS, Campaniâ Gallicâ oriundus, &
specie religionis iuxta Valentianas in siluâ quadam Anacho-
reta; donec is, inquam, vulgaret fingerętque post annos XX.
reducem & rediuiuum se Balduinum esse. Impulsus à nobi-
lium quibusdam creditur; & ætas, forma, astus, atque etiam au-
dacia aderant ad fallendum. Igitur, rebus in Hannoniâ motis,

..riandriam ipsam cum hac famâ venit: & rarâ quadam oris grauitate, commemoratione hominum rerumque priorum, stemmatis totius notitiâ, etiam sagaces cautosque inducit. Desciscunt & adhærent passim, fastidio etiam & contemptu fæminei imperij: quòd *Joanna* id temporis, Balduini filia, rebus præsidebat. Quin ipsa profligata, & propemodum in Querceto opido intercepta, præsidium & refugium ad regem *Ludouicum Octauum* Galliæ habuit: qui subuênit, sed cùm priùs à Senatu *Joannæ* examinatus inquisitusque planus ille esset. Eius enim Præses sic dixit, rogauitque: *Tu quocumque nomine appellandus, si te verum Balduinum iactas, cur Orientis magnum imperium deseruisti, ad hoc minus properasti? Cur apud notos atque optimè de te meritos duces ac ciues, mortem simulasti, vitam dissimulasti? Quæ commenti caussa, aut merces? An numquid ij oderant? etiam nunc resument, si verus es Augustus. Obnoxij semper subditi fuerunt; atque vtinam illi domino esse possint! Quid ad nos potissimùm venisti, tòt lustra non visus, nisi vt inter ignotos ignotus falleres? Viginti anni iam sunt à morte illius, quem te dicis: quibus tenebris, & quâ causâ, tam curiosè te occuluisti, sic vt nec aura famæ de te spirauerit? Passi multa mala fuimus, & ob id te mortuum: mederi vnâ voce, vno scripto poteras,* VIVO: *cùm non feceris, ego etiamsi viuis, viuum te habebo? Impietas tua non meretur: abi ingrate à patriâ, cuius caritatem exuisti; à Principatu, cuius curam abiecisti, à ciuibus, quos obliuione sepelisti.* Dixerat Quæsitor: at ille mirum quâ confidentiâ, & ex ipsâ fidem præstruens: *Domi*, inquit, *inclementiores ciues, quàm foris hostes, repperi. Tu me Flandria, mater & altrix reijcis, quem Græcia, Macedonia, Thracia aduenam excepit, coluit: ipsa Barbaria, maiestatem verita, seruauit. At enim, vbi delitui? audite, & casuum humanorum miserescite, si quid tamen humani in pectoribus istis habetis. Captus prælio ad Hadrianopolim à Bulgaris, ab ijsdem in custodiâ habeor, satis lentâ & remissâ: vsque eò vt effugium etiam patuerit, & animo isto ac Deo ducibus me liberarim. Cùm ad meos propero vagus & erro, in alios barbaros incido, ignaros fortunæ meæ, & ab ijs in Asiam trahor ac vendor. Heu miseriam! pudet, sed vos narrare cogitis: Syri me habent, & in ergastulum rusticum damnant. Ego Balduinus, Comes, Imperator, quâ manu sceptra tenui rastra tractaui, plures per annos: donec à Germanis*

mer-

mercatoribus casu transeuntibus, quibus me aperui, pretio liberarer. Ii me domum remiserunt: vos expellitis? ingrati, immemores veterum beneficiorum, quibus aui vestri, patres, etiam tu atque ille, à me affecti estis. En senium & hanc canitiem, quò reseruati sumus? post tot fluctus, scopulum repperi, vbi portum putabam: ipsa mea filia, mea Ioanna, patrem non agnoscit, ne Comitem cognoscat. Hæc & plura opportunè disserens, magnitudinem suam vel fallaciam tuebatur: vario animorum motu, & plerisque ad illum inclinatis. Adeò, vt nobilium populariumque bona pars statim adhæresceret, Comitem & Augustum salutaret: donec re iam in præcipiti, *Ioanna* ad *Ludouicum* Regem supplices Legatos mitteret, vt *Balduini*, auunculi quoque sui, magnam sanctamque memoriam, ab impuri nebulonis contage tueretur. Suscepit negotium Rex, diem homini dicit: venit ille magno comitatu, solitaque fiduciâ & fastu. Vestis erat purpurea, alba in manu virga, barba promissa, à quâ vulgò *Peregrinus Longobarbus* vocabatur: sistitque se Regi, Peronæ. Ille orditur, succinctus nobilitate & Senatu: *Flandria in fide & clientelá meâ est, ne mireris te huc vocatum: quod more & iure, non ambitione aut vsurpatione factum. Siue iniuriá afficeris, à me vindicandus es; siue afficis, puniri debes. Vtinam Deus & cælites facerent, vt tu sis ille Balduinus, mihi auũculus, amitinæ meæ pater, nec vno nomine Galliæ meę illigatus. Vtinam! inquam. sed famæ tot annorum, tam constanti, quid faciam? illa te iugulat. Credere me abnuis, & vnus tot millibus contradicis: sed fidem ex genere humano tollis, si consensui mortalium non vltrà credimus. Tamen effare, faueo si quid habes quo famam redarguas, quo Balduinum te asseras, quo veterem meum cognatum aut potiùs parentem à mortuis restituas Si ille es, breuiter ad hæc respondere, & statim, potes. Quæro, Téne pater meus Flandriæ Comitem dixerit, iura dederit? quo teste, loco, tempore, ritu? Baltheóne te & insigni militari donarit? Quæ mulier ex Francicâ nobilitate, quo conciliante, quo auspice, loco, cætu nupserit? Quid hæres? hæc ignorare de se verus Balduinus non potest.* Ista Rex: tamen audacia illa, velut deprehensa, hærebat, & spatium cogitandi recolligendique sui petebat. Inde pro impostore haberi, & contemptim dimitti: dimitti tamen, quia sub fide publicâ venisset. Nec diu pòst in Burgundiâ captus, ab equite gentis Chastenaiæ, *Ioannæ* offertur:

fertur: quæ conuictũ confessumque, vt dicunt, laqueo strangulauit. Non tamen sine plebeculę rumoribus, quę patrem ab improbâ filiâ in ligno suspensum, tunc & diu posteà differebat.

IX. Nónne consimile in Hispaniâ, cùm *Alfonsus* Aragoniæ rex esset, iuuenis & vndecennis, matre gubernante? superuênit qui se ALFONSVM veterem adfirmaret, ante annos viginti & octo ad Fragam cæsum. Pro colore adferebat, tædio se rerum humanarum in Asiam & Terram sanctam iuisse, illîc bella pro Deo & religione pugnasse, redisse ad suos culpis expiatis. Cur spernerent, & puero ac mulierculæ potiùs adhærescerent? Mouerat multos, res turbaturus hauddubiè, nisi Cæsaraugustę captus laqueo gulam fregisset.

X. Tædium iure vereor in paribus ausis & euentis: quî tamen duos MVSTAFAS sileam, in Turcarum imperio, vt nec id sit à scænicis his ludis immunis? Prior fuit *Muratis Secundi* principatu, DVSMIS; sed qui se *Mustafam* diceret *Baiazitis* primi filium, (∞.CCCC. XXII.) quem fama & res erat, infelici illo pręlio cũ *Temir-lanco* perijsse, vbi & pater eius captus. At enim post annos *viginti duos* iste se sufficit, & fraudes ac turbas *Murati* miscet. quas turbas? tantas, vt Begi, Bassæ, & primorum plerique ad eum deficerent, ipsi Christianorum Principes fœdus inirẽt, & Byzantij Imperator. Denique per triennium Muratem sic exercet, vt incertum imperij & vitæ faceret: donec ad *Lopadium* lacum collatis castris (& Murates ipse aderat) arte quàm viribus magis vincitur, & transfugiis paullatim nudatur. Iuuit ad hanc rem commentum callidum Legatorum, quos Byzantium vno tempore, ad fœdus & societatem, ipse & Murates miserant. Sed Muratis irriti dimissi, illius impetrauerant: cùm tamen Murataei, cursim præuenientes, audaci astu spargunt, sese voti compotes, & Græcos à se stare. quod creditum sparsumque in vtrisque castris, multos Mustafæ detractos *Murati* iunxit. Denique fugit ille, sed retrahitur, & Hadrianopoli ad pinnam muri laqueo suspenditur.

XI. Alter MVSTAFA miri & noui commenti est, sed ab alieno impulsu, & in alterius, vt putabatur, fructum. Ne graue sit

me

me diducere paullùm, quæ faciunt ad grauem illum nobis hostem. *Soleimanno*, maximo inter Turcarum principes, duæ vxores fuerunt, & ex ijs liberi: altera *Bosphorana*,, è quâ MVSTAFAS; altera *Roxolana*, è quâ isti quatuor, *Mahometes*, *Selymus*, *Baiazites*, *Giangir*. Sed omnes hos ætate & gratiâ apud militem *Mustafas* anteibat; nec dubium illius imperium, si id exspectare, quàm habere maluisset. Pater sanè eum suspectum nimiæ spei interfecit. Iam è quattuor illis *Mahometes* obierat, & mox item *Giangir*: duo competitores supererant, è quibus *Selymum* fata & pater promouebant, *Baiazitem* mater, mirificè in eum prona. Frustrà maritum aliquoties tentauerat, vult fraudem & fortunam. Itaque re cum filio collatâ, visum illis initium res nouandi per falsum *Mustafam* facere, ad cuius nomen & gratiam miles facilè concurreret: ipsi deinde eo in rem suam vterentur. Reperiunt iuuenem audaciâ & facie idoneum, instruunt & dimittunt. Personam sumit & agit, venit in Thraciæ loca quæ Valachiam & Moldauiam spectant, vbi equitum copia, & qui plerique viuo nuper *Mustafæ* addicti. Ibi clanculùm & quasi timidè se ostendit, comites qui aderant mussitant *Mustafam* esse; fugâ elapsum à patre, & alium ab amicis substitutum qui interfectus pro ipso esset, incuriâ, nec seriò agnitum aut inspectum. Id argumentum fabulæ erat, ad quam spectandam agendamque statim concursus. Veniebant & ij, qui oculis suis *Mustafam* interfectum viderant: sed vel falli volebant, vt locus esset si non recipiendi *Mustafæ*, saltem vindicandi. Iam pænè exercitus erant: sed Sangiacci trepidi rem ad Soleimannum referunt, qui fraudis certus eos acerbè increpat, *Quid ita initijs non obstitissent? vel nunc facerent, aut iram ac pœnam à se exspectarent. Mittere se Pertavvum Bassam, cum validis fidisque copijs; sed melius gratiusque fore, si ij quod neglectum est sarciant, & ignem nondum validum exstinguant.* Sangiacci ijs monitis minisque excitati aduigilant, concurrunt; aduentantes reprimunt, manus iam factas dissipant & spargunt; nihil reliqui sibi ad diligentiam faciunt, vt fidem & operam suam Domino probent. Tamen Bassa superuênit: nec rès adhuc *Mustafæ* satis validæ aut constitutæ erant. itaque à præsenti metu fluctuare multi incipiunt, dilabi alij & transfugere,

donec desertus miser cum præcipuis ministrorum in manus venit. Viuus trahitur Byzantium, examinatur, nihil celat: cura iam non de illo puniendo (quod statim factum) sed de filio patrem subit. Hócne illum ausum, in tam recenti Mustafæ infelici exemplo? dolor non ab impietate solùm erat, sed ab impudentiâ & temeritate ira. Et iam magnum aliquid parabat: sed mater filium non deserit, callida mulier & mariti sui diu potens. Venit & rem fatetur, excusat & deprecatur. *Quid enim magni miri*, inquit, *si in fratrem (non enim in te, ne cogita) aliquid molitus est, non tam ambitu, quàm metu impulsus? Leges siue fata nostræ gentis sunt, vnum non imperare solùm, sed viuere; & exordium noui Principatus est, fraternum paricidium. Quid inquam mirum igitur, si fugere triste & extremum hoc voluit? si vitam prorogare? Naturâ impellimur, & te consule. Hic scopus huius conatus fuit, miseratione, si consideras, quàm irâ dignioris. Tu illam dacui? filio. cui? & mihi vxori. nam certum non superuiuere illi, & in vno duos occides. Quamdiu autem dature? me miseram, instant fata, & in tuâ senis animâ adolescentis illius spirat, & mea.* Mouit intimum senile pectus & concussit mulier: dat veniam, sed eâ lege vt filius se videat, & ipse eam petat. Ergo aduocatur, & à matre quoque excitatur iam securâ vt tutò veniat. Venit, sed cùm in aditu paterni hospitij est (extra vrbem conueniebant, nec temerè filij patre viuo in ipsam intrant:) ecce milites, qui descendentem ex equo tradere pugionem & gladium iubent. Id in alijs de more fiebat, sed conscientiâ stimulante omnia timet, & multus in oculis *Mustafas* vterque erat. Mater tamen dat animos. quæ de industriâ ad ianuam exspectat, & per fenestram linteo obductam hortatur intrepidè pergat, viam omnem à se præmunitam. Accedit ad manum patris, petit veniam, & accipit, monitus magis quàm castigatus. Atque vt plenam fidem reconciliationis faceret, potum de more gentis iussit offerri: sed nec hunc sine metu bibit, venenum suspectans, donec pater ex eodem poculo haustu ducto, omni eum curâ liberauit. Atque hæc Fraudium sunt, addam

Violen-

Violentia exempla.

Heu, quàm multa ea occurrunt! passim video aditus atque exitus Regiarum sanguine respersos. Sed temperabo, & eligam. Ab Oriente ordior. atque ibi, in Iudæa, triste fatum Gedeonis familiæ video, vnius ambitione consumptæ. Laudatus ille vir, & dux per quadraginta annos populi, liberos genuit & reliquit *septuaginta:* atque hos legitimos. vnum è concubinâ *Drumâ*, cui nomen ABIMELECHI. Hic post mortem patris imperio imminens, & adiutus maternâ pecuniâ atque amicis, copias collegit è vagis & sordidis hominibus: cum quibus *Sichimã* vênit inopinatò, atque omnes ibi fratres *septuaginta super lapidem vnum* (vt sacra loquuntur) interfecit, & velut immolauit. Quid si totidem alienos & extraneos? ô facinus! at ille imperium inuadit, & in triennium etiam retinet, vt cœperat, sæuiens, & subditos variè affligens, sic vt *Sichimitæ* arma caperent & rebellarent. Frustrà. domuit eos & occidit, & ipsum opidum deleuit, salemque in eo conspersit. Sed cælestis vindicta tamen consequitur, & cùm turrim quamdam oppugnaret, fragmine molaris lapidis mulier supernè caput eius contriuit. quo ictu collapsus, & iam moribundus, ad satellitem suum, *Tu me*, inquit, *gladio iugula, ne muliebri manu dicar cecidisse.* I.

In Parthis *Orodes* regnauit, ille qui *Crassum* victum iactat & occisum. Is cùm senuisset, in luctu ob *Pacorum* filium à *Ventidio* cæsum, aquæ intercutis vitio laborauit, neque longè iam à morte. Quam tamen longum PHRAATI filio visum exspectare: & veneno eam maturat. Sed id contrà fuit, nec aliud quàm motâ aluo in medicinam abijt, & totius morbi senem alleuauit. Quod ille indignatus (neque enim pænitentia subijt sceleris, cui vel Numen videbat aduersari) ad apertum parricidium ab occulto transit, atque hominem palàm suffocauit. Iámne finis? minimè: catenata sunt scelera, & post patrem fratres *triginta*, quasi inferias, adiecit. Quis tamen illius finis? consimilis. nam cùm in pace & fœdere cum Augusto esset, cui & signa Crasso erepta remisit; hîc vicissim dona dedit, inter II.

alia, pellicem insigni formâ Italici generis, quæ prolem ei genuit *Phraatacem*. Hic ipse vt adoleuit, conscientiâ & operâ matris, patrem interfecit. Benè, benè. quidni dicam? tulit, quæ meruit, & quæ docuit: rediȷt in auctorem exemplum.

III. Breui stilo lata scelera in MITHRIDATE PONTICO stringam, cui bellum & clades fuit à Romanis, sed mors ab ipso filio. An & hoc immerito? ecce ille matrem iam primis annis sustulit, mox fratrem; deinde tres filios, totidemque filias. Cælum, terra, mare, aspicere, ferre, purgare toties impium potuistis? Ignosco Pharnaci, & animos ad scelus pænè addo: vindica adolescens auiam, patruum, fratres, sorores, tot mortes (leue est) in vnâ.

IIII. Iam in PRVSIA Bithyno tyranno, Romanorum non socio rege sed seruo, vix memorabile est, quòd is filium *Nicomedem* tollere è medio voluerit: quid ita? vt locum alijs filijs faceret ad regnum. Peruersa aliqua pietas hæc fuerit. sed ecce filius, rei conceptæ gnarus, scelus in ipsum vertit, & defectione populorum, regnum ei ademit, & deinde vitam.

V. Relinquo te Oriens, fatiges me si perambulem: centesimam partem (verè loquor) non libaui: sed vnum tamen abiens hîc consignem. PTOLOMAEVS inter Alexandri successores, pulso *Antigono*, Macedoniam occupauerat, pacem cum *Antiocho*, fœdus & affinitatem cum *Pyrrho* fecerat: securus iam omnium, nisi sororis, & ex eâ liberorum. *Arsinoe* erat, quæ in matrimonio *Lysimachi* fuerat Macedoniæ regis. Itaque animum & artes intendit ad eam vnà cum liberis captandam: cautam tamen, monitam, & omnia timentem. Quid adhibet? machinam in hunc sexum validissimam, amorem. soror erat, sed quid ad rem? incendit, non absterret ea cognatio Orientales barbaros, & res in mores & iura vertit. Itaque munera, legatos, litteras missitare; offerre ipsi societatem regni, liberis hereditatem: nec alio fine se armis id occupasse, quàm vt ijs posset relinquere. In has res fidem se paratum dare quam vellet, & vbi vellet, apud sanctissimas aras & templa. Quid multa?

multa? persuadetur mulierculæ, ex fidissimis amicis mittit, qui iuramentum accipiat: quod ille incunctanter, & pænè inuitans, in veterrimæ religionis templo concipit, ipsa simulacra & altaria deorum tangens; se suumque caput inauditis vltimisque exsecrationibus deuouens: *Sincerâ se fide matrimonium sororis petere; nuncupaturum eam reginam; eiusque liberos, suos heredes habiturum, nec alios*. Ergo Arsinoe spe iam plena, in conspectum colloquiumque fratris venit: qui vultu ipso & oculorum acrimoniâ amorem simulans, fabulam peragit, vxorem ducit, capiti diadema coram milite populoque imponit, & Reginam appellat. Secuta quæ solent nuptijs: & læta *Arsinoe*, *Cassandréam*, munitissimam vrbem (quod vnum petebatur) vbi thesauri & liberi, præiuit, maritum introductura, & festo apparatu exceptura. Viæ, templa, domus ornantur; aræ & hostiæ disponuntur; filios quoque suos, *Lysimachum* sedecim annos natum, *Philippum* triennio minorem, patri & auunculo occurrere iubet. Quos ille extra portam obuios, cupidè & vltra modum solitæ affectionis amplexus, osculis fatigat, nec dimittit. Portam & arcem ingressus, ponit personam, sumit suum vultum & affectum, statimque milite introducto, pueros iubet interfici in gremio ipsius matris, ad quam confugerant. Illa hoc miserior, quòd mori cum ijs non licuit (sæpè se gladijs interposuerat & obtulerat:) in exsilium cum duobus seruulis pulsa est: *Ptolomæo* tamen haud diu ab hac victoriâ triumphante, cùm Galli Macedoniam inundantes, victo ei caput paullò pòst abstulerint, in hastâ, ad terrorem & fidem, circumlatum.

Ad Occidentem iam mihi ire licet, & ordiri ab Hispaniâ: in quâ cùm Cn. Scipio, pòst Africanus, victoriales & funebres simul ludos daret, captâ *Carthagine nouâ*: en duo fratres patrueles, CORBIS & ORSVA, qui de regno armis certaturi eum adeunt. Ipse, vt mitis ingenio, omnia conatur & tentat, vt ratione non Marte iudice, rem componant: frustrà: campum & arenam volunt. Concesso, magnis animis concurrunt, sed maior natu *Corbis*, facilè minorem natu, astu & armorum vsu vicit, atque occidit. VI.

VII. Dicam in Italiâ de ROMVLO, *Tarquinio, Superbo, Nerone*, tot alijs, qui ſcelere & ſanguine ſceptrum pepererunt? multa, & nota ſunt, ideoque cum veniâ omittenda.

VIII. Vnde ad æui noſtri parricidam nobilem, & quod indigne-
∞.IↃ.XI. tur aliquis, felicem. Sceptra imperij Turcici tenebat *Baiazites Secundus* rebus geſtis clarus, & numeroſâ prole ſuccinctus, in quâ natu minimus SELYMVS erat, de quo eo dictum. Sex ille fratres habebat, è quibus duo primęui ſuo fato obierunt, tertius paternâ vi: duo ſupererant, ætate & iure imperij ante ipſum. Sed imperium tamen animo agitabat: & vt perueniat, patrem impedimento futurum, è medio vult ſublatum. Id variè tentauit, & primo colore aliquo pietatis. Mos Turcarum habet, filios Principis in certo loco aut opido claudere, nec finibus ijs egredi, niſi permiſſu aut iuſſu patris. Id contra ſpes aut res nouas inſtitutum videtur, & ne militibus aut populo miſceantur, captentúrve aut captent. At Selymus fines iſtos audacter migrat, comites & milites colligit, & cum hac manu ad patrem pergit. Miranti, & per legatos etiam expoſtulanti, *Ecquid ſibi vellet? patriæ leges, patris iuſſa ſperneret? quo fine, aut cauſſâ?* ille refert: *Non prauitate, ſed pietate motum facere. & Mahumetis legem eſſe, tertio quoque aut quarto anno viſere ad parentes: velle ſe parêre, & parentis optimi manum* (ita Turcarum etiam ſermo habet) *oſculari.* Baiaziti haud placitum, iterumq; legatos & aſperiora mandata mittit: quorum ſumma, rediret. Ille pergere nihilo ſequiùs, & iam Hadrianopoli appropinquare: nixus, vt putabatur, occulto fauore & gratiâ Genitzarorum, quos in partes traxerat. Erat in eaipsâ tunc vrbe pater. qui fraudes aut vim metuens, & ſimul vrbi dominæ timens Conſtantinopoli, vbi theſauri & regia gaza erat, illuc concitus pergit. Idem filius, & patrem in vico aſſequitur qui *Tzurulus* appellatur: quid? ad manus oſculum? imò ad manus conſertionem, & ſuos inſtruit, & vim parat facere: patre contrà, cùm eò ventum videt, dirigente. Pugna committitur, anceps & cum diſcrimine, maiore etiam metu Baiazitis; qui haud de nihilo fidem ſuorum ſuſpectabat, & Deum ac Mahumetem altâ voce inuocabat, vindices patriæ & impe-

rato-

ratoriæ maiestatis. Audiuit ille (non enim iste) & fugit Selymus, vasa & impedimenta omnia amittit, animum & impietatem retinet: ac *Capham* cùm venisset, copias iterùm colligit, & primâ hieme in Thraciam redit. Fiduciam etiam Genitzari dabant, qui in vrbe tumultuati, *Achmetis* (is frater maior erat) imperium aspernabantur, atque adeò legatos eius qui tunc aduenerant, per ignominiam eiecerunt. Occultè ad Selymum etiam missis, vt approperaret: sese cetera exsecuturos, & manu viam facturos ad solium & ad sceptrum. Imperium illud miles temperat, prauo & noxio more: nec alia caussa exitij aliquando erit. Sed *Achmetes* horum non ignarus, cùm ipse quoque iuxta Constantinopolim venisset; & militum quidam operam ac fidem obtulissent, adnuit, sed quod momentum inclinationi aliorum facturum erat, aurum præsens, & amplioris stipendij spem, non adiecit. Imò vocem iecit, liberam, sed intempestiuam, *Sese vel inuitis illis imperaturum*. Offendit, & alienauit: iamque Selymus ad vrbem venit, tentoria in pratis fixit: cui obuiam factus *Corcutes*, frater alter, modesti ingenij, & sapientiæ ac religionis studijs deditus, vt captus est gentis. Genitzari audito aduenisse, statim coëunt & tumultuantur: decem è suis ad Bassas (Præfectos sic nominant) ablegant, qui postulent, *Dominum & Sultanum Selymum esse: Baiazitem vltrà non esse, ætatis & virium imbecillum, nec molem imperij sustinentem. Hoc ipsi edicerent, suaderentque volens faceret, quod vel nolens adigeretur: & cederet, aut cædi ipsi Bassæ exspectarent. Sententiam omnium sic ferre.* Hęc dicta, & prompti facere erant: ergo timor Bassas incessijt, & Baiaziti rem & discrimen exponunt. Generosus animus, & veteris laudis factorumque conscius, indignari; nihil indultum velle, arma & manus suorum spectare, & implorare. sed abnuentium: atque ibi primus Bassarum (*Vizirium* dicunt) *Mustafas*: *Ergo supremùm vale Imperator*, inquit: *nam nos quidem morituri te alloquimur, nescio an moriturum. Hoc animi tui decretum, vltimum nobis iam dicit:* & minas militares addit. Mouetur ille, & ipsos miseratur, atque infit: *Ergo certum ijs, vitam nobis adimere? & huc ventum?* Mustafas: *Huc ventum: quod ad nos attinet: de te, Deus meliora. sed vt optima, spiculis tamen hastarum* (verba ponimus) *de solio imperatorio scito te de-*

te detrahendum. Senex videt necessitatem vltimam esse, & paullisper vocem compressam soluit: *Agite igitur*, inquit, *ad filium ite, nuntiate rerum summam illi permitti.* Filius venit, pater excipit, vultu quidem lætus, & thesauros ei atque alia imperij resignat. Tum & solium conscendere iubet, sed recusantem: & subdolâ modestiâ, solam pietatem, affectumque visendi patris, præferentem. Iterùm iubet, propinquo etiam periculo monitus, & minaces militum vultus vocesque audiens, aut videns. Admittit filius, sed in sequentem diem. Conueniunt frequentes, equites peditesque: sedet pro tribunali, & imperij iurisque vsurpandi caussâ, vnum è Genitzaris suspendi laqueo iubet: ceteris spe factâ benigni simul, & fortis dignique maioribus imperij. Cuius primum facinus, relegatio patris *Dimotucum:* & priusquam perueniret, interitus veneno procuratus. Aiunt medicum eius corruptum id obtulisse, adamante minutatim confracto, & cibis immixto: cui tamen pretium operæ mors fuit, & ceruix incisa, cum voce Selymi prævia: *Veteri domino infidum, nouo fidum non futurum.* Itum in alias cædes. & quinque fratrum filij occisi: tum ipse frater *Corcutes* neruo arcus strangulatus, cùm è fugâ reprehendi curasset. Supererat *Achmetes*, primus fratrum, & societate Ægyptiaci etiam Sultani validus: sed falsis Genitzarorum litteris elicuit, tamquam fastidientium nouelli & iniqui imperij: prodiret modò, arma cum ipso in hunc sociaturis se daret. Prodijt, pugnauit, victus, suffocatus est: & solus iam certusque Selymus Princeps. Qui in Bassas & proceres variè item sæuijt, homo cędis totus & sanguinis: idem tamen Fortunæ (non enim Deo) carus, & qui res maximas in imperio suo gessit. Persas vicit & reppulit, Sultanum Ægypti sustulit, & amplum id regnum sibi posterisque firmiter subiecit. Nihil etiam priuatim aduersum: & dormire videbatur cælestis Iustitia, nisi quòd in extremo actu se ostendit, & peste correptum exstinxit, ipso loco & vico, vbi prima cum patre signa contulisset. Sed & filio tamen felix fuit, magno illo & infesto nobis *Soleimanno:* vt externarum rerum fluxus, non sint tesseræ semper beniuolentiæ diuinæ.

IX. Atque illud seculi nostri est, hoc etiam soli. Fuit ADOLPHVS

PHVS

PHVS EGMONDANVS, cui pater *Arnoldus* Geldriæ Dux & dynaſta erat. Ille adoleuerat, iſte ſenuerat, & ægrè ferre cœpit patris diuturnum imperium & vitam. Itaque per factiones, quoſdam è popularibus in arma trahit, & patri bellum palàm facit. Sed pater viribus & cauſsâ melior, obſeſſum in opido *Venlone* tenet: ac denique Principum vicinorum interuentu pax coit: hac lege, vt iuuenis vrbem *Nouiomagenſem* ſibi accipiat teneatque, in quâ liberè & ſolus dominetur. Sed exigua hæc ei portiuncula viſa, reſilit mox à fœdere, familiares quoſdam patris in eius contumeliam laqueo enecat: & cùm videt à ſe vim fruſtrà tentari, ad alienam potentiam fugit, ad noſtrum *Philippum Bonum*. Bruxellam venit, patrem accuſat, ſeſe approbat, promittit multa: ſed apud verè *Boni* Principis ſurdas aures. Deſperatis igitur auxilijs, ne patrem videat, Hieroſolyma properat, homo ſacer ſcilicet ad terram ſacram: paullò pòſt redit, omnium inops, quò niſi ad patrem? Recipitur amicè, & ipſe pœnitentiam & amorem ſimulat, ſed vultu non animo bonus. Nam fraudem & inſidias patri ſtatim ita ſtruit. Erat ſenex *Grauiæ* ditionis ſuæ tunc opido, cum vxore: venit quaſi per officium filius. More gentis epulantur & bibunt largiùs, ſaltant etiam in multam noctem: ipſo ſene Duce ſuſtentante, & in filij gratiam præter vires & morem lætiore. Tandem cubitum ſeſe confert. Vix fecerat, cùm adſunt à *Nouiomago* (ij iuueni parebant) ciues armati, & ab *Adolpho* clàm intromiſſi; rectà ad cubiculum Ducis, duce filio, tendunt. Pulſant fores. ille è lecto, iocos & choréas etiam tunc cogitans, *negat id noctis ſaltare vltrà poſſe: iuuenes faciant, & abeant*. At illi effractis iam foribus adſtant, iubent ſurgere & ſe conſequi. *Quò autem?* ait ſenex, *& vbi filius?* Miſer, vbi auxilium putat, exitium eſt: & ille improbus, *Pater*, inquit, *neceſſitati parendum eſt, age ſequere*. Nec tantillum exſpectant, vt tuniculam interiorem aptet atque induat, ne tibialia quidem ſumat: ſed pater equitantem filium, nudis pedibus & corpore, ita ſequitur *Buram* vſque. Ibi carceri tætro includitur, & ſex annos totos (non illius, ſed & popularium impietatem culpo) ſex inquam annos detinetur. Tandem improbitas querelas vulgi excitat, ſed & minas Principum vicinorum: è quibus *Ioannes* Cliuiæ

Dux, ipsius *Adolphi* auunculus arma etiam sumit. Qui tamen à se parùm validus, auctoritatem vel auxilia à Pontifice *Paullo Secundo*, & *Friderico* Imp. petit. Illi statim annuunt, ad *Adolphum* acres minacesque litteras scribunt, & vt patrem luci & libertati reddat, iubent. Nihil fit, ridet. Itaque ijdem *Carolo Audaci* nostro, valido Principi, totam rem committunt: liberet senem, reconciliet filium, denique faciat quod ex æquo & vsu videretur. Ille vtrumque coram se sistere iubet, qui in Galliæ finibus *Dorlani* tunc erat. *Adolphus* haud spernendam iram, & iussa, tam potentis vicini ratus, patrem secum eò ducit: accusat in consilio, fœda & falsa in eum ingerit: quorum facilè purgatus senex, bonorum & illustrium virorum testimonijs, tandem impatientiâ & fiduciâ eò prorumpit, vt filium ad singulare certamen prouocaret, ferro & Deo iudicibus innocentiam suam asserturus. Mos tunc satis creber in Martiali nostro populo erat: sed *Audax* tamen abnuit, fœditatem rei proponens & insolentiam, & simul in euentu incerto certum scelus, vtercumque vicisset. Ita re cum suis deliberatâ, pro sententiâ dixit: *Arnoldus pater solus titulo Ducis vtatur: sed filio opida arcesque totius Geldriæ cedat, solâ Grauiâ sibi exceptâ. Accipiat in alimoniam de manu filij tria quotannis aureorum millia*. Hæ conditiones: quis abneget, imò quis non miretur filio tam bonas? Sed non silent historici, *Carolum* nescio quâ occultâ caussâ an pacto, in filium proniorem. Quid tamen deinde? refertur ad filium, & quidem à viris primariis & grauibus, inter quos *Philippus* ille *Cominæus* erat, qui hæc scripsit. At ille respondit in ipsa verba: *Malle se præcipitem dare parentem in puteum, se deinde superijcere, quàm vt in has conditiones paciscatur. Quid malum?* inquit, *pater alibi imperet, qui totos quadraginta annos omnibus præfuit? Æquum est, vt nostræ quoque iam vices sint: nec aliud admisero, quàm de pensione trium millium, sic quoque, vt pater totâ Geldriâ cedat, atque adeò excedat, nec vnquam pedem in eam referat.* En responsum, non tam impium (& ita tunc omnibus visum) quàm insanum. Igitur *Carolus*, cui aliæ res præuertendæ, cùm idipsum temporis *Ambianum* Galliæ rex intercepisset; dilatâ hac cognitione, expeditioni se parat. Iuuenis suspicatus detentum se iri, auersione animorum cognitâ, fugam cum duobus comi-
tibus,

tibus, Gallicâ veste, ad suos capit: omnia in reditu vi & armis occupaturus, aut turbaturus. Sed ecce *Namuri*, dum Mosam flumen cymbâ transmittit, agnitus ab vno alteroq; vectorum, mox à pluribus, capitur, & ad *Audacem* reducitur. qui *Viluordiam*, atque inde *Cortracum* duci, & in honestâ custodiâ asseruari iussit. Mansit ad *Audacis* ipsius mortem: cùm *Gandauenses*, pro suo tunc more turbas daturi, hunc idoneum ducem arbitrati, eum soluunt, & bello in *Tornacenses* præficiunt, quos tunc Galli habebant. Iuit cum manu aliquâ, adequitat mœnibus, erumpunt præsidiarij, & miser inter primos cecidit. Quid tu nunc pater? talionem aliquâ parte à iusto Iudice vides. Carcere te puniuit? ipse sustinuit. Mortem machinatus est? ipse subiuit. Nec sanguis hîc multus fusus, aut violentæ cædes, fateor, vt in prioribus: mihi tamen libranti, impiæ Impietatis exemplum visum est, & supra omnia infixæ & obstinatæ. Nero, Tullia, aut alius aliquis, impetu peccauerint & calore: hîc meditatum, hîc diuturnum scelus est, nec adhęsit animo, sed insedit.

Apud nos hæc gesta. quid si in Græciam nouellam, & BYZANTIVM abeo? si ad illos à *Constantino* Imperatores? Fideliter dico, plura scelerum ab hac Ambitione exempla, quàm in aliâ Europâ totâ reperiam. Sollennia illa erant, necare, exsecare, excæcare: hæc patres in filios, item matres ipsæ; hæc filij in vtrosque patrabant. Quid patruos, fratres, agnatos dicam? in leui suspicione, & minimo metu hęc facta: quasi per ludum aliquem & iocum. Et vide ingenium sæuitiæ! certum est, non aliâ re hominem magis abijci, & animo conatuque cadere, quàm Exsectione illâ aut Excęcatione. Qui aut virum viro, aut lumen demit: nihil ab eo viri vltrà formidet, & in pœnam aut ludibrium modò viuit. X.

Sed claudo hoc totum de Ambitione, vno eoque iocoso exemplo. CHAN TARTARORVM (eorum Princeps sic dicitur) cùm *Stephanus* haud ita nuper optimus fortissimusque Poloniæ Rex obijsset, in comitijs de Rege creando, ipse quoque per Legatos interuênit. Dixit & proposuit ista: *Potentem se esse, & posse myriades aliquot equitum* (vera sunt) *educere è suis terris,* XI.

Poloniæ tuendæ vel augendæ. Item frugalem se & continentem esse, ac sine vllis ciborum delicijs, solâ equinâ in fame contentum. Tertiò, quod ad Religionem, de quâ disputari audiebat, Tuus, inquit, Pontifex, meus Pontifex esto; tuus Lutherus, meus Lutherus esto. Si risu excepta Legatio fuit, nemo quærat. effuso maximè: & ecce hominem paratum omnia sacra & deos deserere, regnandi caussâ.

CAP. VI.

DE PRINCIPVM INCLINATIONE.

Deteriores eos sæpè fieri, & mutari.

NEscio quâ caussâ occultâ, præter apertas, etiam euenit: vt cùm in alijs artibus vsu homines discant, & meliores fiant, in hac regendi ferè contrà, & Principes inclinent. Omnis ætas dicet, & rarò decursum ad metam æquabiliter hunc cursum. Caussæ partim in Principe, partim Nobis, partim Principatu ipso videntur: atque obiter examinemus. In Principe, quia initio magis intendit, & pudor est, & bonæ famæ studium: quæ calcat paullatim, & in omnium obsequijs audaciam, & proteruiam, & contemptum sumit. Itaque *rumor ille* (ait Lampridius) *qui plerumque nouis solet dominari Principibus, nisi ex summis virtutibus non permanet.* Benè initio audiunt, & faciunt: sed rarò constans est illa virtus, nisi firmo fundamento nixa & instructa. Secunda caussa, ab infirmitate ingenij humani est. grande illud imperij pondus aliquamdiu rectâ ceruice sustineri, vix semper potest: lassantur, & se inflectunt. Quò facit natura, prona in vitia: & magis, vbi non metus aut pœna retinet; sicut in Principe, qui est super ista. Et nisi ipsum illud Honestum eum teneat, & Religio: quis est qui possit? Accedunt deprauatores, insitum Aulæ malum: & qui prauè etiam facta laudantes, magis istuc ducunt. Itaque vt qui vinum bibunt, initio pares sunt, & sensibus subsistunt: mox alienantur, & compotores etiam inuitant aut vrgent: sic in potentiâ,

tentiâ, cùm noua & modica, ferunt: diuturnâ corrumpuntur, & fiunt ebrij, & magis tales faciunt adulatores. Panegyricus scriptor rectè: *Vbi sub tanto onere infirmitas lapsa est, faciunt licentiam de potestate*: habenas omnes ingenio suo & cupidini laxant. Caussæ etiam in Nobis & subditis, sunt istæ. Credulitas prima. quòd temerè initio, etiam de malis aut ambiguis benè speramus: & quid mirum igitur falli? Neque illi se mutant: sed nos opinionem. Inde iactatum apud nos prouerbium: *Flandros amare futuros Principes, odisse factos*. Cùm præsentes enim displicent, alios adspicimus & optamus: atque vt ægri, mutationem remedium destinamus. Secunda, quòd refractarij sæpè & praui simus, & communiter etiam erga optimos ingrati: donec esse desinant. Id Principes grauantur & indignantur, & paullatim affectum & curam à talibus abducunt. Magis autem, cùm seditio, rebellio, aut insidiæ sunt: tum & iustè putant se opprimere aut affligere, & plurium noxam omnes luunt. Ausim dicere, bonos Subditos facere aut seruare Principes bonos. At caussæ in Principatu ipso sunt. quòd is ad Superbiam & contemptum inuitet: & vel firmissimos conuellat, & à statu paullatim abducat. Sicut cæli à supero illo abripiuntur, & quamquam contrà nitentes obsecundant: sic Principes ab ipsâ illâ potestate. Vidésne priuatos homines in opibus magnis, aut prosperitate, deprauari, & à veteri viâ & vitâ flectere? idem fit istic. Potentia impotentiam gignit, licentia libidinem, vitia: & vt pondera ab alto lapsa, in præceps eunt. Quid, quòd interdum ipsa Infelicitas mutet? vt quibus domi aut militiæ res sunt improsperæ, ipsi fortunæ, ipsis subditis (etsi extra culpam) obirascuntur; & vt in tempestate, clauum abijciunt, & dant vela ventis. Priuatim saltem oblectamenta quærunt, conuiuia, ludos, mulierculas: publicum omne decus aspernantur. Exempla horum pauca videamus.

Insigne primum in DIONYSIO IVNIORE tyranno Siciliæ: I.
qui mortuo patre, mirè clementem se exhibuit & benignum. Tria millia nexorum, ob æs alienum, soluit; tributa per triennium remisit; alia, in gratiam & famam populi. Sed mox iam

dominationis certus, rettulit ingenium, quod paullisper seposuerat: auunculos interfecit, quos verebatur aut timebat; item fratres suos, nequis æmulus superesset; mox in omnes promiscuè sæuijt, ille *Dionysius* effectus, cuius non tyranni, sed tyrannidis, nomen habetur.

II. At hic naturâ prauus: à caussis, & vi aut vitio Regni, PHILIPPVS Macedonum rex pænultimus, cui cum Romanis bellum fuit. Erat sanè ille (Polybius testatur, qui nouit & vidit) plerisque dotibus corporis atque animi ornatus: vultu decorus, corpore erectus, eloquentiâ promptus, ingenio & memoriâ validus, lepôre & dictis etiam facetus; atque omnia cum regio quodam decore & maiestate. Accessit virtutum studium in togâ, & in bello, animi magnitudo, & liberalitas: vno verbo, vix alium tantâ indole aut spe Regem Macedonia aut Græcia viderat. Sed ecce momento omnia vertuntur: siue Fortunæ culpâ, quæ aduersa ei in Romanos, animum infregit & ab instituto ad gloriam cursu reuocauit; siue delatorum vitio & suo, qui aures eis temerè & facilè præbebat. Sanè optimos quosque à se spreuit, veneno & ferro grassatus: sed nec sanguini & filio suo *Demetrio* tandem parcens. Denique ille *Philippus*, de quo omnia bona sperata & videri cœpta, in omnia mala desijt, prauus, inuisus, infelix.

III. HERODEM Iudçæ regem licet addere, insignem, mitem, magnificum, primis sex annis, si quem alium: reliquos triginta & vnum sic immanem, trucem in suos alienosque, vt *septuaginta* Senatores regiæ stirpis interfecerit, vxorem suam, & tres filios: denique moriturus, ex omni Iudæâ nobilissimum quemque, quasi ob aliam caussam, euocari ad se iusserit; & cùm venissent, ambitiosè ab amicis petijt, vt inclusos Circo, ad vnum interfici à militibus curarent. non ob noxam, sed (vt aiebat) quò verus iustusque dolor funeri suo exhiberetur, cùm nulla familia immunis ab hac clade esset.

IIII. Quid TIBERIVM Romanum Principem loquar? res pernota est, bonum fuisse, donec *Germanicus* ac *Drusus* superfuêre; mixtum virtutibus ac vitijs, matre incolumi; pòst in omne scelus,

ſcelus, flagitium, & infamiam prorupiſſe, vt ipſum quoque interdum non factorum ſolùm (animo torquente) ſed vitæ pæniteret.

NERO in eâdem re Romanâ notatur, magnus initio Princeps, magnum poſteà monſtrum: & Traiani elogium de illo fuit, *Omnes etiam optimos Principes longè à primo quinquennio Neronis abeſſe*. Quod in alijs fortaſſe verum fuerit; ſed domi tamen veneno frater ſublatus, ſecundo ſtatim anno, dedecorat hanc laudem. Plura exempla notare eſt: plura? imò plurima: ſed faſtidium paritatis vitandum eſt, & nihil hîc, quod ſingulariter narretur. V.

CAP. VII.

DE FINE PRINCIPATVS:

Qui eſt, Publicum Bonum.

AT Princeps, ne inclinet ſic & labatur, ſed bonus ſit & perſeueret: quid magis eum fulciat & firmet, quàm Finis ſemper in oculis, quò ſpectet? Neque enim Principatus ipſe finis eſt, abſit, aut altitudo illa & ſplendor: ſed populi bonum, id eſt directio eius & tutela. *Officium eſt imperare, non regnum*, ait Seneca noſter. Epiſt. xci. Græci *ἄνακτας reges* dixerunt, vt Plutarchus interpretatur, *ἀπὸ τῦ ἀνακῶς ἔχειν*: quod eſt *curam gerere, & tueri*. Certè debent ipſum *Regis* nomen opud Latinos eódem vocat: vt ordinem ſeruet, compoſitè imperet: quod qui neglegit, non regit ille, ſed diſſipat & perdit. Cogitet ſecum Princeps: *Ego ex omnibus mortalibus placui, electusque ſum, qui Deorum vice in terris fungerer: ego vitæ necisque gentibus arbiter: qualem quiſque ſtatum ſortemque habeat, in meá manu eſt poſitum.* Sen. 1. de Clem. O dignitas! vicarium Dei eſſe, & non eſſe æmulum? Vide vt ille ab orbe condito diſpenſet, & regat, æſtates, hiemes, anni tempora; fruges, fructus, tot vſui noſtro aut voluptati; cælos, terras, maria, omnia in ſtatu & concordiâ, etſi maximè diſcor-

discordia, feruet; parcat plurimùm, interdum puniat; verus pater simul & dominus generis humani: quid desideres, præter hoc exemplum? Subsequere: & à Deo reges, ad Deum eant. Sint igitur in assiduâ curâ, sed cum tranquillitate & pace: & hæc vtraque suis, quantum potest, procurent. Absit otium. *neque enim specie tenus* (ait Panegyristes) *ac nomine, fortuna Imperij consideranda est.* Sunt trabeæ, & fasces, & stipatio, & fulgor, & quidquid aliud huic dignitati adstruximus: sed longè maiora sunt, quæ vicissim nobis, auctoribus fautoribusque potentiæ, debent. *Admittere in animum totius reipublicæ curam, & populi fata suscipere: & oblitum quodammodo sui, gentibus viuere. Accipere innumerabiles vndique nuncios, totidem mandata dimittere, de tot vrbibus, nationibus, & prouincijs cogitare:* NOCTES OMNES DIESQVE, *perpeti solicitudine,* PRO SALVTE OMNIVM *cogitare.* En breuiter tuum munus, & in fine Finis, Populi salus. Exempla addamus, qui fecêre aut facturos se sunt professi. Inter istos

Ibid.

I. TIBERIVS Imperator. qui pulchrâ voce (vtinam & re!) testatus, in pleno Senatu: *Dixi & nunc, & sæpè aliàs P. C. bonum & salutarem Principem, quem vos tantâ & tam liberâ potestate instruxistis, Senatui* SERVIRE *debere, &* VNIVERSIS *ciuibus: sæpè ac plerumque etiam* SINGVLIS. *neque id dixisse me pœnitet.* Pulchrâ, inquam, voce, & quam sine Numine conceptam non reor, aut emissam. Quid verba facimus in instruendo Principe? ecce hîc compendium. *Seruiat*, id est audiat obsequaturque *Senatui* & bonis consiliarijs: *seruiat vniuersis*, in bono omnium procurando: *seruiat singulis*, in Iustitiâ administrandâ, iniuriâ arcendâ. Sine istis, non est Princeps, sed tyrannus.

II. Quod TRAIANVS, item Imperator, considerans, cùm Præfectum suum Prætorij, de more, gladio succingeret, daretque vitæ & necis potestatem: *Cape hunc*, inquit: *& si quidem rectè &* EX VTILITATE OMNIVM *imperauero, pro me; sin aliter, contra me vtere.* Optimam *Optimi* illius vocem! Viuam, si reipublicæ viuo: si mihi, arma hæc in me verte.

Iam

Iam HADRIANVS Imp. quoties auditus est dicere? *Ita se rempublicam gesturum, vt sciret* REM POPVLI *esse, non suam.* Iterumque, quod eódem ducas: *Talem se præstiturum Imperatorem, qualem sibi optasset priuatus.* III.

VESPASIANI etiam cæleste dictum est, qui sanus valensque, semper in publicis occupatus, etiam æger perseuerauit: & reuocantibus amicis, vtque sibi parceret, *Imperatorem inquijt stantem mori oportere.* IIII.

Inferiore æuo HENRICVS Imp. *Friderici* filius, ita assiduus in rebus, vt vix seró cibum caperet. Cumque idem moneretur, valetudinem & vires cordi habere, respondit: *Priuato quidem homini omne tempus cibi esse, cùm id lubet, aut solet: at Regi, si nomen suum non abdicat, id solùm, quo vacat.* V.

Itaque rebus hominibusque se dant, etiam vilioribus: nam & ij Principatus membra. Insigni hîc monito RVDOLFI Imperatoris *Austriaci*; qui cùm submoueri à satellitio suo tenuiores quosdam videret, ad se affectantes, non sine stomacho edixit: *Per Deum* (ipsa eius verba sunt) *sinite homines ad me venire. Non enim ideò ad imperium sum vocatus, vt in arculá includar.* Melius nihil possum, desino, & hoc insigo. VI.

CAP. VIII.

DE EXEMPLIS PRINCIPVM.

Ea facere ad Virtutes aut Vitia subditorum.

PRincipem ob se bonum esse oportet, sed etiam ob alios: quos talis emendat, aut alius deprauat. Nam homines inprimis ad alta ista flectunt oculos, & exempla sibi suis inde moribus sumunt. Sallustius: *Qui magno imperio præditi, in excelso ætatem agunt, eorum facta cuncti mortales nouêre. Ita maxima fortuna, minima licentia est.* Sicut igitur regulam maximè rectam esse oportet, ad quam cetera diriguntur: sic Principem.

Q Et

Et vt in corporibus grauiſſimus eſt morbus, qui à capite diffunditur: ſic qui ab illo. Pindari, ad Hieronem Siciliæ regem, aurea dicta ſunt:

Ἀλλ' ὅμως· κρείσσων γὰρ οἰκτιρμοῦ φθόνος·
Μὴ παρίει καλά. νώ-
μα δικαίῳ πηδαλίῳ στρατόν. ἀ-
ψευδεῖ δὲ πρὸς ἄκμονι χάλ-
κευε γλῶσσαν.
Εἴ τι καὶ φλαῦρον παραιθύσ-
σει, μέγα τοι φέρεται
Πὰρ σέθεν· πολλῶν ταμίας
Ἐσσί· πολλοὶ μάρτυρες ἀμφοτέροις πιστοί.

Attamen (melior enim miseratione Inuidia)
Ne omitte honeſta. guberna
Iuſto clauo populum,
Veracemque ad incudem
Fabrica linguam.
Si enim vel leue eruperit,
Magnum feretur
Abs te. multorum diſpenſator
Es: multi teſtes vtriſque fidi.

I. ALPHONSVS rex Aragoniæ & Neapoleos, cùm de Subditorum moribus diſputaretur, dixit: *Vt herbas quaſdam ad Solis motum; ſic populares in Principum mores verti.*

II. ALEXANDER MAGNVS ceruice leuiter incuruâ & pandâ fuit, quod certatim proceres & aulici imitati, quaſi ipſum ſic effingentes. Adeò & minuta obſeruant, atque æmulantur: vtinam ſic interiora & virtutes!

III. Luxus in conuiuijs, veſte, ſupellectile, familiâ, ad VESPASIANI tempora nimis Romæ inualuit: nec vel legibus potuit coërceri. at ſtatim, illo Principe, ſponte exoleuit. Cauſſa in Tacito: *Præcipuus adſtricti moris auctor Veſpaſianus fuit, antiquo ipſe cultu victuque. obſequium inde in Principem, & æmulandi amor, validiora quàm pœna ex legibus & metus.*

III. Ann.

CAP.

CAP. IX.

DE IVSTITIA:

Quam Princeps in se, & suis, seruet.

INter omnes autem Virtutes, sunt quædam velut Regiæ, & Principales, vt *Iustitia* primùm. à quâ Homerus Reges δικασπόλους appellauit, *circa ius occupatos & versantes*. Nihil iis conuenientius, nihil dignius: & seruata, regna seruat. Seruanda autem, etiam in ijs quæ Principes, aut qui circa ipsos sunt, tangunt. Mali doctores, qui à legibus eximunt: qui cum Caligulâ censent, *Omnia ipsi, & in omnes, licere*. Siue cum Sallustiano Memmio: *Impunè quidlibet facere, id est regem esse*. Abite qui docetis, qui discitis: imò qui præest Iustitiæ, ad eam præeat, & exemplo commendet. Theodosium imitetur, de quo Panegyristes: *Idem es qui fuisti; & tantum tibi per te licet, quantum per leges anteà licebat. Ius summum, facultate & copiâ commodandi, non securitate peccandi experiris.*

Dixit, sensitque ANTIGONVS Macedonum rex, cui cùm blandiens aliquis suggereret, *Omnia regibus honesta iustaque esse:* respondit: *Sunt hercules, sed Barbarorum dumtaxat regibus. at nobis ea honesta, quæ honesta sunt, & iusta quæ iusta.* Retudit adulatorem, & docuit, non regulam iustitiæ regem, sed ministrum esse. Quid idem iterùm? Scripsit ciuitatibus, vt *Siquid fortè iuberet, quod aduersaretur legibus, ne admitterent: ac pro eo haberent, atque si inscio se scriptum esset.* I.

ZALEVCVS verò & insigni facto iustitiam asseruit. Legem, inter alias, Locrensibus tulerat, *vt Adulter oculis orbaretur:* iustissimè, quia ij ferè ad hoc crimen illices sunt, aut duces. At ecce filius paullò pòst adulterauit, & legis reus etiam pœnæ erat. quam tamen populus consensu, miseratione moti (vnicus enim erat) & in patris gratiam, remiserunt: sed patre abnuente & indignante. *Lex*, inquit, *sancta & pœna, etiam in nobis esto: sed viam repperi, quâ illâ saluâ humanitati indulgeamus.* II.

Ipse & ego, vnum sumus. mihi ergo vnus oculus, alter ipsi eruatur: atque id factum.

III. CHARONDAS autem Thuriorum legislator, in eâdem magnâ Græciâ, seuerior & in se fuit, aut verè dicã crudelior. Nam & ipse legem tulerat contra ciuiles factiones & cædes, *Nequis cum telo in concionem venisse vellet: qui aliter, capitale id esset.* Accidit, vt ipse rure veniens, & indictâ subitò concione, vti erat, ad eam armatus accederet. cumq́. æmuli occlamassent, *Soluere eum legem, quam tulerat, ac palàm cum telo esse:* ipse errore cognito, *Mehercule ita est*, inquit, *sed idem ego sanciam*. statimque stricto ferro incubuit. A fine aliquis laudet, à facto non probet.

IIII. At PHILIPPVS MACEDO, Magni pater, quàm obnoxium se iustitiæ præbuit, & aures suas verberari vel conuicio passus est, quod ægriùs quàm gladio, Principes ferant? Dicebat apud eum caussam *Machetas* quidem: & Philippus parùm intentè visus audire, &, re non benè totâ cognitâ, damnasse. Machetas non tulit, & Macedonicâ ac militari libertate, *Appello*, inquit. Philippus miratus & iratus, *Tu à rege? & ad quem?* Machetas: *Ad ipsum te*, inquit, *sed vigilantem & attentum:* Siue, vt alij efferunt, *Ad Philippum sobrium.* Sed siue incuria, siue vinolentia regi obiecta; excussit vtramque, & re propiùs pensiculatâ, iniuriam Machetæ factam agnouit, & vindicauit. Quomodo? saluo tamen priore decreto: & æstimationem litis ipse à se dependit. Dupliciter laudandus. & quòd se, saluâ rei iudicatæ firmitate, immutauerit: & pœnitentiam, pœnam etiam suam fecerit.

V. Hæc in ipsis Principibus: circa ipsos, ista. ARTAXERXES Persarum rex, *Longimanus* cognomento, identidem obtundebatur (sic loquendum est. importunè, & sæpè, alter ingerebat) cùm, inquam, obtunderetur à *Satibarzane* gratioso satrapâ, in re quapiam iniustâ, quam alteri volebat impetratam: ille tandem rescîuit, *triginta Daricorũ millibus* emptum Satibarzanem, vt confectum hoc daret. Vocat igitur ad se, atque vnà Quæstorem: & *Heus tu*, inquit, *triginta millia huic illicò adnumera:* *tu au-*

tu autem hæc cape, & tibi habe. Cùm enim dedero, nihilo pauperior ero; at si tuum illud concessero, multo iniustior. Laudo, laudo. neque amicum alienauit, fidei cognitum; neque Iustitiam vllâ re violauit.

PHILIPPVS iterùm *Macedo* consimile: neque par tamen vndique. nam æquitate assidet, liberalitate non conuenit. *Harpalus* pro amico quodam, iniuriarum postulato, acer & multus apud Philippum intercedebat, & liberari volebat. Addebat, se pro eo mulctam, quanta esset, depensurum. Hîc Philippus: *Quid tu igitur satagis, si mulcta dependitur?* Harpalus: *Nempe vt fama sit ei salua.* Philippus: *Quid tu ais? & non æquius illum malè audire, qui malè fecit, quàm me innoxium, eius caussâ?* bonum factum, bonum dictum. VI.

Nostri aut patrum æui vnum adiungam. Erat CAROLO AVDACI, Burgundiæ & nostro Duci, vir nobilis in feruenti gratiâ: atque ei præfecturam opidi in Zelandiâ dedit. Ipse ibi in otio, amorem concipit in fœminam corpore scitam & moribus, animo meliorem, vt docuit euentus. Primò aspectus, obambulatio, suspiria, & quæ solent amantes: mox audacior & verba miscet, & affectum aperit, & solatium orat. Neque promissis abstinet, & omnia tentat, quæ sint expugnandæ. Frustrà, munita vndique castitas erat. Igitur desperatione ad facinus se vertit. Præfectus erat, vt dixi, & *Carolus* noster in bello: maritum igitur amatæ fœminæ proditionis insimulat, & statim in vincla missum carcere custodit. Quo fine? vt vel hoc metu minisque illam moueat, & obnoxiam sibi reddat: vel maritum ipsum amoueat, remoram amori. Custodit igitur. & mulier casta & viri amans statim ad carcerem, à carcere ad Præfectum, deprecatura aut liberatura, si possit. Præfectus: *Et tu ô mea me rogas? imperium, quod in me habes, ignoras? affectum saltem mutuum redde, & maritum ecce reddo. Detinemur enim vterque, ille in meo, ego tuo carcere aut vinculis: ah, quàm facilè vtrumque soluis! Quid renuis? amans peto, & per meam vitam; Præfectus peto, & per mariti tui vitam. Vtraque agitur: & perire si debeo, perdam. Atqui miserere, & mulierem te, & coniugem ostende.* Mulier rubere ad ista, & stupere: & tamen pro VII.

marito etiam timere. Constat magis animo, quàm corpore: & trepidat, & pallet. Atque ille, quia moueri visa, & leuiter vim verecundanti adhibendam ratus (soli erant) in lectum impellit, fruitur fructum, vtrique mox acerbum. Nam mulier confusa & lacrimabunda abiens, pudoris magis quàm peccati ægra, iram & vindictam coquit: quam magis etiam accendit barbarum (quomodo aliter appellem?) Præfecti factum. Nam ille voti potitus, & cetera prolixa autumans, si æmulum sustulisset: maritum damnari curat, damnatum capite plecti. At id non in publico, sed carcere ipso factum: atque ibi cadauer in arcam ligneam inclusum, mox sepeliendum. Venit intereà mulier, siue accita ab ipso (vt quidam tradiderunt) siue sponte & super salute mariti anxia: sed venit, & vel ex pacto maritum recipere se sperat. Ille, benignè affatus, *Et maritum*, inquit, *quæris? habebis. Abi* (& digitum ad carcerem intendit) *inuenies, & tolle.* Nihil suspicata abit, videt & percellitur, & animo ac corpore lapsa super cadauer se abijcit: ac diu lamentata, recipit animum atque iram, rediensque atroci vultu & verbis. *Et hercules*, inquit, *reddidisti maritum: gratia debetur, exsoluam.* Retinere & placare conatur, frustrà: non tigris magis sæuiat, fetu erepto. statimque amicorum fidis aduocatis, rem denarrat, eius ordinem, & culpam suam non culpam: ac consilium viamque vltioni exquirit. Censent omnes ad Principem eundum: qui inter alias virtutes (insignes habuit, nisi superbiâ & peruicaciâ corrupisset) eximius Iustitiæ cultor erat. Accedit duobus amicis comitata, auditur: vix creditur. & indignatur & dolet Princeps, hoc in suo solo, & è suis, quemquam ausum. Sed & mulieri edicere minaciter, nisi vera & certa afferret, malum habituram. Iubet manere in Aulâ, & in vicinum cubiculum secedere, dum Præfectum vocat: nam fortè & ipse in Aulâ erat. Venit, introducitur & mulier. *Hanc nostin'*? ait Princeps. Colorem homo mutat: & Princeps exsequitur: *At querelas, quas super te defert, etiam nosti? Atroces sunt, & quas nolim esse veras. Quid ais?* Vacillat, perplexè loquitur, negat aliquid & annuit: donec Princeps ex vultu ipso & sermone culpam suspicatus, vt tamen certior esset, remotis omnibus solum alloquitur. *Quam fidem*

fidem mihi debeas, & quam beneficijs meis gratiam, non nescis. Per hanc & illam te adiuro, vt quid in hac re sit, liquidò & sine ambagine denarres. Fatenti gratia, aut aliqua seueritas, non deerit: nec abnuenti tormenta. Ibi ille ad genua se abijcere, factum agnoscere: denique mulierem culpæ omnis liberare, se onerare: sed in gratiâ Principis refugium & solatium ponere. Quam vt magis impetret, illicitam libidinem purgaturum matrimonio offert. Princeps, quasi aures præbens & iam mitior, mulierem reuocari, quosdam è suis adsistere iubet. *Et heus tu, quoniam huc ventum est mulier, placétne maritum hunc habere?* Illa abnuit: & tamen voluntatem aut iussa Principis timens, adspicit circumstantes. Qui certatim innuunt aut suggerunt, accipiat conditionem viri nobilis, diuitis, apud Dominum gratiosi. Victa dat manus. quas Princeps iungi cum Præfecti iubet, & sollennibus verbis matrimonium firmari. Firmato, iterùm Princeps: *Tu noue marite hoc iamnunc largire, vt si prior sine liberis obeas, hæc coniux heres omnium bonorum tuorum sit.* Libens concedit, testes audiunt, tabularius scribit. Et his iam peractis, noster *Carolus* ad fæminam: *Dic sodes, animo tuo factum iam satis? Satis*, inquit mulier: *At nondum meo*, ille subijcit: & ablegatâ fæminâ, iubet Præfectum in illum ipsum carcerem duci, in quo maritus cæsus, & pariter cæsum in arcam ligneam siue capulum deponi. Facta sunt. tum mulierem ignaram eò mittit: quæ inopinato iterùm casu conterrita, duobus maritis eodem ferè tempore, eodem certè supplicio amissis, mox in morbum incidit, & fato obijt. Hoc solùm alteris nuptijs lucrata, vt liberos ex priore coniugio diuites relinqueret, nouâ hereditate. Tragœdiæ exemplum est: sed gratulor Belgicæ talem exitum, sub tali Iustitiæ vindice: & vos successores seruate.

VIII. Atque hæc circa Amicos breui, sed memorabili, facto claudam MAHVMETIS *Secundi* Turcarum Principis, quem veriùs *Muchemetem* scribi, gnari linguæ persuadent nobis. Memorabili, quia circa filium: & quid propiùs tangat? Is igitur *Muchemetes* filium habuit *Mustafam*, imperio destinatum: & cetera bonum, libidinibus pronum. Hic *Achmetis* Bassæ vxorem, insigni formâ, adamabat, & blanditijs diu peruincere

cona-

conatus, cùm non succederet, insidijs tentauit. Speculatus est tempus, quo in balneum mulier iuit (& sæpè lauant se Turcæ:) & mox secutus cum paucis suorum, ibi nudam & frustrà renitentem compressit. Illa ad maritum, maritus ad Imperatorem flagitium detulit, pœnas poposcit. *Muchemetes* primò cunctari, tum asperioribus verbis (sed alius in mente sensus erat) Bassam excipere: ***Et quid***, inquit, ***sic grauiter de filio queri tibi visum est? An nescis te, & tuam, iuris mancipijque mei esse? Si filius igitur illam amplexus est, & animo suo morem gessit, nempe ancillam meam amplexus est, sine vllâ quidem culpâ, si me volente. Hæc cogita, atque abi: cetera mihi permitte***. Sed ista iuris tuendi caussâ magis, quàm quia sentiret, dixit: atque animi æger & saucius, filium ad se vocatum primò examinauit; tum confessum pessimis verbis minisque acceptum dimisit. Et mox minas in rem confert: ac triduo pòst, cùm aliquamdiu in pectore filius & Iustitia pugnassent, hac vincente, fauces Mustafæ neruo arcus iussit effringi, & morte Pudicitiæ litare.

CAP. IX.

DE IVSTITIA.

Quam Princeps erga subditos seruet.

QVid enim potiùs faciat? prima institutio & admissio regum ab hoc fine fuit. Sine Iustitiâ viuere inter nos, id est in Societate, non licet: ergo aliquis, aut aliqui eligendi, qui
Lib. 1. huic administrandæ præsint. Liuius benè: ***Multitudo coalescere in vnius populi corpus, nullâ re, quàm legibus, potest.*** Planè nulla. hæc vinclum est, & vt sic dicam, coagulum: solue, dissipamur, & vt feræ solitariæ, vagamur. Homerus, qui omnia sciuit, de Iustitiâ istud:

Ἥ τ' ἀνδρῶν ἀγορὰς ἠμὲν λύει, ἠδὲ καθίζει:
Odyss.C. ***Quæ cœtus hominum cogit, soluitque vicissim.***

Cogit & seruat, si seruas: soluit, si neglegis & seponis. Mirum & breue, sed verum est: nullâ re (ad vsum prouoco) quæcumque

que Respublica magis florebit aut floruit, quàm rigidâ & immotâ Iustitiâ: nullâ re magis flaccesset & deficiet, quàm illâ tali. Hæc felicitas regnorum & statuum, interna & externa. Interna quidem. nam quis nescit scelera & flagitia per eam remoueri, virtutes promoueri? Externa. quia agri, viæ, maria frequentantur, & securitas vbique ac tranquillitas regnant. Boëtius egregiè: *Annum bonum, non tam de magnis fructibus, quàm de iustè regnantibus, existimandum.* Quid iterùm Homerus? 1. De Consol. phil.

Ὥς τέ τευ ἢ βασιλῆος ἀμύμονος, ὅστε θεουδὴς Odyss. T.
Ἀνδράσιν ἐν πολλοῖσι καὶ ἰφθίμοισιν ἀνάσσων,
Εὐδικίας ἀνέχῃσι· φέρῃσι δὲ γαῖα μέλαινα
Πυροὺς καὶ κριθὰς, βρίθῃσι δὲ δένδρεα καρπῷ,
Τίκτει δ' ἔμπεδα μῆλα, θάλασσα δὲ παρέχει ἰχθῦς,
Ἐξ εὐηγεσίης. ἀρετῶσι δὲ λαοὶ ὑπ' αὐτοῦ:
Vt cùm Rex bonus imperat, & metuens Diuorum,
In multis populis & fortibus. ille quoque idem
Iustitiam colit: obserues & tunc sola terræ
Fructus ferre suos, & fruges fundere, itemque
Fœtificare armenta, & pisces exundare:
Nempe ex Iustitiâ. populisque benè atque beatè est.

Si attendas, & dilates: quam laudationem vberem Iustitiæ non scribas? Ergo felicia regna reddit: eadem alia, si languet aut perit. O pulchrum, cùm licet gloriari aut dicere, quod GVILIELMI, quem *Acquisitorem* vocant, temporibus in Angliâ: *Totum regnum puellam onustam auro posse peruadere!* Vt possit, Iustitia ∞ .LXXXV.

MON. I. *Seuerè administranda.*

Etiam in paruis rebus, aut iniurijs. Quod fecit ANDRONICVS *Comnenus*, Imperator Byzantij: qui nullo discrimine nobiles aut nouos; tenues, diuites; suos, aut alienos, solitus culpæ conuictos damnare. In his *Theodorum* quemdam è suis caris, quem agricolæ detulerant, diuertisse apud se cum seruitijs, nec in discessu quidquam soluisse. Res erat (vt hodie) non nimis noua aut insolens Palatinis. Tamen Imperator hominem statim corripi, fusti duodecies in publico cædi iussit, tum agricolis damnum largiter rependi. I.

R Scripsit

II. Scripsit IDEM ad Præsides & Magistratus his ipsis verbis: *Aut iniurias, aut vitam relinquite. nam vos iniustè agere, & viuere, nec Deo gratum, nec mihi eius ministro ferendum est.* Tu verò nunc viue Imperator, & mapalia nostra ordina.

III. LEO ARMENVS ibidem Imperator, cùm Palatio digressus adiretur à tenuioris sortis homine, qui vxorem suam diceret à Senatore raptam, stupratamque: & id se facinus ad Præfectum detulisse, nec ius adhuc sibi dictum: *Leo* confestim mandauit, vt reuerso sibi actor, reus, Præfectus sisterentur. Quos deinde auditos, cùm noxæ reum, negligentiæ Præfectum comperisset: hunc dignitate, illum vitâ exuit. O factum, Dei hominumque fauore dignandum!

IIII. Neque aliter in caussâ simili TOTILA rex: eo laudabilior quòd barbarus patrauit, & in militem, non sine metu seditionis militaris. Accessit eum Calaber quidam, incusauitque è satellitio eius militem filiæ suę per vim compressæ. Totila statim in vincla hominem dat, pœnas sumpturus: quas tamen milites remorantur, miseratione, an cupidine similis licentiæ: atque agmine adeuntes petunt dimitti, & sibi donari, commilitonem notæ virtutis, & facinorum clarum. Totila auditos acri oratione castigat: *Quid agitis parùm prouidi, aut vobis vultis? Sine iustitiâ rem ciuilem, aut militarem, stare non posse, satis vos Theodahadas rex docuisse debuit: qui pretio aut gratiæ eam largitus, quas clades ipse passus est, & per eum gens Gothorum? Nunc me rege, & illa reuixit, ac statim caput sustulit vetus illa gloria nostra ac fortuna: & vultis illam & hanc iterùm (nexa ea sunt) corruere ac labi? Quo autem pretio? vnus è vulgo scelus admisit: & placet gentem totam luere, & vos venire, strenuos & integros, in communionem noxæ? Nam venitis: & assident inter se, ac penè paria sunt, delinquere & tueri delinquentes. Paria? imò maius hic peccatum est, viam aperire & struere peccaturis. Sed de vobis, vos videritis milites: ego altâ voce & corde proclamo non feram: & si ferre vultis, me auferte. Ecce corpus & pectus.* Moti sunt, & animos ponuut, rem ei permittunt. qui hominem carcere eductum audit, ac capitis damnat: damnati bona vitiatæ velut in dotem donat.

ALFONSVS rex Hispaniæ, sed *Imperator* cognomento, quia huic dignitati destinatus, insignis æqui iustique cultor fuit. Exemplum. Nobilis quidam in Galæciâ, stirpe suâ fisus, & temporum perturbatione confisus, rusticulum bonis omnibus spoliauit. Prætorem ille adit, hic nobilem monet desistere & reponere: non audit, rex aditur. Iubet idem, nec obtemperat, in locorum longinquitate spem etiam ponens. At rex, ceteris omnibus omissis, priuati habitu, quo res occultior esset, Toleto in extremam Galæciam pergit. Militis ædes obsidet, dilapsumque comprehendi è fugâ, & pro ipsis foribus laqueo suspendi, & cum ignominiâ strangulari mandauit. V.

In nostrâ verò Belgicâ BALDVINVS *Septimus* Comes Flandriæ, *Petrum* virum nobilem, & *Orscampi* toparcham, ob duos boues paupercula viduæ reclamanti abductos, re ad eum delatâ, subitò arripi iubet, & atroci morte puniri. Fortè lebes aquę feruentis in medio Brugensi foro erat, monetario puniendo destinatus: in hunc sine morâ hominem conijci iubet, sic vt erat, ocreatum, vestitum, gladio accinctum. Quid ais? sic calidè, & an non temerè? Nihil. nam inquisitio præcesserat, & culpæ conuictus, per aliam caussam euocatus, pœnas sic luit: meo animo, rectè & salubriter. VI.

Ille IDEM vndecim equestris loci viros, quòd tres mercatores per viam bonis, & deinde vitâ exuissent, vocatos in Palatium damnauit. Statimque se coram laqueis iniectis, destitui super tabulam annexos ad trabem iussit: ac manu tum suâ tabulam subduxit, ac pensiles fecit suffocauitque. Rem laudo, modum improbo: ac potuit debuitque manibus hoc alienis. VII.

MON. II. *Sine affectu vel aspectu administranda.*

Quod nobili exemplo præiuit C. MARIVS, ille septimùm Consul. Cimbricum terribile Romanis bellum erat, & ei, postquàm aliorum ducum pertæsum esset, Marius præfectus. Fecerat Tribunum in legione sororis suæ filium, militiæ fortasse fortem, libidinis impotentem. Amare cœpit in legione suâ I.

C. *Plotium* tironem militem, & in flore adhuc æui: nam Romani ab anno decimoseptimo eos scribebant. Igitur aliquoties tentare, & de stupro eum appellare: iste aspernari, & conuicio mox repellere. Tanto flagrantior, & ad Imperij vim versus, noctu adolescentem in tabernaculum vocat: & capitale erat non parére Tribuno. Venit, & solita audit, & flagitij tentamenta, aut præmia: quæ cùm fortiter reijceret, manus Tribunus inijcit, & vim parat. cùm ille boni sanguinis, gladio educto, *Virum me scito*, inquit: & Tribunum transadigit. Clamor in tabernaculo, tumultus in castris: nouum & atrox facinus omnes concitat, Tribunum à manipulari occisum. Ducitur manè ad C. Marium, qui fortè eâ nocte non fuerat in castris. qui tribunali conscenso, voces & præiudicia militum audit, disciplinam castrorum, & suam etiam cognationem cogitat: atque omnia prædamnabant militem; sed eius innocentia, & Marij firma æquitas, eripiunt. Nam cùm ille ægrè & inuitus; sed victo pudore denique, rem explicasset: Marius nihil cunctatus, sententiam & infamiam in defunctum vertit, & hunc noxæ absoluit. Absoluit tantùm? imò & laudatum coronâ donauit, cum elogio: *Quòd pulcherrimum facinus eo tempore edidisset, quo fortibus exemplis opus esset.* Macte Mari! Pudicitia te amat, atque ipsa Disciplina amat: quam soluisses, nisi sic soluisses.

II. Talis ANDREAE regis Hungariæ iustitia, nec in caussâ nimis dispare. Iuit in terram Sanctam cum copijs, religione impulsus, & curam regni *Bancbano* commisit, fidei eius & vxore *Gertrude* commendatâ. Quæ apud eum sancta, non ipsam fuit. nam cùm frater Gertrudis, adolescens lasciuus & petulans, absente rege, visum ad sororem venisset: illa iuueni gratificatura, vxorem Bancbani, pudicam ad id formosamque fœminam, fraudibus & pellacijs ei substernit. Quæ post facinus pœnitentiâ ducta, rem omnem marito exponit, & simul reginæ fraudes, & iram à se in illam vertit. Quâ iustissimâ Bancbanus accensus, vt erat doloris recens, reginam adit, exprobat factum, & gladio vlciscitur. Cæde patratâ Byzantium abit, Andreæ regi occursurus, illac in Syriam tendenti. quem

quem mox reperit, & rem aperit: illum vnum iudicem, &, si meruit, vindicem poscit. Rex differt in suum reditum, & vultu atque animo composito: *Tu verò abi*, inquit, *& in regnum redi: vicem meam, vt antè, functurus. Nam reduci mibi, si Deus annuit, stat hanc caussam cognoscere & decidere. Si innocens es, tunc libens absoluero: sin autem nocens, ne nunc quidem damnatum volo, nec expeditionem hanc in hostes fidei sumptam, Christiano sanguine auspicor & perfundo*. Vterque abijt: ille in Asiam, hic in Hungariam: & cùm redijsset, causâ seriò inquisitâ & cognitâ, pronuntiat, *Uxorem suam iustè cæsam videri*. O multa in hoc facto insignia! Quòd nihil sacræ expeditioni antepofuerit: quòd suspectum, si non conuictum, iterùm regno præposuerit: quòd amorem coniugalem Iustitiæ postposuerit. Salue vel hoc facto magne rex: & tu CROYORVM inclyta familia, ramus ab illâ stirpe.

At OTHONIS *Tertij* Imperatoris affectus, etiam in suo capite & salute, domitus Iustitiæ cessit: si vera est narratio, quam ab illo æuo plures scriptores tradunt. Aiunt vxorem ei fuisse, parùm casti corporis: & hanc cùm ad *Mutinam* Italiæ Imperator esset, cuidam Comiti in ijs locis copiam vsuramque sui obtulisse, sed repulsam tulisse. Id perdolitum fæminæ (veteres ab eo iras & calumnias scimus:) atque ausa est ipsa crimen vltrò struere, & tentatæ pudicitiæ suæ Comitem accusare. Imperator calidè audit, credit, damnat, occidit. Comes tamen ante mortem rei seriem vxori suæ aperit: & rogat vt mortuum vindicet, & famam, quoniam vitam non potest, seruet. Dat consilium, vt iudicio candentis ferri, Deo freta, rem committat: qui mos tunc frequens, nuper & hodie meritò exoleuit. Ille ita moritur: & paullò pòst dies aderat, quâ sollenniter Cæsar ius dicebat, viduis maximè & pupillis. Vidua igitur Comitis, mandatum exsecutura, venit ad tribunal, & caput mariti occultum in sinu gestat. Stat ante Cæsarem, & veniam præfata rogat: *Ecquâ pœnâ dignus esset, qui vitam alteri iniuriâ ademisset?* Hic Imperator: *Id quidem, liquet mulier*, inquit: *morte*. Tum illa, *Ergo pœnam hanc tu, Cæsar, te iudice subibis, qui innocentem maritum meum sustulisti. En caput, quod recidisti. Innocentem* III.

centem autem esse, quoniam testes & alia desunt, tractatione igniti ferri probabo. Dixit, & sine noxâ fecit: miraculum Imperatorem & adstantes commouit. sed hunc maximè, qui Deum etiam vindicem timebat. Itaq; permittit se fæminæ, vt suâ voce damnatum: sed veniam vitamq; quattuor castrorum donatione redemit. Ea sunt in Etruriâ, Lunensi tractu, & *Decimum, Octauum, Septimum, Sextum* appellant: à numero dierum, quibus prorogationem supplicij à fęminâ, ante plenam veniam, impetrauerat. Haud negauerim, à fabulâ quàm historiâ hoc videri propiùs: sed bonis tamen auctoribus scripta, quæ culpa est describere?

IIII. Minùs aspera, & vt sic dicam, Tragica sunt, quę subiungam: sed in quibus affectus tamē egregiè calcati. ARISTIDES Atheniensis, qui meritò, & à pluribus caussis, cognomen *Justi* vindicat, iudex inter duos captus sedebat: cùm aduersarius, vt illum aduersario suo alienum redderet, sibi propitium; multa dicere de hostili eius in Aristidem animo, & documenta adiungere. Sed ille interrumpens, *Quin tu,* inquit, *siquid te læsit, hoc dicis, & alia mittis? nam huic rei nunc sedemus.*

V. GRATIANVS Imperator Romanus lepidè etiam hîc lusit, & ablegauit mulierem stultè importunam. Accessit, & de marito questa est, & aspera multa dixit. Ille placidè, *Quid hoc ad me mulier?* At enim subiecit ipsa, *etiam in te malè animatus est, & loquitur.* Ille iterùm, *Quid hoc ad te mulier?* & confusam irrisamque sic dimisit.

MON. III. *Subtiliter interdum vel sagaciter inquirenda.*

I. SALOMONIS regis Hebræi factum innotuit, celebratæ subtilitatis in eruendâ veritate: cui æquitas comitem se dedit.

II. GALBAE Imperatoris. qui, cùm de proprietate iumenti quæreretur, incertis vtrimque argumentis, ita decreuit, vt ad lacum, vbi aquari solebat, capite inuoluto duceretur: atque ibidem reuelato, eius esset ad quem spontè se recepisset.

Sunt

Sunt alia huius generis: sed omnia æquat aut superat RVDOLFI Austriaci istud. Agebat Noribergæ, & rebus imperij ac publicis intendebat: cùm ad priuatas eum vertit leuiter mercator quispiam, ius & vindictam petens in hospitem siue diuersitorem ibi notum, à quo grandi pecuniâ fraudatum se aiebat. Nam bonâ fide deposuisse apud eum in sacculo *ducentas argenti selibras* (Marcas appellant:) quas ille impudenter abnegabat, iniuriosè retinebat. Imperator de fide dictorum rogat: ille affirmat, sed suâ fide, nec alijs (vt solet ferè in Deposito) argumentis. Igitur Imperator, re perpensâ, astum adhibendum censuit, & vestigijs verum indagandum. Quærit ab homine, ille sacculus siue vidulus cuiusmodi esset? Describit formam: nec aliud Cæsar, quàm secedere eum in proximum cubiculum, & præstolari iubet. Habebat in animo euocare hospitem, sed Fortuna commodiùs instituit, & vltrò ad eum mittit. Nam veniunt primarij vrbis ciues, vt solet, gratulatum Principi, & salutatum: inter quos iste infidus hospes. Norat adeò iamante Cæsar, & vt comitas eius erat, benignè & per facetias appellat: *Heus tu, scitum illic pilleum habes. mihi dona, & permutemus.* Ille arrisit, pilleum libens dimisit, & honori hoc factum duxit. Cæsar secedit paullùm, quasi publicum negotium auocaret: & fidum ac notum eius opidi ciuem, cum ipso pilleo illo, ad vxorem hospitis mittit cum mandatis. *Heus matrona, maritus iubet vt sacculum illum talem ad eum mittas. opus habet: & ecce tesseram fidei meæ hunc eius pilleum.* Mulier agnoscit pilleum, & sacculum descripserat: itaque nihil ambigens ascendit, tradit, quasi ad maritum deferendum. At ille rectà ad Cæsarem. qui vidulum vocato tunc denique mercatori ostendit. & *Hicne est? & agnoscis?* Affirmat, exsultat: tum & Hospitem Imperator adhibet, & *Hic*, inquit, *de te queritur, & perfidiam accusat: quid ais, & refellis?* Audacter ille, *mentiri eum dicere, aut dementire: nihil sibi rei cum eo esse, aut fuisse.* Denique Imperator sacculum profert: ad cuius aspectum ille confunditur, & animo ac linguâ labitur. Quid multa? mercator pecuniam, hospes infamiam recipit, atque etiam damnum. nam grandi pecuniâ aliâ Cæsar eum mulctat. At Rudolfus omnium ore & sensu laudem: & de-

III.

& decantatum in Germaniâ ſatis hoc factum fuit. Sed quoniam nunc,& antè,Principes dedi,qui ipſi & ſuo ore,ſtatim & de plano ius dixerunt, oriri pro moribus noſtris poteſt

QVÆSTIO:

An ergo deceat, aut expediat, ipſum Principem ius dicere,reddere?

Ego putem decere,expedire,debere. Non alia res imperium magis aſſerit & oſtendit, quàm hęc in bona vitamque noſtram poteſtas: & cur Princeps cunctetur exercere? Expedit etiam. quia contra potentes ſæpè cauſſæ aguntur: nec minores illi aut delegati iudices,ſatis in eos oris,aut roboris,ſemper habent. Seuerior igitur ita, ſed & breuior Iuſtitia: & tricis remotis ſupremus ille decidit. Addidi,debere. quidni? In *Politicis* docui,reges iuſtitiæ fruendæ cauſsâ primitùs inſtitutos. Si hoc fine,cur munus ſuum refugiant? Homerus audiatur:

Εἷς βασιλεὺς, ᾧ ἔδωκε κρόνου παῖς ἀγκυλομήτεω
Σκῆπτρον τ' ἠδὲ θέμιστας, ἵνα σφίσιν βασιλεύῃ:
Vnus rex,cui conceſſit Saturnia proles
Sceptrumque & leges, vt iudicet & dominetur.

Leges & iura Deus in manu eius, cum ſceptro poſuit: hoc oſtendit & præfert, illas alijs demandet? Non debet: & vel veteres ab omni æuo, in omni ferè orbe, reges videat: ius ipſi dixerunt. Hæc & plura in iſtâ parte ſunt: ſed & alia acres habet aſſertores. Aiunt incommoda multa fuiſſe, & eſſe, ſi Princeps iudicet, ijſque animaduerſis, ad hodiernam hanc rationem ventum. Primùm ecce, da Imperitum Principem, quî par erit? qui non faciet recta curua? Item, da Ineptum in ſermone, in geſtu: quid niſi irriſui ſe exponit? Ampliùs,crebra hæc oſtentatio ſui, & in populo locutio, nónne vulgat Principem, & detrahit maieſtati? Quartò, vel ſeuerè iudicabit, & Odium pariet; vel remiſsè, & Ius violabit. Melius ergo res aſperas, & ſine bonâ gratiâ, in alios inclinari. Quintò denique, ſunt nunc Curiæ maiores minoreſque, & cuique rei ſtata ſua iudicia: quid Principem in nouas curas arceſſimus, varie

variè & affatim distractum? Quin melius tutiusque nil nouare, & si quid in iam statutis labat, firmare & vincire. Ista nec malè, nec abs re prorsus dicuntur, fateor: sed responderi tamen potest, & iustitiæ caussâ, debet. Primùm de Imperitiâ, dico. plurimùm & principem, & quemcumque alium, naturâ duce in magnis aut enormibus caussis iudicare posse, nec opus grandi scientiâ (ad hanc rem) Iuris & Legum. Da simplicem, da probum, affectuum expertem: audeo dicere, rara caussa erit, in quâ verum, aut quod iuxta verum, non videbit. Imò Deus plerumque inspirat, & talibus mentem mouet. quod sacer ille scriptor voluit: *Diuinatio in labijs Regis, in iudicio non errabit os eius*. Et tamen fac interdum caligare: quid? nónne in aperto remedium, & damus ei Adsessores? damus, comitentur eum ad hæc talia exeuntem, nec auxilij solùm caussâ, sed decori. Atqui in Sermone aut gestu aliquis ineptus est. Scio esse, & tamen si alibi loqui eos deceat; hîc vel maximè, in re seuerâ, graui, paucorum verborum. Itaque aut Principem talem mutum, nisi fortè in cubiculo, faciant: aut patiantur & hîc loqui. Etsi talia exempla rara sunt: cur adducimus, aut insistimus? Ad tertium, Vulgat se nimis ita Princeps. Fortassis, si in rebus alijs: at hæc per se talis est, vt reuerentiam sui gignat, vel terrorem. Videmus in cottidianis istis iudicibus, quàm plebecula eos veneretur & timeat, etiam illa innoxia, & cui nihil cum ijs negotij est aut fuit. Benè à Deo ita facti sumus, vereri hoc numen & nomen ipsum Iustitiæ, & quicumq; ei administrant. Quanto magis in Principe, si se non mandare tantùm (in occulto id fit) sed exercere, cum summâ potestate, ostẽdat? Et sanè nihil hîc familiariter aut comiter fit: verba, gestus, aspectus, apparatus, omnia tristitiæ aut seueritati propiora. Ergo hoc facessat: quartum videamus, de Odij metu. Incurret in id, inquiunt, si seuerè iudicat; in Iniustitiam, si remissè. Extrema accipiunt, & eunt extra ipsas Iustitiæ metas. Quid? an semper damnationis materia? fac esse: in ea ipsâ certè alter sic deprimitur, vt alter alleuetur. Hunc lædis, illum iuuas: ergo ab illo Odium, ab hoc Gratia, paria sunto. Sed nego etiam in seueritate crebrâ, odia excitari populariter: & contrà est in rectis animis, qui acclinant se magis ad tales &

Prou. cap. XVI.

attrahuntur. In aspectu illa offendunt; cogitata & cum vsu publico collata, delectant. Vidésne vt in medicinâ quoque tristia & tætra sæpè propinentur, sed salutis caussâ? itaque ab hoc fine, adeò non odimus medicos, amamus & laudamus. Simillimum in Iustitiâ: à cuius acerbâ sectione aut vstione salus generis humani pendet: & quis id vel è plebe nescit? Iam de Remissione, non abnuo naturas quasdam ad mitiora semper inclinare: & quid mali erit? imò sit nobis talis Princeps. Nam hunc sic clementem ratio tamen reget, & norma iuris & legum excitabit: nec deerunt, qui ad vtiliora & tristiora, cùm opus erit, flectent. Aliqua verò interdum remissio, planè ex vsu erit, si tamen terror iste, & sub magno Iudice, præiuit: Ignouit illi Princeps: sed metu, sed ignominiâ perfuso. Ignouit illi Princeps: sed Princeps, id est sine corruptelâ, aut affectu alio sordido, humanitatis tantùm amore. Hoc ipsum quàm Amorem omnium conciliet? & verum est, si opportunè adhibeatur. Vltimò, nobis Mos opponitur, & Consilia ac Curiæ iam definitæ. Equidem cum More haud temerè pugnem: sed quàm vetusto? Aui vel proaui nostri aliter fecerunt: vide quàm longinqua repetamus. Quin totum hoc de perpetuis Curijs iudicium, nuperum est, & è Galliâ ad nos manauit. Concludimus, & moderamur: Principem decorè & vtiliter ius dicturum, sed aliquando: id est, vel certis temporibus, vt id sciri possit; vel in caussis grauibus, siue atrocibus; vel denique, contra potentes aliquos, & partibus graues. *Caroli Magni* legem, quæ exstat, traxerim in exemplum: *Hoc missi nostri notum faciant Comitibus & populo, quòd nos in omni hebdomadá vnum diem ad caussas audiendas sedere volumus. Populo autem dicatur, vt caueat de alijs caussis ad nos reclamare, nisi de quibus aut missi nostri, aut Comites, eis iustitiam facere noluerint.* Ecce erant illo æuo passim in opidis & pagis etiam *Comites* siue *Grauiones*, qui cõmuniter ius dicebant: interueniebant extra ordinem & *Missi* siue Delegati à Principe, qui idem. At *Carolus* ipse tamen audire caussas voluit, idq; hebdomadatim: caussas scilicet grauiores, aut in quibus læsio aut iniuria interuenisse ab ipso iudice videbatur. Si non alius in hac re fructus, quantus iste esset? Coërcere hoc modo iudices, & vigilantes attentosque reddere: cùm Principem cogita-

cogitarent iudicij sui iudicem, & fortè vindicem mox futurum. Sed Exempla, pro instituto, hîc addamus.

PHILIPPVS MACEDO, de communi tunc more, crebrò ius dixit. Sed cùm fortè in viâ, & aliò festinantem, mulier de re suâ appellasset, negauit *Sibi vacare.* Tum illa audacter: *Noli igitur regnare.* quasi admonens, siue exprobrans, regium hoc ita munus esse, vt sine eo legitimus rex non esset. Admisit, & mulierculam statim audiuit, & siquis alius inibi vellet. I.

Aliter DEMETRIVS *Poliorcetes*, in eâdem Macedoniâ rex: qui per proteruiam illusit etiam supplicibus. Nam cùm libellos adeuntium benignè in viâ accepisset, quasi lecturus, & cogniturus: mox cùm ad pontem Axij fluminis venisset, excusso chlamydis sinu, omnes in subiectam aquam abiecit. Non impunè. nam Macedones, qui talem *Philippum* suum non viderant siue audierant, mox spreto illo ad *Pyrrhum* transierunt, & Iustitiæ desertorem deseruerunt. Meritò, meritò. sic habeant, & luant. II.

AVGVSTVS Cæsar, quàm aliter! *qui ius dixit assiduè* (ait Suetonius) *& in noctem nonnumquam.* Quòd si infirmior etiam esset, & à corpore minùs valeret; lecticâ pro Tribunali positâ, & in eâ recubans, vel etiam domi, ius reddebat. Quid ad hanc diligentiam addi potest, præter *Euge*, & *Bellè*? III.

Iam CLAVDIVS Imperator item assiduus. imò & suis suorumque sollennibus diebus, atque adeò festis & religiosis, non abhorruit iurisdictionem. IIII.

Omitto vetera. in ipsâ Galliâ vicinâ, CAROLVS *Octauus* patrum æuo rex, sub finem vitæ rebus iam attentior, omnibus septimanis binos dies destinauit iuri in publico reddundo: idque aditu tam libero, vt nemo vel è fæce plebis regio conspectu & affatu arceretur. V.

Sed dixi, vtiliter imò necessariò (quid enim si res subtilis, aut in legum ambiguitate sit?) Adsessores adhiberi. quod plerique Romani Principes, aut prouinciarum Præsides, fecêre. imò ALEXANDER *Seuerus negotia & caussas priùs à scriniorum* VI. Lamprid. in eius vitâ.

principibus, & doctissimis Iurisconsultis, & sibi fidelibus, quorum primus tunc Vlpianus fuit, tractari ordinarique, atque ita ad se referri praecepit. Prouidè. ius ipse dixit, sed inquisitum priùs & euolutum. Sed alia hîc etiam

QVÆSTIO:

An Curias, & ordines Iudicum perpetuos esse conueniat?

Hodie sic habemus, nec cùm Princeps intendit, & velut censuram interdum exercet, improbemus. Tamen suæ etiam rationes sint improbanti. Vt, quòd tempore omissiores segnioresque fiant: & assiduâ Iustitiæ tractatione, minùs eius reuerentes. Redditur enim cottidianum opus, & cum tædio aliquo aut fastidio vsurpandum. Secundò, factio aut coïtio facilè oriri potest, & superba etiam quædam dominatio. quod Liuius notat in *ordine iudicum perpetuo* apud Carthaginienses: & *qui vnum eius ordinis, idem omnes aduersos habebat*. idque inter caussas lapsæ illius reip. quidam habent. Tertiò, corruptelæ interueniunt: & quibus ex diuturnitate securitas adest, facilè aures & manus ijs laxant. Itaque vt in alijs imperijs, breuia plerumque meliora, & peccare minùs obnoxia: ita quidam hîc censent, & mutandos esse. Romani ita. qui Decurias Iudicum scribebant, ex honestissimis, & ex censu (ne paupertas ad culpam impelleret:) sed non eas omnes adsiduè iudicare volebant, dumtaxat quotannis certum & necessarium numerum sorte legebant, reliquis tunc feriatis. Sed re tamen benè examinatâ, cùm iam ad hanc multitudinem legum, & ex eâ tricas aut captendulas ventum: bonum est perpetuos esse, eosque iuris benè peritos. Quod ad *Omissionem* aut *Coïtionem*: Princeps facilè arcebit, si, vt dixi, ijs intendit. Quod ad *Corruptelam*: idem, si stipendia & præmia digna donat. Operæ est ex Annalibus Turcarum inserere, quod huc mirè facit. BAIASITES *primus*, cùm fraudes & iniurias *Cadiorum* suorum (ita Iudices vocant) sæpè iam audiret: commotus denique *Neapolim* omnes ad se venire iubet,

Lib. XXXIII.

iubet, ibi in domum quamdam includi, & igne iniecto comburi. Faciendum erat: cùm *Ali* Bassa, vir prudens, rationem quæsiuit, & repperit, Principis molliendi. Habebat Baiasites Æthiopem puerum, garrulum & lepidum, inter delicias: hunc instructum quid diceret, faceretque, ad Principem misit. Venit igitur in meliore veste, & ornatu omni: *Quid hoc rei?* inquit Princeps: *quid extra morem hic vestitus?* Æthiops: *Vt peregrè eam, & ableger à te ad Imperatorem Constantinopolitanum*. Princeps: *Ad illumne hostem nostrum? quid facturus?* Æthiops: *Nempe* * *Calogeros aliquos arcessiturus, vt nobis ius dicant: quoniam Cadios tuos omnes vis occisos*. Princeps: *At ò mi Æthiopille, numquid isti periti legum nostrarum sunt?* Hîc Alis Bassa opportunè interloquitur: *Et non sunt ò Domine: cur peritos igitur tollis?* *Nam*, inquit, *cur malè iudicant?* Iterùm Alis: *Ego Domine caussam edam. hi nostri stipendium è publico nullum accipiunt, capiunt igitur mercedulas à priuatis. Hoc corrige, eos correxisti.* Placuit consilium Baiasiti: vitam illis dedit, Ali potestatem in hac re, quod ex vsu esset, statuendi. Ille decreuit (& posteà mansit) *Vt cuicumque hereditas tot millium Asprorum obuenisset, is in singula millena Cadio suo daret Aspros vicenos*. Amplius: *Vt in matrimoniorum, & eiusmodi contractuum, instrumentis, item vicenos.* Ita inopiæ subuentum, & simul Iustitiæ quæ laborabat. Alia munera nefas accipere, nec certè, quocumque colore aut velo, decet. Ægyptius rex Iudices sculpi fingique iussit, velatis oculis, truncos manibus: significans, nec affectu flecti, nec muneribus capi debere. Aliquid laxant quidam. vt dumtaxat leuia munera, & cibaria: item, post sententiam latam: quæ talia, quid nisi rimam primò, tum ianuam patefaciunt corruptelæ?

* Sunt monachi Græcorum, aut religiosi.

S 3 CAP.

CAP. X.

DE LEGIBVS.

Eas nec multas, nec item lites, probari.

LEges in republicâ, vt medicamenta, esse debent: atqui nec hæc multa aut varia probentur: non item illæ. Plato verissimè: Ὅτι παρ' οἷς πλεῖστοι νόμοι, καὶ δίκαι παρὰ τούτοις, καὶ βίοι μοχθηροί: *Quòd vbi plurimæ leges, ibi &* LITES, *itemque* MORES *improbi.* Deus bone, quàm rem tetigit! & vsus vbique gentium, aut temporum, hoc affirmabit. Maneamus in Romanâ republicâ. paucas ea initio habuit: paullò plures Decemuiri addiderunt: & ita ad Principes ferè mansit. Tunc sanè plures: & à Iustiniano plurimæ, quibus vtimur; *Lothario* Imperatore, cùm diu siluissent, eas reducente. Nam Gallia, Hispania, Germania, earum ad id æui ferè expertes erant. Receptæ igitur sunt: & quo fructu? Certè illo litium, nemo negauerit: quæ ex eo nimium quantum succreuerunt. Europam vide, & mentior, nisi maxima eius pars circa istas occupatur. Alij iudicant, alij instruunt, alij agunt, &, qui miserrimi sunt, eas habent. Bone Lothari, manes tui per me quiescant: sed rosæ aut lilia sepulchrum tuum non ornent, qui tot tricas & spinas nobis seuisti. Nam quæ tam clara caussa est, quæ non aliquâ lege, lege? imò interpretatione (nam & has admisimus) obscuretur? Quæ tam improba, cui non dent colorem? Ars enim facta est Caussidicina, & peritè captare aut capere laudem habet. Atqui opus est, inquiunt, multitudine: vt varij factorum euentuumque velut vultus & species discernantur. Nam si paucæ leges, quid? an iudici libera pleraque relinquentur? fenestram siue ostium ad iniquitatem pandemus? Non ego censeo: sed neque sic iudicem coërceri. Obsecro, quæ illa copia est, quæ omnia comprehendat, aut distinguat? Ipsum Iustinianeum ius vide: hîc deficit, & multa ex similitudine, aut obscuris ex eo argumentis, iudicantur. Imò vbi copia, plus intricati erit: & semper argutia aut calumnia

lumnia in ſinu aut receſſu huius illiusque legis latebit, & ſe defendet. An non videmus cottidie? præter ius illud Romanum, Statuta & Decreta opidatim, pagatim, populatim habemus: claudimur vndique, & velut obſidemur, à legibus: at litium tamen copia, quanto non alio æuo, & controuerſiæ aſſiduæ ſuper ipſo iure, aut querelæ. Pulcherrima Strabonis nota eſt, & vel aureis litteris ſignanda: *Zaleucum illum Thurijs olim* PAVCAS & SIMPLICES *leges dediſſe; ſed ſecutos, alias per ſubtilitatem & nimiam curam addidiſſe: ex quo factum ſit, vt celebres magis quàm boni redderentur.* Additque dogma quantiuis pretij: Εὐνομεῖσθαι γὰρ, οὐ τοὺς ἐν τοῖς νόμοις ἅπαντα φυλαττομένους τὰ τῶν συκοφαντῶν, ἀλλὰ τοὺς ἐμμένοντας τοῖς ἁπλῶς κειμένοις: *Bonis enim vti legibus, non qui omnes ijs ſycophantias aut calumnias cauent & excludunt, ſed qui* SIMPLICITER LATIS *firmiter inhærent.* Oraculum eſt, oraculum. non multæ leges bonos mores, bonum ius faciunt: ſed paucæ, fideliter ſeruatæ. Atqui interueniunt calumniæ. Quid igitur? quo fine iudex? quo fine Princeps eſt? ille vir bonus, & os Iuſtitiæ; iſte potens, & viua ipſa lex, an non verbo vno decidet? Et da, quòd alibi malè: quid magni mali eſt? primùm in re obſcurâ, & in quâ haud valdè interſit, Titius an Seius vincat. Deinde (vera dicam) in re paruâ: in agello, in prædiolo, in pecuniolâ: habeat, cui iudex donat. Abſit tantùm aperta iniquitas: neque aliter in maximâ orbis parte hodie viuunt. Alterum in Platone, de Moribus malis, palàm verum. Improbitas huic Cauſſidicinæ adhæret: excipio ſemper eos, qui ex dignitate & veritate ius habent. Ecce, vbi lites, nonne diſcordia: nónne odia deinde, iniuriæ, & ſæpè cędes? Platonem iterùm aduoco: Οὐκ εἶεν αὖ ποτε πολῖται φίλοι, ὅπου πολλαὶ μὲν δίκαι ἐν ἀλλήλοις εἶεν, ἀλλ' ὅπου ὡς ὅτι σμικρόταται καὶ ὀλίγισται: *Non fuerint concordes vnquam aut interamantes ciues, vbi mutuæ multæ lites iudiciales ſunt, ſed vbi eæ* BREVISSIMAE, ET PAVCISSIMAE. Nota hæc vltima: vult nõ Paucas ſolùm lites, ſed Breues. Ego tecum: nunc vbi ſumus? vna aliqua lis Metonis annum tenet. Fit inuolucris legum, fit ſordibus aduocatium: & comperendinationes iſtæ ad quæſtum & lucellum eunt. Per Symplegadas, nauigatur Colchos & aureum vellus. Quid iam in ipſis litigantibus? peruicacia eſt, & ſæpè impoſtura, aut improbitas: *neque*

enim

Lib. VI.

v. De Legib.

enim bona Conscientia (ait scitè Celsus) *sed Victoria, litigantis est præmium*. Enimuerò nec publicè sic expedit. nam quanta pars hominum in istis dedita? in scholis, in foris, in curijs: & pulchrius meliusque sit, in agriculturâ, in mercatu, in militiâ, & quæ maioribus nostris studia fuêre. Vt concludam (& satis fucos irritaui) Princeps lites minuat, Princeps & leges minuat, pro meo sensu. Vt imputata vitis latè se spargit, & infructuosa est: sic Ius profectò illud vetus, & labruscas iam pro vuis gignit. *Iustinianus* ipse olim reformauit, & nouauit; ante eum *Theodosius*; post vtrumque *Carolus Magnus*, & tum *Fridericus*, Imperatores; denique in Hispaniâ rex *Alfonsus*. Quid? Principibus hodie potentibus & magnis, non idem ius sit? habent, sumant. His monitis robur ab exemplis etiam demus.

I. C. IVLIVS *Cæsar destinabat* (ait Suetonius) *ius Ciuile ad certum modum redigere, atque ex immensâ diffusâque legum copiâ,* OPTIMA *quæque &* NECESSARIA *in paucissimos conferre libros*. Fata inuiderunt.

II. VESPASIANVS, post bella ciuilia, cùm *litium series vbique maiorem in modum excreuissent* (iterùm Suetonius) *ipse sorte elegit, qui iudicia, quibus peragendis vix suffectura litigatorum ætas videbatur,* EXTRA ORDINEM *dijudicarent, redigerentque ad* BREVISSIMVM *numerum.*

III. Et verò extra ordinem sic eligi, vbi reformatione opus, vtile: fecitque IVSTINVS *Curopalates* Imperator Byzantij. Cùm enim ipse morbido corpore esset, ac rarò ius diceret; iniuria & lites creuerant, adeò vt pro desperatâ res pænè (Byzantij præsertim) videretur. Ecce adit eum quidam, & ingenium operamque obtulit ad coërcendum, eâ lege, vt ipse Præfectus plenâ potestate in tempus certum esset. Annuit Imperator, sumit potestatis infulas, & pro Tribunali sedet. ac primò accusatur ex composito apud eum vnus ex illustribus Senator, in Aulâ ipsâ gratiosus: accusatur, spernit se sistere, & contemptim, præter ipsum tribunal, in Aulam pergit. Pergit extemplò & Præfectus, videt Principem in conuiuio, & ibidem hunc reum. Nihil deterritus: *Imperator*, inquit, *iuri dicendo Præfe-*

cturam

Æuram à te habeo: & ab ipso te auxilium & præsidium meritò sperabam. Nunc quid? vides his oculis homines palàm iniurios, & legum non fractores solùm, sed spretores aut illusores, in tuâ domo, gratiâ, mensâ esse. Itaque insignia hæc tibi habe irritæ potestatis: ego abdico. Imperator mirari, & excitari: *Tu verò*, inquit, *quod es esto: & ius tuum vel in me, quidni meos? exerce. Duc si peccaui, sequor: duc siquis hîc alius, & sequetur, aut trahetur.* Præfectus iam animi erectior, oculos & manus in illum Senatorem conijcit, per apparitores renitentem etiam trahit: atque in iudicio conuictum damnatumque, primùm verberibus afficit, tum & grandi pecuniâ mulctat. Hic ictus, qui tam validum illum concusserat, multos terruit: & in paucis diebus vim & vitam Iustitia recepit.

Sed de ijs, qui lites aut leges minuere voluerunt, CAROLVS etiam *Nonus* in Galliâ nuper fuit. is prurigini sistendæ, vectigal iudiciarium excogitauit, *Vt quicumque litem ordiretur, deponeret & dependeret in fiscum Regium duos aureos, recipiendos si iure litigasse iudicatus esset; si aliter, omittendos.* Sed non diuturnum id fuit: & leue etiam remedium in grandia & vetera mala. IIII.

Seuerius, & fortasse vtilius, illud IACOBI Aragonum regis, qui litibus & litigiosis semper infensum se præbuit: & ex ijs *Semenum Radam*, insignem & primarium eâ ætate Iurisconsultum, quòd eius argutiâ aut malitiâ multi se afflictos quererentur, Præuaricatoris lege postulatum, regni finibus eiecit. V. ∞. CCC. XXVI.

Quid GALEACIVS Dux Mediolanensium? cùm aliquoties audisset vafro ingenio Caussidicum esse, qui lites serere, & satas producere atque alere, etiam in liquido iure posset: hominem ad se accitum affatur. *Debeo*, inquit, *Pistori meo centum aureos. non lubet soluere: tu ecquid tueri me in iure, & rem protollere potes?* Annuit largiter, & Principi promptè se dedit: sed iste ei malum. Nam fraudis sic confessum, verbis priùs increpitum, laqueo publicè necari iussit. VI.

Heu, percutiunt hæc aures rabularum! desino: si MAHVMETANVM siue *Turcicum* iudiciorum morem, & in ijs breuita- VII.

tem, explicato. Qui alium in ius vocat, ne lictorem quidem aut publicum apparitorem adhibet ad vadandum: sed ipse aduersarium adit, & coram testibus *ad Dei Iustitiam* (sic loquuntur) vocat. Hic nec verbo refragari ausit, sed statim vnà ad Iudicem siue *Cadium* suum eunt. Ille autem semper paratus, totum diem ante ædes, sub tecto aliquo sedet, & copiam sui facit. Isti, nullo aduocato aut caussidico, quisque rem suam narrat: testes, si eos habent, adhibent: iudex, ibidem re pensitatâ, in hanc aut illam partem decidit. Quod posteà aliud alleges, aut approbes, nihil est: arbor ea cecidit, releuari aut erigi vltrà non potest. Quid? inquies. non interdum Iudices inprobè, aut improbi? credo esse: sed in rebus humanis nihil sinceri est, & eligenda quæ minùs noxæ habent.

CAP. XI.

DE IVSTITIA DIVINA:

Atque eam rebus interuenire.

PRrincipi Iustitiam commendauimus: sed vt magis, discat à Deo interdum asseri, siquis violat, aut contemnit. Exempla mira, & supra fidem videantur, sed fidis, aut certè priscis, auctoribus scripta.

I. [illegible] *Friderico Ænobarbo* Imperatore, Antistes Moguntinus fuit HENRICVS, vir pius, tranquillus, suarum rerum: & ideò Romæ accusatus vt ineptus siue inutilis muneri, quod gerebat. Accessit *Arnoldus*, qui posteà in locum eius venit, & fertur ab ipso Henrico missus ad purgandum, igni oleum addidisse; & purpuratorum quosdam patrum corrupisse, & in se vertisse. Eò ventum, vt Cardinales duo Moguntiam missi, de causâ quæsiuerint, Henricum damnarint, abdicarint, Arnoldum illum subrogarint. Henricus patienter id ferens, hactenus questus est, vt diceret: *Iniustè iudicastis. appello igitur ad* IESVM CHRISTVM, *æquissimum iudicem, ibi me responsurum exhibebo, venite.*

venite. Illi ioco eludentes: : *Cùm praecesseris, nos sequemur.* Profectò factum est. nam ille post annum ferè & dimidium fato concessit: & rumore ad aures Cardinalium delato, iterùm illudentes, *Ecce praecessit*, inquiunt, *nos sequemur.* Secuti sunt, & vno die vterque subitò obierunt. Addunt Annales de genere mortis, quæ sileo: nec assensum huic narrationi firmiter etiam dono.

Firmiùs *Lamberto Schafnaburgensi*, egregio, vt illa tempora tulerunt, scriptori: qui narrat BVRCHARDVM Episcopum Halberstadiensem, iniquam diu litem cum *Abbate Herueldensi* fouisse, super decimis Saxoniæ, quas Episcopus monachis ereptum, sibi vindicatum manu magis, quàm iure ibat. Neque spes aut ratio erat valenti aduersario resistendi: cùm Abbas, paucis ante mortem diebus, Comitem Palatinum *Fridericum* ad se vocat, & extrema hæc mandata ferre Antistiti rogat: *Se quidem lite imparem, lege meliorem, cedere: atque etiam vitá cedere. sed Deum iudicem futurum, ad quem appellaret. Pararent igitur se ambo, vt caussam in Tribunali dicerent, vbi gratiá & potentiá spretis, sola Iustitia posset polleretque.* Neque diu pòst Abbas ipse febri obijt, statimque Antistes, cùm equum conscendere vellet, vt fulmine ictus, concidit: desijtque in vocibus, *Abripi se ad diuinum tribunal, ibi iudicandum.* Hęc mira quamquam, fidem merentur à tradentibus, & ex vsu etiam vitæ est credi.

II. ∞.LIX.

Certissimum verò habetur, quod CLEMENTI *Quinto* Pontifici Max. euênit. qui cùm *Templarios*, cœtum religiosum, & diu bonum atque vtilem, Viennæ in Concilio damnasset, & in sodales ferro atque igne passim vel animaduertisset, vel (vt alij) sæuijsset: à pluribus eorum citatus ad Tribunal superum, paullò plus anno pòst obijt, quasi ad vadimonium obeundum à supremo Prætore arcessitus.

III. ∞.CC.XIIII

Sub idem tempus (quod admirationem auget) in eâdem causâ PHILIPPVS rex Galliæ: cui bono damnationes illæ fuisse putabantur, opibus ad eum translatis & confiscatis. Si à casu, miremur: si à Deo, vereamur.

IIII.

V. At res etiam nota, & cognomine prodita in FERDINANDO
∞.CCC.XII. *Quarto* Hispaniæ rege, ipso illo æuo, si non anno. Bello & pace bonus habebatur, sed in iudicando præceps aut rigidus, & ad sæuitiam inclinare videbatur. Fuit vt *Caruaialij* duo fratres *Petrus* & *Ioannes*, suspecti essent in occultâ cęde *Benauidij*, primarij viri inter nobiles. Sed suspecti: neque testibus, aut alijs probationibus conuicti, neque crimen sanè, vel in vinculis, fassi. Tamen, vt rex erat, duci eos iubet, & de rupe altâ præcipites dari. Cùm id fit, clamant & vociferantur, *Innocentes se mori: & quoniam regis aures iustissimæ defensioni obstructæ essent, sese igitur ad summum Iudicem prouocare, & regi diem dicere, ab isto (qui sibi vltimus esset) trigesimum*. Dicta nihil valuerunt, sententia tenuit: etiam ipsorum vadatio, nec tempore nec die fallax. Nam cùm rex, animi securus, *Alcaudetem* in castra abijsset, contra Mauros: ibi morbo statim tentatus, sed leui, *Giennium* se contulit: atque ecce VII. Idus Septembris, id est, ipso trigesimo à supplicio die, in lecto exanimatus repertus est, in ipso ætatis flore, annos natus XXIIII. menses nouem. Quis neget diuinum, aut Geniale aliquid, hîc interuenisse, sed supremo Numine consciscente?

Discite Iustitiam moniti, & non temnere diuos.

CAP. XII.

DE CLEMENTIA.

Eam quoque Principi decoram vtilémque esse.

DEcet sanè magnos animos & fortunam lenitas: &, quod notes, non nisi in eos cadit. Barbari aut viles homines, vbi licentia adest, plerumque sæui sunt: mites in eâ & moderati, ingenui sanguinis & stirpis. Sed quid? inquies: ad hanc ego Principes inuito, quæ aduersa Iustitiæ, & soluere eam videtur? Videtur: in re non facit, imò eumdem vtraque finem & scopum habet. Iustitia seueritate & metu emendat: Clementia benignitate & remissione. Illa pœnam, hæc veniam dat:

dat: sed cum iudicio vtraque, & vbi debet; & addam, à quo debet. Non enim quorumuis est Clementia; sed eorum qui in supremâ potestate constituti sunt, & temperare aut flectere ex vsu aliquo leges possunt. Est, vt verbo dicam, Principum. Itaque definitur à Senecâ, *Clementia, lenitas superioris in inferiorem, in constituendis pœnis*. Ais, *constituendis*? in parte verum est: sed adde & partem alteram, *in remittendis*. nam & Clementia hoc solet. Sed est *superioris*: & *nihil pulchrius*, ait idem Sophus, *in fastigio collocatis, quàm multarum rerum veniam dare, nullius petere*. Quarum autem rerum? nec enim omnium, & multas lex adstringit non resoluendas: sed earum ferè, quę Principem ipsum tangunt, vt sunt Iniuriæ, Calumniæ, Violentia: & quæ alia meritam pœnam habeant, sed contentus potestate, remittit & donat. Cogitat publicum se parentem esse. vt autem priuati isti parentes liberos peccantes sæpè castigant, interdum virgas modò ostendunt, & metum incutiunt pro pœnâ: sic ille facit, & faciendo sic emendat. Mirum enim & varium ingenium hominum. quosdam benignitas, & ex eâ reuerentia, quosdam seueritas, & ex eâ terror, meliores faciunt: Princeps vtitur omnibus, ad dictum hunc vsum. Est & communiter illud dogma verissimum: *Verecundiam peccandi facit ipsa clementia regentis*: & in domo meâ ac familiâ sum expertus. Plura super hac Virtute liceat: sed pudor sit post Senecam, cuius aurei libelli duo, & Principibus meritò legendi, satis eam reuelant. Nos Exempla pro more, demus: & quàm multa ea sunt? & nemo magnus laudatusque Princeps sine istis.

II. De Cle. cap. III.

Sed agmen ducat diuinus ille dux, MOSES. Qui cùm populum ex Ægypto cælesti voce & monito, claris miraculis adstipulantibus, eduxisset: isti tamen identidem ingrati, refractarij, rebelles erant. Nunc carnem, nunç panem aut aquam petebant: & ita petebant, vt voces proteruas, & pænè lapides ac manus in illum mitterent: sed tamen illa, & veniam etiam dedit. Nec vulgum modò procacem habuit: etiam proceres, etiam proximos. & ecce *Aaron* frater, & soror *Maria*, in mitissimum virum insurrexêre: quâ caussâ? priuatâ, & leui, quòd Æthiopissam quæ animo eius collibita esset, vxorem duxisset. I.

An huic soli, inquiebant, *Dominus locutus est? nonne & nos cælestem vocem auribus his accepimus?* Et iam se Mosi non opponebant solùm, sed æquabant: cùm Deus pro *viro mitissimo super omnes homines* (ita Scriptura appellat) iratus est, & Mariam vitiligine ac leprâ subitò percussit. Quæ sic cum fratre ad sanitatem mentis reuersa, ad Mosem respexerunt, ille ad Deum: & post septem dies, precibus eius sincera puraque à morbo apparuit. Quid plures seditiones enumerem? fuêre enim plures: sed Moses ille semper in mansuetudine constans, vsque eò amans & ignoscens suorum, vt Dei iram vel hac voce sedaret, *Dele me*, inquit, *de libro vitæ, potiùs quàm vt hos tollas*. O verè diuine vir! nonnisi ab æthereo Spiritu hic spiritus: & venerari magis in hac parte te fas, quàm imitari.

II. Tamen & DAVID imitatus est: quis? ille quoque Deo & cęlo plenus. qui, cùm *Absalomus* filius fratrem *Ammonem* proteruè in conuiuio interfecisset, & triennio apud auum maternum in Syriâ exsulasset, fractus & misertus reuocauit. Quid tamen? Ille à scelere ad scelus maius, quasi gradu facto, properat, & regno patrem pellit: vitâ quoque, si potuisset. Dauid arma necessaria capit, *Joabum* Præfectum militiæ cum dilectis viris in illum mittit, sed cum mandato, *Seruate mihi puerum Absalomum*. Adeò nec in iram, nec in vindictam exarserat; vt tunc quoque, cùm ambiguo euentu arma caperet, solicitus de veniâ magis, quàm de victoriâ esset. At Deus pro illo exarsit & vindicauit, & filius non filius interfectus est: scis quàm inuito & dolente? Luctus eius in publico, & istæ voces: *Fili mi Absalome, Absalome fili mi! quis mihi tribuat, vt ego moriar pro te Absalome fili mi, fili mi Absalome?* Proh superi! vbi Orientales vos Reges, & hodie Turcici estis, qui patres, liberos, fratres interficitis, prompti libentesque pro regno? iste nec insidiatorem sceptri & vitæ, vitâ vult exutum: & exutum veris lacrimis luget.

III. Exempla hæc pænè supra hominem: at nostræ fortis PERIÇLES fuit. qui morti iam vicinus, & spiritu ac vitâ abeunte, cùm amicos assidentes queri & lamentari audiret, atque alium prudentiam, eloquentiam, victorias, alium alia laudare: ille inodi-

modicè erecto capite, *Et quid hoc est*, inquit: *aut parua aut fortuita laudatis: at illud maximum omittitis, quòd nemo meâ operâ pullam vestem sumpserit*. Mirum iudicium! hoc vir ille magnus in summis suis laudibus ponebat, quòd comis in omnes & humanus, numquam acerbitatem aut vindictam exercuisset. Macte Pericles! vel hoc nomine cognomen *Olympij* meruisti: qui sic extra istos turbidos affectus, vt nulla non dicam crudelitas, sed asperitas, mentem tuam obnubilarit.

PHILIPPVS Macedo, non maior Alexandro: sed fortassè melior, & certè moderatior: is, inquam, Philippus famam & immortalitatem vel solâ hac virtute meruit. Amici stomachabantur & deferebant, quòd Peloponesi tot beneficijs affecti, criminarentur eum, atque adeò ludis Olympicis exsibilarent: ille in iocum rem vertit, & *Quid ergo*, inquit, *facient, si læsi à nobis fuerint?* Idem, suadentibus, vt seueriùs paullò cum Atheniensibus ageret palàm ingratis: *Nihil agitis*, inquit: *an ego qui ad gloriam omnia refero, theatrum gloriæ meæ euertam?* Sciebat Athenienses ingenio & stilo valere: eoque (etsi alibi humanissimus) hîc magis esse voluit, vt hanc quoque materiem & amandi & prædicandi præberet. At illud in hoc ipso incredibilis non clementiæ, sed & patientiæ. quòd cùm ijdem Athenienses legatos super aliquâ re ad eum misissent, atque ipse benignè audisset atque indulsisset; dimittens, pro cumulo adiecit, *Ecquâ aliâ in re gratificari ijs posset?* Hîc Demochares è legatis, *Ita verò*, inquit, *si te ipse suspenderis*. Hem, vocem & conuicium importunum, & vt rem dicam, flagro aut cruce dignum! Itaque amici & adstantes exarserant: sed compescuit se & illos Philippus, ac Thersitem illum nullâ vel re, vel voce acerbiore, læsum dimisit. Tantùm hoc ad legatos alios, *Nunciate Atheniensibus, impotentiores esse qui ista dicunt, quàm qui dicta comiter audiunt*. IIII.

Ad Romanos flecto. inter quos M. MARCELLVS qui Syracusas cepit, iamtum cùm cepit, clementissimi animi signa, in medio furore Martis, misit. Parci ciuibus, quà potuit, iussit: edicto, Nequis liberum corpus, manu, ferro, stupro violaret, seruitia modò & pecuniæ prædæ essent. Sed vel sic V.

cùm

cùm multa ſæuitiæ aut libidinis exempla editum iri videret, vt in vrbe per vim captâ, conſcendiſſe editum locum dicitur, & ſubiectâ eâ oculis, caſum eius, paulloantè ſic florentis, humentibus illis defleuiſſe. Priuatim etiam cùm de *Archimede* eiusque ingenio audiſſet, & vidiſſet; mandauit incolumem ſeruari, & curæ hoc omnes haberent. Non mirum in rudi adhuc æuo, & Romanis ad artes iſtas parùm factis? Sed mandauit, etſi fruſtrà. nam miles diſcurrens, cùm Archimedem repperiſſet in puluere figuras deſcribentem, & totâ mente illuc verſâ ignarum publici fati, interrogat gladio ſuper caput intento, *Quis tu?* Ille nihil, niſi puluerem ſuum manibus tegens, & *Oro ne turba*, inquit. Ita miles indignatus, & contemni ratus, occidit. Hæc in Siciliâ, & victoriâ: poſt ipſam iſta. Siculi parùm grati, & ab inimicis eius impulſi, queſtum ad Senatum ſuper eo venerunt, ſcilicet alienas etiam iniurias adſcripturi. Conſul tum erat, & collega *Valerius Læuinus* fortè in Senatu non erat. Itaque facile ei turbare aut diſturbare rem & homines, & irritos illuſosque dimittere. Non fecit, & audiri voluit, ſed cùm collega aduenilſet: ſedit in ſubſellijs inferioribus, & finitâ accuſatione, cùm Senatus illos faceſſere iuberet; ille verò retinendos cenſuit, & vt ſuæ quoque defenſioni, non vt partes, ſed velut iudices intereſſent. Quâ abſolutâ, exceſſit curiâ, vt liberiùs ſententiæ dicerentur: ſed quid opus? clara eius innocentia, iſtorum impudentia omnibus, atque etiam ipſis fuit. Nam ſtatim è partibus in fautores ſe transferunt, fiunt ſupplices, atque adeò Patronum illum Siciliæ adoptant: & ſuſcepit, tam bonâ fide, vt præſentium oblitus, alijs ſuper alia beneficijs exornaret.

VI. M. etiam BIBVLVS, etſi fortunâ parùm attollente aut proſperâ ſemper vſus, tamen virtute, & hac animi clementiâ, excelluit. Duos filios præſtantiſſimæ indolis, cùm in Syriâ Proconſul ipſe ageret, Gabiniani milites in Ægypto per ſæuitiam, an proteruiam, interfecerant. Eos *Cleopatra* regina, iram iuſtam magnatis viri verita, comprehenſos ad ipſum miſit, arbitrio ſcilicet eius puniendos: at ille, etſi in recenti dolore, patrem, & aliquis dixerit, hominem exuit, vt humanitatem retineret.

tineret. ac sepositâ omni vltione, eosdem ad Cleopatram intactos remisit, vindicare potuisse contentus.

Quem autem *Bibulo* adiungam? veterem collegam, IVLIVM CAESAREM: in omni quidem vitâ & proposito hostes, sed in hac virtute geminos, nisi quòd copiâ vincit, qui omnes vicit. Ecce iam adolescens, in freto illo æui, quàm sustinuit se & moderatus est? Captus à piratis, iurauerat sæpiùs, se cruci omnes suffixurum, si in potestatem redegisset. Redegit, sed tamen æstuat. Homines crucifigat? crudele erat. Remittat? religio adstringebat. In hac pugnâ naturæ & fidei, clementia viam repperit:. & iugulari priùs iussit, deinde suffigi. Item sub hoc æui, *Cornelius Phagita* quidam fuit, ex asseclis & emissarijs Sullæ, homo nequam & ad bonorum cædem aut pericula factus. Is latitantem in ciuili dissidio *Cæsarem*, tamquam Marianarum partium acriter & sagaciter indagarat, & subinde mutantem latebras ægrè, * pretio accepto, dimiserat: huic tamen in mutatione temporum, cùm posset, fortasse & deberet, nocere numquam sustinuit. planè quasi post nimbum & tempestates, non Æolo non Austro vltrà offensus. Ista priuatus aut impotens fecit: quid in imperij s? mitior seipso illo priuato. Initio bellorum ciuilium, cùm quæri terror & adhiberi consilio solet, ad reprimendum aut reducendum: ipse diuersissimâ viâ veniam, libertatem, vitam omnibus non dabat solùm, sed vltrò offerebat. *Corfinij* quid euenerit, dignum memorari. Tenebat hoc opidum *L. Domitius*, vetus & acer eius inimicus, cum cohortibus triginta. Inerant Senatores plurimi, equites Romani, & flos aut robur Pompeianarum partium. Ipse obsedit: milites vim non exspectarunt, sed inclinatis in Cæsarem animis, transire ad illum, dedere duces & opidum parant: & iam colloquia erant. Domitius sibi prætimens, & ex conscientiâ diffidens, vitam ponere suo, quàm Cæsaris, arbitrio (heu, quàm ignarus eius animi!) elegit. Itaque seruum medicum aduocat, iubet venenum sibi dari. *Quid deliberas?* inquit: *dominus rogo, & armatus rogo*. Seruus quasi paruit, sed astu facinus discussit. nam soporem ei temperat pro veneno, & filio mox indicauit. Præuidebat scilicet fu-

VII.

* *Duorum talentorũ.*

turum, vt hominem pæniteret præcipitis consilij, maximè si spes veniæ à Cæsare esset. Atque ea statim affulsit. Nam ille vir omnes honestiores ad se in castra vocauit, benignè affatus est, ad pacem & pacata consilia hortatus, dimisit cum rebus incolumes: & quò? stultitiam rideat aliquis: plerosque iterùm ad Pompeium. Sed hæc illorum, non Cæsaris culpa. Domitius intereà cùm audisset, atque experrectus esset, torqueri & angi de veneno: donec famulus metum discussit, rem aperuit. atque ille quoque rectà ad Cæsarem, vitam, libertatem, pecuniam recepit. Eodem bello, in Hispaniâ ad Ilerdam, cùm hostes ad pacis necessitatem adegisset, & iam conditiones ferrentur, milites sermones & conuiuia miscerent, & ex binis castris vna facta essent: en *Petreius* & *Afranius*, Pompeiani duces, subitâ pænitentiâ, an perfidiâ, arma capiunt, Iulianos inuadunt, occidunt: ipse, cùm facinus reponere posset, & Pompeianos detinere vel item occidere, illorum dissimilis, sui similis, summâ diligentiâ conquiri omnes iussit, & remitti. In ipsâ acie Pharsalicâ, medio ardore pugnæ, ita vincere voluit, vt perdere timuerit; & vox eius obequitantis passim excepta, *Parce ciuibus*. Atqui non fecit, inquies. Imò ille fide optimâ: nisi in acie, nisi resistens, nemo occisus est: & seruare promptior, quàm illi seruari. O inauditam, nec nisi cælestem, clementiam! è tanto numero, tam pertinacium aduersariorum, non nisi tres (*L. Afranius*, *Faustus Sulla*, *L. Cæsar*) interfecti post aciem, eius iussu siue permissu reperiuntur: atque ij sæui & crudeles in eum, & veniâ, quam antè impetrauerant, iteratâ rebellione, corruptâ. Omnibus etiam suæ partis nominatim vnum, quem vellent, seruare & excipere ex hostibus concessit: denique tandem vno Edicto, etiam quibus nondum ignouerat, redire in Italiam, ad opes, honores, imperia, permisit. In ipsius *Pompeij* morte, qui alieno scelere & inuidiâ ceciderat, tantum à gaudio aut insultatione abfuit, vt lacrimas non tenuerit: & auersatus homicidas, bello etiam mox persecutus sit, & cæde ac sanguine manibus illius parentarit. Quin & memoriam statuasque eius, disiectas à plebe, restitui iussit: cauillemur aut interpretemur, vt volumus, magno animo, & (vt ego censeo) verè miti & clementi. Verba

eius

eius ex epistolâ quadam ad *Oppium & Balbum* notaui & amaui, ista : *Gaudeo me hercules, vos significare litteris, quàm valdè probetis ea quæ apud Corfinium sunt gesta. Consilio vestro vtar libenter, & hoc libentiùs, quòd meâ sponte facere constitueram, vt quàm lenissimum me præberem, & Pompeium darem operam vt reconciliarem. Tentemus hoc modo, si possumus, omnium voluntates recuperare, & diuturnâ victoriâ vti. Hæc noua sit ratio vincendi, vt misericordiâ & liberalitate nos muniamus.* Ex pectore sunt ista verba; & familiariter apud homines familiarissimos prolata. Ego te Cæsar, ob alia tua & caussas belli, non nimis amo: in ipso bello, & ob hanc clementiam, inter heroas numero, & meo calculo, hac quidem re DIVVS esto.

Aliquid ab hac stirpe aut multum traxit OCTAVIANVS CAESAR, adoptione filius, sanguine eius nepos. Is in republicâ varium clementiæ specimen dedit, adeò vt in theatro cùm recitaretur *O dominum æquum & bonum!* vniuersi oculos ad ipsum referrent, & voce gestuque comprobarent. Sed in priuatâ etiam vitâ (vbi natura maximè apparet, nec gloriam aut sermonem sibi proponit) præbuit insignita exempla. Vt in *Diomede* seruo suo dispensatore. qui, cùm vnà ambularent, & repentè ferus aper in eos incurreret; ipse dominum obijciens, manibusque propellens, post eum latuit. Atque Augustus quidem fato, aut animo suo, seruatus est; sed & hunc nihil læsit, timori potiùs factum, quàm noxæ adscribens. Idem cùm in Hispaniâ *Corocotta* quidam famosus latro esset, & paci publicæ ac priuatæ diu infestus, præmium proposuit, siquis hominem viuum adduxisset, * *decies sestertium*. At ille, spe euadendi aut latendi abscisâ, magno animo ad Cæsarem vltrò venit: & *Quæsitus tibi Corocotta*, inquit, *ecce adsum : facies, quod voles, huic capiti*. Cæsar irâ omni depositâ, & memoriâ tot facinorum, non solùm ignouit ei, sed & præmium promissum (quia Corocotta Corocottam stiterat) appendit. Sed superat priora, hoc de *M. Bruto*: cuius statua ærea, adfabrè facta, Mediolani erat: credo, monumentum virtutis & modestiæ, quâ Galliæ illi Cisalpinæ, sub Cæsare, præfuerat. Hanc, diu pòst, transiens Augustus conspexit, & represso gradu substitit:

VIII.

* xxv. M. Philippicùm.

vocauitque coram omnibus ad se magistratus, quasi in re graui: & cùm venissent, *Quid vos*, inquit, *inimici nostri estis? & hostes meos apud vos habetis?* Illi timidi, nec gnari quò accusatio spectaret, negare, & mutuò sese intueri. Cæsar iterùm, ostensâ statuâ: *Nónne hic ille est meus hostis?* Tum verò illi seriò trepidare, & mussitare: at Cæsar arridens, laudare etiam eos benigno vultu & verbis cœpit, quòd iudicium aut animum cum fortunâ non mutarent: & vt talis viri statua maneret, porrò præcepit. Duplex clementia. & in defunctum Brutum, cuius memoriam honorat; & in Mediolanenses, qui rigidè interpretantibus deliquisse in maiestatem Principis videbantur.

IX. An dignus est, qui inter hæc nomina locum habeat NERO CAESAR? monstrum crudele, tætrum, sed vnâ voce meritum clementissimis accenseri. Initio imperij, cùm duo milites deliquissent, & morte puniendi viderentur; *Burrhus* Præfectus Prætorio, chartam de more ad Imperatorem tulit, vt is subscriberet & mortem, & caussam. *Nero* allatam aliquoties reiecit & distulit: tandem cùm repeteret & instaret *Burrhus*, nec vltrà esset effugium, tristis accepit, & cum hac voce: *Quàm vellem nescire litteras!* O dictum magnæ, vtinam diuturnæ, lenitatis! O dictum, quod laudes magni *Senecæ* illius meruit, & libros de *Clementiâ* expressit! Amemus laudemusque, vel hoc nomine.

X. Diuersi ab istò vterque VESPASIANVS, pater & filius: qui ante Principatum & sub initia, multo sæuitiæ & luxuriæ rumore, in ipso mutati in melius fuêre. Patris quidem quanta benignitas? qui & *Vitellij* hostis sui filiam (adeò stirpem ex eâ non veritus) splendidissimè marirauit, dotauit etiam & instruxit. Atque idem, cùm sub *Nerone* interdicta ei aula esset, trepidusque abiret; accurrit quidam ex Admissionalibus, qui asperè eum compellans, & simul expellens, *abire Morbouiam* iussit. Hunc posteà, & iam Princeps, vitæ suæ anxium & deprecantem, non nisi ioco aspersit, & pariter *abire Morbouiam* totidem verbis iussit. Denique communiter hoc de illo Tranquillus: *Neque cæde cuiusquam vmquam lætatus est, iustis supplicijs illacrimauit etiam & ingemuit.*

At

At filius TITVS, amor & deliciæ generis humani, nil nisi bonitas & lenitas. Pontificatum maximum ideò se capere professus est, vt in summo sacerdotio, puras à sanguine manus seruaret: & re præstitit. *nec auctor posthac* (verba Suetonij) *cuiusquam necis, vel conscius, quamuis interdum vlciscendi caussa non deesset, sed* PERITVRVM SE POTIVS, QVAM PERDITVRVM *adiurans*. Duos patricij generis, conuictos in affectatione Imperij, satis habuit verbis monere, *vt desisterent. Principatus fato dari: à se siquid aliud vellent, peterent impetrarentque*. Et statim etiam ad alterius matrem, quæ procul agebat, ne tristiore nuntio percelleretur, cursores suos misit, qui & periculum filij nuntiarent, & salutem. Fratrem *Domitianum* ex professo insidiantem, & exercitus in eum solicitantem, nullâ re læsit aut minuit: imò precibus sæpè egit, mutuo in se animo esse vellet, & consortem successoremque imperij nihilo seciùs semper nominauit. Non fregit improbum: veneno eius paullò pòst perijt, cum publico generis humani damno. XI.

CAROLVS verò MAGNVS inter nostros (nam ad propiora veniendum est) gloriam & gratiam hac quoque virtute collegit. *Pipinus* eius filius in patrem coniurauerat, res clara erat, ignouit: fecit iterùm, ignouit: at ne tertiùm tamen tam lubrica mens laberetur, adstringendum religione censuit, & monachum eum fecit. Duplici beneficio, & veniæ, & viæ ad melius regnum ostensæ. Peccauit in eum & filia, sed ridicula narratio est, tamen expromenda. Erat *Eginhartus* in aulâ *Carolo* ab Epistolis, vir, vt illo æuo, doctus & prudens, sed non in Amorem. Concepit eum in Domini sui filiam, etsi impar erat, & ipsa vicissim arsit. Restinxerunt, vt solent amantes, furtiuâ sui copiâ & congressu, qui aliquamdiu latuit: donec hiemante quadam nocte, cùm in secretiore cubiculo *Eginhartus* fuisset, & sub ipsam lucem exire vellet, videt multam niuem cecidisse. Hæret, & timet ne à vestigijs deprehendatur vir in gynæcæo fuisse. Consilio & astu subuênit amica, & illum in humeros sublatum & pendentem, dulce onus, aliquamdiu tulit. Ecce (ô sortem iniquam pariter, & æquam!) videt hoc casu *Carolus*, & cum dolore suo & risu simul vtrum- XII.

que benè notat. Dissimulat, die pleno conuentum Principum virorum habet, narrat iocosum & fœdum factum: rogatque (sed nomina tacuit) famulus qui sic in dominum, filia quæ in patrem peccasset, quâ pœnâ digni viderentur? Illi, *Mortis*, respondent. Tum igitur vtrumque aduocat, & coram se sistit. *En*, inquit, *isti sunt qui peccarunt. Tu Eginharte, tu filia, qui ausi hoc estis? Nec negandi locus est: me inspectorem, accusatorem, iudicem, vindicem habetis. Quid meruistis? isti dixerunt, Mortem: sed & animus vester vobis idem dicet. Tamen, mitem tu Dominum, tu Patrem videte: ignoscimus, hac lege quam dicam. Eginharte hanc tuam latricem vxorem duces: concordes estote, & mutuum deinceps quoque inter vos ferte.* Dixerat, illi à summo metu in summum gaudium translati, grates agunt, gratulationes accipiunt: *Carolus* in gloriâ est, isti in famâ.

XIII. Nec nimis seuerum est, quod addam. CAZIMIRVS erat Dux Sendomiriensium, potens Princeps, idemq; posteà rex Polonorum. Visum illi aliquando fuit tempus ludo fallere, & domesticum quemdam suum, *Joannem Conarium* Equitem, ad aleam vocat. Ille pâret, ludunt, alternat fortuna: & tandem cùm multa nox esset, atque incaluissent, placuit vno iactu de totâ summâ decidere. Is felix *Cazimiro* fuit: & pecuniam totam ad se attraxit. Indignatus *Ioannes*, & sorti suæ iratus, per calorem Principem inuadit, & fortiter os eius depalmat. Clamor & ira omnium, famulus Dominum, eques hunc Principem? Capitale erat: sed beneficio noctis elabitur, & manè tamen captus reducitur, & *Cazimiro* sistitur puniendus. Ille re benè consideratâ, in prudentem hunc sermonem erupit: *Amici, iste minus, quàm ego, peccauit: imò quidquid peccatum est, est meum. Calor & subita ira (cui nec sapientes semper pares sunt) transuersum eum egit, & mentem ac manum mouit: ego caussam cur præbui? cur oblitus conditionis & dignitatis meæ, quasi cum pari lusi? Imò tu Ioannes, non veniam à me solùm, sed gratiam accipe. vtili castigatione me docuisti, nequid in posterum indignum Principe committam, & intra decori ac grauitatis metas me sistam.* Ita dixit, fecitque. ô clementiam, ô patientam, ô prudentiam! omnes hæ virtutes concurrunt, sed primas tamen prima, me iudice, ferat.

At

At in LUDOVICO *Duodecimo*, Galliæ rege, spectabilis eadem virtus fuit. Presserat eum *Carolus Octauus*, rex, vt heredem proximum: & qui doleret prolem, sibi non esse. Ita presserat, vt in custodiam etiam daret, & vitæ suæ parùm securus videretur: plerisque procerum & vulgi pro præsenti fortunâ stantibus, & aduersantibus, certè auersantibus infelicem. Intereà Deus in occulto alia destinat: *Carolum* subitò tollit, hunc ad regnum euehit: attonitis multis, & vultum sermonemque mutantibus, & ad gratiam noui regis se acclinantibus. Erant enim qui superbiebant, constantes anteà in eius cultu aut obsequio: è quibus vnus magnâ fiduciâ ad eum accedit, & bona petit ciuis cuiusdam Aurelianensis, qui tristi illo tempore inter acerrimos Ludouici hostes fuerat. Hic rex, animo planè regio, effatur: *Tu verò aliud à me pete, & meritis tuis gratia erit. De isto, omitte: nam rex Galliæ* (verba eius sunt) *non exsequitur iniurias ducis Aurelianensis.* Optimè. Dux enim anteà, cum hoc titulo, fuerat: & significabat argutè, dignitatem se, atque etiam affectus cum eâ mutasse. Ille verò eâdem magnitudine adimi (mater hæc semper Clementiæ) edixit publicè: *Habiturum se eosdem consiliarios cum defuncto rege, ministros, stipatores, eodemque honore & salario.* Deus bone, eosdem cum illo sic infesto, & iniquo? Fiducia virtutis hoc facit: & præstari sibi spondet, quæ scit deberi. XIIII.

Tempora confundere liceat, sed re eâdem. Quàm enim geminum est, quod olim HADRIANVS Imperator cuidam, qui ante imperium inimicitias secum gesserat? Ille occurrit trepidus, & vix verba ad preces reperiens: cùm statim Hadrianus: *Euasisti*, inquit. Benignè simul, & acutè. *Perieras*, inquit, *si pares contendissemus: nunc superior omitto, & potentiam meam, non nisi beneficio, ostendo.* XV.

Te autem ALPHONSE silebo? qui totus bonitas & beneficentia, *Titum* nobis, sed diuturnum, repræsentasti. Obsidebas Caietam, pertinaciter in te rebellem. constabat obsessos inopiâ commeatuum premi: atque ipsi hoc fassi, senes, pueros, fœminas, & inutilem omnem turbam emittebant. Agitatum in consilio, vt reijcerentur & reprimerentur; deden- XVI.

dam

dam enim ita mox vrbem. ille misertus, emitti eos maluit, & diutiùs assidere. Sed cùm nec potitus eâ esset, quidam ausi obijcere, *Nisi tu illos emisisses, vrbs iam tua fuisset:* ille constanter respondit, *At mihi pluris tot hominum incolumitas est, quàm centum Caietæ*. Tamen nec ea diu defuit: & ciues tam insigni virtute moniti & resipiscentes, vltrò se ei tradiderunt. Simile in *Antonium Caldoram*, potentissimum regni Neapolitani, & peruicacem hostem. Is prælio deinde magno victus, itemque captus; cùm omnes suaderent de tollendo importuno homine, & Aragonijs semper infesto; vnus restitit, atque adeò non vitâ solùm, sed omnibus bonis redonauit. Quin & supellectilem atque instrumentum eius, magnæ elegantiæ & pretij, quod in manibus habebat, totum vxori eius dedit: vnicâ modò paterâ cristallinâ sibi asseruatâ. Hæc facta viri, & consonæ item voces. Interrogatus, *Cur erga omnes, etiam malos, ita lenis esset? Quia*, inquit, *bonos iustitia conciliat, malos clementia*. Iterùm, cùm de nimiâ eius lenitate quererentur ministri, nec decère Principem: *Quid ergo?* inquit, *vultis vrsos ac leones regnare? Nam hominum Clementia, belluarum Feritas est propria*. Vera dixit. quo quis maior, & magis, vt sic dicam, homo est; hoc virtuti huic pronior, quæ & *Humanitas* ideò est dicta.

CAP. XIII.

DE FIDE.

Hanc quoque Principi conuenientem, vel necessariam potiùs haberi.

POst Iustitiam & Clementiam, Fidem commendamus: hanc quidem ex Iustitiâ natam. Quid enim magis ea dictat, quàm promissa præstanda? Et qui non facit, non solùm iniustum, sed ignauum meritò habeamus. Qui enim fallit & decipit, eò facit quia potentiæ aut viribus minùs fidit: conatur igitur fidei specie circumuenire, & hanc vilitati suæ prætendit, ostentandam non seruandam. Turpe, & sublimi omni

omni animo indignum. Imò & naturâ abhorremus. pueros vide. Mendacium inter prima probra obijciunt; & quamquam leuitate quadam aſſumunt, tamen iudicij inſitâ rectitudine damnant. Admiranda Dei prouidentia, virtutes animo inſerentis, ſine quibus vita & ſocietas ſtare ægrè poſſit: quod in Iuſtitiâ, & Fide, palàm videmus. Tolle iſtam, aut minue: raptus, cædes, bella erunt: atque hæc, nullo fœdere aut pace terminanda. Quid enim adſtringet? Cole igitur, ô Princeps, *venerabile hoc Fidei numen, quæ dexteram ſuam, certiſſimum* SALVTIS HVMANAE PIGNVS *oſtentat*. Iunge tuam, ſi non dicam bonus, ſed magnus & felix eſſe exoptas. Hoc enim quoque ab eâdem Prouidentiâ, quòd callidi iſti & impoſtores, quantumuis ſubtilibus conſilijs, rarò aut numquam ad potentiam perueniūnt: aut ſi, in eâ non ſunt firmi. At aliter in candidis ingenuiſque mentibus, qui Deum, qui fidem reuerentur: hi creſcunt, florent, & perſeuerant, cæleſti fauore proſequente & attollente. Q. Marcius hoc benè, apud Liuium: FAVERE PIETATI FIDEIQVE *deos, per quæ populus Romanus ad tantum faſtigij venerit*. Benè, & opportunè ad Perſem regem, qui ſpem in aſtu & fallacijs ponebat, fœderum parùm conſtans. Vtilitas igitur fidem approbat: & vel noxa à Perfidiâ poſſit deterrere. Nam, vt ſapientiſſimè Homerus:

Valer. Max. VI. cap. 6.

Lib. XLIIII.

Οὐ μέν πως ἅλιον πέλει ὅρκιον, αἷμά τε ἀρνῶν,
Σπονδαί τ' ἄκρητοι, καὶ δεξιαὶ ᾗς ἐπέπιθμεν,
Εἴπερ γάρ τε καὶ αὐτίκ' ὀλύμπιος οὐκ ἐτέλεσσεν,
Ἔκ τε καὶ ὀψὲ τελεῖ· σύν τε μεγάλῳ ἀπέτισαν
Σὺν σφῇσι κεφαλῇσι, γυναιξί τε καὶ τεκέεσσιν:

Iliad. Δ.

At non irritum erit iurandum, & fœdera pacta
Sanguine, nec dextra, quîs credere ſuadebamur.
Nam quamquam Deus haud pœnas in tempore ſumit,
At pòſt ſumet: & hi magno, mihi crede, rependent
Ipſi, atque vxores, & dulcia pignora, nati.

Audis verè vatem. ſemper mala Fides pœnas ſtatim aut poſteà, in violatoribus, aut ſanguine eorum, luit. Et vis præſentis aliquâ commodi ſpecie adhærere? fuge: nam & Fama ſic te fugiet. & quiſquis vel hanc amat, Fidem amet. Cuius multa vel teſtimonia ſunt, vel Exempla.

I. ÆGYPTIIS quidem (& apud priscos illos multa præclara inuenio) lex fuit, recitante Diodoro: *Periuri capite puniuntor. quia duplici scelere obstricti, & Pietatem in Deos violant, & Fidem inter homines tollunt*, MAXIMVM VINCVLVM SOCIETATIS. Rectè de *Pietate*. quis enim perfidus, non & Dei numen, & aduocatum nomen, spernit?

II. AGESILAI Spartani regis factum & dictum subiungam. qui cùm exercitum in Asiam traiecisset contra regem Persarum; *Tissaphernes* summus Satrapa, viribus imparem se videns, & celeritate præuentum, fallere per speciem fidei quæsiuit. Itaque de inducijs cum Agesilao egit, adsimulans operam intereà se daturum, vt Rex cum Spartanis componeret. Dedit *Agesilaus* trimestres. quas ipse quidem optimâ fide seruauit: at alter copias cogere, loca munire, & bellum summâ vi comparare. Quod vbi Laco sensit, & monitus est; nihil moueri. imò multum in eo sibi profici dicebat, quòd *Tissaphernes* suo periurio & homines alienaret, & Deos redderet iratos. Vtrumque in se aliter esse. quòd & milites fidentiores redderentur, Deorum ope fisi; & homines amiciores, qui ijs ferè studerent, quos conseruare fidem viderent. Et res atque exitus ita fuit.

III. Ex eâdem Græciâ fuit ANDRONICVS quidam à *Demetrio* rege præfectus Tyro. Cùm autem *Demetrius* graui prælio victus à *Ptolomæo* esset; iste loca & regiones passim inuadebat atque occupabat, destitutas scilicet omni spe auxilij. In aliorum ignauiâ aut perfidiâ, constans mansit *Andronicus*, & aduentanti Ptolomæo, atque inuitanti, fortiter restitit: donec à militibus, seditione motâ, desertus & vrbe eiectus est. Venitque in Ptolomæi manus. qui nihil vt in hostem & pertinacem fecit, sed fidem illam ipsam admiratus, quam oderat, donis cumulauit, & in cohortem amicorum transscripsit.

IIII. Apud Romanos plura & fortiora exempla. Primum communiter in ipso SENATV, aut POPVLO. veluti, obsidione vrbis à Porsenâ, cùm iam pax coïsset, & datis vtriusque sexus obsidibus

fidibus firmata esset: virgines, duce *Clœliâ*, transmisso Tiberi, hostibus se eripuerunt, & Romanis suis restituerunt. Poterat excusatio esse, & qui in custodiâ habentur, fallere posse custodes: sed noluit Senatus, & bonâ ac verè priscâ fide censuit obsides remittendos. Iterùm. *Faliscorum* ciuitas aliquoties rebellis, dedere se tandem *Q. Luctatio* Consuli coacta est. in quam cùm sæuire populus Romanus cuperet, & asperiùs consulere; doctus à *Papirio*, Faliscos non potestati, sed fidei se Romanæ commisisse; statim destitit, & verbuli religione motus, iram omnem impetumque deposuit. Quàm longè illi à cauillis, quos mala calliditas semper repperit? Romani etiam CONSVLES, bello Punico primo, speciosè hac fide se ostentarunt. Victa erat circa Siciliam magna Punica classis, fractique duces consilia pacis agitabant. Sed ex ijs *Amilcar*, negabat ire se ad Romanos, ne eodem exemplo sibi catenæ inijcerentur, quo ab ipsis *Cornelio Asinæ* Consuli fuissent nuper iniectæ. Sed *Hanno* melior Romani ingenij morisque æstimator, dixit fidenter se iturum, & iuit. Verba fecit, & facienti Tribunus militum qui circa Tribunal adstabat dixit, *Nónne tibi meritò eueniat, quod Cornelio factum?* Consules statim Tribuno tacere iusso, *Isto te*, inquiunt, *metu Hanno fides ciuitatis nostræ liberat.* Verba grauia, verba veracia: & quanta gloria, nec speciem violandæ fidei dare voluisse?

Quod & P. SCIPIO *Africanus* fecit. qui captâ naue V. Carthaginiensium, in quâ multi illustresque viri vehebantur; illi ad effugium commenti subitò sunt, Legatos se ad eum venisse. Apparebat mendacium, & argui poterat: sed magno Romanoque animo maluit decipi fidem suam, quàm accusari. Idem. Carthagine iam obsessâ, cùm fessi malis legatos pro pace in vrbem misissent, atque intereà naues Romanas & commeatum diriperent, contra fœdus: *Scipio* nihil armis etiam tentans, suos Legatos in vrbem misit conquestum, & ius petitum. At illi vix retenti sunt, quin manibus eos violarent: nisi quòd ereptos tamen è turbâ, primores ad mare deduxerunt, & præsidium triremium dederunt, quæ prosequerentur redeuntes. Sed id quoque parùm bonâ fide.

certè abeuntibus triremibus, *Asdrubal* statim eos aggressus est, & in conflictu duo Legatorum perierunt, reliqui inter tela volitantia ægrè se in castra & ad Scipionem receperunt. An non & hæc caussa soluendi iustè fœderis? non fecit: Legatos Româ exspectauit. Sed ij cùm re infectâ discedere à Senatu iussi essent, & ad suos statim se recipere, vt hostes: ecce tempestas detulit eos ad ipsa *Scipionis* castra. Et cùm Præfectus maris à *Scipione* petisset, *Quid ijs facere deberet? Nihil tale*, inquit, *quale nobis Carthaginienses*: dimisitque intactos. Hominem hunc fidum dicam, an ipsam in humano corpore Fidem?

VI. Dissimilis aliâ virtute, aut fortunâ: sed hac par fuit SEX. POMPEIVS, is qui Siciliâ & Sardiniâ occupatis, graue bellum fecit Triumuiris, & populo Romano. Et cùm inediâ atque inopiâ eos conficeret, coacti sunt ad pacem venire, etsi parùm fidam aut diuturnam. Igitur *Octauianus Cæsar*, & *Antonius*, colloquium cum eo instituerunt, circa Misenum: quò ipse classe instructâ appulit, illi terrestribus copijs succincti. Conuênit tandem certis conditionibus de pace: atque vt, illi firmandæ, inter se beneuolè agerent ac cænarent. Prima cænæ sors *Sexto* euênit: qui rogante *Antonio*, *Vbinam cænaturi essent?* facetè respondit, *In meis carinis*: ad nauem suam respiciens, in quâ paratum epulum; tum & ad domum paternam, quam sitam Romæ in *Carinis* Antonius occupabat. Igitur in naui conuenerunt, & iam epulæ, & sermones, & cauilli in *Antonium* & *Cleopatram* eius erant: cùm sensim à tergo accedens *Menas* libertus, classis Præfectus, *Sextum* clàm affatus est: *Visne tu vt funes incidam, & nauim abducam, faciamque te non Siciliæ modò & Sardiniæ, sed orbis terræ dominum?* Dixerat, & facere poterat. pons tantùm nauim cum terrâ iungebat: qui eâ motâ ruebat: & quis hominum impedire, aut succurrere potuisset? In duobus autem illis capitibus vniuersa tunc res Romana nixa. Sed Deus & Fata noluerunt: nec ipsa Fides, quæ *Sexti* mentem mouit: *Et te quidem, Mena, facere fortasse oportebat*, inquit, *non prædicere. Nunc autem præsentibus acquiescamus*: NEC EST MEVM PEIERARE. Macte *Sexte!* quem vel ob

ob hoc dictum factumque (nam cetera degenerant) nec Roma abdicet, nec pater.

Atqui & in singulos fidei etiam exempla sunt. vt hoc LVCILLII, qui vir & Senator illustris; in partibus *Bruti* atque acie Philippensi fuit. Cùm Brutus igitur altero prælio victus fugeret, & equitum manus insectaretur, & iam in eo esset vt apprehenderet: ille statuit vel morte suâ illum eripere, ac paullùm velut fatigato equo subsistens, Brutum se simulat & præfert, ac capi ab illis est passus. Qui ingenti gaudio perfusi, vt tam vbere prædâ, adducebant eum reflexis habenis (nam id quoque petierat, quò magis falleret) ad *Antonium*, non ad *Cæsarem*. quasi de eius benignitate meliùs speraret. Intereà *Antonius*, per præmissos quosdam iam certior de capto *Bruto*, prodibat scilicet obuiam; sed & alij cum illo, partim miserantes, partim incusantes, quòd vitæ cupidine eò deductus esset. Iam propinquis, substitit *Antonius*, incertus quo vultu verbisque Brutum exciperet: cùm statim *Lucillius*. *M. Brutum, Antoni*, inquit, *nemo cepit, aut capiet, spero, hostis: Dij meliora, quàm vt in tantum Fortuna Virtutem calcet. Sed enimuerò ille aut alibi viuus reperietur liberque, aut certè, vt illo dignum est, abiuit. Ego verò Lucillius sum, qui militibus tuis imposui, vt illi esset effugium: nec quidquam pœnæ hoc nomine recuso*. Obstupuerant omnes, præsertim milites, qui sic sibi dolebant prædam ereptam: sed ad eos *Antonius*: *Commilitones*, inquit, *bono animo estote, nec putate vobis fraude vel errore isto illusum. Imò vberiorem, certè gratiorem mihi prædam, quàm putabatis aut petebatis, scitote adductam. Nam Bruto ipso quid facturus fuerim viuo, sum incertus: nunc dum hostem quæritis, amicum repperistis, & adduxistis: qui, tu Lucilli, semper mihi eris. Abite, præmium exspectate.* VII.

Laudabilis & ille Cæsaris CENTVRIO. qui captus in mari Africo, cum paucis veteranis, & ad *Scipionem* deductus, cùm is vitam & pecuniam proposuisset omnibus, si militare secum vellent: ipse respondit, *Pro tuo summo beneficio, Scipio (nec enim Imperatorem appellabo, qui vnus mihi Cæsar est) gratias ago, qui vitam offers belli iure capto. Sed huic beneficio quia scelus coniunctum* VIII.

iunctum est, non utor. Egóne contra Cæsarem, apud quem ordines duxi, vigintisex ampliùs annos militaui, aduersus armatusque consistam? Ne fides hoc sinat, aut virtus: & te magnopere hortor, vt de incepto desistas. Contra cuius enim copias contendas, si nosse vis; age, elige ex tuis cohortem vnam, quam voles: ego ex meis, quos nunc habes, non amplius decem sumam: tunc ex virtute & successu nostro intelleges, quid sperare de copijs tuis debeas. Ita militariter Centurio. quem statim ante pedes suos *Scipio* interfici iussit: quo crimine damnatum? fidei, quod inter desciscentes grauissimum est.

IX. Sed nec superior aut nostra ætas huius laudis ignara est. vt in Hispaniâ cùm rex *Ferdinandus Primus* tres filios reliquisset, *Sanctium, Alphonsum*, *Garciam*, regna quoque inter eos diuisit, sed voluntate aut pace non firmâ. Nam statim ab eius morte

∞.LXX. *Sanctius*, ingenio violentior, fratrem *Alphonsum* bello aggressus vicit, cepit, & monachum profiteri coëgit. Non diu perseuerat coacta pietas, abdicat, & clàm cum *Petro Ansurio Comite*, ad regem Toleti, *Almenonem* confugit. Maurus is erat, & religioni hostis, sed cum patre Alphonsi *Ferdinando* amicitia ei & pax fuerat: eoque electus à profugo, cui se crederet: & iste cum fide recepit, habuitque. Dum illic est, euênit vt coram *Almenone* capilli eius subrigerentur, & manu aliquoties compressi non subsiderent: quod Mauri vates triste prodigium interpretati sunt, & hunc esse, qui ad vrbis Toletanæ imperium erigeretur. Itaque de nece suadebant. non fecit Rex, & potior ei metu fides fuit. Quod mirum in barbaro, satisque habuit, iuramento *Alphonsum* adstringere, ne se viuo regni sui terminos infestaret. Ecce autem paullò pòst interficitur ex insidijs, ad *Zamoram*, rex *Sanctius*; & soror *Vrraca* benignè in hunc fratrem affecta, nuntios litterasque statim mittit, quibus ad regnum euocat, & suadet astu aut celeritate euadere barbaros fines. Æstuabat *Alphonsus*. faceret? ingrati animi notam metuebat; tum etiam ne non celaret, & reduceretur meritò non demittendus. Non faceret, & rem aperiret? ne vinclis, aut conditionibus adstringeretur ab eo, qui à tam vicino & potenti rege haud frustrà timeret. Vicit tamen fides in honesto

nesto animo, & gratitudo: ad *Almenonem* venit. *Quod tibi gloriosum, inquit, mihi felix sit, ad regnum à meis vocor, ereptum in parte à fratre nuper, nunc eius fato vniuersum relictum. Culpare illum mortuum, pietas me vetat: eadem, vt tuum beneficium prædicem, incitat. qui profugum, ab hominibus & fortunâ relictum recepisti, fouisti: quâ spe aut præmio, nisi quod ab ipsâ virtute est? Et tamen animus agnoscendi soluendique non deficit, fortasse nec occasio aut materies, si per te mihi datur eâ vti. Age Rex magnanime, imple tua beneficia, & pro cumulo, Regem me in regnum remitte. Hactenus vita tui muneris est, fac vt sit & sceptrum.* Ita noster: quem Maurus amplexus, incolumem regemque gratatur, & promittit. *Neutrum,* inquit, *futurum, si me inscio, non iter, sed fugam tentasses. Nec enim te celo, notam mihi mortem Sanctij fuisse, & tacitum exspectasse tua consilia, vt aut laudarem ea, aut vindicarem. Istud facturus sanè eram, si fallaci & ingrato animo te subduxisses: & exploratores subsessoresque viarum dispositi à me erant, qui. sed taceo, & gaudeo opus non fuisse. Virum bonum fidumque te, erga me talem, ostendisti: fac & in regno, quod omnes dij tibi fortunent. Nihil stipulor, nisi illud vetus, Amicum te fore mihi & maiori filio Hissemo, quamdiu vita vtrique erit.* Dixit, & pecuniam comitesque dedit, atque ipse, honoris caussâ, aliquantum spatium deduxit. Clarissimum hercules exemplum Fidei in Afro, quod miremur, religionisque diuerso: sed & diuinæ Prouidentiæ, quæ id regnum & vrbem ab eo voluit capi, qui perfugium ibi habuerat & tutelam. Quod nouem circiter annis pòst euênit, sed mortuo *Almenone* & filio maiore.

Habet & iterùm Hispania Fidei exemplum, in Lusitaniâ, sed in homine Christiano. Is fuit FLECTIVS vir nobilis, arci *Conimbricæ* atque vrbi à *Sanctio* rege præfectus. Sed enimuerò is *Sanctius* malè & improsperè regnum administrabat, aulicis quibusdam nimis credulus, & inprimis *Mencia* vxori suę addictus mancipatusque. Igitur querelæ, & mox conspiratio procerum in illum fuit: denique eò ventum, vt Pontifice ipso, quem adierant, (is *Innocentius* fuit) auctore, curam tutelamque regni ad *Alphonsum* transferrent, *Sanctij* fratrem. Inde bellum, & plerique à Rege veteri alieni: sed constans pro eo *Flectius* iste fuit, X. M.CC.XLIII.

&

& oppugnationem & arma etiam *Alphonsi*, ac totius gentis, excepit. Nec flecti potuit, donec ei nuntiatum, *Sanctium* in exsilio *Toleti* mortem obijsse: *pro quo pugnaret vltrà, aut fidem obtenderet? Daret se & verteret, quò Fortuna & omnes; nec pulcherrimam laudem, titulo Peruicacis aut Insani mutaret.* Audit Flectius, nec satis credit. petit veniam ab Alphonso, vt ipsus Toletum ire, & coràm arbitrari possit. Facilè impetrat: & intereà ab oppugnatione cessatur. Cùm venit, Regem suum fato functum, sepultumque inuenit: atque vt in animo suo, non solùm opinione hominum, liber esset, aperto sepulchro, cum suspirijs & lacrimis, ipsas claues vrbis Conimbricensis in manus dat, his verbis: *Quamdiu, ô Rex, viuere te iudicabam, extrema omnia sum perpessus, corijs pellibusque famem toleraui, sitim lotio: ciuium animos ad deditionem inclinantes, & conantes, erexi aut repressi: denique quidquid à fideli homine, & in tua verba iurato, exigi exspectarique potuit, id præstiti, & perseueraui. Vnum superest, vt clauibus tuæ vrbis tibi traditis, solutum me iuramento omnibus, & ciuibus te vitâ cessisse, denuntiem. Deus tibi benè faciat, in alio & meliore regno.* Ita abijt, & legitimum iam alterum Regem agnouit, & adhæsit.

XI. TRIMVMPARA etiam in Orientali Indiâ, qui rex *Cochini* erat, cùm eò Lusitani venissent, fœdus pacemque panxit. Mox in nouam & suspectam gentem conspiratio omnium, & maximè *Calecutiensis* regis, qui opibus & milite inter vicinos pollebat. Ille igitur copias amicosque iungere, & hunc inprimis *Cochini* regem pertrahere, & suadere vt eiectis aut potiùs traditis pauculis Lusitanis, quos fidei suæ creditos acceperat, se culpâ, omnes metu exsolueret. Ille verò obniti, & apertè dicere, *Omnia se potiùs, quàm fidem amissurum. Siqui è subditis aut amicis id suaderent, eos verò magis hostes se ducere ipso Calecutiense: quoniam ille regnum modò aut vitam eripere, isti pulcherrimam virtutum conarentur. Et vitæ spatium breue ac definitum, perfidiæ maculam sempiternam esse.* Hæc & similia dicta factis affirmauit. oppugnat eum vndique *Calecutiensis*, tandem & sui deserunt: vincitur, pellitur regno, in vicinam quamdam insulam se recipit, sed nullius rei maiore curâ, quàm vt secum paucos illos Lusitanos serua-

seruaret. quid? ignotos & exteros? cladem & pestem sui regni? Tanti fides fuit. quinetiam cùm *Calecutij* rex iam victo pulsóque, offerret veterem fortunam & statum, eâ lege si illos traderet; abnuit, fortiter professus, *Sceptrum & vitam eripi posse, fidem non posse*. Hunc hominem barbarum ego dicam? solo & gente fortasse, animo non possum.

Haud magis quàm SOLEIMANVM Turcicum Principem, cuius classis, ducibus *Lustibeio* & *Barbarossâ*, in Salentinos exscenderat. Ibi *Castrum* opidum arcemque, vicinum Hydrunti, subito terrore in deditionem acceperant, incolis & ipso Domino *Mercurino* salutem & libertatem pactis. Sed barbari, & præsertim nauales socij, nihil pensi habentes, omne maleficium inferre; & idoneæ ætatis captiuos, cum ipso *Mercurino*, ad classem deduxêre. *Lustibeius* tamen, non dubiâ perfidiæ infamiâ, ad minuendam, *Mercurinum* liberauit: ceteros paullò pòst ipse *Soleimanus*. qui inter grauiores curas, *Corcyram* Venetorum obsidens, audito rem parùm bonâ fide cum *Castrensibus* gestam; ingenuo pudore perfusus, statim conquiri captiuos omnes iussit, & in naues impositos, ad penates suos remitti. Ipsos quoque præcipuos auctores supplicio affecit, non hîc tantùm Fidei amator & cultor. XII.

Nam & in Pannoniâ, cùm Budam cepisset, metu vacuam, eiusque arcem oppugnaret, in quâ Germanus miles, eique præfectus *Thomas Nadastus*, curabant: ille quoque metu perfusus, colloqui cum hostibus cœpit, & de arce dedendâ pacisci. Quod ægrè *Nadastus* ferens, ipse plenus animi & constantiæ, compescere conabatur, & diremptis colloquijs tormenta verti in hostem iubet. Enimuerò hîc illi ignaui ad scelus etiam versi, ipsum in vincula conijciunt, & frustrà reclamante & minante, rebus corporibusque suis saluis, arcem dedunt. Intrant barbari, isti exeunt, vt pacti erant: sed cùm *Nadastum* vinctum repperissent, & rem, vti erat, ex ipso auditam, ad Imperatorem suum detulissent; ille perfidæ ignauiæ obiratus, statim immissis in abeuntes Genitzaris, omnes interfici iubet: ipsum *Nadastum* vinclis liberatum, & ad se adductum, laudat & liberali stipendio inuitat, ac renuentem dimittit. XIII.

XIIII. Claudamus inclito exemplo, quod magnus rex Galliarum FRANCISCVS nobis donet. Ille *Carolum Quintum* nostrum, solâ fide regis & suâ fortunâ nixum, in Belgas & turbidos tunc *Gandauenses* properantem, sine copijs, pænè sine comitibus, comiter & regaliter excepit, apud se habuit, deduxit. Sermones inter eos varij, & de pace etiam fuerunt, donando ducatu Mediolanensi (vti iniectum erat) *Carolo* Regis filio. Sed cùm Cæsar iam apud suos, pacatique domestici motus essent; tardior in hanc rem videbatur, siue quia nec antè seriò cogitasset. Tum igitur vapulare multorum sermonibus regia comitas, aut credulitas. *cur non hominem, in quo rerum omne momentum, tenuisset? ecquando tam bella vmquam occasio? & inuidiæ aliquid aut infamiæ, pro tam spectabili vtilitate, subeundum fortiter fuisse. Saltem leges firmiores certioresque ei dixisset: nunc, quid nisi inanem gloriam apud vulgus, apud prudentiores risum quæsitum?* Neque nescijt *Franciscus*: &in conuentu procerum celebri, cùm alia in purgationem sui dixit, tum hæc ipsa in clausulâ: *Etiam si Fides toto orbe exsuláret, tamen Regibus tenendam esse, qui eá solá, & nullo metu, cogi adstringíque possent.* Notabile dictum, & res sic habet. nos alios Lex aut Pœna coërcet, Principes solus Pudor aut Fides.

XV. Quid claudam? Gallus rex alium eius gentis, & vetustiorem subijcit, IOANNEM *Primum*, qui ingenti clade ab *Eduardo* VValliæ Principe victus, captusque, in Angliam abductus fuit. Ibi quattuor annis in custodiâ liberiore habitus, ad suos redijt, certis conditionibus cum hoste depactus. quæ tamen cùm grauiores subditis viderentur, nec ciuitates Anglis dedendæ, facilè nouum iugum præsidiumque admitterent; ipse placando hosti, & fidei testandæ, iterùm in Angliam traiecit, ibique ex morbo decessit. Clade acceptâ famosus, sed sic latâ clarus, & fide clarissimus.

XVI. Sed heus vos, date veniam boni Reges & Principes, ac liceat illustri choro vestro seruile nomen inserere: non maculam, sed lucem & splendorem merum, quatenus hîc quidem spectabuntur. Nam & Fidei illorum in dominos aut patronos mirifica exempla sunt, nec nisi cum virtutis damno silenda.

lenda. *Hasdrubal* in Hispaniâ res gerebát, & magnam eius partem vi aut astu subegerat: sed cùm nobilem aliquem Hispanum interfecisset, SERVVS natione Gallus id non tulit, & mortem Domini certâ suâ morte vindicaturus, *Hasdrubalem* occidit. Rapitur, torquetur, cruci affigitur: inter omnia mala eo vultu, vt ridentis etiam speciem præberet, expletâ vltione, sui securus.

M. Antonius inter Romanos oratores, & in dignitate viros, XVII.
nobilis fuit: atque is fœdo crimine (puto falsò) incesti publicè postulabatur. Accusator SERVVM maximè in quæstionem flagitabat, quem dicebat præluxisse hero suo ad flagitium eunti, & laternam prætulisse. Aderat ipse seruus, cùm hæc in iudicio dicerentur, & videbat rem ad suam pellem, quod dicitur, suósque cruciatus pertinere. Addo, quòd iuuenis erat, imberbis, & in ætate adhuc minùs aut patienti, aut constante. Tamen cùm domum ventum esset, & herum suum animi anxium videret: *Quid diffidis here?* inquit. *In meo robore & constantiâ, si vis & expedit, spem audacter pone. nullus metus, cruciatus, mors me adiget, vt te & honorem tuum prodam. Minùs arcto vinculo anima hæc corpori illigata est, quàm affectus tibi: nihil diuidet, nullus dolor aut carnifex vocem lædendi tui ex ore isto extorquebit. Adeò non diffugio, deposco hoc certamen, in quo tibi annis tiro, animi veteranum robur probem.* Erexit, & fiduciæ impleuit *Antonium*: qui iterùm poscentibus seruum, præbuit. atque ille flagris virgisque laceratus, eculeo impositus, laminis adustus, mirâ patientiâ perstitit, & omnem vim accusatorum fregit atque elisit. Accessit facundia *M. Antonij*: sed heus, quæ tanta, vt hunc conditione seruum animo heroëm satis celebret?

Quid ille *Vrbinij Panopionis* SERVVS? qui cùm proscri- XVIII.
ptus in villâ suâ Reatinâ latêret, nec satis latêret (alij serui prodiderant:) ecce aduenientibus militibus, ipse vestem heri subitò induit, suam illi dedit, anulo etiam in digitum inserto: atque ita, hero per posticum emisso ipse in lectulum se reposuit, & pro illo occidi fortiter passus est. Citò id dictum: non tam citò suscipi, aut susceptum fieri, verus iudex dicet.

Magna fides, quæ vltima est, & postquam nec gratiæ, nec vitæ, vltrà locus est.

XIX. *Antistij* verò *Restionis* SERVVS (qui & ipse miserabili illo Triumuiratus tempore, inter proscriptos erat) ad fidem ingenium quoque adiunxit. Nam fugiētem suum herum, & vt putabat, ignotum assecutus est, & apprehendit: primò territum, quoniam hic erat stigmatum perpetuâ iniuriâ ab eo affectus, eôque in re trepidâ vindictam timebat. At ille primùm confidere eum iussit. & *Ego te lædam,* inquit, *qui tot annos aluisti, benignè fecisti? absit. nec ista stigmata plus apud me possint, meo merito imposita, quàm vetera tua beneficia in nec meritum collata. Quòd seruiui, & seruio, fortunæ iniuria est; tuum beneficium, pressum non oppressisse. Diuinitas hunc ordinem rerum disponit, & pareo: tu confide, tibi quoque parco, & scis quomodo? vel vita huius periculo tuā seruabo.* Dixit breuiter fideliterque. & herum in speluncam abduxit, atque ibi ex operis & mercede diurnâ aliquamdiu aluit. Sed cùm milites, omnia ob præmium rimantes, ad speluncā quoque, aliquid suspicati, tenderent; ille subitò senem viatorem abreptum occidit, & exstructo rogo superiecit. Superuenientibus in re militibus, & ferociter rogantibus *Quid ageret? Quin,* inquit, *scelestum meum herum interfeci, & crudelitatis huius ab eo* (stigmata ostendebat) *pœnas exegi.* Persuasit, & herum seruauit.

Singulorum hæc fides, plurium illa simul in eâdem proscriptione. Nam *Pomponius*, audaci astu, arreptis insignibus Prætorijs, ipse in prætextâ, serui instar lictorum, & cum fascibus exculti, vrbem mediam transiēte: arctiùs dominum stipantes, ne ab obuijs posset agnosci. Ad portam sumpsit conscenditque vehiculum publicum, vt Prætor, & per totam Italiam sic incessit, quasi legatus à Triumuiris ad Sex. Pompeium iret: itaque & triremi publicè præbitâ in Siciliam, certissimum miseris tunc portum, transmisit. In tot hominibus, tot occasionibus & locis, admiranda plurium fides, & mente magis quàm stilo pensanda.

XX. Addatur his non seruus, sed cliens *Roderici Dauali*, Magistri equitum in Hispaniâ. Is *Rodericus*, cum alijs aliquot, postulatus maiestatis fuit, & litterarum ad *Josephum* regem

M. CCCC. XXIII.

Maurum

Maurum ſcriptarum, quaſi patriæ prodendæ. Plura exemplaria prolata, & res in conſilio Regis cognita, atque ipſe alijque damnati. Hæſit in herili iſto crimine ALVARVS NVNNIVS FERRERIVS, Cordubæ natus: qui Præfectus aulæ & domui *Dauali* erat. Sed is ſtrenuè ſe herumque defendens, non priùs quieuit, quàm falſas litteras oſtenderet, earumque auctorem *Ioannem Garſiam* conuinceret ac damnaret. Et ipſe quidem ſe expediuit, ſed magni illi manſère exſules: cùm ecce *Ferrerius*, ad heri egeſtatem ſubleuandam, omnia bona ſua (quæ beneficio patroni acceperat) diuendidit, & *octo aureorum millibus* confectis, textrinæ lignis excauatis ea indidit; atque aſino impoſita, agente in viliore veſte filio, clàm ad *Daualum* miſit. Dignus, quem illuſtriſſima ea gens etiamnunc in memoriâ & laude habeat, & poſteros, ſi qui exſtant.

CAP. XIIII.

DE MODESTIA IN SENSV.

Hanc Principi decoram, & vtilem eſſe.

DIximus três virtutes & commendauimus, planè Regias, & quæ in publicum ſpectant: ſunt aliæ velut Priuatæ, quæ magis ipſum. Inter eas Modeſtia, quæ vario adſpectu Principi adſumenda. Primùm, quia omnes homines decet ſubmitti, & ab Arrogantiâ fugere, ſcopulo virtutum. Sed magis Principem, qui in alto eſt, & cauſſas plures ſiue occaſiones Superbiæ habet. Natura quidem hæc corrupta eò vocat, & vani aut tumidi per eam ſumus: quid cùm Fortunæ ille ventus obſecundat, & vela implet? auferimur. Adde Educationem, quæ in aulis mollitet, indulgentet, ſplendidè habentur; obſequia & demiſſio omnium, etiam apud pueros: quî non inflentur? Denique Adulatio accedit, ô Aulæ certa peſtis! blandiuntur aſſiduè, & laudant, honoribus ac titulis afficiunt, id eſt dementant. Non iure ſic loquar? vide *Alexandrum* illum, à tali patre, tali præceptore: faſtidit homo eſſe, nec iam *Philip-*

pi, sed *Iouis* filius audit. *Iulius Cæsar*, ille animi & ingenij magnus, impingit: & omnium victor, Adulationi succumbit. Voces emittit, *Debere iam homines consideratiùs secum loqui, ac pro legibus habere quæ dicat*. Itáne pro legibus omnia dicta? difficile est credere, virum talem sic elatum & ablatum. *Caligulam, Domitianum, Commodum* omitto, & hæc portenta: qui palàm salutari & haberi, *Dominus Deusque noster*, volebant. Vide an temerè ad Modestiam vocem: & quæ hodie peccentur, non dicam. Caue, caue Princeps: & cogita supra homines te, sed hominem esse. Quamdiu autem esse? mors imminet, & æquabit. Quamdiu etiam esse? tristis aliqua sors imminet, & demittet. Regnas? potes subijci. Dominaris? potes seruire. Quidquid altè se sustulit, oppòrtunum est ad casum. Seneca noster: *Nulli Fortunæ minùs benè, quàm optimè creditur. aliâ felicitate, ad tuēdam felicitatem, est opus.* (De breuit. vit. cap. XVII.) Vidésne histriones in scenâ, personam Agamemnonis aut Priami gerere: & mox, cùm fabula peracta est, ad habitum & sortem veterem redire? Date veniam Principes, tales estis. Deus personam in orbis theatro hanc imposuit: sustinete, agite, sed qui introrsim & apud vos sitis, cogitate. Choragus ille est qui dedit ornamenta: & nisi refertis ad eum, aufert. Huc vocant magnorum regum Dicta, vel Exempla: & vtraque ex magnâ copiâ, cum dilectu quodam, habe.

I. SARDANAPALVS rex Assyriæ à delicijs, & purpuratâ, vt ita loquar, vitâ innotuit. tamen idem ab ebrietate longâ sobrius, sepulchro incîdi curauit symbolum, quod ad Modestiam altissimos vocet. Erant digiti duo, qui collisi inter se * crepitum edebant: signantes, omnia regna, omnia votiua aut magna, NEC TANTI esse.

(* ἀποκρότημα.)

II. Sine alijs verbis ille hoc docuit: at ARCHIDAMVS Spartæ rex paucis, & pro Lacone. *Philippo* enim Macedoni, post victoriam ad Chæronéam, quâ libertas Græciæ concidit, insolentiùs se efferenti, scripsit: *Metire vmbram tuam, nihilo reperies auctiorem.* O sapienter! Quid attollis te in hostibus victis, in finibus propagatis? tibi nil accessit. Numquid animo? curæ maiores, aut metus. Numquid corpori? *metire vmbram*, videbis.

Sensit

Sensit ipse PHILIPPVS, cùm aliquando in palæstrâ, inter luctandum, prolapsus surrexisset, & corporis vestigium in arenâ vidisset: *Papæ*, inquit, *quàm paruam terræ partem sortiti, orbem appetimus!* III.

SEVERVS Imperator Romanorum, diu in ambitione, & ob eam bellis, senio confectus ac moriturus, vrnam ad se deferri iussit, in quâ cineres (prisco illo more) erant recondendi. Et diu contrectans & contemplatus, vocem misit: *Tu virum capies, quem orbis terræ non capit*. Ita, ita.—— *mors sola fatetur, Quantula sint hominum corpuscula*. Attollere in vitâ, manus & spes ab Oriente ad Occasum mitte: illa contrahet, & te intra te coget. IIII.

Seuerus hoc sub mortem: diu ante eam MAXIMILIANVS *Primus* Imperator *Austriacus*. Nam ille memor fragilitatis huius, triennio (alij biennio) ante morbum, non solùm mortem, capulum funebrem è querno ligno, arcæ viatoriæ inclusum, circumferri secum iussit: cauitque testamento, vt exanimum corpus suum, rudi linteo inuolutum, sine vllâ exenteratione, illi imponeretur, naribus, ore, auribusque viuâ calce oppletis. Quid sibi voluit magnus vir? nisi monumẽtum illud assiduè in oculis habere, quod diceret, *Cogita mori*. quod ampliùs diceret, *Quid te dilatas & extendis? quid multa possides, plura appetis? Quem tot prouinciæ & regna non capiunt, loculus iste capiet*. Cur autem & calcem cauis illis partium immisit? en aromata quibus condiretur! Sed hoc spectauit, vt corpus putredini natum, eâ quoque exedente & consumente materie, citiùs consumeretur, & iret in suam terram. *Maximiliane*, magnus fuisti! & res tuæ dicunt, tum & hæc circa mortem. V.

Sed ampliùs, ille idem, pluribus diebus ante mortem nil nisi *Maximilianus* appellari voluit. quod imitatus nepos eius CAROLVS, cùm raro & miro exemplo, Imperio se vltrò abdicasset. & in filium, iam validum æui & animi, curas contulisset. Secessit enim in Hispaniam, & in Diui *Iusti* monasterio, septem à *Placentiâ* milliaribus, se abdidit, cum duodecim dumtaxat familiaribus, Deo & quieti vacaturus. Interdixit autem, aliter se quàm *Carolum* appellari; *Cæsaris* atque *Augusti* VI.

illa

illa nomina, cum rebus animo exuens, & totum hoc honorari contemnens.

VII. Sed inter mundanos istos externosque Principes, fas sit locum dare & Ecclesiæ Principi ac capiti, CLEMENTI *Quarto* natione Gallo: qui incredibile est, quàm se in summo illo culmine modestè gesserit & temperanter. Ante Pontificatum Iurisconsultus fuerat, & filias ex vxore susceperat duas. Harum vni in monasterium collocatæ, non nisi *triginta libras* Turonenses semel dedit: alteri quæ maritum habebat, *trecentas*, loco dotis; idque hac lege, nequid vmquam plus peteret. Nepoti quoque tria Beneficia, vt loquimur, habenti, optionem detulit vnum retinendi, cetera statim dimittendi. Mirantibusque & instantibus amicis, vt & illa permitteret, & alia daret; in claram hanc vocem erupit, *Non esse dignum Petri successorem, qui plus cognationi, quàm pietati largiretur*. Exstat epistola viri sancti ad nepotem quemdam suum, ab Antonio

In Onufrio. Augustino prouulgata, in quâ & voces & sensus videre est, ab ipsâ modestiâ conceptos.

VIII. Sed CANVTI etiam Anglorum regis insigne ad Modestiam documentum est. qui cùm obsideretur ab Adulatoribus, id est coruis aulicis, & sortem eius attollerent, dicerentque omnia seruire, & *ad nutum eius vultumque* (verba Annalium) *conuerti:* ille fœdam adulationem sic expressit. Spectantibus ijs, sedem regiam in litore maris posuit, in ipso accessu eius & fluxu. Tum dixit: *Tu mare ditionis meæ es; & terra, in quâ sedeo, est mea. Impero tibi & denuntio, ne in terram meam ascendas, nec membra, nec vestem domini tui madore perfundas.* Ille dixerat, mare tenorem suum tenebat, veniebat, alluebat. Tum resiliens: *En*, inquit, *quàm ego omnibus imperito! Quin sciant omnes, qui terram incolunt, vanam & falsam esse regum potentiam: atque vnum eo nomine dignum, qui verè imperium inhibet cælo, terræ, mari*. Neque intra verba Modestia hæc stetit. in omni actione talem se præbuit, atque adeò coronam vltrà in caput non admisit.

IX. Hæc inuitent & excitent, sed Mutationum exempla quæ addam,

addam, fortius etiam percellant. Quot enim ea sunt? & quàm paucis Fortuna currum à carceribus ad metam, sine offensâ aut euersione, perduxit? In omni æuo, & in omni orbe occurrent. In Ægypto SESOSTRIS rex hoc didicit, & imbibit. Victor erat vicinorum, & imperium longè protenderat: sed & animum euexerat, & quattuor reges, equorum vice, currui suo subiungebat, quo vehebatur. In eo cùm sublimis sederet, regum illorum vnus capite reflexo identidem rotam currus aspiciebat, & capi ac pasci videbatur. Quid rei sit, Sesostris rogat: ille liberè, *Intueor volumen hoc assiduum rotæ, in quâ vicissim ima summa, & summa ima fiunt: quod exemplum capio, & applico nostræ fortunæ.* O benè! potuisset tamen addere, *& tuæ.* sed Sesostris ipse fecit, & statim illos à iugo, se à fastu liberauit.

SOLONIS etiam monitum tale, sed non apud talem: neque doceri, nisi malo suo, aptum. Apud CROESVM erat Lydiæ diuitem illum regem. qui Solonem comiter, vt peregrinum, excipiens, & gazam omnem atque opes ostentans, *Et quid videtur? habes dicere hominem me beatiorem?* Habeo, inquit Solon: & *Tellum* quemdam, hominem modicæ sortis, sed in eâ quietum, nominauit: tum & duos alios, qui vitâ benè actâ essent defuncti. Risit Crœsus: *& nos quo loco sumus? Haud dixerim,* ait Solon. *nec fas beatum etiam censere, qui in his vitæ fluctibus iactatur, donec sit in portu. Nónne tempestas interuenire potest, & turbo qui euertat?* Nec sic hominem docuit, sed fecit mox Cyrus. Nam ille acie victum, & vinctum, rogo imposuit exurendum. cùm Crœsus clamare incœpit, *O Solon, Solon!* Miratus Cyrus, rogari iubet, *Quem in extremâ illâ sorte hominum deorúmve inuocaret?* Dixit, *Solonem sibi in mente esse, qui sapienter monuisset, non fidere præsenti fortunæ, nec beatitudinem ante finem vindicare. Risi,* inquit, *nunc probo & miror.* Probauit & Cyrus. statimque ad modestiam etiam ipse flexus, liberari Crœsum iussit, & in amicos transscripsit. X.

Addamus quamquam æuo dissitum, sensibus exemplum assitum, GILIMERIS regis in Africâ Vandalorum. Diu felix fuerat, opes, terrasque victorijs quæsiuerat: vertit se Fortuna, & XI.

Belisarius à Iustiniano Imperatore missus, cum exiguâ manu, hominem euertit. Acie igitur victus, fugit in Numidiæ excelsum montem *Pappum*, atque illîc obsidione aliquamdiu toleratâ, desperans ad *Pharam* misit, qui mandato Belisarij obsidebat, actum super deditione, simulque petitum, *Panem sibi mitti, spongiam, & citharam*. Panem, fami releuandæ; spongiam, siccandis oculis; citharam, leniendo animo. Dedit ea Pharas, & mox sese Gilemer. qui ad Belisarium deductus, nil nisi risit. Desipere eum è cladibus homines censebant: vera sapientia erat, quâ incerta hæc rerum, vsu edoctus, ridebat. Idque apertiùs in ipso triumpho ostendit. cùm per pompam Byzantij, ad *Iustinianum & Theodoram* coniugem in sublimi solio sedentes adductus, hoc tantùm effatus est, *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas.* O bone Giliiner, felix tua infelicitas, quæ mentem hanc dedit! nec vita deinceps infelix, quam in Galliæ angulo priuatus quietusque duxisti.

XII. In eâdem Africâ, sed vetustiore æuo, non alium regem video vinci, capi, triumphari? IVGVRTHA is fuit, Masanissæ nepos, opibus & ingenio validus, sed tamen à Mario deuictus. Romam ducitur, & post triumphalem illusionem in carcerem coniectus, veste spoliatur, inaures, quas more gentico ferebat, detrahuntur, sic ferociter, vt partem imam auris senserit auelli. Tum denique nudus in carcerem infimum abiectus, tætrum & horridum, *Papæ*, inquit, *quàm frigidum est vestrum balneum!* atque inibi fame obijt.

XIII. Quid Rex è Macedoniâ PERSES? is quoque victus à Romanis, & animo fractus, ad religionem templi in Samothrace confugit: quasi sacra tueri possent, quem non arma. Intutum igitur asylum: fraude vel vi eductus est, & cum vxore & liberis ad *Æmilium Paullum* Consulem perductus. Ibi solutus in lacrimas, & humiles preces, ad genua etiam se submisit: miserante Paullo, & simul indignante, quòd homo sic vilis & degener victoriæ suæ decus delibaret. Triumphatus deinde est, cum duobus filijs, & filiâ: ipse in carcere, & duo mortui: tertius seruatus, quid nisi iterùm ludibrium? Regia illa stirps primò fabrili arte vitam tolerauit; & vsu iam Latini sermonis

nis

nis aliquo, ſcriba & aſſecla magiſtratuum fuit. Vbi es Confidentia, aut Superbia?

Ante illum, & maior illo PHILIPPVS, eiuſdem Macedoniæ rex, & *Magni* pater, quàm ſenſit infidam ſortem? Græciam ferro vel auro ſuam fecerat, ſpes in Aſiam mittebat: & iam conuentus indictus erat, vbi caput & Præfectus eius belli legeretur. Quem vt celebriorem lætioremque faceret, nuptias in eum contulit filiæ ſuæ *Cleopatræ*, cum *Alexandro* Epiri rege. Ludi & theatra parantur, etiam ſacra & duodecim Deorum ſtatuæ in pompâ ferendæ: quibus ipſius (ô cæca mortalitas!) decimatertia adderetur. Quid lætitiæ aut gloriæ abeſt? diuturnitas. & dum ſecurum ſe putat, & theatrum ingreditur, *Pauſanias* ex amicis (& hoc inopinatum) à tergo conſecutus interficit. Vis iterùm inopinatum? conſcendit ille celerem equum, & euaſerat, niſi pes eius in vite adhæſiſſet: vbi à ſatellite Philippi confectus eſt. XIIII.

Sed quid ego talia memorem? vna illa Græcia, præſertim à *Conſtantino Magno*, qui imperium in eam tranſtulit, tot exempla caſuum iſtorum det, vt non ſit opus alio theatro. Quid in Italiâ? ab *Auguſto* ad eundem *Conſtantinum* numerantur IMPERATORES *quadraginta tres*. Diſpice. vix decem ex iſtis certò dabis, qui ſuâ morte ſint defuncti. Alios ferrum, venenum, laqueus abſtulit: à filio, fratre, vxore, amico, inimico: quid niſi ſingulos iuſtæ tragœdiæ argumentum? XV.

Iam & fati alia genera miſeranda. POLYCRATEM in cruce mori video, BAIASITEM in caueâ, DIONYSIVM in ſcholâ, BOLESLAVM Poloniæ in culinâ. Quid ANTIOCHVM Syriæ, nónne à latronibus occiſum? PYRRHVM à fæmina? HENRICVM nuper Galliæ à monacho? XVI.

In ſolâ Hiſpaniâ tria hæc demus: & quartum alij. HENRICVS *Primus* puer ſceptrum ceperat, nec diu tenuit, poſt biennium miro caſu, & verè caſu, ſublatus. Nam dum Palentiæ, in areâ domus, cum æqualibus ludit, tegulæ lapſæ ictu repentè caput comminutum. & ex vulnere vndecimo pòſt die obijt. IOANNES itidem primus, in flore rerum & ætatis (annum *tri-* XVII. ∞.CC. XVII. ∞.CCC XC.

gesimum tertium agebat) dum equum iuueniliter calcaribus incitat, & ad cursum admittit, cum eo labente lapsus, inibi exstinctus est. Magis tragicum est de PETRO. qui cùm aliquamdiu sæuiter, & multâ procerum cæde, regnasset, *Henricus* frater arma in eum cepit; & auxilia è Galliâ etiam conduxit. Pugnatum acriter, quàm odijs pertinacibus, exitus docuit. nam victus *Petrus*, cùm in conspectum Henrici captus adductus esset, iste pugione faciem eius percutit: atque alter dum vindicare parat, fœdè colluctati, vterque ad terram prosternitur. Sed alijs quoque suppetiantibus Henricus superior, fratrem multis vulneribus conficit, & regnum capit. Nónne hoc Thebanum vetus illud par fuit? Quartum exemplum in mente habeo, nondum in stilo:

M.CCC. LXIX.

XVIII. In isto, quintum. & est SEBASTIANI nuper Lusitaniæ & Indiarum regis, *Indole, proh, quantâ iuuenis!* sed Fata eum euerterunt, & ipsum regnum verterunt. Iuuenis erat, animorum plenus: & accedebant, qui etiam Pietatis specie illos tollerent, & arma in Mauros, exque ijs victorias, suaderent aut sponderent. Acrior stimulus *Mahumetes Abdalæ* filius, profugus è Fessæ regno; qui ius suum & amicos ostendebat, & largiter promittebat, exsulum ingenio & more. Ergo excitatur, & omnia parat, naues, milites, commeatus; præter consilia, quorum inops tunc & posteà fuit. Vetus regnum, & altâ pace, commouetur. insolens armorum nobilitas, & facta maiorum faciliùs, quàm sua ostentans. Additur & mercenarius miles: Dux nusquam, nisi in titulo & splendore regis. Mare transeunt, regna Fessæ & Marocci, vt destinant, occupaturi: sed rex illorum ex aduerso prodit, *Moleius Moluccus*, corporis æger, animo melior. Disponuntur acies, pugnatur, *Moleius* interest, etsi per ægritudinem vix in equo hærens. videt autem fluctuare suos aut fugere, & generosâ irâ in hostem ipse equum concitat, exemplo aut terrori futurus: sed proximi retinent, gnari virium. Quâre ita excanduit, quasi in ordinem redactus, aut proditus, vt gladio eos petierit; & mox animo linquens, in lecticam repositus, illîc in ipsâ acie obijt. Sed mira fides aut prouisio amicorum fuit. silentium de morte, cursus

ſus & recurſus ad lecticam eius, quaſi à viuo mandata peterentur: quæ res victoriam parti illi dedit. Nam Chriſtiani pauci in plures paullatim fatigari aut cedere, multi cadere: poſtremùm ipſe rex, qui in medijs hoſtium pugnabat, cùm videt omnia aduerſa, cinctum ſe ſine ſpe effugij, verba de pace aut deditione facere: ah, quàm ſerò! Hoſtes inuadunt, & occidunt, ſiue inter plures ignotum (& quidam aiunt regia inſignia ſibi detraxiſſe:) ſiue cognitum, ſed rixâ inter ipſos ortâ, quorum præda eſſet, per iram interemptum. Addunt, equeſtri ſellæ cadauer impoſitum, & in tentorium noui regis Afri (frater defuncti erat) delatum abiectumque oſtentui fuiſſe, donec à captiuis bonâ fide agnoſceretur. Ita ille obijt: & ſimul rex tertius *Mahumetes* exſul, qui fugere & fluuium vadare conatus, vorticibus ſiue voragine hauſtus merſusque eſt. O acerbi fati adoleſcens, quæ tuliſti, & quæ dediſti! nam tecum regnum corruit, & quod ſeorſim diu luxit ſplenduitque, velut radius redijt ad ſuum Solem.

Aſſiduus hic ludus: & ideò non ſit finis narrationum, niſi reprimam. quod facio: ſed vnicum inſigne exemplum Mutationis effatus, in quâ & manus carnificis interuênit. CONRADINVS imperatoriâ & regiâ ſtirpe iuuenis, vltimus Ducum Sueuiæ fuit. Pater ei *Conradus*, rex Neapoleos & Siciliæ; mater è Ducibus Bauariæ; auus, *Fridericus Secundus* Imperator; auia, *Conſtantia* filia *Ferdinandi* Hiſpaniæ regis fuit. Quàm amplum, & illuſtre hoc ſtemma! quos animos non faciat? quæ fata non promittat? Sed ſpes vndique deſtituit: & ſtatim à puero aduerſâ ſorte, regna Neapolitana & Sicula, iure debita, *Manfredus* patruus fraude inuaſit, vi tenuit. Cùm ille abijſſet aut pulſus eſſet, auctoritate Pontificis (*Clemens quartus* tunc erat, Gallici ſanguinis, & genti fautor) *Carolus Andegauenſis* aduocatur & inuadit. Quem *Conradinus* dum pellere conatur, copias contrahit, è Germaniâ in Italiam venit, multâ nobilium manu: inter eos, *Friderico* Duce Auſtriæ, cognato ſuo. Sed & Itali ſe iungunt, quidam ius eius, plures commoda vel affectus ſuos ſpectantes. Pugnâ cum *Carolo* commiſſâ, primò victor, denique vincitur: & fugit cum eodem *Fri-* XIX.

derico Austrio per ignotam Italiam, trepidi & agasonum habitu se occultantes. Ita Asturam ventum. vbi consilium capiunt nauis conscendendæ, & Pisas dirigendæ, sociam & fidam vrbem. Conueniunt cum nauiculatore, & iam in naui erant, sed panis & commeatus deerat, quem mittunt eumdem illum præstinatum. Pecunia etiam deerat: ergo annulum alter è digito detrahit, siue pignus nauiculario, siue pretio ab eo permutandum. Is annulus gemmam raram & æstimatam habebat: itaque aurifex miratus à sordido homine deferri, & suspectans, *vnde habeat*? quærit. Ille candidè, *A duobus iuuenibus, ingenui vultus & sanguinis, sed habitu & veste squallidis: neque vltrà se scire*. Defertur res ad Dynastam vrbis (qui tunc illi proprius erat) *Ioannem*, è gente *Frangipanum*: atque is ex euentu prælij, & famâ, tale suspicatus, nauem instrui iubet, adolescentes retrahi, & ad se duci. Dictum, factum: sistuntur, agnoscuntur: & putabant extra periculum se, quia extra hostile solum erant, esse. Aliter accidit prauitate, siue auaritiâ Dynastæ. nam is *Carolo* indicat: qui statim cum copijs terrâ marique aduolat, & captiuos suos Neapolim abducit. Quid exspectas? aliquid regium? pudor est Andegauensis stirpis aut macula, quod dicam. Diu deliberato concluditur, tollendos adolescentes, & publicè capite minuendos. Quid? vt sicarios aut prædones? qui ius suum repetierant? qui bellum palàm intulerant, & iure ac more gentium administrarant? Omnia in hoc facto sæuitiam & barbariem habent: etsi Pontificem etiam obtendunt, atque illum consensisse, aut suasisse. Alterum potest, vix alterum: sed æstimatio aliorum etiam esto, in re autem istud. Producuntur in scænam publicam, concursus ad tale spectaculum è totâ Italiâ, plerique omnes miserantur & illacrimantur; sed nemo, nisi inani fauore, iuuat. *Conradinus* animosè loquitur, *Carolum* accusat, se excusat: Deum vindicem inuocat, & ius suum in hæc regna *Hendrico Castellano*, amitæ suæ filio, donat. Huic rei tesseram, chirotecam exuit, abijcitque. Tum *Fridericus* primus ingeniculare iubetur, & caput inciditur: quod sublatum è tabulato *Conradinus* (quis sine motu audiat?) pectori appressum, deinde ori applicuit: & sortem miseram eius defleuit, cui auctor ipse esset. Tum

&

& ipſe in genua prouoluens, fortiter carnificem exſpectat: qui caput amputat. & cùm feciſſet, ſtatim alius hunc interficit, ne exſtaret qui iactaret generoſum illum ſanguinem à ſe ſublatum. Hoc vnum *Carolus* magno in ſpeciem animo: cetera feritatem habent. etiam illud, quòd ipſe ſpectator ſupplicij eſſe ſuſtinuit, in altâ quâdam turri occultus. Illi obierunt: nec diu victoriâ aut regnis *Caroli* poſteri gauiſi ſunt, & Hiſpani (an non morituri voce & voto?) eiecerunt.

CAP. XV.

DE MODESTIA IN CVLTV:

Et hanc conuenire, elegantiam aut pompam non conuenire.

ET præcipuum quidem eſt, animum ſic affectum eſſe: ſed vt corpore idem prodatur, quídni decorum ſit? Aurum, gemmæ, ſerica, non digna ſunt ornamenta magno Principe: & negotiator aliquis aut mango ea vſurpet. Quis etiam neſcit, Principi in mundo hæc eſſe? habet geſtatque, ſi velit; ſed maioris animi eſt, ſepoſuiſſe. Sanè egregios aliquot Principum ſic factitaſſe video, & plebi virtute eminuiſſe, cultu conſenſiſſe.

AVGVSTVM apud Romanos: de quo Suetonius. *Inſtrumenti eius & ſupellectilis tenuitas apparet etiamnunc, reſiduis lectis atque menſis, quorum pleraque vix priuatæ elegantiæ ſunt. Ne toro quidem cubuiſſe aiunt, niſi humili, & modicè inſtrato. Veſte non temerè aliâ, quàm domeſticâ vſus eſt, ab vxore, ſorore, & filiâ neptibusque confectâ.* Vt alia omittam, vide an veſtis illi trans mare petenda, qui non niſi domo ſumptam, & confectam, geſtauit. I.

ALEXANDER *Seuerus*, planè inter bonos Imperator, gemmas lapilloſque omnes, quos in Palatio repperit, vendidit: addens, *Gemmas viris vſui non eſſe*. Idem nec apparatu, nec pom- II.

pâ

pâ multùm vtebatur, hoc vſurpans: *Imperium in virtute eſſe, non in decore.*

III. Quod ſenſit ſanè AGESILAVS, Spartâ dignus rex. qui iam ſenex in Ægyptum *Tacho* regi ſuppetias iuit. Nauibus vehebatur: & cùm appropinquaret, ingens Ægyptiorum turba in portum ſe effudit, ad celebrem ducem ſpectandum. Præceperant animo magnificum virum, veſte, comitatu, ipſo corpore ſpectabilem: at ille prodijt cum vili palliolo, par gregalibus, & nec aſpectu verendus, niſi ſiquis noſſet. Itaque palàm cœpit contemni, aut irrideri: *Hunc eſſe, qui res lapſas inſtauraret? anchoram ſuæ ſpei? Omnino iactatum illud in eo verum conſpici, Montes parturire, murem naſci.* Hæc & talia plebecula: ſed plebecula. virum & ducem ſe mox exhibuit, non parem famæ, ſed maiorem.

IIII. Talis in eâdem Græciâ PHILOPOEMEN, quem ſcitè & verè dixit aliquis, *Vltimum Græcorum*. Poſt eum, vix ſanè alius magnâ virtute, & laude fuit. At hic & corpore parùm decens, & cultus omnis negligens fuit: ac dedit ſanè modeſtiæ huius (ſed apud fœminam) pœnas. *Megara* ibat, & præmiſerat nuntiatum amico cuidam, affuturum ſe veſpere, & hoſpitem conuiuamque ei futurum. Gauiſus ille, vt cocti aliquid eſſet, rectâ ad forum properat, vxori denuntians, vt domi interea pararet, verrat, ſternat: & quæ tanto hoſpiti conueniant. Illa fatagit; & *Philopœmen* opinione maturiùs adeſt, & comites poſt ſe reliquit. Salutat hoſpitam. illa reſalutat: & de cultu eius & corpore ſuſpicata antecurſorem aliquem eſſe, & ex famulitio: *Heus tu*, inquit, *feſtinamus. adde manum & adiuta, atque hæc ligna mihi ſcinde.* Vnà porrigit ſecurim: & facit opus ſedulò *Philopœmen*, donec amicus de foro ſuperuenit, & attonitus, *Quid hoc rei eſt Philopœmen? ita te & me dedecoras?* Ille ſubridens, *En pœnas*, inquit, *vultus & cultus mei luo.* Adeò non indignatus pro ſeruo ſe habitum, vt vltrò iocatus in ſe ſit: & credo materiam bellam ſermonum eâ die, hoc factum fuiſſe.

V. RVDOLFO noſtro Auſtriaco non aliter Moguntiaci euênit, &

& à pari causâ. Nam vestitu, nihil à plebeio differebat. Manè igitur egressus solus (& aura frigidior erat) videt in pistoris domo carbones de fornace recentes, ignitosque. Intrat fidenter, adsistit, calefacit: cùm mulier eum adspicit, & ex vestitu æstimans, *Heus*, inquit, *mi homo, parùm decet vos ad mulierculas, & in alienam domum sic venire*. Rudolfus, *Mea mater, miles sum, qui meas res in obsequio & comitatu Imperatoris contriui: at ille parùm benignè me nunc habet, nec pro spe aut meritis muneratur*. Mulier ad illud Imperatoris nomen cœpit stomachari, & multa mala in *Rudolfum* dicere: *Quin iste vir est*, inquit, *qui nos & nostra perdit, pauperum scopulus & exitium. Meritò hæc vobis eueniunt, qui adhæretis & sequimini: atque vt plura eueniant, opto*. Rudolfus delectatus procaciâ mulierculæ, *Sed mulier*, inquit, *de me missum face: vos propriè quâ re læsit?* Ibi mulier exclamare, *Illéne? qui omnes pistores huius vrbis, lautos satis anteà, fortunis euertit: nec facilè resurgemus. At tu bone vir fabulari desine, nec vltrà molestiæ aut impedimento nobis esto. abi*. Aliquid voluisset etiam Rudolfus, sed illa Amazon vas aquarium in prunas accensas iecit, & fumo, vapore, cinere perfusum eiecit.

Sed iste cultus eius priuatim, & non publicè fortasse fuit. VI. Publicè? vide. Quis dies lætior, & magis pompæ aptus, quàm cùm victum *Ottocarum*, Boëmiæ regem, ad se vocatum excepturus erat, & fidem ab eo (Homagium dicimus) accepturus? Ille venit cum magno & splendido comitatu: viri & equi auro, gemmis, serico nitebant. Dictum Rudolfo, aduentare: & sedulò à quibusdam additum, *Pararet se, veste & cultu ornatiore & Imperatorio, talem regem admissurus*. Rudolfus renidens: *Imò rex Boëmiæ*, inquit, * *griseam meam vestem* (verba fuerunt) *sæpè derisit: nunc ipsum vestis mea grisea deridebit. At vos arma & equos expedite, & accincti instructique, vt ad pugnam, state. Decus Teutonicorum armorum, non vestium, aduenis istis ostendite: hoc me vobisque dignum est*. Dixit *Rudolfus*, neque aliter fecit. *Ottocarus* illi vili cultui se & aurum suum submisit, & ad genua accessit: non sine ludibrio etiam. cùm Imperator iussisset tentorium, in quo res gerebatur, subitò pan-

* *Leucophæâ* Græcis: *cineream*, aut *murinam* Latinis.

di & reuelari, vt ab omnibus geniculans *Ottocarus* conſpici poſſet.

VII. CAROLVS *Quintus* Imperator, vt ſanguinem ab eo, ſic hanc virtutem traxit. In omni vitâ modicus, vel potiùs tenuis, in cultu fuit. quod notarũt Itali, & mirati aut calumniati ſunt, in primo eius & ſollenni ingreſſu Mediolanum, Inſubrum vrbem. Ciues nouo domino omnia iuſtruxerant, plateás aulæis, tabulis, frondibus, ſeſe quiſque veſtibus exornauerant: vmbella aurea parata, quæ ingredientem tegeret. cùm ille & Imperator, & non ſemel Rex ac Princeps, in laneâ atrâ penulâ, & vili pilleolo, ſub eam ſe dedit. Videbant eum, & requirebant: matronæ præſertim, & virorum vaniores. qui trabeas, & illuſas auro veſtes, & fulgentes in capite & collo gemmas exſpectabant.

VIII. O quàm diſpares iſti à Græcanicis Imperatoribus, quos luxus & deliciæ ad cultum vix virilem traduxerunt! In quâ re lepidum eſt, quod *Nicetas Choniates* denarrat de ALEXIO ANGELO, Principe Byzantino. Erat in Italiâ tunc *Henricus Quintus* Imperator, filius *Frederici Ænobarbi*, qui Siciliâ & Neapoli ſubiectâ ſpes ſuas longiùs porrigebat, & Græciæ imminebat. Miſit igitur legatos, qui magnum auri pondus poſcerent, velut tributi nomine: aut ſi negaretur, cauſſam belli. *Alexius*, quem dixi, audito aduentu exterorum, vt opes ſuas & ſplendorem ijs oſtenderet, & oculos veneratione aut metu præſtringeret; iuſſit ſuis omnibus quàm ornatiſſimos adeſſe, auratos, gemmatosque: ipſe autem à capite ad calcem nil niſi ſplendor, & nitor erat, rarum vel in exemplo aliquo ſpectaculum. Veniunt legati, ſed Germani, id eſt viri. qui tantum abfuit (ait Nicetas) vt ſpectaculo eo ad metum mouerentur, vt contrà ad cupidinem: & nihil magis vellent, quàm cum iſtis quamprimùm ad manus venire, effæminatis, nec niſi ad prædam natis. Cùm interim Græculi etiam accedentes eos cubitis tangebant, & digitis præibant, vt *Imperatoris veſtem & gemmas aſpicerent: quibus ille, vt floridum aliquod pratum, aut Alcinoi hortus, variè nitebat. En*, aiebant, *vel in mediá hieme, Veris opes & gratias vſurpate, & oculos ijs paſcite atque hilarate.* O belli

N. C. XCVII.

para-

parasiti! & quid ad hæc Germani? *Nihil capi aut affici se istis muliebribus spectaculis aut ornamentis. atque adeò iam tempus esse, vt his sepositis Graculi ferro aurum commutarent. Nam si irriti legationis suæ redirent; pugnandum ijs cum viris esse, qui non vt prata lapillis niteant, neque vestibus variegatis, vt pauones, glorientur: sed qui veri Martis alumni, flammas nitoremque ex oculis in acie iaciant, & quorum sudor splendidis guttis defluens referat margaretas.* Hęc nostri Germani ad Græcos, iam verbis terrefactos: quid si ad rem ventum fuisset? Et fuisset, nisi *Henrici* mors subsecuta consilia hæc & incepta turbasset.

CAP. XVI.

DE MAIESTATE:

Et saluâ Modestiâ posse assumi.

NEque enim inter se hæc pugnant, & conuenientia est etiam inter specie dispares virtutes. Appello autem *Maiestatem,* venerationem aliorum animis insitam, cui à magnitudine est origo. Et ipsum etiam nomen Maiestatis est à Magno. Ouidius decenter aperit:

Donec Honos placidoque decens Reuerentia vultu
Corpora legitimis imposuere toris,
Hinc sata Maiestas.

Proles igitur est Honoris & Reuerentiæ, sed & matrem siquis horum dicat, non aberret. Origo ei præcipua ab internâ magnitudine, id est virtute: etsi externa etiam species, gestus, cultus, aliquid addunt. Orientales in his talibus magis curiosi aut affectati: minùs Europæi, & veteres Principes diademate & purpurâ ferè contenti fuêre. Hodierno æuo, illis abolitis, sceptrum & corona successerunt. Parùm est. arbitraria sunt: leue adiumentum ad maiestatem, nisi aliunde ea adsit. Sunt & insignia quædam nouitiæ inuentionis, vt Aurei velleris, Conchæ S^ti Iacobi, & talia: è quibus primum, omen habuisse videtur aut præsagium plusquàm Iasoniæ nauigationis, quâ

nouus orbis, & in eo aurum, sunt retecta. Aliquid & Aulæ pompa, & ministeriorum varietas aut copia, item satellitium huc faciunt: & *Iulianum* Imperatorem, vulgò *Apostatam*, culpatum in his memini, qui sustulit aut recidit: ὅτι (ait Socrates) παυμένη ἡ ἐκ τοῦ βασιλικοῦ πλούτου τοῖς πολλοῖς ἐγγινομένη κατάπληξις, εὐκαταφρόνητον ἐποίει τὴν βασιλείαν: *quoniam cessante admiratione opum & potentiæ, quæ plebeis animis hoc aspectu inseritur, vilem & contemni facilem reddidit Principatum.* Plebeium iudicium est, nec magni hæc momenti: magis mores, si ij compositi & graues. Talem *Periclem* Plutarchus describit, *vultu serio, nec ad risum facili; incessu moderato, voce & sermone sedato.* Alacritas illa nimia vix conuenit, sed nec dicacitas, etsi ingenij notam dicas. Liuius in *Philippo* vltimo Macedone hoc notat: *Et erat dicacior naturâ, quàm regem deceret, & ne inter seria quidem risu temperans.* Iam corpus & species si adest, valdè iuuant. atque ita de *P. Scipione Africano* idem Liuius: *Præterquàm quòd suapte naturâ multa maiestas inerat, adornabat promissa cæsaries, habitusque corporis,* NON CVLTVS MVNDITIIS, *sed virilis ac verè militaris.* Postremò, secessus & abductio iuuat. Vt enim ille ait, *Parit conuersatio contemptum, raritas conciliat ipsa rebus admirationem.* Sed nimia ne sit: aut tollit munus & officium regis. Neque enim Persæ laudandi, *apud quos persona regis, sub specie Maiestatis, occulitur.* Non item qui eos imitati, *intra secretum Palatinæ domus inclusi, tamquam aliquod Vestale secretum consuluntur:* tumida & odiosa sunt, nisi gentium aliquis receptus mos (nec is bonus) ita habet. Quid tamen de regibus dicam? ecce olim libertum, qui huc superbiæ & fastidij deuenit. Is fuit *Pallas* Claudij, qui venerationi asserendæ, *numquam domi aliquid, nisi nutu aut manu, significauit; vel plura demonstranda essent, scripto vsus, ne vocem sociaret.* Examina hoc, & ride seruilia illa portenta tam impotenter regnasse.

Ecclef. Hist. III. cap. I.

Lib. XXX.

Lib. XXVIII.

Apul. de Deo Socr.

Panegyr. ad Theodos.

Tacit. XIII. Annal.

CAP. XVII.

DE CASTITATE:

Quam Princeps extra connubium, & in eo pro parte seruet.

ADdidi denique alias virtutes,quę ex decoro aut vsu sunt: & quattuor. præsertim, *Beneficentiam*, *Castitatem*, *Patientiam*, *Animi magnitudinem*. De primâ, alibi dicendum commodiùs: nunc de Castitate, dignissimâ Principe: cuius proprium est, alta & seria cogitare. Non facit libido, quæ in sordidis cogitationibus & cæno suo hæret. Benè ille veterum: *Nihil est tam mortiferum ingenijs, quàm libido*. Nec animi solùm, sed corporis robur minuit: & perplacet illud Augustini, *Pudicitia est virtus, quæ comitem habet fortitudinem*. Omitto pericula ex eâ & contemptum, alibi dicenda. Habeas igitur ante matrimonium: neque enim ab eo te arceo. imò *quod honestius* (ait ille) *Imperatoriæ mentis leuamen, quàm assumere coniugem, prosperis dubijsque sociam? cui cogitationes intimas, cui paruos liberos tradas?* Cogitationes, nec tamen omnes. Illæ de republicâ, non benè semper infirmo, & interdum infido sexui, committuntur. Spernimus, qui referunt ad istas pleraque omnia, & qui audiunt: etsi Aristoteles notat, *feroces & militares sæpè populos ita subijci, & nominatim Lacedæmonios*. Quod idem de istis Plutarchus, scribitque: *Lacedæmonios vxoribus suis semper addictos esse, plusque cum his, de negotijs politicis, quàm has cum illis, de priuatis communicare*. Turpe est, ne fiat. Quis *Claudij* imperium non nouit, hoc nomine famosum, quòd semper aut *Messalina* aliqua, aut *Agrippina* regeret; aut vnà cum his, quispiam è libertis? Quis & *Alexandri Seueri*, boni aliàs Principis, non misereatur: qui per pietatem nimis matri se addixit, & se sic euertit? Herodianus obseruat: *Quippe illi mater supra modum imperabat, atque is dicto audiens semper fuit, idque aliquis solum in Alexandro reprehenderit, quòd mansuetudine nimiâ, & reuerentiâ maiore quàm oportuit, matri etiam in ijs quæ displi-*

[Margin notes: De Ciuit. Dei, lib. 1. — Tacit. XII. Annal. — II. Politic. cap. VII. — Lib. VI.]

displicebant, obsequeretur. Atque idem scriptor proprium muliebre vitium tangit, quod instillant. *Alexander,* inquit, *ipse ad prælium cum Partho non venit, incertum metúne proprio, an quia mater retinuerit, fæmineo pauore. Omnes enim illius* (hæc nota) GENEROSOS SPIRITVS *retundebat, suadens alios potiùs periclitari pro se sineret, quàm vt ipse in acie consisteret.* Talia fæminæ, & deteriora, solent: ac bonarum rara exempla, animosarum pauciora sunt. Mihi verò, si quæ Principis fæminæ partes in republicâ esse possunt, eæ sint quas Homerus in *Arete Alcinoi* describit: *quam,* inquit, *maritus honorat & ciues: Quid ita?*

> Οὐ μὲν τι νόου γε καὶ αὐτὴ δεύεται ἐσθλῶ,
> Οἷσιν τ' εὖ φρονέῃσι, καὶ ἀνδράσι νείκεα λύει,
> *Nam neque mente animoque ea deficitur sapienti,*
> *Atque inter ciues & amicos iurgia soluit.*

Hoc bonum germanumque fæminæ opus, pacare, mitigare: amplius, ex eodem Homero, afflictos iuuare. Ita enim Minerua *Vlyssi* suadet, adire in primis & blandiri *Aretæ:* quia per eam in patriam restituendus esset. Plura quæ facit, plurimùm malè facit. & pulchrum elogium de *Mariâ Emanuelis* Lusitani vxore. quæ (ait scriptor eius gentis) *erat moribus & vitâ grauis, humanitate comis; otij inimica, & ipsa manibus suis opera muliebria, è lino aut serico, faciebat; & virgines suas eódem ducebat.* NEGOTIIS PVBLICIS *numquam se admiscebat, summum mulieris decus in modestiâ ponens, & vitæ perturbationem censebat, munerum confusionem.* Hæc magnanimæ illius *Isabellæ* filia fuit: sed non in virilibus curis ei par: & vt verum dicam, *Isabellæ,* vt Phænices, vix quingentesimo anno gignuntur. Siquis tamen talem nactus, vtiliter audiat: vel minorem eâ, sed audiat, non semper auscultet. Exempla porrò *Castitatis,* atque etiam deinde *Caritatis* inter coniuges, demus. ac primum illud, quod de

I. CYRO Xenophon, siue verè siue decorè, scripsit. Cùm, inquit, *Panthea* formosissima fæminarum capta esset, atque ad eum adducenda, vetuit: ne vel oculis scilicet castitatem matronalem, & suam, violaret. Atque *Araspo* ex amicis suadenti adire eam, & alloqui: *esse enim mulierem insigni formâ, & Regis planè oculis dignam: Ob istuc ipsum,* inquit, *magis est vt abstineam.*

neam. Etenim si nunc illam adiero, cùm vacat; fortasse illa efficiet vt adeam, etiam cùm non vacat, eique assideam neglectis rebus serijs. Bona oratio, & ratio. ac sanè si non alia noxia in vsu fœmineo; ista certè est, auocari à melioribus curis.

Itaque iure PERICLES, cùm Athenienfibus Prætor, collegam *Sophoclem* poëtam haberet, atque is in communi officio forte districtus, prætereuntem egregium puerum intentiùs intuitus esset, impensiusque laudasset; grauissimâ istâ voce corripuit, *Oportet, ô Sophocles, Prætorem non solùm manus à lucro, sed oculos à libidine habere puros.* II.

Quod fecit rex ANTIOCHVS tertius. qui Ephesi in suâ vrbe, conspectâ Dianæ sacerdote, supra alias formâ decorâ, continuò illinc soluit: veritus scilicet, ne amor aspectu paullatim auctior audaciorque, eò impelleret, vnde pius castusque non rediret. Laudari meritissimò posset, & contra impios quosdam Principes: quibus Deo dicatas virgines violare aut incestare, idque sub velo (ô nefas!) sacrorum & religionis, ludus iocusque fuit. III.

At ALEXANDRI *Magni* in hac re continentia, cui non innotuit? Is magno prelio *Darij* victor, eiusq; gazam, coniugem, & filias etiam potitus: non solùm benignè & regiè habuit, sed sic castè & sanctè, quàm si eodem, quo ipse, parente genitæ forent. Darij quidem vxorem, exsuperanti formâ fœminam, nec oculis attingere vmquam voluit: quod ipse de se in epistolâ quadam ad *Parmenionem* sic scripsit: *Ego enim non solùm non vidisse inueniar Darij vxorem, aut* VIDERE COGITASSE, *sed nec verba facientes de eius formâ audire sustinuisse.* O raram in eâ fortunâ, & ætate, laudem! quam factum sequens cumulat. IIII.

Cùm aliquando enim IDEM, naturâ incitante, vsum fœminæ voluisset, & ministri formosam noctu adduxissent: ille rogauit, *Ecquid tam serò venisset?* Ibi mulier excusare mariti vigilias, & exspectasse donec cubitum iuisset. Quod cùm audisset, quasi telo ictus, & calore omni remisso, mulierem omisit: V.

omisit: vocatisque ministris, *Reducite*, inquit, *istam. & quàm penè imprudentem me adulterio illigastis?*

VI. Iam quæ verba EIVS & ira, aduersus *Philoxenum* quemdam, maritimæ rei Præfectum suum? qui ad eum scripserat, *Esse apud se Theodorum mangonem, & venales habere duos pueros formâ eximiâ, ecquid eos emeret?* Quibus lectis valdè indignatus, & identidem exclamans amicos interrogabat, *Quid igitur in se Philoxenus tam fœdum vidisset, vt tantam maculam sibi inureret?* Sed & in epistolâ ad ipsum, multis eum probris scidit, iussitque *Theodorum* illum cum mercibus suis in malam rem ablegari. Quod si sic alij Reges & Principes; faxo, vt talium rerum conciliatores & interpretes pauciores in Aulis essent.

VII. Quid autem Romanus SCIPIO? nec robur eius in hostes magis, quàm in libidines suspexeris: quas an non supra *Alexandrum* domitas habuit & compressas? Nam ille oculis suis parùm credidit, & veritus est capi: iste cominus congressus, & vidit, & vicit. *Carthago Noua* ab eo capta erat, vbi præter aliam affluentiam rerum, pueri virginesque nobiles reperti: & inter eos vna, quæ ad *Scipionem* deducta, oculos, quaquà ibat, omnium in se splendore formæ vertebat. Donum dabatur iuueni Imperatori, vt putabant, gratissimum: sed ille oculis libatam modò, abnuit: & *Acciperem*, inquit, *fruererque, si priuatus, & non cum Imperio essem. Nunc respublica occupatum hunc animum tenet. Accipio tamen quasi depositum, reddendum cui ratio & humanitas suadebunt.* Simulque virginem percontari de patriâ, parentibus, & sorte cœpit: agnouitque principe loco natam, & principi item suæ gentis adolescenti (cui *Luceio* nomen) desponsam esse. Igitur parentes, & hunc, aduocat: cumque venissent, statutâ apud se virgine, sponsum ex ijs priorem alloquitur: *Ego, vt hæc virgo ad me deducta à militibus nostris, ac donum data est; & formam eius libens vidi, & dotes animi corporisque laudaui. Nec enim cæcos, aut ignaros talium, Natura genuit: hæc quoque pectora amor tangere potest, sed non nisi honestus, & quem tempora resque meæ permittunt. Hæc igitur etsi iure belli mea erat: tamen non lubet inter arma hos ludos ludere; nec deceat fortasse præri-*

præripere, viro forti iam desponsam. Hoc enim ab ea didici, & ideò te euocaui: vt coràm viderem, coràm tibi hanc traderem (numina testor) castus castam. Sic pudicè cautéque meâ curâ habita est, ac si apud soceros tuos, parentesque suos fuisset. Non esset me téque dignum donum, si aliquid ex eâ vis aut occulta fraus libasset: intactam, inuiolatam accipe, & fruere. nec aliam mercedem, quàm te volumus, id est animum tuum Scipioni & Romanis addictum. Attonito iuuene, & pręgaudio vix mentis aut linguæ compote; parentes interuenerunt, gratias agentes habentesque. & ad pedes Scipionis satis grande auri pondus deposuerunt, quod pro redimendâ attulerant: rogaruntque, quoniam gratis redderet, ipse hoc munus ab sese haberet. At ille beneficentiam aliâ cumulans, sponsum tollere hoc aurum totum iussit; & super dotem, quam parentes daturi essent, hanc quoque à se habere. Quid laudes potiùs? libidinem victam, auaritiam victam? cum laude priuatâ, cum publico fructu? quia vno hoc facto magnam Hispaniæ partem ad Romanos & ad se traxit, certatim cupientes tali virtuti subesse.

Iam in IVLIANO quoque Principe, etsi à pietate & religione nostrâ abijt, admiranda hæc continentia fuit. quem fides certa habet, mortuâ *Helenâ* coniuge, nihil vmquam venereum attigisse: celebrantem sæpè & recolentem Bacchylidis poëtæ illud dictum: *Vt egregius pictor vultum speciosum effingit, sic pudicitia celsiùs consurgentem vitam exornat.* VIII.

Libentiùs & Christianos hîc insero, & laudo. primumque inter eos BALDVINVM, ex Flandriæ Comite Byzantij Imperatorem: qui annos XXXII. natus, in ipso illo ætatis æstu, sic continuit se & adstrinxit, vt toto illo tempore quo ab vxore abfuit, nec impudicis quidem oculis mulierem sit intuitus. quod de illo totidem verbis, hostis eius alioqui, *Nicetas* in historiâ consignauit. additque, etiam in alijs hanc castimoniam exegisse, & *bis quaquâ hebdomade, sub vesperam, proclamari iussisse, Ne quis qui alienam mulierem attigisset, dormisse aut cubuisse in Palatio suo vellet.* IX.

MAXIMILIANVS *Primus Austrius*, quàm castus à libidine X.

 fuisse

fuisse censebitur, qui sic verecundus à contactu aut aspectu fuit? Inter alias dotes, corpore & omnibus membris pulcherrimus describitur: sed eorum quæ natura occultari voluit, ita celans, vt nemo vir aut fęmina nudum eum viderit, aut retectum. Subducebat se furtim, cùm naturæ purgationes vocarēt: ad lectum iturus, nec cubicularium quidem ad exuendum, deponendum, collocandumque se admittebat. adeò vt nulla virgo magis teneri pudoris fuisse videatur. Quid, quòd testamento cauit, caligas & feminalia mortuo sibi induci? vt & tunc cura pudoris esset, cùm iam non esset.

XI. Sed & CONSALVVM *Magnum*, Hispanâ stirpe, meritò celebrauerim, qui tot bellis, cùm regnum Neapolitanum suo Regi vindicaret, consensu traditur, nullam matronarum aut virginum temerasse, imò & oblatas aut offerentes se (nec nouum in tali potentiâ) comiter reiecisse. Atque adeò cùm pater quidam, vir nobilis sed pauper, duas filias scitas & lepidas, ipse ad eum perduxisset, ratus hac se viâ ad opes posse venire: admisit quidem, sed caussâ facti cognitâ, vt suas filias, dote datâ nobilibus viris elocauit, à se tam integras, quàm à parente.

XII. Addi fortasse meretur, etsi in vno facto, continentia, quam alij FRANCISCO *Sfortiæ*, alij CAROLO *Octauo* regi Galliarum adscribunt. Sed huius nomen vsurpemus, vt dignius: & potuit tamen hoc simile in vtroque euenisse. Igitur *Carolus*, in reditu à regno Neapolitano (quod quæsiuit fortiùs, quàm tenuit) cùm opidum aliquod Italiæ expugnasset; in militum direptione & discursu, virginem perhonestâ formâ ad pedes eius accidisse ferunt, tutelam à vi militum & custodiam pudicitiæ suæ rogantem. Atque illum à militibus quidem seruasse; sed vt iuuenem & talium rerum satis liberum, statim oculos & cupidinem ad eam adiecisse, & seductam in lectum abiecisse, iam imminuendam. Ibi ea toto animo anxia, videt tabulam in pariete suspensam, in quâ Diua virgo puerum, mundi seruatorem, sinu gestabat: & eâ ostensâ, *Per intactam hanc Virginem*, inquit, *oro, adiuro, virgini mihi parce.* Mouit ita regem (non sine Diuæ illius numine) vt libidinem iam exsilientem coërceret: & lacrimis etiam profusis, solo amplexu prosecutus liberam dimiserit, cum

dote

dote quingentorum aureorum. Sed & propinquos, aut affines captos, ei donauit.

Hæc exempla in regnis, aut imperijs: quis carpet vnum alterumq; prodi, in fortunâ priuatâ? SPVRINA adolescens in Etruriâ, excellenti pulchritudine, matronarum virginumque in se oculos, sed & virorum trahebat. Illæ potiri auidè, & in occulto aut palàm, suspirabant: isti æmulatione tangebantur, & in suis quisque fęminis timentes, aut suspectantes. Optimus iuuenum vidit. & vt se aliosque metu vel molestiâ liberaret, faciem illam sic emendatam, plagis scissurisq; totam ipse deformauit. Quid addam? ludibrium posteà, non irritamentum vixit. XIII.

Addatur, addatur ille DAMOCLES, adolescens Atticus, tam insigni facie & corpore, vt vulgò ei cognomen *Formosi* esset. Itaque eoipso proditus *Demetrio* regi, qui tunc Athenis lasciuiebat, postulatur ad stuprum: impelliturque donis, promissis, minis. Nihil horum valuit, & vim aut insidias veritus, abstinere etiam cœpit gymnasijs publicis, & palæstrâ. Quod rex cùm aduertisset, positis obseruatoribus, euênit vt in balneas priuatas lauandi gratiâ iuisse cognosceret; statimque eò properans nudum deprehendit, quid nisi certam, vt putabat, prædam? Et iam irâ quoque accensa libido irruebat: cùm ille non nisi in morte effugium videns, hanc elêgit, referatoque aheni operculo, in aquam feruentem se demersit, & exstinxit. Triste fatum, etsi forte factum! sed iustiùs vndique laudandum, quod adiungam. XIIII.

PELAGIVS in Hispaniâ fuit. qui in clade à Mauris acceptâ ad *Iuncariam*, sub *Ordonio* rege, cùm obses datus esset, siue pro auunculo *Hermogio* Episcopo Tudensi, vt plures certioresque volunt; siue pro patre Galiciæ Principe, qui captus Cordubam trahebatur: sed pro vtro, tamen obses *Abderamini* regi Mauro datus: ecce formâ eius captus Barbarus, florem hunc sibi destinat, & alludere cœpit, contrectare, & tentare. Ille reijcit, atque id sæpiùs: donec vim etiam parat amator. cui iste, ingenuâ irâ, pugnum impegit: & *Tolle canis*, inquit, XV. DCCCCXXI.

vitam, non pudicitiam mihi extorquebis. Hic quoque in iram feriò iam datus, iussit vt fundæ machinali impositus, trans Bætim fluuium vi emissus, rupibus illideretur. Quod factum: sed Pudicitia ipsa, opinor, alumnum suum tuita est, & cum miraculo viuus euasit. Non mutauit tamen Barbarus, nisi supplicium: & forcipibus membratim discerpi lancinarique iussum, in flumen proiecit. Vnde Christiani nostri extraxerunt, coluerunt: nomenque eius in Diuorum numerum ab Ecclesiâ meritò est relatum.

Satis sit iam talium: videamus & CARITATIS inter coniuges exempla. Nam ea castitati ferè semper comes.

XVI. *Vespasiani* æuo turbæ aut rebellio in Galliâ fuit, & dux partium *Julius Sabinus*, cui vxor EPONINA. victis Gallis, dux ad supplicium quærebatur: sed is in speluncam auiam se abdidit, & famam mortis suæ sparsit, quasi veneno sponte eam sumpsisset: ac rei fidem, villam, tamquam super se, iussit incendi. Ipsa vxor hæc ignorabat, eratque in multis & mæstis lacrimis: soli duo liberti sciebant. qui miserati mulierem, mori certam, & cibi iam triduum expertem, marito indicant, & suadent amanti subueniri. Factum, & illa rescifcit *Sabinum* suum sic viuere: venitque ad eum, fidem & silentium coluit per totos nouem annos, & liberos etiam in speluncâ concepit ac peperit, solâ Caritate obstetricante. Denique res euulgata est, capti sunt, Romam deducti: an non veniâ donati? laudem & præmium merebantur, certè ista. Sed *Vespasianus* (ah meo animo hîc sæuus) iussit interfici. quamquam illa prolatis ostensisque liberis: *En Cæsar*, dixisset, *quos ego in monumento peperi atque alui, vt plures supplices haberes.* Indignor, non vel dicto huic indulgentiam donatam. sed nihil illa: & læta, opinor, cum marito perijt, cum quo tot annos iamantè fuerat sepulta.

XVII. Fuit & CABADIS Persarum regis vxor, ignoto nomine, mirâ in eum fide. Is regno suo spoliatus à subditis, quibus duriùs imperasse visus, & in custodiam datus erat. *Blazes* frater in eius locum substitutus, consilium habuit, quid captiuo faciendum?

dum? atque ibi *Chanaranges* (magistratus & præfecturæ præcipuæ nomen) ostenso cultello, *Hic*, inquit, *tam exiguus statim peraget, quod posteà viginti millia hominum non efficient*. Significans, tolli ex facili nunc posse; viuum, daturum molestias aut clades, vti euênit. Nam cùm mitior sententia in virum sanguinis & loci regij obtinuisset, vtque in carcere cui *Lethe* nomen, perpetuò adseruaretur: fuit ibi aliquamdiu, vxore identidem inuisente, & focillante. Sed sors ita tulit, vt Præfectus carceris conspectam iam sæpiùs mulierem adamaret: quod illa ad maritum retulit: atque hic eam iussit obsequi, vel salutis suæ caussâ. Non volens paruit: sed volentior deinde Præfectus, & mulieri, cùm vellet, ad maritum accessus fuit. Itaque operâ tandem *Seosis*, veteris & fidi amici, equi parati in propinquo ad effugium: atque ipsa carcerem, de more, ingressa, viro suam vestem induit, illius accepit: qui egressus sic fefellit. Iam plures dies abierant, & *Cabades* in tuto, & apud *Euthalitas Hunnos*: cùm fraus deprehensa, & mulier iussu regio pœnas dedit. Infelix hac parte, nec *Cabadi* suo prosperorum futura socia. qui vxore aliâ ductâ, filiâ regis *Euthalitarum*, grandes à socero copias impetrauit, regnum recuperauit, & *Blazen* in custodiam dedit, oleo feruente super oculos infuso priùs excæcatum.

Simile est SANCTIAE Hispanæ facinus. quæ soror *Therasiæ* XVIII. reginæ Legionensis, aut eius ex fratre neptis (nam dissentiunt) fidem & affectum erga sponsum, & mox maritum, ostendit. Is erat *Ferdinandus* Castellæ Comes, cui infensa *Therasia* ob patris mortem, vlcisci eam fœmineâ fraude apparabat. DCCCLVIII. Itaque nuptias *Sanctiæ* sororis offert, quæ apud *Garsiam* fratrem, Vasconum regem, educabatur. Placuit Comiti conditio, it modico & pacis in speciem comitatu, ad sponsam capiendam, & fruendam & deducendam: cùm *Garsias*, insidiarum gnarus & particeps, in vincla eum condit. *Sanctia*, audito suâ caussâ & amore id euenisse, etsi amoris anteà expers, honestè eum concipit: occultè in carcerem venit, nuptias paciscitur, & cum eo in Castellam, elusis custodibus, abit. *Therasia* nec sic mitior aut quiescens, aliam iterùm fraudem struit: idque per filium

Sanctium, Legionis regem. Qui conuentus regni indicit, quasi de magnis publicis rebus, & eò Comitem, de more, vocat. Hæret nonnihil iste, & dubitat: sed vt solent generosi animi, in fidei partes inclinat. Tamen cùm venisset, immitiore statim vultu & sermone exceptus, in arctam custodiam datur. Quid facis *Sanctia*? in sororem, in nepotem, pro marito quid struis? fraudem iterùm, sed piam. Simulat voti se ream, velle ad Diui Iacobi proficisci: facit iter per Legionem, & satis benignè (quídni à nepote, matertera?) excipitur. Orat inprimis, visendi obiter mariti copiam sibi fieri: atque impetrat, sed in noctem vnam. Ibi complexus, ibi lacrimæ; & domo allatum consilium exsequitur, vt veste permutatâ, vicariam se daret pro marito. Ita ille luce dubiâ emittitur pro *Sanctiâ*, equos ex composito repperit, inscendit, euasit. Ipsa Sanctia, cùm nepoti indicium fraudis factum, educitur: & quamquam stomacharetur primò, & delusum se doleret, tamen impetu ad rationem reuocato, pietatem & robur fœminæ veris laudibus tollit, & honesto comitatu ad maritum remittit.

XIX. Firmus etiam fundatusque ille amor, qui in BLANCA
ICC. SCARDEONIA, Italicâ matronâ, ad stuporem apparuit.
XIII. Captum *Bassianum* erat, in agro Patauino municipium, ab *Actiolino* immanis sæuitiæ tyranno: atque ibi dum fortiter repugnat maritus *Blancæ*, interficitur; ipsa etiam in armis virilibus marito iuncta, & simul pugnans, capitur. Adducta igitur ad tyrannum, & armis exuta, formosissima mulier apparuit; & accensus libidine potiùs, quàm amore, potiri statim voluit. Illa abnegat. precibus, minis, & terroribus immobilis: donec ad vim tyrannus se parat. quod intellegens, astu ad fenestram se subducit, & præcipitem ex eâ iecit. Non tamen vel sic obijt, ad aliud facinus superuixit, quod fuit tale. Cùm enim sanguine fœdata & semianimis, sublata *Actiolini* iussu esset, & in lecto reposita, curataque: post dies aliquot iterùm tentata recusauit, & eundem animum vitæ potiùs, quàm pudicitiæ perdendæ, sibi esse testata est. Ab irato igitur constringi ligarique iussa, violata, non contaminata est (quî enim posset illa castitas?) sed tamen dedecori huic superesse noluit, & fortiùs quàm

quàm aliqua *Lucretia*, cùm ad mariti ſepulchrum iſſet, alleuato & ſuffulto lapide, ſuper fœtidum cadauer ſe proijciens, atque id amplexa, *Teneo te*, inquit, *mi anime: quis tyrannus vltrà auellet? Maneo, accipe fidam tuam Blancam, corpore & funere nunc iunctam*. Dixitque, & fulcrum reuellens, caput ſibi contriuit, & ſpiritum tenuem & exiturientem emiſit.

At hæc in fœminis ſunt, quarum ad honeſta aut praua maior ſæpè impetus: ſed nec viri deſtituimur huius Caritatis exemplis. Omitto vetera. ſub rege *Emanuele* Luſitaniæ, in Africâ bellum gerebatur: & *Ataidius* eius ibi Legatus, cum ſatis magnâ manu prædatum in agrum Marochienſem iuerat. Inopinantibus ſuperuênit, atque ita RAHVM BENXAMVTIVM repperit, claro nomine inter Arabum duces: qui caſtra illîc &, de more, familiam habebat. Igitur ingens à Luſitanis cædes edita, præda item hominum pecorumque parta. Ipſe *Rahus* tamen euaſerat: & cùm Chriſtiani, onere graues, tardiùs iter facerent, collectis ad LXX. è ſuis equitibus, à tergo obequitabat minitabundus. Plures intereà accedebant: & ipſe tum ſuos cohortans, tum Arabas excitans (qui cum Luſitanis fœderati militabant) vt eos desererent proderentque: *En egregiam occaſionem*, inquiebat, *Deo, Mahumeti, gentilibus placendi, ſi iſtos canes & alienigenas, facto agmine ac nobiſcum iuncti, inuaditis, & cinctos vndique trucidatis. Præda erit veſtra, gloria æterna erit veſtra, patria liberata muneris erit veſtri. Agite fratres, agite commilitones, expiate fœderis dedecus honeſtiſſimâ tranſitione*. Clamabat, non mouebantur: imò contrà, quò fidem ſuam magis noſtris approbarent, in primum agmen cum prædâ ſe conferebant. Iam parabat, vt impar, diſcedere *Rahus*: ſed vxor illius *Hota* nomine, ſingulari ſpecie mulier, amata vnicè & amans, ex agmine nominatim eum inclamauit. Subſtitit ille, & vocem agnouit, ſimulque fœminæ fatum: atque ipſa à ducibus petito breui colloquio & impetrato, *Rahe*, inquit, *Benxamutie, vbi promiſſa & fides ſunt? Quoties iuraſti, captiuitatem meam & diſcrimen ipsâ morte tuâ depellere? En trahor captiua, & pateris, perfide dicam an ignaue? Nec vtrùm probrum viro indignius ſit, ſcio. Vbi*

XX.

M.D.XVI.

autem

autem de robore tuo vaniloqua verba? pudet & famæ, quæ sic est mentita. His vocibus, & ipsis amoris furijs, incitatus *Rabus: Dies,* inquit, *longa est, victoria in Dei manu, virtus in meo brachio. confide.* At illa puluerem manu è terrâ tollens, & in altum proijciens, *Sic*, inquit, *verborum tuorum fidem aura dispellit. Abi ingrate, aliâ fruere, quam mihi, vt video, prætulisti. Sed Rabus* statim, vt in more gentis est, calceum sibi detractum, in illam iecit: quod signum & pignus sanctum erat seruatæ seruandæque fidei; & simul ad equites suos conuersus, *Si vmquam amor vos tetigit*, inquit, *mei atque huius misereminí, & adiuuate. Per sacra nostra, per gloriam gentis, per vitam hanc meam obsecro, quæ diuturna esse non potest, si hæc aufertur. Insilite, dij audentes & amantes iuuant.* Fecitque ipse & alij impetum, quem egregiè sustinebant nostri, donec *Ataidius* in extremo agmine propugnans & sustinens, cùm guttur eius casu arma nudassent, hastâ *Rabi* transfixus occubuit. Duce amisso, confusio; & ea maior, quòd æmulatio etiam erat & certamen de loco. Alij hunc, alij istum sufficiebant, & id tanto certamine, vt pænè (ô fatalem insaniam!) ad manus inter se, relictis hostibus, venirent. Quod Arabes fœderati conspicati, & simul miseratione nobilis illius Ducis tacti, arma in nostros verterunt, & puncto temporis dissipatâ acie, cæsi plerique omnes aut capti sunt. Recepta ita *Hota*: quam secum ducens victor *Rabus*, omnium oculos, voces & laudes in se vertit, fidem & robur prædicantium, & vtriusque felicem affectum. Nec diu sanè pòst, mulier pro se fidem quoque testata est: cùm marito in prælio quodam mortuo, illa funus eius cum multis lacrimis magnificè curauit: & inediâ deinde nouem dierum se vitâ exuit, & marito iunxit.

XXI. Hæc tragica. mitius exemplum est, quo claudam, nostri PHILIPPI *Boni* cognomento: qui præcipuus auctor fuit magnitudinis huius, quam domus Burgundicæ appellamus. Is igitur annos natus vigintitres, patrem *Ioannem* Burgundiæ Ducem, scelere & perfidiâ (res dicenda est) *Caroli Delphini* interfectum amisit. Atque vt erat dolore & irâ recens, ad vxorem venit, quæ ipsa soror *Caroli* erat: & *O mea Michaela,* inquit (id

(id mulieri nomen) *frater tuus patrem meum occidit*. Mulier statim in lacrimas & clamores. (nam mirificè viri amans erat.) & discidium non frustrà verita, sine solatio lugebat: nisi quòd ipse eam erexit, multisque verbis affirmauit, *Nihilo sibi viliorem futuram, ob hanc propinquam quidem, sed alienam tamen culpam. Reciperet animum, & metum poneret, viro æternùm fido bonoque futuro*. Et fecit. vixit triennium cum eâ, omni amore & honore solito prosecutus: etsi ipse aspectus eius, scelus fraternum & triste parricidium sensibus ingerebat. Accedebat, quòd sterilis esset. quæ sola caussa diuortij, quoties apud Principes valuit? Sed nihil apud istum: qui amorem & primam copulam, nisi morte, noluit solui.

Verè claudebam, sed SCYTHICA mulier interuenit, & ostendi postulat in hoc theatro. non illa magna, nec in re speciosâ aut magnâ, sed si ad calculos reuocetur, magni mirandique amoris. Sub *Andronico Palæologo Iuniore*, Scythæ incursionem in Græciam Thraciamque fecêre, & latè populati magnam prædam auexêre. In eâ captiuus quidam Thrax fuit, qui cum alijs ante fores Scythicę huius trahebatur: viditque & miserata est, & emit eum, imò & mox nupsit. Sed iuramentum tamen priùs exegit, non deserendam se ab eo in vllâ fortunâ, tempore, aut loco. Mulierem autem hanc iam antè acre desiderium habebat capiendæ nostræ religionis, & vt salutari aquâ tingeretur: quod marito indicat, atque ille approbat, & vnà constituunt hoc fine in Christianos fines demigrare. Sed dum se apparant, & opportunitatem quærunt, annus elabitur, & binos intereà liberos marito suo, alterum peperit, alterum in vtero gestabat. Ex quo & creuit amor mutuus, & iam firma nexio videbatur. Ecce autem intereà euênit, vt iterùm Scythæ incursione factâ, priorem vxorem huius mariti sui abducerent, & prætereuntem cum captiuis ille agnosceret & videret. Itaque, pro veteri affectu & consuetudine, illacrimauit, & caussam vxori suæ Scythicæ dixit. Illa nec indignata marito est, nec odio aut æmulatione (pro muliebri ingenio) in alteram illam tacta: sed statim eam quoque emit, tum ad domestica ministeria, tum vt aspectu ipso dolorem marito leuaret. Et iam XXII.

tempus migrandi visum: migrant, Constantinopolim veniũt: mulier baptismate tingitur: altera illa (ausim ingratam, si non iniquam, dicere?) statim ad Patriarcham accurrit, clamitat per iniuriam maritum sibi ereptum, & à Scythicâ possideri. Illa quoque venit, & auditur, & rem totam exponit; nec quisquam damnare eam sustinuit, vt quæ amborum domina esset, eosque ex seruitute & immanibus illis belluis liberasset. Tamen hæsitantibus illis, ipsa sententiam hanc vltrò tulit: *Marito meo, si prior vxor cordi est, habeat: cui etiam ob consuetudinem, & susceptos ex eo liberos, pretium redemptionis condono. In ipsam hanc autem fæminam vti eadem liberalitate cupiam, sed cùm in terrâ alienâ sim, & aliarum rerum inops, haud possum. Itaque illa, pretio reddito, cum marito abeat: ego cum duobus meis liberis benigni Dei manus exspectabo.* Dixerat mulier, & mirati omnes æquanimitatem sunt: cui Deus sanè mox adfuit. & cùm altera illa in Thraciam iuisset, ad pecuniam corrogandam; ecce iterùm à globo Scytharum abripitur, nec vltrà visa est, & maritus iam tutò in Scythicæ illius coniugio acquieuit.

CAP. XVII.

DE PATIENTIA.

Ab irâ & vindictâ alienum esse debere, præsertim in conuiciatores.

POterat sub Clementiâ hæc virtus contineri; sed educere malui, & seorsim ostendere, quia valdè Principem decet, & sæpè in eâ fortunâ locum habet. Quis non alta illa serrmunculis aut iudicijs petit? Grauamur imperari; & quamuis benè atque vtiliter aliquis faciat, tamen hoc, illud, carpimus: & semper aliquid est quod non omnibus placet. Inde voces. Sen. III. De Irâ, cap. VI. sed spernat Princeps, & sciat *Nullum esse argumentum magnitudinis certius, quàm nihil posse, quo instigeris, accidere.* Sicut suprema Mundi pars ventis, fulminibus, pluuijs non turbatur: non

non item debent apices isti rerum. Hic aut ille in te iocatus est? conuicio aspersit? calumnias dispersit? contemne. *Ille magnus & nobilis est, qui more magnæ feræ, latratus canum securus exaudit.* Potentia tua supra læsionem est, gloria (si benè agis) supra infamiam. Sed Mecænatis verba & consilium, quod *Augusto* in hac re dedit, digna adscribi: *Siquis conuiciatus tibi fuerit, aut in occulto detraxerit; neque deferentem audire debes, neq; delatum punire. Turpe enim sit, facilè te id credere, cùm caussam non præbeas, esse tamen qui conuicio petant. Atque id ferè non nisi mali Principes credũt, quos ad fidem inclinat conscientia. Deinde autem iniquum sit, hæc irasci aut punire. quæ si vera sunt, præstat non admittere; sin falsa, dissimulare. Nam vltione istâ, quid nisi plures sermones & plurium prouocabis?* Sunt saluberrima monita, siue rationes: & vltimam istam nota. Ne moue, quod motum magis exhalet: ne moue, quod mouendo non sedes. Quòd si omnes punitum ibis, quis finis erit? neque aliud agas, & assiduè in ijs occuperis. Contemne igitur, & Senecæ hoc imbibe: *Contumeliarum patientiam, ingens instrumentum esse, ad tutelam regni.* Et, vt ad Exempla veniam,

11. De Ira cap. XXX.

Dio lib. LII.

I. LACONES appositè in publicis sacris apprecari solent, *Vt possent iniuriam pati*. Ne properè scilicet exsilirent ad vindicandum, & statum ita suum turbarent. Tum etiam, quia parùm idoneos iudicabant ad res gerendas, qui iniuriâ aut contumeliâ statim abriperentur. Sedatio animi & frigus decet imperantes.

II. In quâ parte DAVID, rex Hebræus, mirificus. qui pulsus à filio *Absalomo*, & profugus, cum manu tamen fortium virorum, vt ad montem *Bahurim* venit, ausus est *Semei* è *Saulis* cognatis, petere virum conuicijs: tantùm? imò & lapidibus, quos ex alto in eum iecit. Indignati comites, & ex ijs *Abisai*: *Itáne hic canis Domino meo & suo malè dicat? idque impunè? Ibo, mi rex, & recidam ei caput, domicilium proteruę huius linguę.* At mitissimus virorum Dauid, *Mitte, vt malè dicat. En filius, quem genui, sanguis meus, sanguinem istum quærit: & indignamur si conuiciatur alienus?* Cælestis quædam hæc patientia: quid mirum in viro cælesti?

III. Magis in tyranno PISISTRATO. cuius vxore petulanter & iniuriè habitâ à quibusdam adolescentibus ebrijs, idque in publico: malum illi timentes, manè ad Pisistratum supplices veniunt deprecatum. Ille autem: *Quid vos vultis? mea vxor heri nusquam prodijt. At in posterum date operam, vt sobrij sitis.*

IIII. Quid in ARTAXERXE Persarum Rege, in quâ gente superbia domicilium habere visa? Apud quem legatus Spartanus *Euclidas* liberè pro ingenio gentis, & pro suo ferociter locutus, hoc responsi retulit: *Tibi licet, quæ libet, apud me dicere: mihi & dicere, & facere.* Saluâ maiestate modestia inserta fuit: & ad hanc iuit, ab illâ non abiuit.

V. Sed in hac virtute Macedonum aliquot reges eximij. Quid enim PHILIPPVS *Alexandri* pater? qui plura eius dedit exempla. Vt in *Nicanore*. qui circumiens malè de *Philippo* opinabatur, & detractabat: nec defuit, vt solet, delator *Smicythas*. Amici igitur aduocandum, & plectendum censere: ille contrà, *Et Nicanor*, inquit, *non est pessimus Macedonum. vidēdum igitur, numquid per nos admissum aut commissum, cur malè dicat.* Et seriò quærens, repperit pauperem virum esse, benè meritum, nec adhuc habitam eius rationem. Itaque statim munere eum affecit: qui & ipse, mutatâ mente & linguâ, laudare vbique *Philippum* & attollere. Quod cùm idem *Smicythas* retulisset: *Videtisne ô amici*, inquit, *in nostrâ manu esse, benè vel secùs audire?* Factum dictumque pensitandum Regibus, qui cupiunt famam.

VI. Iam iterùm IDEM, de petulanti quodam & procaci conuiciatore, cùm suaderent exsilio plectendum: *Nequaquam*, inquit, *ne oberrans apud plures de nobis malè loquatur.*

VII. Nec verò in absentes solùm lingulacas talis, sed in præsentes, & qui in os insultabant. Vt ille *Demaratus Corinthius*, cùm aduenisset ad eum, tunc fortè cum *Olympiade* coniuge & filio *Alexandro* dissidentem: rogareturque à Philippo, *Ecquid consentirent iam inter se Græci?* ille ore libero, *Scilicet tibi conuenit de Græcorum concordiâ agere, qui dissides à proximis tuis.*

tuis. Sensit eum vera dicere Philippus: ad se redijt, & cum suis in gratiam.

IDEM cùm pro tribunali sublimis, sub hastâ captiuos venderet, ac parùm decorè, veste reductiore, sederet: quispiam è captiuis clamare cœpit, *Iniuriâ se affici, esse enim paternum se Philippi amicum.* Quod cùm miraretur Philippus, & dicere eum ac docere iuberet: *Apud te solum,* inquit. accedensq́; ad tribunal, in aurem insusurrat, *Heus tu, vestem demitte. nam sic parùm honestè sedes.* Rex nihil offensus, gratiam imò rettulit: *Et verè,* inquit, *iste mihi amicus erat, mittite hominem.* simulq́; aliter se composuit. En, fructum etiam suum alienam libertatem fecit. & solet ipse dicere: *Gratias se debere Atheniensium oratoribus, quòd conuicijs suis redderent se meliorem: dum illos factis conatur refellere.* VIII.

At inter successores eius ANTIGONVS, æmulus & pænè par fuit in hac laude. Qui in castris aliquãdo, cùm duo è vigilibus, iuxta ipsum Prætorium, de rege malè dicerent, atque ipse omnia audiret, nihil vltrà quàm tentorij velum concussit; & *Heus vos,* inquit, *paullò longiùs secedite, ne Rex vos audiat.* Quid istuc est? ne dissuadet quidem malè loqui, sed cautiùs loqui. IX.

IDEM cùm exercitum in tenebris aliquò duceret, & molestum ac salebris interruptum iter esset, milites ductorem passim exsecrabantur Antigonum. At ille ad singulos quosque accedens ignotus, & explicans: *Nunc,* inquit, *benè dicite ei, qui vos eripuit.* X.

Iam PYRRHVS qui Macedoniæ regnum aliquamdiu tenuit, idem hanc virtutem. Iuuenes aliqui Tarentini, cùm in Italiâ ipse esset, inter pocula malè de eo & minaciter locuti, deferuntur: adductique póstridie, *An dixissent?* interrogantur. Vnus facetè & liberè: *Diximus, atque adeò te interfecissemus, nisi lagena defecisset.* Vini culpam, non animi ostendit: & Pyrrhus sic accepit, atque ipse arrisit. XI.

Inter germanos Græcos PERICLES, conuicijs petitus in XII

 foro,

foro, à proteruulo quodam, nihil reposuit, & placidè res suas egit. Actis, domum iuit, illo prosequente & linguæ tela idemtidem eiaculante. Nihil sensit, nihil dixit *Pericles*: hoc tantùm, cùm ad ædes iam venisset, & nox esset, ministro suo, *Abi puer, & facem accende, & huic redituro præluce.* Vah, non patientiam solùm, sed benignitatem! qui adiutum iuit in ipso improbitatis freto æstuantem.

XIII. PTOLOMAEVS *Lagi* filius, Ægypti rex, in Grammaticum cauillans, & inscitiam arguens, *Quis esset Pelei pater?* rogauit. Cui ille, *Expediam, si tu mihi priùs dixeris, qui Lagi.* Genus obscurum aut sordidum regi palàm obiectabat: & id indignati omnes qui aderant, præter regem. Qui ad incitantes: *Nisi ferre dicterium regium est, nec dicere*, inquit. Idem ius volebat ferulæ, quod sceptro, in istis esse.

XIIII. Sed Romani quoque Principes huc ducant, & primus eorum CAESAR. Ille *C. Caluo* oratori, qui famosis epigrammatis prosciderat, cùm de reconciliatione significasset, prior & vltrò scripsit, tamquam ipse læsisset. Idem *Catullum* poëtam, qui famæ eius perpetua stigmata (& nunc leguntur) versibus inusserat, satisfacientem eâdem die adhibuit cænæ. Nihil stipulatus est, aut iniunxit, solâ pænitentiâ pro pænâ contentus.

XV. At AVGVSTVS verè & hîc successor, cùm in iudicio quodam inter alia crimina reo obijceretur, quòd malè loqui de Cæsare soleret: interrupit, & ad accusatorem, *Velim hoc mihi probes, faxo sciat Ælianus* (id rei nomen) *& me linguam habere*. Benè, & benignè. quid aliud significabat, quàm dicta dictis vlturum? Etsi nec fecit, nec vltrà quidquam inquisiuit.

XVI. IDEM in *Timagine*, historiarum nobili scriptore, plus semel patientiam ostendit. Multa in ipsum, etiam in vxorem, in filiam & familiam eius dixerat: atque ea vt arguta, & ab homi-

homine docto, excipiebantur vulgò & circumferebantur: Cæsar tamen nihil, nisi monuit eum vt modestiùs ingenio & linguâ vteretur: idque in domo suâ. Nam & (vide ingratitudinem) Cæsar eum alebat. Sed cùm nec sic desineret, tandem domo ei suâ interdixit: & quis accusasset, si vrbe, si toto imperio? At ecce, qui velut in inuidiam Cæsaris excipiat: & is fuit amicus eius *Asinius Pollio*, nec ideò desijt esse. Fouit hominem, & eius exemplo alij: visitur, colitur. & quis? priora omitto, sed qui tunc quoque, tamquam professas inimicitias cum Cæsare gereret, libros Historiarum de rebus eius scriptos combussit. Non hoc erat dicere, *Indignus es de quo scripserim? falsa censeo, quæ prædicauerim?* Tulit & hæc Cæsar: tantùm Pollioni semel dixit: Θηριοτροφεῖς, id est, *Serpentem nutris*. Et paranti excusationẽ obstitit, addiditque, *Fruere mi Pollio, fruere*. Cùm hæc lego & examino, dicam Romam tunc seruisse? Aut si; addam quod publicè in theatro acclamatum, *O Dominum æquum & bonum!*

Nimirum confirmatus in hac patientiâ animus iam erat, & contra concussionem omnem stabilis. quod etiam Tiberio ostendit, conquerenti super eâ iuueniliter, & exstimulanti. Rescripsit enim in hæc verba: *Ætati tuæ, mi Tiberi, noli in hac re indulgere, & nimium indignari, quemquam esse, qui de me malè loquatur.* SATIS EST ENIM *si hoc habemus, ne quis nobis malè facere possit.* XVII.

Et hausit ab eo TIBERIVS. qui aduersus talia firmus, subinde iactabat, *In ciuitate liberâ liberas linguas esse debere.* Idem in Senatu, cognitionem super ijs flagitante: *Non tantum habemus otij P. C. vt implicare nos pluribus negotijs debeamus. Si hanc fenestram aperueritis, nihil aliud agi sinetis: omnium inimicitiæ, hoc prætextu, ad vos deferentur.* O pulchra, ô aduertenda! etsi ipse non tenuit, & posteà se mutauit. XVIII.

Vnum propioris æui exemplum etiam, & finio. FRIDERICVS Imp. conuicijs petitus, & ab amicis ad vindictam excitatus: *Minimè*, inquit. *an nescitis Principes, quasi scopum, exposi-* XIX.

expositos ad has sagittas? Ita est. alta liuor & calumnia petent: petent, sed non tangent, vbi animus quidem est altus.

CAP. XVIII.

DE MAGNITVDINE ANIMI.

Famam & immortalitatem Principi proposita, & expetenda esse.

HOc enim nunc appello Magnitudinem animi, alta & honesta proponere, & nunc, ac magis olim, in famâ bonâ ac gloriâ esse. Vt sol in aurorâ tenuior, assurgit & inclarescit; sic ex virtute & meritis fama cum æuo ipso augetur & crescit. Hoc velim equidem amare Principem, & vt trahat illum —— *fax mentis honestæ Gloria*, vt poëta ait. Quid enim aliud in externis? Τὸ μὲν ἀργύρεον, ait Polybius, ἐστὶ κοινόν τι πάντων ἀνθρώπων κτῆμα· τὸ δὲ καλὸν, καὶ πρὸς ἔπαινον καὶ τιμὴν ἀνῆκον, θεῶν καὶ τῶν ἔγγιστα τούτοις πεφυκότων ἀνδρῶν ἐστί: *Argentum quidem & pecunia est communis omnium hominum possessio; at honestum, & ex eo laus & gloria, Deorum est, aut eorum qui à Dijs proximi censentur.* Dictum egregium. alia alijs communia, & adipiscenda: at bona & magna fama magnis conuenit, & quos Deus vicem suam fungi voluit in terris. Velleius de *Pompeio Magno: Quo viro nemo alia omnia minùs, aut gloriam magis concupiuit.* Egregiè. illuc eundum est, ad honestam ambitionem & nomen: quod non plebeiæ voces, sed seria Annalium testimonia celebrent & posteritati commendent. Ita ad Virtutem (etsi per se appetendam) ducitur: *nec potest quidquam abiectum & humile cogitare, qui scit de se semper loquendum.* Studia hoc donant, & rerum memoria: Princeps foueat, sed cum modo & iudicio, vt nec passim eò vocet, nec argumentum se cuicumque stilo velit. Augustum videat. qui *ingenia sæculi sui* (ait Tranquillus) *omnibus modis fouit: componi tamen aliquid de se, nisi & seriò, & à præstantissimis, offendebatur.* Seriò, non per ludos & mimos: à præstantissimis, non ab ingenijs passiuis aut plebeijs, sed quæ

Mamertinus, Paneg. ad Iulianum.

Genium

Genium aliquem ęternitatis à se haberent. Hanc laudis cupidinem summi viri prætulerunt: vt

THEMISTOCLES. qui in adolescentiâ solutus, & aliarum rerum, post *Miltiadæ* de Persis victoriam, honestâ æmulatione percussus, depositis nugis seria agitare cœpit, & totas noctes insomnis agitare. Rogatus caussam, reddidit: *Miltiadæ se trophæis è somno excitari.* I.

IDEM in theatrum iturus, cùm rogaretur, *Cuius vocem libentissimè audiret?* aliò rettulit, & *Eius*, inquit, *à quo laudes meæ optimè celebrabuntur.* Numquid dissimulauit? professus est gloriæ cupidinem, & eius aliquâ mercede inductum se res gessisse. II.

IDEM tertiò, in conuentu celebri Græciæ, ludis Olympicis, cùm plerique spectaculis omissis oculos in illum verterent, eumque mirabundi & fauentes exteris etiam ostenderent: dixit alacer animi & lætus, *Illo die se laborum, quos pro Græciâ tulisset, fructum maximum cepisse.* Ad rigidam Sapientiam si examino, non sapientissimè. quid enim adiectum est? vox modò & laudatiuncula: sed virtuti aliqua oblectatio, cùm & gratos istos videt, & posteros sperat. III.

At ALEXANDER hîc vel nimius. qui patrem crescere & inclarescere, interpretabatur se minui & obscurari. Cumque nuntij identidem venirent, huius illiusque victoriæ: inter æquales ingemiscens, *Hem!* inquit, *quid tandem pater nobis vincendum relicturus est?* Mirus vehemensque affectus, qui vel innatam pietatem vicit. IIII.

Et quid quereris ô ALEXANDER? ecce Asiam, & Africam, & reliqua Europæ, tibi palæstram. Sed nimiam ambitionem iure dixerim, cui & orbis fuit angustus. Nam disserente *Anaxarcho*, plures esse mundos: suspirasti, & *Me miserum! qui nec vnum subieci,* subiecisti. V.

An non simile alterius *Alexandri*, imò maioris, id est IVLII CAESARIS? qui in Hispaniæ *Gades* cùm venisset, ibique VI.

imaginem *Alexandri* illius vidisset, diu intuitus in vocem & gemitum erupit: *Heu, nihil etiam memorabile à me gestum in ætate, quâ iste orbem terræ vicit!* Non gestum, sed gerendum: acquiesce. affatim Deus & fata materiem gloriæ tuæ dabunt.

VII. IDEM in Alpibus, cùm iter illac faceret, & comites rustica tuguria, & pauperes illos cœtus, riderent: *Atqui malim hic primus esse*, inquit, *quàm Romę secundus*. Quid hęc vox, nisi tuba & classicum belli ciuilis est? nolo secundus esse, vapula libertas.

VIII. Sed magis honestiusque se affectus hic prodit, cùm posteros, & monumenta ijs futura, cogitat. vt in PERICLE: qui in concionem ab iratis Atheniensibus vocatus, quòd tantam vim pecuniæ in opera & ornatum vrbis contulisset: ille placidè, *An ergo, ô ciues, pœnitet? conditionem fero, meum nomen ijs inscribatur, & priuatim mihi feram expensa.* Reclamatum à totâ concione: hortatique vltrò sunt, *Cum bonis dijs pergeret, nec impendijs tali fine abstineret*. Ecce in toto populo honestum ambitum, & certamen à nullo, in gloriâ ad posteros, vinci.

IX. TRAIANVS hoc quoque, *Optimus* suo iure Imperator, quæsiuit: & passim noua ac vetera opera cùm faceret, aut reficeret; nomen suum etiam minimis inscripsit, adeò vt quidam subsannantes *Herbam parietariam* eum appellarent.

X. Sed fidelior in libris scriptisque memoria: & ALEXANDER iam dictus sciuit. Is *Callisthenem* ab Aristotele acceptum, eloquentiâ & sapientiâ clarum, secum circumduxit, rerum scriptorem, & famæ propagatorem. Sed heu! pręproperâ irâ vitam abstulit, à quo æternitatem sperabat.

XI. IDEM Aristotelem quàm fouit hoc fine, & produxit? feliciùs. nam ille nomen eius secum perenne fecit, in operibus quæ exstant. Sed non sine pręmio. & in vnam *Historiam Animalium* scribendam, certum est Alexandrum contulisse *octingenta talenta*, nostræ pecuniæ *quadringenta & octoginta millia Philippicorum.* Quid dicitis hodierni Principes? compello excitandos?

IDEM eiusdem ardoris scintillas iudicio iecit, in vate *Homero*. Et cùm ad tumulum Achillis in Sigæo constitisset, è pectore vocem emisit: *O fortunate adolescens, qui præconem Homerum repperisti!* Certè, fatemur. tantum enim nescio an ipse se, sed tantus ille fecit. XII.

Ab eodem iudicio IDEM, in accursu tabellarij cuiuspiam res, vt videbatur, lætas ferentis: *Et quid*, inquit, *nuntias? an Homerum reuixisse?* Nec feriunt, aut capiunt, scio, hæc dicta vulgares animos: sed altos mirificè: & quid ille, nisi summum votorum, æstimauit, Homerum reuiuiscere, idque in suas (huc ibat) laudes? XIII.

Græciæ etiam colonus HIERO rex Syracusanus, animum Græcanicum habuit, id est, vt cum Venusino dicam, *laudis auarum*. Nam cùm poëta quidam *Archimelus*, epigrammate haud inscito, sed breui (octodecim modò versuum fuit) nauim, quam ingentem fabricarat, celebrasset: ille delectatus, & porrò prouocans, in aliâ naui *mille modios tritici* Athenas, donum poëtæ misit; idque in ipsum Pyræi portum, omni suo sumptu. Si quis instructam nauim, & socios nauales euntes redeuntesque, cogitet: mirabitur regiam planè liberalitatem. XIIII.

At nec Latini expertes huius ambitus, etiam sæculo adhuc rudi. En P. SCIPIO *Africanus* poëtam *Ennium*, à quo res suas celebratas videbat gaudebatque, & viuum beniuolentiâ omni complexus est, & mortuum stare in effigie iussit in suo & *Corneliorum* monumento. Quid aliud, quàm dictum voluit? Per me in imagine viuat, cuius scriptis ego mortuus etiam viuo? XV.

Nec degenerauit alter SCIPIO *Africanus*, qui (verba Velleij Paterculi) *tam elegans liberalium studiorum, omnisque Doctrinæ, & admirator & fautor fuit, vt Polybium Panætiumque, præcellentes ingenio viros, domi militiæque secum habuerit*. Macte Scipio! dignus tu comite Polybio, dignus ille te amico & patrono. XVI.

Iam POMPEIVS *Magnus*, apud se habuit *Theophanem Mityle-* XVII.

naeum: quem Graecum & exterum, in concione militum, ciuitate donauit. Quâ caussâ & titulo? scriptorem rerum suarum.

XVIII. Sed in vnum benignus *Pompeius*, in totum genus IVLIVS *Caesar*. qui rerum iam potens, *omnes liberalium artium doctores*, qui Romae essent, ciuitate donauit. Quae haec liberalitas? inquies, nihil à se dedit. Dedit à publico: nec maior aut optabilior tunc honos extero, quàm ciuem dici.

XIX. AVGVSTVS autem mirificè in hos propensus, quod tot scriptores aut vates dicent, ab eo producti & alleuati. Ambitio autem ab ijs vicissim attolli, vel ex epistolae eius his verbis ad *Horatium* poëtam (quem hodie legimus) satis elucet: *Irasci*, inquit, *tibi me scito, quòd non in plerisque eiusmodi scriptis mecum potissimùm loquaris. An vereris, ne apud posteros infame tibi sit, quòd videaris familiaris nobis esse?* Atque hoc velut conuicio expressit Eclogam, cuius initium:

Cùm tot sustineas, & tanta negotia, solus:

Sed quod operae talis pretium? serui, supellex, fundi toti.

XX. Sed & VESPASIANVS, etsi cetera parcus, ingenia artesque fouit vel maximè. & primus è fisco (ait Suetonius) *Latinis Graecisque Rhetoribus annua* * *centena constituit.* Idem *Saleio Basso*, eximio poëtae, vnâ donatione * *quingenta* donauit: id est, censum tunc equestrem.

* *Bis mille & quingentos Philippicos.*

* *Duodecim millia Philippicorum & quingétos.*

XXI. ANTONINVS *Pius* diffudit etiam liberalitatem *Vespasiani*, nec Romae tantùm, sed *per omnes prouincias, Rhetoribus & Philosophis*, honores ac salaria detulit.

XXII. Quibus ALEXANDER *Seuerus* addidit, *Grammaticos, Medicos, Mathematicos.*

XXIII. Magna in omnes liberalitas, & sic perpetua: sed illa in vnum stupenda. ANTONINVS *Caracalla*, cetera haud laudabilis, delectatus elegantiâ carminum *Oppiani*, quę illi inscripta legimus, in singulos versus *singulos aureos* iussit rependi: id est, *nostrates duos.* & versus numera, stupebis.

DIOCLE-

DIOCLETIANVM addam? is *Eumenio* Rhetori ** sexcenta* annua assignauit, in scholâ Augustodunensi doctori. Credimúsne? refragantur, & rescribunt: ignosco pro iudicijs & animis, addam etiam, opibus hodiernis. XXIIII.

** quindecim millia Philippic.*

Sed conuenio vos, PRINCIPES, voce Anaxagoræ, qui senex & æger decumbebat; nuntiatumque Pericli, ex eius disciplinâ. Is accurrit, & solatus est, & precatus ne sic desereret: sed ibi opportunè Anaxagoras: *At enim, ô Pericle, quibus opus est lucernâ, oleum infundunt.* XXV.

Infundite bonis meritisque. & cum LEONE Græcanico Imperatore Eunuchum non audite dicentem, *Hæc in milites debere absumi*. Cui ille reposuit: *Vtinam meis temporibus eueniat, stipendia militum in doctores artium absumi!* Vtinam, vtinam! sed meis non fiet: & inscitiæ caligo aut tenebræ (falsus sim!) imminent Europæ. XXVI.

FINIS.

APPROBATIO.

HAS I. LipsI lucubrationes vt egregiè frugiferas fore confido, ita prælo dignissimas censeo, quòd ea quæ Principibus ac politicis viris apprimè conueniant, non modò legenda, verumetiam velut in tabula, non sine voluptate, spectanda, exhibeant.

Guilielmus Fabricius Nouiomagus, Apostolicus ac Archiducalis librorum censor.

ε b

PRIVILEGIVM CÆSAREVM.

RVDOLPHVS SECVNDVS diuina fauente clementia electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclauoniæ Rex, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ & VVittembergæ, &c. Comes Tirolis, &c. Nostro & Sacri Imperij fideli dilecto IVSTO LIPSIO gratiam nostram Cæsaream. Postquam inter alia, quæ DEVS immortalis hominibus liberali manu dedit dona, illustria inprimis illa & quasi diuina sunt, quæ in litteris liberalibusque disciplinis consistunt, quibus scilicet homines non tantùm ab animalibus ceteris rationis expertibus, sed à rudi etiam & imperito hominum vulgo ita distinguuntur, vt tanquam Dij quidam splendescere in terris videantur: rem sanè præclaram seque dignam illi præstant, qui diligentem iis ipsis in litteris ac disciplinis operam ponũt; præclarissimam verò & Reipub. vtilissimam, qui eas ita excolunt, vt aliorum menti docendo, scribendo lumina præferant, eosque ex ignorantiæ tenebris quasi manu educant. Quos excitare, quos amare atque animare, ad dignitatis nostræ munus, ad quod Diuino vocati beneficio concessuque sumus, inprimis pertinere existimamus. Cùm itaque ab iis, quorum nobis spectata fides, quique iudicare de Litteris possint, acceperimus, insignes te animi ingeniique tui dotes tibi à natura insitas à primis temporibus ætatis tuæ ita litterarum ac disciplinarum studiis excoluisse atque exornasse, vt olim iuuenilibus adhuc annis præclara florescentis minimeque vulgaris eruditionis specimina præbueris, dum obscura in antiquis scriptoribus loca, quæ quædam tanquam lustra erant, illustrasti, quæque in iis iniuria temporum deprauata & corrupta fuerunt, restituisti, dum vetusta Latinæ antiquitatis rudera in nouam subinde structuram singulari artificio eleganter conuertisti: ad exquisitam adeò & raram doctrinam, quæ magnam de te apud doctos quosque viros opinionem excitarit, peruenisse, eamque variis abs te libris acri & graui cum iudicio scriptis atque in lucem editis ostendisse, vt in eo quod tam feliciter tractes scriptionis genere paucos tibi pares hodie reperire sit: iam verò matura te ætate virum, viro magis magisque digna, & viris doctis grata ac Reipub. vtilia scribere, quæque à primis illis Romanis olim auctoribus scripta fuerunt, à mendis purgare, & lectissimos quosque ex Musarum hortis, in quibus assiduè verseris, flores colligere, concinnare, quibus Lectores mirificè recrees, & eorum pectus ad prudentiam, probitatemque informes: haudquaquam prætermittere voluimus, quin Reipub. ad quam hæc abs te ornamenta conferuntur, causa, Cæsareo te nostro elogio decorandum, & quamuis per te satis ipse animatus sis, animandum magis patrocinioque nostro defendendum pro benigna nostra in te suscipere mus voluntate. Quoniam verò lucubrationibus atque operibus tuis in lucem edendis, peculiarem te eligere velle Typographum, accepimus, Diplomate hoc nostro priuilegioque te & Typographum tuum aduersus quorumcumque fraudẽ, qui lucri causa, quod fieri solet, eadem excudere aut typis imitari forte velint munitos cupimus. Quamobrem pro auctoritate nostra Cæsarea decernimus, statuimus, vetamusque, ne quis Typographorum, Bibliopolarum

aut aliorum, qui librariam negotiationem exercent, eos libros, quos tu editurus es, quocunque modo, charactere, aut forma, ſiue integros, ſiue aliquam eorum partem typis imitari, edere, excudere, aut venundare intra ſacri Romani Imperij, Regnorumq; ac Dominiorum noſtrorum hereditariorum fines, triginta annis proximis à primo editionis die computandis, abſque tuo tuorúmve heredum conſenſu audeat: Hac autem lege addita, vt trina vt minimùm cuiuſque libri exemplaria, quemadmodum moris eſt, ad Imperialem noſtram Cancellariam mittantur. Si quis verò edictum hoc noſtrum tranſgredi, violare, aut contemnere deprehenſus fuerit, eum non ſolùm eiuſmodi libris, tibi, heredibúſve tuis, auxilio Magiſtratus, vbicunq. reperti fuerint, vendicandis, priuari, ſed triginta etiam Marcharum auri puri mulcta, cuius ſemiſſis quidem Fiſci noſtri Procuratori, fraudis vindici; alter verò ſemiſſis, tibi heredibúſve tuis pendatur, puniri volumus. Mandantes vniuerſis & ſingulis noſtris & ſacri Romani Imperij ſubditis & fidelibus dilectis, tam Eccleſiaſticis quàm Politicis, cuiuſcumque ſtatus, gradus aut ordinis extiterint, præſertim verò iis, qui in Magiſtratu conſtituti, vel ſuo vel ſuperiorum ſuorum loco aut nomine, ius dicunt, iuſtitiámve exercent, ne quemquam hoc Priuilegium noſtrum impunè violare, ſpernere aut negligere patiantur: Sed, ſi quos contumaces comperierint, conſtituta à nobis mulcta, eos puniri & quibuſcumque modis coërceri curent, ni & ipſimet grauiſſimam noſtram in ſe conuertere indignationem velint. Id quod hoc Diplomate, manu noſtra ſubſcripto, & Cæſarei noſtri ſigilli impreſſione munito, confirmamus. Datum in arce noſtra Regia Pragæ, die prima menſis Auguſti, Anno Domini Milleſimo, Quingenteſimo, Nonageſimo ſecundo: Regnorum noſtrorum Romani decimo ſeptimo, Hungarici vigeſimo, & Bohemici itidem decimo ſeptimo.

Subſign.

RVDOLPHVS.

Iacobus Curtius à Senfftenaw.

Ad mandatum ſacræ Cæſareæ Mtis proprium.

Io. Baruitius.

Additum ſigillum Caſ. Mtis in cerâ rubrâ.

SVM-

SVMMA PRIVILEGII REGIS CATHOLICI.

PHILIPPVS *Dei gratia Hispaniarum, &c. Rex Catholicus, diplomate suo sanxit, nequis,* IVSTI LIPSI *Historiarum in alma Vniuersitate Louaniensi Professoris, & item Historiographi sui libros quoscumque, à Censoribus legitimis approbatos, præter ipsius, heredúmve eius, voluntatem, intra triginta annos à prima singulorum librorum editione computandos imprimat, aut alibi terrarum impressos, in has Inferioris Germaniæ ditiones importet, venalésve habeat. Qui secùs faxit, præter librorum confiscationem, triginta marcharum auri puri illatione mulctabitur. Vti latiùs patet in litteris, datis Bruxellæ,* XIV. *Febr.* M. D. XCVII.

Signat.

Verreycken.

SVMMA PRIVILEGII REGIS CHRISTIANISSIMI.

HENRICVS *Dei gratia Galliarum & Nauarræ Rex Christianissimus, singulari priuilegio sanxit, nequis per vniuersos Regnorum suorum fines,* IVSTI LIPSI, *quos vel hactenus edidit, vel in posterum editurus est libros, excudere intra decennium præter voluntatem ipsius possit. Qui secùs faxit, præter librorum confiscationem, ter mille florenorum illatione mulctabitur; vti latiùs patet in litteris, datis Parisiis,* XIII. *Iulij,* M. DC. V.

Signat.

Perrochel.

TIbi IOANNES MORETE, pro amicitiâ quæ mihi cum Plantino (heu, quondam meo) & Plantinianis est ac fuit, tibi, inquam, permitto, vti hæc MONITA ET EXEMPLA POLITICA typis tuis excudas ac diuulges. Nequis alibi alius præter te, cupio siue iubeo, ex lege quam magnus Cæsar & Reges dixerunt.

Iustus Lipsius.

SVMMA PRIVILEGII PRINCIPVM BELGARVM.

ALBERTVS & ISABELLA CLARA EVGENIA Archiduces Auſtriæ, Duces Burgundiæ, Brabantiæ, &c. Sereniſſimi Belgarum Principes, diplomate ſuo ſanxerunt; nequis IVSTI LIPSI Hiſtoriarum in almâ Vniuerſitate Louanienſi olim Profeſſoris, itemq; Hiſtoriographi & Conſiliarij ſui libros quoſcumque, præter Martinæ Plantinę viduæ & Balthaſaris & Ioannis filiorum Ioannis Moreti p. m. voluntatem, vllo modo imprimat, aut alibi terrarum impreſſos, in has Inferioris Germaniæ ditiones importet, venaléſve habeat. Qui ſecùs faxit, confiſcatione librorum & aliâ graui pœnâ mulctabitur, vti latiùs patet in litteris, datis Bruxellæ, XVII. Ianuarij, M. DC. XI.

Signat.

S. de Grimaldi.

Et in Concilio Brabantiæ,

I. de Buſchere.

LABO
ET
CONSTANT

2 2 8

10
12
10

1 2 2.

1 3 5